

ПАРИНУШ САНИИ МОЯТА ОРИС

Превод от персийски (фарси): Людмила Янева, 2014

chitanka.info

ПЪРВА ГЛАВА

Поведението на Парване винаги будеше недоумение у мен. Въобще не й пукаше за доброто име на баща й. Говореше на висок глас по улиците, зяпаше витрините на магазините, понякога дори се спираше и ми сочеше нещо. Колкото и да й обяснявах, че не е прилично да прави така, и да настоявах да си продължим по пътя, не ми обръщаше внимание. Веднъж дори ме извика от отсрещния тротоар, и то по малко име^[1]. Идеше ми да потъна в земята от срам. Слава богу, че братята ми не бяха наблизко, иначе един господ знае какво щеше да стане!

* * *

Когато се преместихме от Гом, ага джан^[2] разреши да ходя на училище и дори прие да съм с кърпа на главата, след като му обясних, че в техеранските училища момичетата не носят чадори^[3] и ще ми се подиграват, но ме предупреди да внимавам да не се разваля и да не петня доброто му име. Не ми беше ясно какво означава да се развалиш, как така момиче може да се развали като храна, но знаех как да се държа дори без чадор и правилен хиджаб^[4], та да не опетня доброто име на баща си. Добре че беше чичо Аббас.

— Батко, момичето не е ли добро и свястно по природа, хеджабът с нищо не помага — чух го да казва на татко. — Ако момичето не е стока, и с чадор ще ги върши такива, че от доброто име на баща му помен няма да остане. Отминаха времената, когато затваряха момичетата вкъщи. Пусни я да ходи на училище и да се облича като другите, иначе ще я сочат с пръст.

Въобще, чичо Аббас беше много разбран човек. И как не, все пак вече десетина години живееше в Техеран, а в Гом идваше само когато някой умре. Баба ми, нане джан, бог да я прости, всеки път го питаше:

— Аббас, защо толкова рядко ме навестяваш, синко?

— Ами какво да правя, мамо, кажи на роднините да умират по-често, та и аз по-често да идвам в Гом — отвръщаше ѝ той с гръмкия си смях.

Нане джан така го шляпваше по бузата, че оставяше следа за дълго.

* * *

Съпругата на чичо Аббас беше от Техеран и винаги, когато идваше в Гом, си слагаше чадор, но на всички им беше ясно, че в Техеран не носи. Дъщерите ѝ пък въобще не познаваха това облекло и на училище ходеха без хиджаб.

* * *

След смъртта на нане джан продадоха бащината си къща, в която живеяхме, и всеки си взе своя дял. Чичо Аббас предложи на ага джан:

— Батко, тук вече не е за живеене, дигни се и ела в Техеран, ще си съберем дяловете и ще купим магазин, ще работим заедно. Ще ти наема къща близо до магазина, ще се настаниш в нея и постепенно ще си уредиш живота. Пари се правят само в Техеран.

— В Техеран хората забравиха какво е вяра и религия — възпротиви се отначало големият ми брат Махмуд.

Брат ми Ахмад обаче много се зарадва:

— Правилно, нека и ние постигнем нещо в този живот.

А мама, ханом джан, додаде:

— Ама помислете и за момичетата! Там няма да могат да си намерят добри съпрузи, никой не ни познава, всичките ни близки са тук. Масуме завърши шести клас, дори учи една година отгоре. Време е вече да я задомим. А Фати наесен ще е ученичка. Един господ знае какво ще стане в Техеран. Всички казват, че нищо хубаво не излиза от момиче, отраснало в този град.

— И грешат. Аз да не съм умрял?! — намеси се Али, който беше в трети клас. — Няма да я изпускам от очи и няма да ѝ позволя да кривне!

После ритна Фати, която си играеше на пода, тя изпищя, но никой не ѝ обърна внимание. Отидох до нея, прегърнах я и казах:

— Какви ги говорите? Искате да кажете, че никое момиче в Техеран не е стока, така ли?

Ахмад, който душа даваше за Техеран, ми се сопна:

— Ти да мълчиш! — Сетне продължи: — Ако Масум е проблемът, ще я омъжим веднага и после ще заминем. Дори ще е по-добре, една грижа по-малко, а Фати ще поверим на Али — заключи той и тупна Али по гърба: — Момчето държи на честта, знае какво да прави.

Много се уплаших. Още от самото начало брат ми Ахмад беше против да уча, самият той беше ходил на училище до седми клас, но после така и не завърши, затова не искаше аз да съм по-учена от него. Бог да я прости, нане джан също беше против моето образование и непрекъснато укоряваше мама:

— Дъщеря ти нищо не умее. Ще ни я върнат месец след сватбата. — А на ага джан казваше: — Ама защо непрекъснато харчиш за това момиче? От дъщеря полза никаква, ползата е за другите. Само се бърктиш и пръскаш грешни пари на вятъра.

* * *

Ахмад скоро щеше да навърши двацет години, но нямаше никакво свястно занятие. Помагаше в магазина на вуйчо Асадоллах, но все се шляеше по улиците, не беше като брат ми Махмуд — да стои по цял ден в дюкяна на пазара и да разчиташ на него, както казваше ага Мозафери.

— Махмуд е този, който върти дюкяна на ага Мозафери — хвалеше се ага джан.

Въпреки че беше само с две години по-голям от Ахмад, Махмуд беше много набожен. Не пропускаше намаз и спазваше постите, а всички мислеха, че е с десет години по-голям от Ахмад. На ханом джан много ѝ се искаше да го ожени за Ехтерам Садат, дъщерята на сестра си. Обясняваше, че тя е сейед — потомка на Пророка, но аз знаех, че брат ми харесва Махбубе, дъщерята на татковата сестра. Щом тя дойдеше у дома, лицето на Махмуд от червено ставаше бяло и той

започваше да заеква. Скришом сядаше в единия ъгъл на стаята и наблюдаваше Махбубе. Особено когато чадорът ѝ се свличаше от главата и тя, палавницата, забравяше да го придърпа. Когато нане джан ѝ се караше да се засрами, понеже в стаята има намахрам, чужд човек, Махбубе ѝ отвърщаше през смях:

— Какво говориш, нане джан, та те са ми като братя!

Знаех, че след като тя си тръгне, Махмуд прекарваше два часа в молитви и накрая все повтаряше: *Астагферолах!*^[5] *Астагферолах!*

Явно в мислите си вършеше нещо грешно, за което само бог знаеше.

* * *

Дълго време в къщата ни водеха спорове и пререкания във връзка с преместването ни в Техеран. Единодушни бяха само, че трябва да ме омъжат и така да се избавят от мен. Сякаш цял Техеран очакваше моето пристигане, за да ме прилъже и отклони от правия път. Всеки ден ходех в светилището на света Масуме^[6] и ѝ се молах да направи така, че да ме вземат със себе си и да ми позволят да ходя на училище. През сълзи изразявах съжаление, че не съм момче или че нямам неизлечима болест като Зари и не съм умряла. Тя беше с три години по-голяма от мен, но седемгодишна се зарази с дифтерит и почина. Слава на бога, молитвите ми бяха чути — не се появи и нито един кандидат да поиска ръката ми.

Постепенно ага джан започна да урежда нещата. Чичо Аббас ни нае къща близо до улица „Горган“, която по-късно купихме. Бавеха се заради мен, а ханом джан, където и да ходеше, ако ѝ се стореше, че има подходяща партия за мен, заявяваше:

— То и на Масуме вече ѝ е време да я задомим.

А аз се изчервявах от срам и яд.

Светицата явно беше на моя страна, защото никой не дойде да поиска ръката ми. Малко по-късно не знам точно как дочух, че предишен мой кандидат, женен и разведен, решил отново да си опита късмета. Материално не беше зле, беше сравнително млад, но никой не знаеше защо се е развел само няколко месеца след сватбата. Намирах вида му за доста навъсен и плашещ. Затова, щом осъзнах каква беда

ще ме сполети, забравих всякаква срамежливост и свян и се хвърлих в краката на ага джан, един леген сълзи изплаках и накрая той се съгласи да ме вземат с тях в Техеран. Ага джан имаше милостиво сърце и ме обичаше, въпреки че бях момиче. Чувствах го. Според ханом джан след смъртта на Зари татко трепереше за мен, тъй като бях слабичка и той се боеше и аз да не умра. Когато Зари се появила на бял свят, татко не благодарил на бога и мислеше, че затова той му я е отнел. Може да не е бил доволен, когато и аз съм се родила, кой знае? Обаче аз много го обичах, според мен в нашата къща само той ме разбираше. Щом се прибереше у дома, грабвах кърпата и отивах до басейнчето. Ага джан поставяше ръка на рамото ми и топваше краката си няколко пъти във водата, после измиваше ръцете и лицето си и аз му подавах пешкира. Изтриваше лице и ме поглеждаше над кърпата със своите светлокафяви очи, а от погледа му разбирах, че ме обича и е доволен от мен. В такъв момент ми идеше да го разцелувам, но е много неприлично голямо момиче да целува мъж, дори да е баща му.

С две думи, ага джан се притесняваше за мен, а аз дадох всичките клетви и обещания, които знаех, че няма да се разваля и да опетня доброто му име в Техеран.

В Техеран с тръгването ми на училище стана голяма история. И двамата ми братя бяха против да уча, а ханом джан намираше шивашките курсове за по-уместни. Пак го ударих на молби и сълзи и ага джан накрая отстъпи, застана на моя страна и ме записа в осми клас.

* * *

Училището беше през няколко кръстовища от нашата къща, на петнайсет-двайсет минути пеша. На брат ми Ахмад му идеше да ме удуши и за всяка дреболия ме биеше, но аз знаех каква му е болката и си мълчах. Отначало той ме следеше, аз се загръщах плътно с чадора и внимавах да не му дам никакъв повод. Брат ми Махмуд въобще не разговаряше с мен и не ми обръщаше никакво внимание. Накрая и двамата започнаха работа: Махмуд — в магазинчето на брата на ага Мозафери на пазара, а Ахмад — като помощник в дъскорезницата до завоя за Шемиран, дори си намери много приятели. Следобед

излизаше с тях и се прибираше късно през нощта. На всички беше ясно, че противната миризма, която се носи от него, е на арак, но никой не показваше, че знае. Ага джан навеждаше глава и не отговаряше на поздрава му. Махмуд отвърщаше лице и прошепваше:

— *Астагферолах! Астагферолах!*

Ханом джан се втурваше да затопли яденето и обясняваше:

— Детето ми го боли зъб, пийнало си е малко.

Чудно каква беше тази болка, дето въобще не минаваше, но ханом джан имаше навик да прикрива Ахмад, той й беше любимецът. Ахмад ага си бе намерил развлечение и вкъщи — да наднича от стаята на горния етаж в къщата на Парвин ханом, нашата съседка.

Тя обикновено шеташе по двора и, разбира се, чадорът й все се свличаше. Ахмад не се отлепваше от прозореца на гостната. Веднъж дори ги видях как разговарят със знаци.

* * *

Във всеки случай, брат ми Ахмад беше толкова зает, че забрави за мен. Дори когато ага джан разреши да ходя на училище с русари^[7], един-два дни имаше шумни караници и после всичко отшумя. Брат ми Махмуд обаче не забрави — не отронваше и дума, не се караше, но за него бях въплъщение на греха и той дори не ме поглеждаше.

За мен нищо нямаше значение, аз си ходех на училище, учех се добре и се бях сприятелила с всички, какво друго можех да искам? Бях щастлива, особено когато Парване стана моя близка приятелка и двете се заклехме да не крием нищо една от друга.

* * *

Парване беше весело и засмяно момиче, играеше много добре волейбол и беше в училищния отбор. Като ученичка не беше от най-добрите, но бях сигурна, че не е развалена. Е, вярно, много неща не спазваше, абе въобще не разбираше кое е правилно и кое не. И нямаше никаква представа как да пази доброто име на баща си. И тя имаше

братя, ама въобще не се страхуваше от тях. Обясни ми, че понякога се карат, но ако те я ударят — и тя им отвърща. За най-малкото нещо прихваше, независимо къде се намираме, дори на улицата — изглежда, никой не ѝ бе обяснил, че момичето трябва да се смее така, че зъбите му да не се виждат и звук да не се чува. Мисля си, че и тя ме намираше за доста странна. Когато ѝ казвах: „Не прави така, не е прилично!“, тя ме поглеждаше учудено и питаше: „Защо?“. Понякога ме гледаше, сякаш съм хваната от гората. Парване например знаеше марките на всички коли и много искаше баща ѝ да купи черен „Шевролет“. Аз не познавах коя кола е „Шевролет“, но не исках да се издавам, затова веднъж, когато забелязах някаква нова и много хубава кола, извиках на Парване:

— Пари! Виж не е ли от твоите любими шевролети?

Тя погледна първо колата, след това мен и като се закиска, спиране няма.

— Ах, колко сладко, на фиата казва шевролет!

Цялата се изчервих, щях да умра от срам, заради смеха ѝ на улицата, но и задето толкова глупаво издадох невежеството си.

Семейството на Парване имаше радио и телевизор. Бях виждала телевизор у чичо Аббас, но ние имахме само едно голямо радио. Докато нане джан беше жива, никога не слушахме музика, когато брат ми Махмуд беше вкъщи, защото е грях, особено ако пее жена. На ага джан и ханом джан им бе добре известно, че музиката е *харам*^[8] — те също бяха набожни, но не колкото Махмуд. Музиката дори им харесваше и когато той не си бе у дома, мама пускаше радиото, но тихо, за да не чуват съседите и да не се излагаме. Тя знаеше някои песни, най-вече на Пуран Шапури^[9], и си ги тананикаше в кухнята.

— Ханом джан, ама и ти добре знаеш песните на Пуран — подметнах ѝ веднъж.

Тя подскочи като ужилена:

— Млъкни! Какви ги плещиш, момиче, не дай боже брат ти да чуе!

Щом се прибереше, ага джан пускаше новините в два, а после забравяше да изключи радиото. Започнеше ли предаването „Голха“^[10], несъзнателно поклащаше глава в такт с музиката. Кой каквото ще да разправя, аз бях убедена, че татко обожава гласа на Марзи^[11]. Изключено беше той да каже: „Абе я изгасете този дрънкалник“, когато

тя пее. Но запееше ли Виген^[12], веднага се сецаше, че е мюсюлманин, и крясваше:

— Пак ли този арменец! Спрете го!

Толкова много обичах гласа на Виген, не знам защо ми напомняше за вуйчо Хамид.

Вуйчо Хамид, доколкото си го спомням, беше много симпатичен и се различаваше от братята и сестрите си. Ухаеше на одеколон, нещо много рядко срещано в моето обкръжение.

— Браво, сестро! Какво красиво момиче си родила, какво ли щеше да правиш, ако приличаше на синовете ти. Нямахте да успееш да я омъжиш и щеше да си остане стара мома.

— Е, батко, бива ли така, що за приказки? Какво им е на моите синове, *машаллах*, виж ги какви са стройни. Е, вярно, малко са мургавички, но за мъже не е лошо. Пък и мъжът не е нужно да е красив. Открай време казват: „Мъжът трябва да е грозен и с лош нрав!“ — завърши мама малко напевно и вуйчо Хамид избухна в смях.

* * *

Аз приличах повече на татко и сестра му — хората винаги мислеха, че с братовчедка ми Махбубе сме сестри. Тя, разбира се, бе по-красива от мен, защото аз бях слаба, а тя — закръглена и косата ѝ беше къдрава, не права като моята, та за нищо да не става, но и двете имахме тъмnozелени очи и светла кожа. Когато се смеехме, на бузите и на двете ни се появяваха трапчинки. Зъбите на Махбубе бяха леко криви и тя все повтаряше, че ми завижда, задето моите са бели и подредени. Роднините ми по майчина линия бяха по-други, мургави, с черни очи и вежди, с чуплива коса и пълнички. Ама никой не беше толкова пълен, колкото сестрата на мама, леля Гамар. Е, не бяха грозни, особено мама, която, като си махнеше космите от лицето с конец и си изскубеше веждите, заприличваше на изображенията на Хоршид ханом^[13] върху чиниите ни. Мама имаше бенка отстриани до устните. „Когато баща ти дойде да иска ръката ми, щом вдигна глава и зърна бенката ми, мигом се влюби в мен“ — разказваше тя.

* * *

Когато вуйчо Хамид замина, бях седем-осемгодишна, но ясно си спомням как на сбогуване той ме прегърна, целуна ме и се обърна към ханом джан с думите:

— Сестро, за бога, не омъжвай това цвете рано, остави я да учи, да постигне нещо, иначе ще е жалко.

Вуйчо Хамид бе първият от нашето семейство, който замина за чужбина. Нямах представа как е там. Мислех, че е нещо като да отидеш в Техеран, само че малко по-далеч. Понякога той изпращаше на Азиз джан, другата ми баба, писмо и снимка. Какви красиви снимки бяха! Не знам защо, но все се снимаше в паркове, а около него имаше зеленина, много дървета и цветя. После изпрати и една снимка с руса жена без хиджаб — съобщаваше, че се е оженил. Никога няма да забравя този ден: беше късен следобед, Азиз джан дойде татко да ѝ прочете писмото. Той седна до майка си върху меката възглавница, първо го прочете наум и изведнъж възкликна:

— Бре, бре, хайде, честито, Хамид ага се е оженил, а това е жена му!

Азиз джан припадна, а нане джан, която не мелеше много брашно с нея, закри уста с чадора си и се разсмя. Ханом джан се плесна по главата с ръка и се чудеше дали да припадне и тя, или да вдигне майка си. Накрая баба се свести, изпи доста розова вода със захар и каза:

— Ама онези там не са ли неверници?

Ага джан вдигна рамене:

— Не! Не е неверница, все пак е начетена, арменка е.

Азиз джан се удари два пъти по главата, майка ми ѝ хвана ръцете:

— Мамо, за бога, недей така, какво толкова е станало?! Сигурно я е направил мюсюлманка. Когато и да попиташ, ще ти каже, че мюсюлманин може да се ожени за не мюсюлманка, ако пък тя приеме исляма, още по-добре.

Баба я изгледа безизразно и отвърна:

— Знам, знам, нали светите имами също са имали жени не мюсюлманки.

— Хайде, нека е честито! — засмя се ага джан. — Ха сега кажи кога ще почерпиш? За булка чужденка много ще трябва да черпиш.

Нане джан сбърчи вежди:

— Мале, мале, да пази бог от снаха, камо ли от чужденка, дето говори неразбираемо и съвсем не отбира кое е грешно и кое — не.

Майката на мама вече беше дошла на себе си, отново беше живнала и докато се надигаше да си ходи, заяви:

— Булката носи берекет на къщата. Ние не сме като някои, дето не уважават снахите и ги мислят за прислужнички. Ние ценим снахите си и ги носим на ръце, не даваме прашинка да падне върху тях, особено ако снаха е чужденка.

Нане джан не можа да понесе тези хвалби:

— Видяхме как носите на ръце жената на Асадоллах хан! — После злобно допълни: — Пък и откъде да сме сигурни, че булката е станала мюсюлманка, може да е направила Хамид ага неверник, той и бездруго не беше много вярващ, иначе нямаше да отиде при неверниците.

— Чуваш ли, Мостафа хан, чуваш ли как ми говори? — обърна се майката на мама към татко.

Той се намеси и сложи край на разпрата им.

Азиз джан канеше много гости и се хвалеше пред тях със снахата си чужденка. Върху полицата в нишата беше сложила снимката в рамка. Обаче чак до смъртта си все питаше тайно ханом джан дали жената на Хамид е станала мюсюлманка, или пък Хамид не е станал арменец. След смъртта на баба години по-късно вече нямахме връзка с вуйчо Хамид.

Веднъж занесох снимките на вуйчо в училище и ги показах на момичетата. Парване много го хареса:

— Мале, колко е готин, блазе му, че живее в чужбина! Да можехме и ние да заминем!

* * *

Парване знаеше всички песни на Делкеш^[14], беше ѝ почитателка. В училище половината бяха почитателки на Делкеш, другата половина — на Марзие. И аз трябваше да харесвам Делкеш, иначе Парване

нямаше да ми бъде приятелка. Тя познаваше и чуждестранните певци. Имаха грамофон, на който слушаше плочи. Показа ми го веднъж пред вратата, приличаше на малък куфар с червен капак. Бил портативен модел, така ми обясни.

* * *

Учебната година още не беше свършила, а аз бях научила много неща. Парване все ми вземаше тетрадките и четеше записките ми, а понякога дори учехме заедно, нямаше нищо против да идва у нас, много добро момиче беше, чувствах се спокойна с нея. Не обръщаше внимание какво имаме или нямаме у дома. Къщата ни бе сравнително малка. От външната врата три стъпала водеха към двора, с правоъгълен басейн в средата, от едната страна на който имаше голям дървен нар, а от другата — продълговата градинка на обратно спрямо басейна: тоест дългата страна на градинката беше срещу късата страна на басейна. В дъното на двора имаше кухня, която винаги бе тъмна и черна, там беше и тоалетната, а отстрани иммахме умивалник, така че не се налагаше да си мием ръцете и лицето на чешмата до помпата на басейна. Вътре, вляво от входната врата на къщата четири стъпала водеха до малка площадка с две врати една до друга към стаите на долния етаж. По стълбите се стигаше до горния етаж, където също имаше две стаи. Те бяха преходни, а предната имаше два прозореца към двора, от които от едната страна се виждаше къщата на Парвин ханом, а от другата — дворът ни и част от уличката. Прозорците на другата стаята, в която спяха Ахмад и Махмуд, гледаха към нашия заден двор, но се виждаше добре и дворът на къщата зад нашата.

* * *

Когато Парване идваше у дома, се качвахме в скромно обзаведената гостна. Беше застлана с голяма червена черга и имаше виенска кръгла маса с шест стола и голяма печка в единия ъгъл. Встрани бяхме сложили възглавници за сядане и за облягане, а

единственото красиво нещо в стаята беше килимът на стената, със стиха „Ван икад“^[15] от Корана.

Сядахме на възглавниците, тихичко си шепнехме и се смеехме, помежду това и учехме. На мен ми беше забранено да ходя у Парване. Ахмад ми нареди:

— Кракът ти да не стъпва в дома на онова момиче! Първо, защото има голям брат, и второ, хайде онова лекомисленото и вятърничаво девойче го остави, ама и майка му не знае какво е това хиджаб.

— То в този град вече кой ли знае? — промълвих едва чуто на себе си.

Веднъж тайно отидох у Парване, само за пет минути, за да ми даде списанията „Зан-е руз“^[16]. Навсякъде беше чисто и подредено. Имаха много красиви вещи. По стените висяха картини с пейзажи и жени. Гарнитурата в гостната беше тъмносиня, с пискюли в долната част. На едната стена имаше прозорци с изглед към двора и с кадифени завеси с цвета на гарнитурата. От другата страна беше трапезарията, отделена от гостната със завеса. В хола имаше телевизор и няколко мебели. От там се отиваше в кухнята, банята и тоалетната, така че не бяха принудени да излизат на двора зиме и лете. На горния етаж бяха спалните. Парване и по-малката ѝ сестра Фарзане делеяха една стая. Блазе им! У нас беше тясно. На практика имахме четири стаи, но в действителност живеехме само в голямата стая на долния етаж. Там вечеряхме и обядвахме. През зимата слагахме корси^[17] и вътре спяхме аз, Фати и Али. В задната стая имаше дървено легло, което застилахме, и на него спяха мама и татко. Там се мъдреше и голям скрин за дрехи и разни други неща. В голямата стая имаше ниша с няколко полици за книгите ни, но тъй като моите бяха най-много, имах две полици.

* * *

Майка ми много харесваше снимките в „Зан-е руз“ и ги разглеждаше с голямо удоволствие, но държахме списанията далеч от очите на татко и брат ми Махмуд. Обичах да чета историите с продължение и рубриката „На кръстопът“ и ги преразказвах на мама толкова разпалено и прочувствено, че тя се ревяше, а след нея и аз. С

Парване се бяхме разбрали всяка седмица да ни дават списанията, щом ги прочетат. Споделих с нея, че братята ми не ме пускат у тях.

— И защо? — учуди се тя.

— Ами имаш голям брат.

— Дариуш ли? Че как ще е голям? Дори е една година по-малък от нас.

— Нищо, пак е голям. Не било редно.

— Право да ти кажа, въобще не мога да ги разбера вашите обичаи.

Но повече не настоя да ходя у тях.

* * *

На изпитите след третия срок получих много хубави оценки. В училище ме похвалиха, но вкъщи — никаква реакция. Мама въобще не разбра какво й говоря.

— Е и? Да не мислиш, че си направила кой знае какво? — тросна се Махмуд.

— Защо не си първа? — попита татко.

* * *

След началото на лятото с Парване не се виждахме често. През първите дни, когато братята ми не бяха вкъщи, тя идваше пред нас и си бърбяхме. Обаче на мама това не се харесваше и ме гълчеше. Беше забравила как в Гом всеки следобед сядаше със съседките на раздумка и люпеха семки пред вратата, докато татко се прибере. Сега тук нямаше приятелки, съседките не й обръщаха внимание, на няколко пъти дори й се присмяха. На нея й стана неприятно и постепенно отвикна да седи на улицата на раздумка. Затова сега и на мен не разрешаваше да говоря с приятелката си.

Общо взето мама не беше доволна от идването ни в Техеран:

— Не съм аз за това място. Всичките ми роднини са там. Тук съм сама, етърва ми с нейните превземки въобще не се интересува какво ми е, нали съм чужда.

Така мърмори ли мърмори, докато ага джан се съгласи да ни изпрати през лятото у сестра й.

— През ваканцията всички отиват някъде на почивка, а ние в Гом! — подметнах.

— Леле, колко бързо забрави откъде си?! — сопна ми се мама и ме изгледа ядосано. — Когато живеехме там, не ти се чуваше гласът, сега изведнъж госпожицата за почивка заговори. От една година не съм виждала бедната си сестра Азгаре, нямам вести от брат си, не съм посещавала гробовете на роднините си. Като погостуваме седмица на всеки роднина, ще дойде време да се прибираме.

Махмуд одобряваше ходенето ни в Гом, но явно му се искаше да стоим само у сестрата на татко, за да може в края на седмицата, когато той ни посещава, да се вижда единствено с леля и с Махбубе, затова каза:

— Няма нужда да ходите по къщите, останете у сестрата на татко, иначе после всички ще почнат да ни се влачат като черва — няма отърване.

— Значи сестрата на баща ти може да идва, но ако моята дойде — голяма страхотия!

* * *

И така, онова лято отидохме в Гом — не се възпротивих, защото Парване замина с техните за Голаб даре^[18], на вилата на дядо си. В средата на август се върнахме, защото Али трябваше да се яви на поправителен. Не знам защо братята ми толкова много ги мързеше да учат. Горкият ми баща, как мечтаеше синовете му да станат лекари или инженери! Както и да е, аз бях много доволна, че се прибрахме, защото ми беше омръзнало това обикаляне по къщите на стринки, лели, лелинчовци, вуйчовци, вуйни и т.н. Най-вече къщата на сестрата на мама, която беше като джамия — леля непрекъснато питаше дали съм си казала молитвата и все ме укоряваше, че не съм го сторила както трябва. Освен това непрестанно парадираше пред мама с набожността на своето семейство и с това, че в семейството на съпруга й всички са духовници, ахунди.

* * *

Две седмици по-късно Парване и техните се прибраха. Със започването на учебната година светът пак стана за мен хубав и обичан. Радвах се да видя отново приятелките и учителките си. Беше по-различно от миналата година, вече не бях нова и странна, не се изумявах от всяко нещо и приказките ми не бяха глупави, съчиненията ми станаха по-литературни, знаех и можех, както момичетата от Техеран, да изказвам своето мнение. За това свое израстване бях много благодарна на Парване, моята първа и най-добра учителка. През същата година открих и удоволствието от четенето на други книги, освен учебниците. Предавахме си от ръка на ръка любовни романи, които четяхме със сълзи и с въздишки, а после обсъждахме.

* * *

Парване имаше красива тетрадка — лексикон. Един от братовчедите ѝ бе надписал корицата с калиграфски почерк. Срещу всяка тема имаше залепена подходяща снимка. Всичките ни съученички, близките ѝ и някои от семейните приятели бяха отговорили на въпросите. С какъв интерес ги четяхме само! Отговорите на въпросите: *Кой е любимият ви цвят?*, *Коя е любимата ви книга?* и тем подобни не бяха много интересни, за разлика от отговорите на *Какво мислите за любовта?*, *Влюбвали ли сте се?*, *Каква според вас е идеалната съпруга или идеалният съпруг?*, които привличаха вниманието ни. Някои бяха много дръзки и пишеха всичко, което им скимне, без да се замислят за последствията, ако лексиконът попадне в ръцете на заместник-директорката.

Имах тетрадка със стихотворения, в нея с красив почерк записвах всеки стих, който ми харесаше. Понякога отстрани рисувах нещо или залепях някоя от снимките, които Парване изрязваше от чуждестранните списания и ми носеше.

Един слънчев есенен ден, както с Парване весело си бърбяхме на връщане от училище, тя ме накара да вляза с нея в аптеката, по средата на пътя между училището и нашата къща, за да си купи анкерпласт.

Доктор Атаи беше уважаван възрастен мъж, когото всички познаваха. Когато влязохме, зад тезгяха нямаше никого. Парване извика доктора и се изправи на пръсти, за да надникне зад тезгяха. Младеж с бяла престилка, който нареждаше лекарства на най-долния рафт, се обърна и ни погледна:

— Желаете ли нещо?

— Искам анкерпласт.

— Добре, сега ще ви дам.

Парване ме тупна с юмрук по гърба и тихо промълви:

— Този пък кой е? Леле колко е сладък!

Младежът подаде анкерпласта на Парване, а тя, както беше клекнала, за да си извади парите от ученическата чанта, тихо ми нареди:

— Погледни го, де! Виж колко е готин!

Вдигнах глава и за миг погледът ми срещна неговия. Почувствах се странно, сякаш ток премина по цялото ми тяло. Силно се изчервих и мигом наведох глава. За първи път в живота си изпитвах подобно странно чувство.

— Хайде да тръгваме вече! — смотолевих и излязох навън. Парване изтича след мен:

— Какво те прихваща? Досега не си виждала мъж ли? Защо така се стресна?

— Засрамах се!

— И от какво?

— От приказките, които ти изрече по адрес на непознат мъж.

— И какво от това?

— Какво ли? Грозно е. Мисля дори, че той те чу.

— Грещиш, нищичко не чу, пък и аз какво толкова казах?

— Че е готин и тем подобни.

— Ооо, стига моля те, и да ме е чул, се е зарадвал. Всъщност той май не е нищо особено. Сега ще отида да съобщя на татко, че докторът си има помощник.

* * *

На другия ден закъснявахме за училище и забързано минахме пред аптеката, а той гледаше към нас. На връщане го зърнахме през витрината — беше зает, но явно ни забеляза. Оттогава всяка сутрин и всеки следобед по негласна уговорка се виждахме. С Парване вече имахме нова и много интересна тема за разговор. Постепенно мълвата за него се разнесе из училището. Момичетата не спираха да говорят за симпатичния младеж, който отскоро работи в аптеката. Започнаха да си намират най-различни поводи да се отбиват там и всяка се стараеше да привлече вниманието му.

С Парване свикнахме да го виждаме ежедневно и можех да се закълна, че той също очакваше тези наши срещи. Стараеше се да се появи пред нас. С Парване заспорихме на кой артист прилича. Най-накрая постигнахме съгласие — на Стив Маккуин. Наистина бях постигнала напредък. Вече познавах чуждестранните артисти. Един ден заведох мама на кино, много ѝ хареса. После, скришом от брат ми Махмуд, всяка седмица ходехме с нея в киното до нас, където даваха главно индийски филми, и леехме сълзи като из ведро.

* * *

Парване много бързо успя да научи подробности за младежа, разпита лекаря, който бе приятел на баща ѝ.

— Казва се Саид, от Резайе е, добро момче и следва фармация — обяснил ѝ той.

След това се поглеждахме като познати. Обаче Парване предложи да го наричаме Господин Притеснителен.

— Защото сякаш все е неспокоен, очаква и търси някого с поглед — поясни тя.

* * *

Онази година бе най-хубавата в живота ми, нещата се нареждаха добре. По всички предмети имах хубави оценки. Дружбата ми с Парване укрепваше с всеки изминал ден, постепенно се превърнахме в една душа с две тела. Единственото нещо, което помрачаваше

щастливите ми дни, бе ужасът от шушукането у дома с приближаването на края на учебната година, че няма да ми разрешат да продължа образованието си.

— Изключено е да постъпят така с теб! — успокояваше ме Парване. — Та ти си толкова добра ученичка! Жалко ще е да зарежеш всичко по средата.

— Ти не разбираш, не ги интересува дали се уча добре, или не. Според тях на момичето не му е нужно повече от основно образование.

— Как така основно, сега гимназията вече не е достатъчна! В нашия род всички момичета следват, разбира се, ако са издържали приемните изпити. Теб със сигурност ще те приемат. Ти си по-умна от всички тях.

— Боже мой, аз гимназия да завърша, следването ще ми е подарък!

— Трябва да им се опълчиш!

Парване дрънкаше странни приказки, нямаше представа в какво положение съм. Срецу мама можех да се изправа, да ѝ отговоря, да се защитя. Но пред братята си не смеех да продумам, губех ума и дума.

На изпитите в края на годината станах втора по успех. Учителката ни по литература, която се отнасяше много добре с мен, ме похвали, когато ми връчваше свидетелството:

— Браво, много си талантива! Сега какъв профил ще запишеш?

— Много бих искала литература.

— Отлично, и аз щях да ти предложа същото.

— Ама няма да мога, защото нашите са против, казват, че прогимназията за момиче е достатъчна.

Ханом Бахрами смръщи вежди, поклати глава и влезе в учителската стая. След няколко минути излезе заедно с директорката, която ми взе свидетелството от ръцете:

— Садеги, кажи на баща си утре да дойде в училище, искам да говоря с него! Няма да ти дам свидетелството, докато не дойде той. Да не забравиш!

Когато вечерта казах на ага джан, че директорката иска да говори с него, той се зачуди:

— Какво си направила, че да ме викат?

— Нищо, кълна се...

— Жено, я ти отиди и виж какво искат.

— Не, не може, казаха, че непременно ти трябва да отидеш.

— Какво означава това? Аз в девическо училище не стъпвам!

— И защо?! Бащите на другите момичета идват. Предупредиха ме, че няма да ми дадат свидетелството, ако не отидеш.

Татко се намръщи. Налях му чай и започнах да му се умилквам — непрекъснато го питах дали го боли глава, иска ли да му донеса хапче. Пъгнах му възглавница, за да се облегне, донесох му вода. Най-накрая той склони на другия ден да дойде с мен в училище.

* * *

Щом видя ага джан, директорката се изправи иззад бюрото си, поздрави го и го покани да седне до нея.

— Поздравявам ви, вашата дъщеря е за пример, не само се учи добре, но и поведението ѝ е безукорно.

Стоях до вратата с наведена глава и неволно се усмихнах от радост. Директорката ме погледна и нареди:

— Масуме, моля те изчакай навън, докато поговоря с господин Садеги.

Не знам какво е говорила с него, но когато татко излезе от кабинета, лицето му грееше, а очите му светеха. Гледаше ме с любов и гордост.

— Да отидем в кабинета на заместник-директорката, да те запишем, че нямам време — подкани ме татко.

Щях да припадна от радост, драпах подире му и нареждах:

— Благодаря, ага джан, за добрината ти. Обещавам да стана първа по успех. Ще направя каквото кажеш. Много ти благодаря.

Досмеша го:

— Стига де! Ех, ако приличаха поне малко на теб твоите братя непрокопсаници.

Парване, която твърдеше, че цяла нощ не била мигнала, ме попита със знаци:

— Какво стана?

Опитах се да направя тъжна физиономия и вдигнах рамене:

— Нищо.

От влажните ѝ очи закапаха сълзи. Съжалих за стореното, затичах се към нея и я прегърнах:

— Не, не, излъгах те! Всичко е наред, записаха ме.

Заскачахме насред двора като луди и през смях бършехме сълзите си.

* * *

У дома решението на ага джан предизвика буря, но той се противопостави на всички:

— Директорката каза, че е много талантлива и ще се издигне.

Радостна и щастлива, не обръщах внимание на думите им. Не можеха да ме уплашат дори погледите на Ахмад, пълни с отвращение, по-мрачни от всякога.

* * *

Макар и да започна с тримесечната ми раздяла с Парване, лятото премина добре, с надеждата, че предстои новата учебна година и двете ще бъдем отново заедно. Ние прекарахме само една седмица в Гом, а Парване всяка седмица намираше повод да придружи баща си до Техеран и да ме навести. Настояваше да отида с тях в Голаб даре. И на мен ми се искаше, но знаех, че е изключено братята ми да разрешат. Затова дори не попитах. Парване предложи баща ѝ да говори с ага джан, тогава той нямало начин да откаже, но аз не исках да му създавам повече главоболия. Знаех, че дори да откаже на ага Ахмади, ще му стане неприятно. От друга страна, за да спечеля благоразположението на мама, приех да посещавам шивашки курсове, та като се омъжа, да умея нещо.

* * *

По случайност курсовете се провеждаха в уличката до аптеката. Саид много бързо установи, че ходя през ден, а също — кога отивам и се връщам. Каквото и да правеше, в точния час заставаше пред вратата. Една пресечка преди аптеката сърцето ми започваше силно да бие. Всеки път се стараех да не поглеждам към входа и да не се изчервявам, но бях безсилна. Ако случайно погледите ни се срещнеха, се изчервявах до корените на косата си. Каква срамотия бяха тези мои неуместни изчервявания! С жаден поглед той свенливо навеждаше глава за поздрав.

Веднъж тъкмо да завия в уличката, Саид ненадейно изникна пред мен. Така се смутих, че изтървах шивашкия си линеал. Той се наведе, взе го и без да вдига глава, промълви:

— Извинете, стреснах ви.

— Не!

Грабнах линеала и побягнах, но дълго не успях да се съвзема. Сетех ли се за този момент, цялата пламвах и чувствах приятна тръпка в сърцето. Не знам защо, но бях сигурна, че и той изпитва същото.

* * *

Първите есенни ветрове и настъпването на септември сложиха край на дългото ни очакване. С Парване радостно поехме към училище. Бърборехме неспирно, нали трябваше да си споделим всичко, което сме правили през лятото, та дори и мислите си. Накрая стигнахме и до темата Саид:

— Казвай сега, колко пъти ходи в аптеката, докато ме нямаше?

— За бога, въобще не съм стъпвала там, срам ме беше.

— Че защо? Той откъде ще знае ние какво мислим и за какво си говорим?

— Знае той!

— Стига де, да не би да ти е казал нещо? Откъде разбра?

— Не, просто така.

— Това не е отговор. Ние ще се правим, че не знаем нищо, и ще си вършим нашето.

Но истината беше друга, нещо се бе променило. Срещите ни през този период бяха някак различни, изглеждаха по-сериозни отпреди,

вътрешно, макар и негласно, чувствах по-дълбока връзка със Саид и не беше лесно да го скрия от Парване. Няма и седмица от започването на учебната година тя намери повод да влезем в аптеката и насила ме вкара вътре. Умирах от срам, струваше ми се, че целият град знае какво става в сърцето ми и сега се е събрал да гледа. Саид замръзна на мястото си, като ни видя. Парване на няколко пъти му повтори, че иска аспириин, но той не откъсваше поглед от мен и сякаш не я чуваше. Накрая дойде доктор Атаи, поздрави Парване, попита как е баща ѝ и се обърна към Саид:

— Момчето ми, какво стоиш като истукан, дай една кутийка аспириин на момичето.

Когато си тръгнахме от аптеката, вече всичко бе излязло наяве.

— Видя ли как те гледаше? — промълви замислена и изненадана Парване.

Мълчах, а тя се обърна към мен и се втренчи в лицето ми:

— Обясни ми защо си така пребледняла, все едно ей сега ще припаднеш.

— Аз ли? Нищо ми няма! — отвърнах с треперещ глас.

Повървахме няколко минути, без да отроним дума. Парване беше умислена.

— Парване, какво има? Добре ли си? — наруших мълчанието.

— Колко си подла! — избухна тя и продължи на по-висок глас от обикновено: — Каква тиха вода си била, а аз — пълна глупачка. Защо нищо не ми каза?!

— Какво? Няма нищо за казване.

— Я стига, и за слепия е ясно, че има нещо между вас, така че ми кажи докъде сте стигнали.

— Какви ги приказваш?!

— Ооо, я не ми се прави на две и половина. От теб всичко може да се очаква: от тази забрадка, до любовната ти авантюра! А аз, глупачката, си мислех, че той се появява пред нас заради мен! Право казват, че тия от Гом са много лукави. Ти дори с мен не сподели! Уж съм най-добрата ти приятелка и нищо не крия от теб, а ти да пазиш от мен нещо толкова важно!

Буца заседна на гърлото ми, стиснах Парване за ръката и я замолих:

— Престани, за бога, на улицата сме, много е грозно, говори тихо, моля те, по-тихо, хората ще ни чуят! Кълна се в баща си, нищо няма, кълна се в бога, в Корана!

Обаче яростта ѝ набъбваше като буйна река и накрая Парване се нахвърли върху ми:

— Наистина си много подла! Ще ми пише тя в лексикона: *Не съм мислила по този въпрос, за мен най-важни са уроците. Момчета ли — не, не, не е редно да се говори за това, грях е!*

— Престани, за бога! Ще се закълна върху Корана, че не е имало нищо.

Бяхме стигнали до тяхната къща, не издържах и се разплаках. Сълзите ми я накараха да се опомни. Ядът ѝ стихна като огън, залят с вода. Сигурна бях, че доброто ѝ сърце няма да издържи на сълзите ми.

— Сега защо плачеш? И то на улицата! Криво ми е, че си скрила от мен, а аз всичко ти казвам — промълви кротко.

Заклех ѝ се, че е най-добрата ми приятелка, че нищо не съм скрила от нея и няма и да крия.

* * *

С Парване заедно преживяхме всичките стадии на любовта. Тя бе толкова въодушевена, колкото и аз. Непрекъснато ме питаше:

— Сега какво чувстваш?

Забележеше ли, че съм умислена, веднага следваше въпросът:

— За какво мислиш сега?

И аз ѝ разказвах за мечтите, за опасенията, за радостта и за безпокойството, за бъдещето си. И за страха от това, не дай боже, насила да ме омъжат за друг, а не за него. Тя затваряше очи и възкликваше:

— Ох, колко поетично! Значи това било да си влюбен, но за разлика от теб аз не съм толкова чувствителна и емоционална. От някои думи и постъпки на влюбените ме напушва смях. Не се и изчервявам. Тогава по какво да разбере, че съм влюбена?

* * *

Красивите и пъстри дни на есента преминаха като вятър, а ние със Саид все още не бяхме разменили и дума, само напоследък, когато минавахме покрай него, той измърморваше под носа си нещо като поздрав и сърцето ми като узрял плод се отронваше и падаше в гръдния ми кош.

Всеки ден Парване откриваше нова информация за Саид и ми носеше сведения от първа ръка. Вече знаех, че фамилията му е Зареи, че е от Резайе, а баща му починал преди няколко години. Майка му и трите му сестри живеят там. Той е трета година фармация. Семейството им е уважавано и с добра репутация. Саид е умен и ученолюбив. Докторът му има пълно доверие и е доволен от него. Всички подробности, които научавах за него, затвърждаваха моята чиста и искрена обич към него. Имах чувството, че го познавам, откакто съм се родила, и до края на живота си ще бъда с него. Любовните стихове сега ми харесваха повече отпреди и бързо ги научавах наизуст.

Веднъж в седмицата под различен претекст Парване ме водеше в аптеката и правеше покупки. От погледите, които скришом си разменяхме със Саид, ръцете му потреперваха, а моите страни поруменяваха повече от обикновено. Парване следеше всичко под око. Веднъж ми подметна:

— Винаги съм се чудела какво значи да си разменяте с някого влюбени погледи. Сега вече ми стана ясно. Неслучайно, когато си гледахме на Хафез^[19], на теб се падна:

*Влюбен съм и я ухажвам, не го крия,
нека всички знаят — много го умея.*

— Иии... Парване, какво приказваш!

— Ами да не би да е лъжа?

* * *

Сутрин много старателно решех косата си и правех така, че кърпата ми да е вързана плътно отпред, а дългата ми косата да се вижда отзад. С хиляди мъки безуспешно се опитвах да я накъдря, докато един ден Парване не ми каза:

— Милото ми глупаче, косата ти си е много хубава. Сега е на мода правата коса. Не виждаш ли, че момичетата от класа си притискат косите с ютия?

Редовно си перях и гладех престилката. Помолих ханом джан да ми купи плат за престилка и да го даде на шивачка, нейните кройки бяха старомодни. Единственото, което научих от шивашките курсове, бе да намирам кусури на ушитото от майка ми. Парвин ханом ми уши много хубава престилка. Пошушнах ѝ да я направи малко по-къса, но пак бях с най-дългата престилка в училището. Събрах си пари и с Парване отидохме да купим нефритенозелена кърпа.

— С нея очите ти стават още по-зелени. Много ти отива.

* * *

Зимата беше студена. Снегът по улиците още не се бе разтопил, а пак заваля. Слънцето бе бледо и слабо и нямаше сила да стопи снега. Сутрин навсякъде бе заледено и трябваше да пристъпваме много внимателно. Всеки ден някоя от съученичките ми падаше, дойде и моят ред. Малко преди да наближа къщата на Парване, се подхлъзнах на леда и се изтърсих. Помъчих се веднага да се изправя, но кракът много ме болеше — щом понечих да стъпя на земята, остра болка ме прониза чак до кръста и отново се проснах наред уличката. В този момент излезе Парване, приближи и Али, който също отиваше на училище. Помогнаха ми да се надигна и ме върнаха вкъщи, тъй като не можех да ходя. Мама бинтова глезена ми и изчака до следобед, но болката се засили, а кракът отече още повече. Привечер, когато мъжете се върнаха, всеки взе да изказва мнение:

— О, я стига... Нищо ѝ няма, ако си седеше като човек вкъщи и не излизаше в този кучи студ, нищо нямаше да ѝ се случи — заключи Ахмад и отиде да пие арак.

— Трябва да я закараме в болница — каза ага джан.

— Есмаил ага много добре оправя изкълчено. Къщата му е на завоя за Шемиран, ще я заведе при него. Ако той каже, че е счупено, ще я заведе в болница — предложи Махмуд.

* * *

Есмаил ага, почти връстник на ага джан, бе известен чекръкчия. Тези дни му се беше отворила работа. Според него кракът ми не бе счупен, а изкълчен. Накара ме да си натопя крака в топла вода и започна да го разтрива и ме разпитва. Тъкмо понечих да отговоря, и той рязко изви крака ми. Извиках от болка и припаднах. Когато дойдох в съзнание, Есмаил ага мажеше крака ми с жълтък, куркума и разни други масла. Заръча две седмици да не стъпвам на него. Каква беда!

— Ааа, не може, трябва да ходя на училище — ревах. — Скоро са изпитите след втория срок.

Всъщност много добре знаех, че са чак след месец и половина, плачех по друга причина.

Няколко дни наистина не можех да мръдна. Само седях под корсито и мислех за Саид. Сутрин, когато брат ми и сестра ми отиваха на училище, пъхах ръце под главата си, впервах поглед в слабото слънце и потъвах в сладки мечти за бъдещите хубави дни и живота със Саид...

Единствено Парвин ханом нарушаваше покоя ми в тези тихи сутрини. Тя все си търсеше поводи да посещава мама. Въобще не я харесвах, щом чуех гласа ѝ, се преструвах на заспала. Не разбирах как така мама, която държеше много на вярата и благоприличието, се сприятели с нея, след като всички в махалата знаеха, че е въртиопашка. Как не схващаше, че Парвин ханом ѝ се умилква заради Ахмад.

Следобед брат ми и сестра ми се връщаха от училище и спокойствието в дома се изпаряваше. Али беше в състояние да изправи на нокти целия квартал. Беше станал много буен и нахален. Стараеше се да подражава на Ахмад и точно като него се държеше лошо с мен, особено сега, когато не ходех на училище. Завиждаше ми, че мама върши всичко вместо мен, а татко непрекъснато се интересува от състоянието ми, сякаш му нарушавах правата. Али прескачаше корсито, дразнеше Фати и тя пицеше. Хвърляше учебниците ми,

разпиляваше ги на различни страни, нарочно или неволно ме риташе, и то по болния крак, и аз пицях до небесата. Накрая през сълзи накарах мама да ми постеле в гостната, та хем да се отърва от Али, хем да мога да уча на спокойствие и кракът ми да не е непрекъснато застрашен под корсито.

— Как ще качваш стълбите!? Горе е студено, а и голямата печка е развалена.

— Малката печка ми е достатъчна.

Най-накрая тя се съгласи и аз се преместих на горния етаж, където намерих покой. Учех, размишлявах, пишех стихове в тетрадката си, отправях се на дълги и далечни пътешествия в мечтите си. С красив почерк пишех името на Саид по листовете в тетрадката си. Открих, че името му е арабско, и направих списък на производните от него думи: сад^[20], саид^[21], масуд^[22], садат^[23]... които често използвах в примерите в домашните си.

* * *

Един ден Парване дойде да ме види. Докато ханом джан беше в стаята, говорихме за изпитите, които започваха на пети март, но щом тя излезе, Парване стана и затвори вратата.

— Хайде, казвай! — предчувствах, че ще ми съобщи нещо за Саид, и се понадигнах. — За бога, кажи ми как е той! Побързай, докато не е дошъл някой.

— Какъв ти Саид? Станал е същински Господин Притеснителен, всеки ден стои на стълбите пред аптеката и се озърта. Щом види, че съм сама, провесва нос и като попарен се прибира вътре. Днес обаче събра смелост и като ме видя, че пак съм сама, пристъпи напред, почервеня, пребледня, поздрави ме и най-накрая промълви, заеквайки: „От няколко дни приятелката ви не идва на училище, много се безпокоя. Тя добре ли е?“. А аз нарочно се направих на две и половина и го попитах: „Коя приятелка имате предвид?“. Погледна ме слисан и каза: „Тази, с която все сте заедно, живее на улица «Голшан»“. Явно знае адреса ти. Видя ли колко е потаен, със сигурност ни е проследил. „Ааа, Масуме Садеги — отвърнах. — Бедничката, падна и си изкълчи крака. Две седмици няма да ходи на училище.“ Пребледня и отрони:

„Ох, колко неприятно!“. Сетне ми обърна гръб и си тръгна. Тъкмо да му се скарам, че е много невъзпитан, но той направи две крачки и май усети, че се е държал неучтиво, обърна се и промълви: „Предайте й много здраве от мен“. После се сбогува като хората и се прибра.

И сърцето, и гласът ми се разтрепериха:

— Леле, казала си му името ми!

— Ооо, я моля ти се, не се превземай, какво толкова е станало! Не се съмнявам, че знае как се казваш, поне фамилията. Сто на сто е проучил цялото ти семейство. Толкова е влюбен, че със сигурност тези дни ще дойде да те поиска.

Разтопих се от щастие, не бях на себе си от радост, така се разкикотих, че когато мама влезе да поднесе чая, учудено попита:

— Какво е станало? Защо си толкова весела?

— Не, няма нищо — смутих се.

— Днес ни дадоха бележниците. Масуме има най-хубавите оценки — притече ми се на помощ Парване и ми намигна.

— И какво от това? На момичето такива неща не му трябват, само си губи времето — след някой и друг ден ще се омъжи и ще пере пелени.

— Не, мамо, не съм се заженела още. Първо трябва да завърша гимназия.

— И после ще стане докторша — добави Парване дяволито.

Изгледах я заплашително.

— Какво! Значи още ще учи? Колкото повече ходи на училище, толкова повече вири нос, но за всичко е виновен баща й, защото й се води по свирката.

Излезе от стаята, мърморейки, а ние с Парване прихнахме.

— Добре че мама не разбра за какво става дума, иначе щеше да попита откога, като завършиш литература, ставаш доктор — въздъхнах облекчено аз.

— Ама и тя не включи, че аз казах докторша, а не докторка — отвърна Парване, докато изтриваше сълзите си от смях.

* * *

В онези светли и радостни дни се смеех с повод или без повод. Толкова весела и щастлива бях, че забравих за болката в крака. След като Парване си тръгна, успокоена и доволна се отпуснах на възглавницата и прошепнах: „Тревожи се и му е домъчняло за мен. Каква късметлийка съм!“. Този ден не ме разстрои дори скандалът, който Ахмад вдигна на мама заради посещението на Парване. Знаех си, че онази порта Али му е докладвал, но какво значение имаше!

Сутрин ставах, на куц крак разтребвах стаята и с едната ръка на парапета, а с другата — на патерицата на баба, бавно слизах долу, измивах лицето и ръцете си и закусвах. Сетне с голяма мъка се връщах. Мама опяваше, че горе ще настина, ще хвана пневмония, ще взема да се търкулна по стълбите с главата надолу, но кой ли я слуша! Малката керосинова печка ми беше напълно достатъчна. За нищо на света не желяех да се лиша от спокойствието си. Вътрешно така горях, че не чувствах никакъв студ.

След два дни Парване отново дойде. Добрах се до прозореца. Мама я поздрави хладно, но тя се направи, че не забелязва, и обясни:

— Донесох на Масуме програмата за изпитите.

Сетне се втурна по стълбите нагоре и запъхтяна затвори вратата на стаята зад себе си. Няколко секунди постоя със затворени очи, облегната на вратата. Лицето ѝ бе зачервено, не можех да разбера дали от студ, или от възбуда. Без да откъсвам поглед от нея, се върнах в постелята, не смеех нищо да я попитам.

— Хубавичко си лежиш ти тук, а на мен, горката, създаваш главоболия.

— Какво има?

— Чакай малко да си поема дъх, защото от аптеката дотук тичах като луда.

— Ама какво е станало? Казвай бързо.

— Вървахме си с Мариам и точно стигнахме пред аптеката, отпред Саид проточил шия и върти глава. Знаеш Мариам каква е, веднага забеляза: „Онзи симпатичният май иска да ти каже нещо“. Отвърнах ѝ: „Исключено! Каква работа има той с мен?!“. Не му обърнах внимание и продължихме по пътя си. Той обаче ни догони: „Извинете, ханом Ахмади, ще може ли да дойдете за минута в аптеката?“. Твоят Господин Притеснителен се беше изчервил като цвекло, а аз доста се обърках, не знаех какво да правя с тази клюкарка

Мариам. „Ау, извинете, забравих, че трябваше да взема лекарствата на баща си, предполагам, че са готови.“ А той, загубеният, стои като истукан и ме гледа. Не изчаках да ми отговори и за да не ме излага повече, се обърнах към Мариам: „Извини ме, забравих да взема поръчката за татко. Довиждане, ще се видим утре“. Ама тя нали е на всяка манджа мерудия, как ще изпусне подобно нещо! Отвърща ми: „Ами аз не бързам, ще дойда с теб!“. Колкото и да я убеждавах, че няма нужда, тя сякаш ставаше все по-подозрителна и ми заяви, че и тя трябвало да се отбие в аптеката, защото била забравила да си купи паста за зъби. И естествено, довлече се след мен вътре. Слава богу, той схвана ситуацията, пъкна кутийка с лекарства и плик за писма в една торбичка и каза: „Сложил съм рецептата вътре, много е важно да я прочете, предайте му поздрав от мен“. Бързо наврях нещата в чантата си, страх ме беше Мариам да не ми ги грабне от ръцете, от нея всичко може да се очаква, каквато е любопитна и си вре носа навсякъде. Известно ти е, че в училище името на Саид хан се носи от уста на уста, половината от момичетата си въобразяват, че заради тях стои пред аптеката, а утре ще видиш какво ще приказват по мой адрес. С две думи, докато Мариам плащаше пастата за зъби, аз си плюх на петите и ето ме тук.

— Уф, така май е станало по-лошо, сега съвсем ще се усъмни.

— Я стига... Тя веднага се усъмни, щото онзи загубеният Саид бе сложил рецептата в запечатан плик, само малоумник би направил това. Мариам никак не е глупава, щеше да разкъса плика с поглед, искаше й се да разбере какво пише вътре, именно затова се изплаших и побягнах.

Отпуснах се върху възглавницата като умряла и полежах така няколко минути, в ума ми бе пълна каша, сетне се сетих за писмото и се надигнах:

— Дай ми писмото да видя какво е написал. Но първо провери дали няма някой пред вратата и я затвори плътно.

Поех писмото с разтреперани ръце. На плика не пишеше нищо. Не смеех да го отворя — какво ли имаше вътре? Ние досега, освен да си промърморим някакъв поздрав, дума не бяхме си разменяли. Парване също като мен изгаряше от нетърпение. В този момент в стаята влезе ханом джан и аз бързо скрих плика под завивките. Двете с Парване седяхме мирно и тихо и я гледахме.

— Какво има, какво пак е станало? — поинтересува се тя.

— Нищо — отвърнах сконфузено.

Но погледът на мама бе изпълнен със съмнение. Парване отново ми се притече на помощ:

— Нищо особено. Вашата дъщеря е много чувствителна, прави от мухата слон. Нямала шестица по английски. Казвам ѝ: голяма работа, майка ти не е като моята да ти се кара за дреболии, нали така, госпожо Садеги? Нали няма да ѝ се карате?

Мама я изгледа учудено и в крайчеца на устните ѝ се появи бръчка:

— Ами какво да кажа? Много важно, дори и да я скъсат, още по-добре, тъкмо ще се запише в шивашки курсове, те ще са ѝ много полезни.

После постави чая пред Парване и излезе. Ние първо се спогледахме, без да обелим дума, после прихнахме.

— Абе, момиче, защо си толкова смотано? На физиономията ти е изписано, че си направила нещо нередно. Внимавай, моля ти се, иначе ще ни разкрият!

В сърцето ми бушуваха въодушевление и безпокойство. Внимателно започнах да распечатвам плика, сякаш непременно трябва да остане цял, а сърцето ми бумтеше в ушите.

— Уф... Хайде побързай де, ще ме умориш!

Разгънах писмото. Красиво изписаните букви затанцуваха пред очите ми и главата ми се замая. Двете бързо го прочетохме — бяха само няколко реда, сетне се спогледахме и едновременно се запитахме:

— Прочете ли го? Какво пише?

Поуспокоени, зачетохме написаното. Започваше с двустиише:

*Нека лекар тялото ти да не вижда,
нито рана кожата ти да пронизва.*

После следваше поздрав, запитване за здравето ми и пожелание за бързо оздравяване.

Колко учтиво, колко красиво! По почерка и по написаното личеше, че Саид е образован. Парване не стоя много, защото не бе предупредила майка си, че ще се отбива у нас. Но аз бях забравила за

нея, преселих се в друг свят, не усещах тялото си, бях само душа, която се рее, даже се виждах как с отворени очи и широка усмивка на устните лежа в постелята, притиснала писмото към гърдите си. За първи път съжалих, че много пъти бях пожелавала да бях умряла аз, не Зари. Колко прекрасен бе животът! Искаше ми се да прегърна и целуна целия свят.

Денят ми премина в унес и блянове, не разбрах кога настъпи вечерта и какво вечерях, кой дойде, какво говорихме. В полунощ запалих лампата и безброй пъти препрочитах писмото и го притиснах до гърдите си. С какви хубави сънища посрещнах утрото! Инстинктивно усещах, че такова чувство изпитваш веднъж в живота, точно на шестнайсет.

* * *

На следващия ден нетърпеливо очаквах идването на Парване. Надничах през прозореца. При едно от влизанията и излизанията си от кухнята мама ме забеляза и попита с жест:

— Какво има?

Отворих прозореца:

— Нищо... Доскуча ми и реших да погледам уличката.

След няколко минути се позвъни на вратата и мама мърморейки отвори, а щом видя Парване, ми хвърли многозначителен поглед: „Нея ли чакаше?“.

Парване изкачи на един дъх стълбите и докато се мъчеше с помощта на единия крак да събуе обувката на другия, хвърли чантата си в средата на стаята.

— Хайде де... Влизай, какво правиш?

— Аман от тези обувки с връзки!

Най-сетне успя да се събуе и седна:

— Я ми дай писмото да го прочета, че забравих някои неща.

Извадих писмото измежду страниците на книгата, в която го бях пъкнала, и й го подадох:

— Разказвай, днес видя ли го...?

Тя се засмя и отвърна:

— Той ме видя, стоеше на стълбите пред аптеката и така се озърташе, та целият град разбра, че чака някого. Щом наближих, ме поздрави и не се изчерви. Поинтересува се как си и дали си получила писмото. Отвърнах, че си добре и му изпращаш специални поздравии, и той въздъхна облекчено. Обясни, че се притеснявал да не ти стане неприятно. Сетне колебливо запита: „А отговор нямам ли?“. Отвърнах му: „Не знам, аз й го предадох и си тръгнах. Нямаше как веднага да напише отговор“. Сега какво ще правиш, той чака да му отговориш.

— Искаш да кажеш, че трябва да му пиша? Олеле, не е редно, аз не мога, ще ме помисли за нахалница.

В този момент майка ми влезе в стаята и каза:

— Ама ти наистина си нахалница.

Изтръпнах, не знаех каква част от разговора ни е чула. Погледнах към Парване — и тя беше изплашена. Мама остави чинията с плодове на земята и седна.

— Добре е, че най-сетне го проумя.

Както обикновено, приятелката ми първа се опомни:

— Какво говорите, това не е нахалство!

— Кое не е нахалство?

— Ами, споменах на мама, че Масуме иска да ходя при нея всеки ден и да й показвам какво сме взели в училище, и Масуме тъкмо се притесняваше, че майка ми ще я помисли за нахална.

Ханом джан кимна, изгледа ни недоверчиво, бавно стана, излезе от стаята и затвори вратата след себе си. Направих знак на Парване да мълчи, знаех, че мама още е отвън и подслушва. Заговорихме на висок глас за училище, за уроците, за това колко съм изостанала. После Парване зачете от учебника по арабски — мама обожаваше арабския и сигурно си помисли, че четем Корана. След няколко минути я чухме да слиза по стълбите.

— Тръгна си. Хайде, решавай! Ще му пишеш ли?

— Не! Не знам какво да правя.

— Няма как, трябва да решиш. Или му пиши, или говори с него. Не може до края на живота си само да си правите знаци, когато се разминавате. Трябва да разберем какво цели: брак или иска само да се позабавлява с нас.

Много интересно, с Парване бяхме станали едно цяло и използвахме множествено число.

— Не мога, не мога. Не знам какво да пиша, по-добре ти го направи.

— Аз ли? Твоите съчинения са по-хубави от моите, дори и стихове съчиняваш.

— Хайде напиши каквото ти хрумне, и аз ще опитам, после ще седнем и от двете ще направим едно хубаво писмо.

* * *

В късния следобед ме стреснаха виковете и крясъците на Ахмад, който вдигна двора на главата си.

— Чувам, че онова вятърничаво момиче всеки ден идва тук. Как така? Не ви ли предупредих, че тя и нейните превземки никак не ми се нравят? Каква работа има тая тук, та час по час цъфва на вратата?

— Няма нищо, маменце. Защо се ядосваш? Тя не се застоява, идва, показва уроците на Масуме, обяснява й докъде са стигнали и бързо си тръгва.

— Предупреждавам те, ако още веднъж я видя тук, ще я изгоня с ритници.

Идеше ми да сграбча Али и хубавичко да го натупам. Този малък подлец ни следеше и докладваше всичко на Ахмад.

Вътрешно се успокоявах, че Ахмад нищо не може да стори на Парване, но въпреки това трябваше да я предупредя да внимава и да не идва, когато Али е тук.

* * *

Целия ден и през нощта писах и задрасквах. Преди също му бях писала, с измислени от мен букви, но много емоционални и съкровени неща, които не вървяха за официално писмо. Бях притисната от обстоятелствата да си измисля такава писменост, защото, първо, у дома нямах лично пространство и възможност за уединение, дори свое чекмедже нямах. Второ, изпитвах непреодолимо желание да пиша, да изложа върху хартия своите чувства и мечти. Това беше единственият начин да подреда мислите си и да разбера какво точно искам.

Наистина нямах представа какво да пиша, дори не знаех какво обръщение да използвам. Уважаеми господине? Не, много официално. На малко име не върви, грозно е, твърде свойски е. Когато в четвъртък на обяд Парване дойде у дома направо от училище, не бях написала и дума. Приятелката ми бе по-развълнувана от всякога. Фати ѝ отвори вратата, но тя не я погали по главата, както обикновено правеше, а се стрелна нагоре по стълбите. Захвърли чантата си наред стаята и веднага заговори, докато се опитваше да събуе обувките си, седнала на прага върху черджето:

— Сега, като се връщам от училище, той ме повика: „Госпожице Ахмади, лекарството на баща ви е готово“. Горкичкият ми баща, каква беше тази негова болест, та му трябват толкова много лекарства! Слава богу, поне онази клюкарка Мариам не беше с мен. Влязох и той ми връчи едно пакетче. Бързо отвори чантата ми, най-отгоре е.

Сърцето ми заби лудо, седнах на земята и бързо отворих чантата ѝ. Открих малко пакетче, опаковано в бяла хартия. Разкъсах я, беше стихосбирка джобен формат. Между страниците се показваше писмо, цялото ми тяло плувна в пот. Облегнах се на стената, сякаш силите ми се изчерпиха. Парване най-сетне бе събула обувките си и на четири крака допълзя до мен:

— Моля те, само не ми припадай, защото нямам време. Първо го прочети, после припадай!

В този момент влезе Фати и се залепи за мен:

— Ханом джан пита дали Парване ще пие чай, за да донесе.

— Не! Не! Много благодаря, но бързам — отвърна Парване, хвана я за ръка, придърпа я към себе си и я целуна по бузата: — Бягай и кажи на майка си, че ѝ благодаря. Браво, моето момиче.

Фати отново се лепна за мен, не искаше да тръгва. Явно ѝ бяха наредили да не се отделя от нас. Парване извади от джоба си една близалка и ѝ я подаде.

— Бъди добра, слез и кажи на майка си, че не искам чай. Иначе тя ще се качи, а не бива, защото пак ще я заболят краката.

Щом Фати излезе, Парване грабна писмото от ръцете ми:

— Бързо, докато не е дошъл още някой! — Отвори го и двете зачетохме: — *Душизе-йе мохтарам*^[24]... — Спогледахме се и се разсмяхме.

— Колко мило! — отбеляза Парване.

— Какво толкова, не иска още с първото писмо да интимничи. Някак не върви да ми напише „ханом“. Аз също се колебая как да започна писмото си.

— Остави това, продължавай да четеш.

Душизе-йе мохтарам,

Все още не мога да си позволя да се обърна към Вас по име. Въпреки че по цели дни го повтарям в сърцето си. Никое друго име не отговаря тъй добре на лицето. Невинността на Вашите очи и на изражението Ви така радват окото. Толкова свикнах да Ви виждам всеки ден, че лишен от тази благословия, съм безутешен и не знам какво да правя с живота си.

Моето сърце е огледало, замъглено от тъга.

Изтрий го със своята усмивка.

През тези дни, когато съм лишен от възможността да Ви виждам, се чувствам изгубен и се скитам без посока. Избавете ме от тази самота, напишете ми дума или послание, за да дойда отново на себе си. От все сърце Ви желая крепко здраве. В името на бога, грижете се за себе си.

Саид

И двете се смълчахме, унесени в мечти, замаяни и опиянени от красивите думи. В този миг влезе Али. Бързо пхнах писмото и книжката под крака си.

— Ханом джан пита дали Парване ще остане за обяд — враждебно се разнесе мутирацията му глас.

— О, не, не, много благодаря, тръгвам си.

— Ами хубаво тогава — отвърна той и после тихо измърмори: — Защото ние искаме да обядваме.

И излезе от стаята. Много се ядосах и засрамах, не знаех какво да кажа. Парване, която усещаше хладното отношение на моето семейство към нея, каза:

— Май досадих на всички с честите си посещения. Ти кога ще се върнеш на училище? Вече десет дни лежиш. Стига, омръзна ми да

играя този театър.

— И аз ще откача, дотегна ми, в събота идвам.

— Ще можеш ли? И да не дойдеш, няма нищо.

— Не, много по-добре съм, до събота ще се упражнявам.

— Ще си отдъхнем малко. Вярвай ми, много ми е неудобно пред майка ти. В събота в седем и половина ще дойда да те взема.

Бързо ме целуна и слезе по стълбите, без да завързва обувките си. Чух я да казва на мама от двора:

— Моля да ме извините, но се наложи да дойда, защото в събота имаме изпит и трябваше да предам на Масуме да се подготви. Да не чуе дяволът, ама май кракът ѝ е по-добре. В събота ще дойда и лека-полека ще я отведа до училище.

— Няма нужда, още не се е оправила.

— Ама ние имаме изпит!

— Какво като имате, не е толкова важен, ето и Али ми казва, че срочните изпити са след месец.

Отворих прозореца и се провикнах:

— Не, ханом джан, трябва да отида, изпитът е важен, оценката му се събира с тази от срочния.

Мама ядосано ми обърна гръб и влезе в кухнята, а Парване погледна към прозореца и ми смигна.

Веднага започнах да се упражнявам да вървя и щом болката ме понижише, лягах и повдигах крака си върху възглавница. Вместо с един жълтък, го мажех с два и двойно количество от мазилата. Междувременно при всяка възможност препрочитах писмото, най-скъпото ми притежание. Питях се защо ли сърцето на Саид е като огледало, замъглено от тъга, сигурно беше преживял много несгоди в живота си. Много му е трудно да се грижи за майка си и за трите си сестри, да работи и да учи, трябва да е тежко. Може би, ако нямаше всичките тези отговорности и баща му беше жив, веднага щеше да дойде и да поиска ръката ми. Докторът каза, че семейството му било уважавано. Бях готова да живея с него дори и в нищо и никакво стайче. Но защо пише, че името ми отговаряло на лицето и характера ми? Фактът, че приех писмото му, не издава ли вече липса на невинност? Щях ли да се влюбя, ако действително бях невинна? Но, кълна се, това не зависеше от мен, положих неимоверни усилия да не мисля за него,

сърцето ми да не се разтуптява и лицето ми да не пламва, щом го зърна, но не успях да овладеея нито едно от тези неща.

* * *

В събота станах по-рано от обикновено, по-точно цялата вечер не мигнах. Облякох се, събрах постелята си, за да стане ясно на всички, че вече не съм болна. Оставих настрана бастуна на баба, който дотогава много ми помагаше, и заслизах по стълбите, облегната на перилата. Седнах на масата за закуска.

— Сигурна ли си, че можеш да отидеш на училище? Искаш ли Махмуд да те откара с мотора си? — попита ага джан загрижено.

Махмуд го изгледа ядосано:

— Татко, какви са тези приказки? Само това остана, без хиджаб да седне на мотор, и то с мъж.

— Как така без хиджаб, нали е с кърпа?

— Разбира се, кога съм ходила на училище без кърпа на главата?

— Плюс това си й брат, не си чужд.

— *Астагферолах!* Ага джан, струва ми се, че Техеран и теб отклони от правия път!

— Не, ага джан — възпротивих се аз — Парване ще дойде и ще ми помогне, заедно ще отидем.

Ханом джан измърмори нещо, но не се разбра какво. Намеси се Ахмад, както винаги ядосан и с подпухнали от предишната пиянска нощ очи:

— Хе, хе, нямало кой, та Парване! Ние я предупреждаваме да не дружи с това момиче, а тя я взима за опора.

— Защо, че какво й е? — попитах.

— Какво ли не! Вятърничава е, кикоти се, полата й е къса, полюшва бедрата си като върви.

Пламнах:

— Какво й е късото на полата, по-дълга е от полите на другите момичета в училище. Плюс това е спортистка и съвсем не се кълчи. Пък ти какво се заглеждаш по момичета, а после коментираш как вървели?

— Млъквай, иначе ще те зашлевя през устата, че зъбите ти ще изпаднат. Виждаш ли, мамо, колко безсрамна е станала!

— Стига вече, престанете! — извика татко. — Познавам господин Ахмади, много уважаван, начетен и разбран човек. Чичо ви Аббас го помоли да посредничи при спора му с Абол Гасем Солати за съседния магазин. Никой не смее да му противоречи, думата му се чува.

Почервенял от гняв, Ахмад се обърна към мама:

— Виждаш ли какво стана сега, а ти се чудиш защо дъщеря ти е станала безсрамна! Как не, след като всички я защитават. — После изръмжа към мен: — Хайде, сестро, върви с Парване, след като тя е самото благоприличие. Върви и се учи от нея!

За щастие в този момент се позвъни на вратата.

— Кажи, че веднага идвам — наредих на Фати.

И за да сложа край на спора, бързо-бързо завързах забрадката си, сбогувах се и закуцуках навън.

* * *

На улицата студеният въздух ме лъхна в лицето и аз поспрях за миг, за да почувствам и свежестта му. Ухаеше на младост, любов и радост. Облегнах се на Парване, кракът ме болеше, ама какво от това. Постарах се да прикрия възбудата си и бавно и спокойно поех към училище. Отдалече съзрях Саид да стои на второто стъпало пред аптеката и да се оглежда. Щом ни видя, взе две стъпала наведнъж и се запъти насреща ни. Прехапах устни. Той разбра, че е сгрешил, и се върна обратно на стълбите. Като ме гледаше как куцукам с превързания си крак, нетърпеливият му поглед се изпълни с тъга. Сърцето ми се откъсна от гърдите ми и полетя към него. Сякаш не го бях виждала от години, но го чувствах по-близък, отколкото при последната ни среща. Сега, когато имах представа какво изпитва към мен, го обичах повече от всякога. Пред аптеката Парване ми предложи:

— Ти се измори, да спрем за малко.

Облегнах ръка на стената и леко отвърнах на поздрава му.

— Много ли ви боли? — попита тихо Саид. — Искате ли нещо болкоуспокояващо?

— Благодаря, няма нужда, много по-добре съм.

— Внимавай, брат ти Али идва! — прошепна притеснена Парване.

Бързо се сбогувахме и поехме към училище.

* * *

Този ден единия час имахме физическо и в единия не влязохме, толкова много имахме да си говорим. Докато заместник-директорката обикаляше двора, двете с Парване се скрихме в тоалетните, а после седнахме зад сградата на бюфета, под лъчите на слабото февруарско слънце. Препрочетохме писмото два-три и повече пъти. И обсъждахме възхитено добротата, нежността, учтивостта, почерка, изказа и начетеността му.

— Знаеш ли, Парване, май сърцето ми е болно.

— Аууу, защо?

— Ами не бие нормално, току се разтупти по-силно.

— Когато видиш Саид или когато не го видиш?

— Щом го видя, сърцето ми затуптява толкова силно, че не мога да си поема въздух.

— Миличка, това не е сърдечна болест — успокой ме Парване през смях — а любовна. Аз, дете нищо не изпитвам към Саид, усещам как сърцето ми трепва и започва да бие учестено, когато той изведнъж изникне пред мен, а какво остава за теб. Не ти завиждам.

— Как мислиш, дали и след като се омъжа за него, пак ще се чувствам така?

— Ама че си глупава! Ако това продължи и след сватбата, наистина ще си за лекар и със сигурност ще означава, че си сърдечноболна.

— Малее, ще трябва да чакам поне още две години, докато той завърши. Ама не е лошо, дотогава и аз ще съм завършила гимназия.

— Но после той има две години казарма. Дали пък не е служил вече?

— Надали. На колко години е? Пък и не мисля, че ще ходи, тъй като е единствен син, баща му е починал и сега той е глава на семейството.

— Може да си права, но тогава трябва да си намери работа. Според теб ще може ли да издържа две семейства? Знаеш ли колко получават аптекарите?

— Не знам, но ако се наложи, ще живея с майка му и сестрите му, за да намалим разходите.

— Значи си готова да живееш в провинцията със свекърва и три зълви?

— Разбира се, със Саид съм готова и в ада да отида. Където той поиска. Пък и Резайе е хубав град, казват, че е много красив и чист.

— По-хубав от Техеран?

— Поне климатът му е по-хубав от този на Гом. Отраснала съм в Гом, забрави ли?

Какви сладки мечти, като всички романтични момичета на петнайсет-шестнайсет години, бях готова да отида с него, където той пожелае, и да направя, каквото той поиска. Голяма част от времето ни мина в четене на нашите отговори на неговото писмо. Прегледахме ги няколко пъти и се помъчихме да напишем хубаво и подобаващо писмо, но не ни се удаваше. Ръцете ми бяха премръзнали, писането върху чантата разваляше почерка ми. Разбрахме се довечера да препиша писмото и на другия ден да го дадем на Саид.

* * *

Тази зимна сутрин бе една от малкото щастливи в живота ми. Чувствах, че светът е в моите ръце. Имах всичко, добра приятелка, истинска любов, младост, красота, светло бъдеще. Бях толкова щастлива, че дори обичах болката в крака си, която се усилваше от дългото стоене на студа. Но пък, ако не си бях изкълчила крака, нямаше да получа тези трогателни писъмца.

* * *

Следобед се смрачи, заваля слаб сняг, глезенът ми туптеше, беше ми трудно да вървя. На връщане почти цялата ми тежест падна върху Парване и през няколко стъпки се спирахме да си отдъхнем. Най-

накрая стигнахме до аптеката. Като видя в какво състояние съм, Саид веднага дотича до нас, хвана ме под ръка и ми помогна да изкача стълбите. Влязохме в аптеката и аз се отпуснах на дивана. Вътре беше топло и светло. През големите запотени стъкла улицата изглеждаше тъмна и студена. Аптекарят бе зает с болните, събрали се пред гишето. Викаше ги един по един и им даваше наставления за лекарствата. Всички го слушаха съсредоточено и никой не забеляза, че седим на дивана. Саид се настани на земята пред мен и вдигна крака ми на масичката пред дивана. Внимателно докосна превързания ми глезен. Това докосване, дори през всичките бинтове, бе като допир до оголена електрическа жица и накара цялото ми тяло да потрепери. Странното бе, че трепетът се предаде и на Саид. Той ме погледна нежно и промълви:

— Все още е много отеъкъл. Не е трябвало да излизате. Заделил съм ви един мехлем и болкоуспокояващо.

Отиде зад тезгяха. Аз го проследих с поглед. Върна се с чаша вода и хапче. Изпих хапчето и когато му върнах чашата, той ми подаде писмо. Впихме поглед един в друг. Очите му казваха всичко, нямаше нужда от думи. Забравих за болката. Виждах само него. Пелена от мъгла покри всичко наоколо, чувах само гласове, приглушени и неразбираеми. Отнесох се в друг свят, колко щастлива бях само! Изведнъж Парване ме сръчка с лакът и ме накара да дойда на себе си:

— А, какво има?

— Виж там! Там! — прошепна тя и като помръдваше с вежди, ми засочи към витрината. Несъзнателно се поизправих на стола. Сърцето ми се разтуптя. Допрял ръце от двете страни на лицето си, пред витрината стоеше Али и наблюдаваше какво става в аптеката.

— Какво ти е? Защо пребледня като платно? — обърна се Парване към мен. После стана, излезе навън и завика: — Али, Али, ела помогни, кракът на Масуме пак се влоши, много я боли. Сама няма да мога да я отведа до вас.

Али я изгледа враждебно и побягна. Парване се върна и вдигна рамене:

— Леле, как ме изгледа само! Искаше му се да ми откъсне главата.

* * *

Когато с хиляди мъки стигнахме до вратата на нашата къща, вече се свечеряваше. Още не бях докоснала звънеца, а вратата се отвори и някой ме дръпна вътре. Парване не разбра какво става и понечи да ме последва, обаче ханом джан й се нахвърли и я избута навън:

— Не искам да се мяркаш повече наоколо! Всичките ни беди са от теб!

После затръшна вратата пред лицето й. От стълбите пред външната врата се строполих в средата на двора. Али уви косите ми около ръката си и ме завлачи към стаята. Мислех си за Парване и ми идеше да потъна в земята от срам.

— Остави ме, безмозъчен глупако! — закрещях.

Ханом джан дотърча в стаята и ме ощипа силно по ръката, като проклетисваше и кълнеше:

— Какво има? Какво ви става? Защо всички полудяхте? — изкрещях.

— Какво мислиш, че е станало, развратнице? Защо флиртуваш с непознат мъж пред очите на всички?

— Какъв непознат мъж? Заболя ме кракът и докторът в аптеката го погледна и ми даде лекарства. Умирах от болка. Доколкото знам, не е грешно да се общува с лекар.

— Лекар ли! Откога помощникът в аптеката стана лекар!? За глупачка ли ме смяташ, да не би да не ти знам скритите ти игрички?

— За бога, мамо, какви ги говориш?

Жилите на врата на Али бяха изпъкнали, той ме ритна, както седях на земята, и каза дрезгаво:

— Нали всеки ден ви следя и виждам как онзи никаквец стои пред аптеката и се озърта, докато минете. Дори приятелите ми надушиха и ме подкачат: „Сестра ти и приятелката й пак са с онова момче“.

— Да пукнеш дано! — извика мама и се удари по главата. — Какъв срам ни докара! Сега какво да кажа на баща ти и на братята ти?! — и пак ме ощипа.

В това време се отвори портата и влезе Ахмад със зачервени очи и свити юмруци. По погледа му разбрах, че е чул всичко.

— Най-сетне постигна, каквото искаше — изръмжа той. — Ето, мамо, полюбувай й се. Знаех си аз, че ако кракът й стъпи в Техеран и започне да се размотава всеки ден с онова момиче по улиците, накрая ще ни посрами. Сега как ще се покажеш пред съседите?!

— Какво съм направила? Кълна се в ага джан, щях да падна насред улицата, заведоха ме в аптеката и ми дадоха обезболяващо.

Мама погледна към крака ми, беше издут като възглавница. Приблужи се и понечи да го докосне, а аз изпищях.

— Остави я. Тя ни посрами, а ти се тревожиш за нея?

— Аз ли ви посрамах, или ти, дете всяка нощ се прибиращ пиан и имаш вземане-даване с омъжени жени?

Ахмад скочи насред стаята и така ме зашлеви с опакото на ръката си през устата, че усетих сладникавия вкус на кръвта, която я изпълни. Побеснях:

— Да не би да е лъжа? С очите си видях как крадешком се промъкваш в къщата им, когато мъжа й го няма. И не за първи път!

Последва юмрук под окото ми, зави ми се свят и пред очите ми се появиха звезди. За миг помислих, че съм ослепяла.

— Млъкни, момиче! Засрами се! — извика мама.

— Ако пък не кажа на мъжа й!

Ханом джан скочи и ми запуши устата:

— Не ти ли казах аз на тебе да млъкнеш!

Освободих главата си от ръцете й и с гняв, няколкократно усилен от моята немощ, извиках:

— Не го ли виждаш как всяка вечер се прибира пиан у дома? На два пъти го задържат в полицията, защото вади нож. Това не е срамно, но е позорно, че съм изпила едно хапче в аптеката.

Ушите ми писнаха от два последователни плесника, но не можех да се успокоя.

— Замълчи! Чумата да те тръшне дано! Ти си момиче! — извика мама, заплака и вдигна ръце към небето: — Помогни ми, боже! Къде да намеря спасение? Дано бог те накаже, момиче, на парчета да те разкъсат дано!

* * *

Безсилна лежах в единия край на стаята. Чувствах се много нещастна, сълзите напиреха в очите ми. Али и Ахмад си шушукаха нещо на двора, прекъсна ги гневният глас на мама от кухнята:

— Али, стига вече. Достатъчно!

Но Али явно не смяташе да се отказва. Нямах представа как се е осведомил толкова добре.

— Али, нали ти казах да престанеш вече! — отново извика мама разгневена. — Бягай да купиш хляб! — После го перна зад врата и го изтика на улицата.

* * *

Дочух татковото: „Ялла!“^[25].

Така и не отвикна от него, въпреки че обикновено у дома нямаше други жени, освен от нашето семейство. Той продължаваше да известява така присъствието си.

— Ха! Здравей, Мостафа ага, рано се прибираш...

— В този студ никой не пазарува, та реших да затворя по-рано. На теб какво ти е? Нещо си разстроена. Като гледам и Ахмад се е върнал. А Махмуд?

— Махмуд още го няма. Странно, обикновено си идва преди теб.

— Сега по улиците е ужас. Той не е с мотора. Движението е натоварено, сигурно не може да намери такси. Снегът и поледицата няма да отминат скоро, зимата тази година край няма... Ханом, мосюто май също е затворил рано тази вечер, та някои хора са се прибрали у дома.

Ага джан почти не разговаряше с Ахмад, а когато го стореше, го правеше косвено, с намеци и подмятания.

— И докато не си изясня нещата в тази къща, няма да изляза.

Татко се бе подпрял на рамката на вратата и събуваше обувките си. Лампата от коридора осветяваше част от стаята, а аз лежах в тъмното близо до корсито и той не ме виждаше.

— Чудно нещо, вместо ние да си изясним нещата с агата, той иска да си ги изясни с нас — каза татко подигравателно.

— Не с теб, а с безсрамната ти дъщеря.

Татко стана бял като тебешир.

— Чуваш ли се какво дрънкаш? Честта на сестра ти е и твоя! Не те ли е срам да говориш така?

— О, я стига, тя съвсем ни посрами. Събуди се, татко! И не ми опявай на мен. Защото скандалът избухна и всички в махалата го чуха, само ти не го чу, понеже си със запушени уши.

Ага джан видимо се разтрепери, вената на челото му толкова се изду, че отдалече се виждаше.

— Ахмад, миличък! Ахмад! — замоли се изплашена мама. — За бога, не говори така. На баща ти ще му призлее. Какво толкова е станало, заболял я кракът, дали й лекарство.

— Остави го, жено, искам да чуя какво ще каже! — прекъсна я татко, който започваше да се окопитва.

— Защо не попиташ разглезената си дъщеря, ага джан? — отвърна му Ахмад и посочи с ръка към стаята. Татко се извърна и ме затърси с очи. Не ме виждаше в тъмното, затова се протегна и запали лампата. Не знаех как изглеждам, но той прозвуча уплашен:

— Какво са ти сторили?

Приблужи се и ме повдигна. Извади от джоба си носна кърпа и избърса кръвта от крайчеца на устните ми. Кърпата ухаеше на розова вода.

— Кой ти причини това? — попита отново.

Сълзите закапаха още по-бързо от очите ми.

— Момичета ще биеш, а, страхливецо? — кресна той на Ахмад.

— Ето на, аз излязох виновен. Вече нямаме чест, опозорени сме. Нея ще я опипва този и онзи, а аз трябва да живея с петното на срама.

* * *

Не разбрах кога Махмуд се бе прибрал. Забелязах го да ни наблюдава в недоумение от двора. Мама се постара да овладее положението и докато завързваше чадора на врата си, рече:

— Стига вече! Стига, успокойте се, кажете молитва в прослава на Пророка и неговите потомци! Искам да сложа вечерята. Отмести се, а ти вземи разстели покривката на пода. Фати, Фати, къде изчезна?

През цялото време Фати бе при нас, но никой не й обърна внимание. Отдели се от сянката на постелките и уплашено хукна към

кухнята. След няколко минути се върна с чиниите и внимателно ги сложи върху корсито.

Ага джан, след като огледа разцепената ми устна и разкървавения ми нос, попита с мрачен поглед:

— Кой стори това? Ахмад ли? Ръката ти да изсъхне дано! Нещастнико, аз да не съм умрял, че се отнасяш по този начин със съпругата и дъщеря ми? И Шамр^[26] не е постъпвал така с хорските жени и деца!

— Браво! Нейна милост стана чиста и пречиста, а аз — Шамр Зи ал Джушан. Ага джан, това момиче те посрами, но ако за теб това е маловажно, за мен не е. Аз все още се ползвам с добро име сред хората. Почакай Али да се върне, него попитай какво е видял — нейна милост да флиртува с помощника на аптекаря пред очите на всички.

— Ага джан! Ага джан, за бога, лъже! Кълна се в теб и във всичко свято, в паметта на нане джан, заболя ме кракът, точно както първия ден, щях да припадна наред улицата. Парване насила ме заведе в аптеката. Там ми вдигнаха крака нависоко, дадох ми лекарство. И Али бе там, Парване го помоли да дойде да помогне, а той не пожела и избяга. А щом се прибрах, всички се нахвърлиха върху мен — обясних и горко се разридах.

Мама нареждаше чиниите за вечеря, а Махмуд стоеше над мен, облегал лакти на нишата, наблюдаваше скандала със странно спокойствие. Разгневен, Ахмад застана на вратата, облегна ръце на рамката и изкрещя:

— Хайде, кажи де, кажи кой ти сложи крака на масата и го разтрива, а ти се усмихваше и флиртуваше. Разкажи как всеки ден той излиза на пътя, поздравява и те подкача...

Махмуд възвърна обичайното си състояние и разпалено замърмори нещо под носа си — дочух неговото „астагфероллах“. Ага джан ме изгледа изпитателно.

— Ага джан, ага джан, кълна се! — В това време влезе Али с топлия хляб, чието ухание изпълни стаята. — Той лъже, нарочно ме обвинява, защото разбрах, че се промъква тайно в къщата на Парвин ханом, и сега измисли това по мой адрес.

Ахмад отново налетя да ме бие, но баща ми протегна ръка пред мен:

— Престани да говориш така за Масуме. Директорката ѝ каза, че в училището няма по-скромно и по-добро момиче от нея.

— Ами... тогава явно училището им е дом на порочността^[27].

— Млък! Мери си приказките!

— Ага джан, той не лъже, видях със собствените си очи — провикна се силно Али. — Беше вдигнал крака ѝ на масата и го разтриваше.

— Ага джан, за бога, не е вярно, аптекарят ме хвана за обувката, освен това бях бинтовала крака си, така че беше невъзможно никой да го докосне. Пък и лекарят не е *намохарам*, нали така, ага джан? Аптекарят само ме попита къде ме боли.

— Да бе, да! Повярвахме ти. За бога, едно джезве кокали ни върти на малкия си пръст. Ага джан може да ти се хваща на номера, но не и аз.

— Ахмад, млъкни, иначе ще те цапна през устата!

— Ами какво чакаш! Само знаеш мен да биеш. Али, какво си глътна езика, ела, кажи им, каквото каза на мен.

— Със собствените си очи видях как помощникът на аптекаря всеки ден ги чака да ги поздрави, когато минат и те му отвърщат, само си шушукат и се кискат.

— Лъже, аз от десет дни не съм ходила на училище, какви си ги измисляш! Да, вярно е, че той поздравява Парване, познава баща ѝ, приготвя му лекарства и ги дава на Парване.

— Огън да я гори тази Парване! — прокле я мама и се заудря с юмрук по гърдите. — Тя е виновна!

— Защо тогава я пускаш? Не ти ли казах да не го правиш?! — срязва я Ахмад.

— А какво да правя, маменце, нали идва да учат заедно.

Али дръпна Ахмад за ръката и му прошепна нещо на ухото.

— Какво ми го шушнеш, кажи го, та всички да го чуят.

— Там е работата, ханом джан, че не четат уроците, друго нещо е. Някакъв лист, който тя скри под крака си, щом влязох, като си мислеше, че съм малко дете.

— Ставай, ставай и виж какво крие между страниците на учебниците си! Да видим какво ще намериш.

— Преди да се прибере, претършувах, но нищо не открих.

Сърцето ми отново заби лудо. Майчице, ами ако претърсят чантата ми, всичко ще излезе наяве. Затърсих я с поглед — беше зад гърба ми — и леко я побутнах под корсито.

Студеният глас на Махмуд наруши кратката тишина:

— Каквото и да е, в чантата ѝ е. Пъхна я под одеялото на корсито.

* * *

Сякаш ме поляха със студена вода. Смразих се, не можех да отроня дума... Али се метна, измъкна чантата ми изпод корсито и изсипа съдържанието отгоре. Бях безсилна. Свят ми се зави. Стоях като парализирана. Писмата изпаднаха от книгите, които той силно тръсна. Ахмад с един скок ги грабна и бързо отвори едното. Колко злорадстваше само, сякаш му бяха дали най-голямата награда на света! Гласът му трепереше от възбуда:

— Ето на, ето на, ага джан, слушай и се наслаждавай! — И зачете подигравателно: — „Душизе-йе мохтарам, все още не мога да си позволя...“

Щях да умра от срам. Свих се от ужас и гняв. Всичко наоколо се въртеше пред очите ми. Някои места не можа да прочете.

— Сине, какво значи това? — попита го ханом джан някъде по средата на писмото.

— Означава, че когато приятелчето я погледне влюбено... според него тя е чиста и невинна като името си! Да не повярваш!

— Малее, жива да не бях! — викна ужасена мама.

— Чуй, чуй: „Моето сърце е... не знам си какво от тъга... твоята усмивка...“ Безсрамник такъв... Ще му дам аз на него една усмивка, че да ме запомни!

— Виж, виж, има и друго. Това пък е нейният отговор — възкликна Али.

Ахмад го грабна от ръцете му.

— Брей, и нашата му е писала значи!

В този момент Махмуд, с пламнало лице и с изпъкнали, пулсиращи вени, изрева:

— Не ви ли казах аз?! Не ви ли казах?! Момиче, което всеки ден се гласи, ходи без хиджаб в пропадналите техрански училища, докато по улиците бродят хищници, няма начин да остане чисто и неопетнено. Казвах ви аз да я омъжим, ама вие, не, да ходи на училище да учи! Какво научи — да пише любовни писма^[28].

* * *

Защитата беше безпредметна. Не разполагах с никакви оръжия. Бях се предала. С ужас и безпокойство гледах към ага джан. Беше много блед и устните му потрепваха, помислих си, че всеки момент ще припадне. Вторачи мрачния си, тъмен поглед в мен, но противно на очакванията ми в него нямаше гняв, а блестящите му от сълзи очи преливаха от дълбока тъга.

— Така ли ми се отплащаш? Чудесно удържа на обещанието си и запази честта ми — промълви той.

Този поглед и тези думи бяха по-болезнени от всички удари, които ми бяха нанесли, и се забиха като кинжал в сърцето ми. Сълзите обляха лицето ми.

— Но аз нищо не съм направила — отвърнах с приглушен и треперещ глас.

Татко обаче ми обърна гръб.

— Стига! Замълчи! — срязва ме той и напусна къщата, без да си вземе палтото.

Много добре разбирах какво означава неговото излизане — вече нямаше да ме закриля. Остави ме в техните ръце. Ахмад все още разглеждаше писмата. Знаех, че не може да ги прочете съвсем добре, тъй като Саид ги бе написал с калиграфски почерк, но продължаваше да си дава вид, че разбира. С мъка прикриваше злорадството си под маската на гнева:

— Сега какво ще правим, опозорени сме! Копелето ни мисли за поплювковци. Ще го науча аз него, ще ме запомни. Няма да се успокоя, докато не пролея кръвта му. Али, бягай и ми донеси ножа, мое право е да пролея кръвта му, той опетни честта ни. Имам и доказателство, черно на бяло, с неговия почерк. Бягай, Али, донеси ми ножа, в скрина горе е!

Отново пламнах и уплашено закрепях:

— Не, не, оставете го, той нищо не е направил.

Усмихнат и спокоен, какъвто отдавна не бях го виждала, Ахмад се обърна към ханом джан:

— Виждаш ли, мамо, виждаш ли как защитава любимия си? Няма да е грях да убия и нея, нали така, Махмуд?

Мама с насълзени очи започна да се удря по главата и се завайка:

— Леле боже, какво ни дойде до главата! Господ да те накаже, момиче! Как ни опозори! По-добре ти да беше умряла, а не Зари. Видя ли какво ни навлече?

Али дотърча с ножа в ръка. Ахмад преспокойно се изправи, стегна панталона си, взе ножа и натисна копчето да го отвори, а острието му заблестя на светлината. Приближи до мен.

— Коя част от него искаш да ти донеса? — попита и се изсмя грозно.

— Не! Не!

Обгърнах единия му крак с двете си ръце и го заумолявах:

— За бога! Заради мама! Не се занимавай с него!

Той се упъти към вратата и ме затътри със себе си.

— В името на всичко свято! Не отивай, аз сгрехих!

Слушаше ме с нечовешко задоволство и когато стигна до вратата, изруга цветисто, тръсна силно крака си и се освободи от мен. Али, който го следваше по петите, със силен ритник ме запрати от стълбите пред вратата чак до средата на двора.

— Ще ти донеса белия му дроб — извика Ахмад и тресна вратата.

Сякаш ребрата ми бяха счупени. Не можех да дишам. Но главната ми болка бе в сърцето. При мисълта как ще се срещнат със Саид и какво ще му сторят, щях да получа удар. Силно зарихах. Седях върху замръзвания сняг до басейна. Цялото ми тяло се тресеше, но не чувствах студ. Мама викна на Махмуд да ме прибере, за да не ги излагам още повече. Махмуд не искаше да ме докосва. За него вече наистина бях нечиста. Най-накрая особено ядно ме сграбчи за дрехите и с рязко движение ме вдигна от чешмата и от двете стъпала в двора ме повлече, а после ме хвърли в средата на стаята. Устата ми се удари в ръба на вратата и почувствах топла кръв върху лицето си.

— Тичай след Ахмад, да не направи някоя беля! — нареди мама на Махмуд.

— Не се страхувай, каквото и да му стори, онзи си го е заслужил! И нея трябва да убием! — заключи той и излезе навън.

В къщата настана тишина. Мама си мърмореше нещо едва чуто и плачеше.

Не можех да спра да хлипам. Прежълтяла, Фати стоеше в ъгъла на стаята и гризеше ноктите си, втренчила поглед в мен. Изпаднах в странен унес, загубих представа за времето.

С отварянето на вратата изведнъж се опомних. Подскочих уплашена. Ахмад стоеше в рамката със зачервени очи и грозен смях. Тикна пред очите ми окървавения нож и каза:

— Ето, на, хубавичко гледай! Това е кръвта на твоя любим.

Стаята се завъртя пред погледа ми. Лицето на Ахмад се размаза, черна завеса бавно се спусна пред очите ми. Падах в дълбока пропаст. Гласовете около мен преминаха в неясен отекващ шепот. Носех се все по-надолу и по-надолу и нямаше никаква надежда да спра.

* * *

Зари умираше, лицето ѝ имаше странен цвят. Трудно дишаше, хриптеше, а гърдите и коремът ѝ бързо-бързо се издигаха и спускаха. Наблюдавах я иззад сгънатите завивки и си гризах ноктите. Гласовете от двора засилваха уплахата ми:

— Мостафа ага, кълна се в бога, тя е много зле. Трябва да повикаме лекар!

— Добре де, добре, не създавай паника и не стряскай сина ми! Нищо ѝ няма, сине. Малко е трескава, сложила съм отварата да кипне и ще ѝ дам от нея. Докато се обърнеш, вече ще е оздравяла. Не стой тук, хайде, сине... махни се. Не се тревожи, момичетата не умират.

* * *

Зари ме стискаше за ръката и тичахме в някакъв черен тунел. Ахмад ни гонеше с нож в ръката. След всяка крачка се приближаваше с

по няколко метра до нас, сякаш летеше. Ние пицяхме, но неговият смях и виковете му отекваха в тунела:

— Кръв, кръв, гледай кръв!

* * *

Нане джан се мъчеше насила да налее отварата в гърлото на Зари. А ханом джан държеше главата ѝ към гърдите си и стискаше отстрани устата ѝ, за да се отвори. Зари бе в безсъзнание и въобще не се съпротивляваше. Баба изсипа отварата в гърлото ѝ, но тя не преглътна. Мама духна в лицето ѝ и дъхът на Зари секна. Ръцете и краката ѝ потрепериха конвулсивно, дишането ѝ стана странно.

— Азра ханом каза, че трябва да я заведем при доктора до джамията — рече мама през сълзи.

— Греша! Хайде ставай, отивай да приготвиш вечерята, че мъжът ти и синовете ти ей сега ще си дойдат.

* * *

Нане джан четеше молитва над главата на Зари. Сестра ми беше станала моравя. От гърлото ѝ излизаха странни звуци. Баба скочи, изтича на двора и завика:

— Тайбе, Тайбе, тичай, доведи доктора!

* * *

Хванах Зари за ръката и замилвах косите ѝ — моравото клонеше към черно. Тя отвори клепачи. Колко големи бяха станали очите ѝ! Бялото им бе кървясало. Стисна ръката ми. Ужасих се от очите ѝ, които изскочиха от орбитите си. Тя се надигна от възглавницата, после оброни глава. С мъка освободих ръката си, изтичах и се скрих зад купа от завивки и възглавници. Краката и ръцете ѝ потрепериха. Закрих ушите си с ръце и зарових глава в една възглавница.

* * *

Насред двора нане джан въртеше кадилницата, която ставаше все по-голяма и по-голяма, докато изпълни целия двор. Гласът на нане джан кънтеше в ушите ми:

— Момичетата не умират, момичетата не умират!

* * *

Зари спеше. Милвах косите ѝ и ги отмятах от лицето ѝ, но всъщност това беше Саид, главата му се търкулна от възглавницата и падна на земята. Изпищях, но от гърлото ми не излезе звук.

* * *

Кошмарите ми нямаха край, понякога се будех от собствения си вик, плувнала в пот, после отново потъвах в дълбока бездна. Не знам колко време съм прекарала в това състояние.

Един ден се събудих от пареща болка в крака. Беше сутрин, не чувствах тялото си. Из стаята се носеше миризма на спирт. Някой ме обърна и каза:

— Събуди се. Ханом, вижте, наистина е будна! Гледа ме.

Лицата все още бяха замъглени, но гласовете различавах добре.

— О, имам Муса ибн Джафар, моля те, помогни ми!

— Ханом, тя вече е в съзнание. Направи ѝ силна супа и на всяка цена я накарай да я изяде, ако трябва, налей я в гърлото ѝ. От една седмица нищо не е хапвала. Стомахът ѝ е слаб, трябва да я захранваш много бавно.

Затворих очи, нямах желание никого да виждам.

— Пилешкият бульон ей сега ще стане. Хилядократно благодаря на бога. Досега все повръщаше, каквото ѝ давах.

— От вчера температурата ѝ започна да спада. Разбрах, че ще се събуди. Бедното дете, какво преживя! Как можаха тази треска и това бълуване да връхлетят крехкото ѝ тяло?

— Ох, Парвин ханом, виждаш ли какво тегло тегля? През тези няколко дни и аз с нея сто пъти умирах и се съживявах. От една страна, чедото ми гасне пред собствените ми очи, от друга — ме съсипваше срамът и проклетите обвинения на братята й каква дъщеря съм отгледала.

* * *

Не чувствах никаква болка, отмаляла и безсилна се бях отпуснала в постелята, не можех да се движа. Когато понечих да извадя ръката си изпод завивката, все едно планина повдигах. Беше странна слабост, де да можех така да отслабвам, да отслабвам, докато накрая умра. Защо въобще се събудих?! Какво имах да правя аз в този свят?

* * *

Когато отново се събудих, мама бе сложила главата ми на коленете си и се опитваше насила да ми налее супа в гърлото. Противопоставях се на натиска на ръката й, стиснала бузите ми, и въртях глава.

— За бога, моля те, само една лъжичка, виж на какво си заприличала. Яж! Боже, нека аз се разболея вместо нея!

За първи път чувах подобно нещо от майка си. Не си спомням някога да е изразявала тревога за мен. Грижеше се за поредното дете и за по-големите ми братя, които обичаше повече от живота си, а аз се бях загубила някъде сред тях. Не бях нито първородна, нито изтърсак, нито момче. Ако Зари не бе умряла, мама досега да е забравила за мен, както за Фати, която през повечето време се криеше в някой ъгъл и никой не я забелязваше. Никога няма да забравя, когато тя се роди, как баба припадна, щом й съобщиха, че бебето е момиче. Имаше и друг проблем — уж носела лош късмет, тъй като мама твърдеше, че след нея пометнала две момчета. Не знам откъде беше сигурна, че са били момчета. Вкъщи Фати е като сянка.

Супата се разля по чаршафа. Ханом джан стана и излезе от стаята, мърморейки.

* * *

Отворих очи, беше следобед, Фати седеше до мен и с мъничките си ръчички отмяташе косите ми от лицето. Колко невинна и колко самотна беше! Погледнах я и в нея съзрях себе си над главата на Зари. Топли сълзи парнаха бузите ми.

— Знаех си, че ще се събудиш. Моля те, не умирай, чуваш ли!
Ханом джан влезе в стаята и аз затворих очи.

* * *

Беше вечер и чувах гласовете на всички.

— Тя отвори очи сутринта — каза мама — беше в съзнание, но колкото и да се опитвах да ѝ дам пилешки бульон, не ми позволи. Не знам откъде взе тази сила да ми се противопоставя, та тя едва помръдва!? Според Парвин ханом повече не може да я поддържа с лекарства — ако не яде, ще умре.

— Винаги съм знаел, че мама е права. По-добре да нямаме дъщери. И да оздравее, все едно е мъртва след толкова срам и позор — чух гласа на ага джан.

Повече нищо не чух, сякаш беше в моята власт и когато поисках, чувах и виждах, а когато не исках, като с копче на радио се изключвах и потъвах в тишина. Но кошмарите не можех да контролирам. Образ след образ танцуваха зад затворените ми клепачи.

* * *

Ахмад държеше кървав нож в едната ръка, а с другата стискаше косата на Фати, която бе станала малка, колкото кукла, и тичаше към мен, а аз бях застанала на ръба на една скала. Той запрати Фати към

мен, опитах се да я хвана, но тя мина през ръцете ми и падна в пропастта. Погледнах надолу и видях телата на Зари и на Саид окървавени и раздробени. Събудих се от писъка си. Цялата ми възглавница бе мокра, а в устата си усещах неприятна сухота.

* * *

— Какво има, дъще? Пак ли започна, ще ни оставиш ли поне една нощ да поспим като хората?

Изгълтах жадно водата.

* * *

Събудих се от обичайната сутрешна суматоха. Закусвах.

— Снощи пак вдигна температура и бълнуваше. По едно време изпищя, чухте ли я?

— Не! — тросна се Махмуд, а Ахмад допълни:

— Мамо, ще престанеш ли? Ще ни оставиш ли поне веднъж спокойно да преглътнем залька си, или не?

Гласът на Ахмад се забиваше като нож в сърцето ми. Ако имах сили, щях да стана и да го нарежа на парчета. Ненавиждах ги всичките. Обърнах се с гръб към тях и зарових глава във възглавницата. Така ми се искаше час по-скоро да умра и да се отърва от тези егоисти с каменни сърца.

* * *

Отворих инстинктивно очи от убождането на спринцовка.

— Е, най-сетне се събуди! Не се преструвай, че спиш! Разбрах, че още нищо не си яла. Искаш ли да ти донеса огледало, да се видиш? Заприличала си на скелет. Ходих до сладкарница „Караван“ и ти купих бисквити, много са вкусни с чай... Ханом джан... ханом... Масуме се събуди, иска чай. Донесете й една чаша!

Гледах я учудено, не можех да разбера що за човек беше тази жена. Зад гърба ѝ всички говореха, че далеч от очите на мъжа си има вземане-даване с мъже. Мислех я за развратница, но не знам защо, когато я видех, не изпитвах отвращението, което би трябвало да изпитвам. Не виждах нищо неприятно в тази жена, само ми се искаше да страня от нея.

Мама влезе с препълнена чаша с чай.

— Слава на бога, че иска да пие чай!

— Да, и ще го изпие с бисквити, хайде, ставай, ставай — нареди ми Парвин ханом и в същото време пъкна ръката си под гърба ми и ме повдигна.

Мама сложи няколко възглавници да се облегна и приближи чашата чай към устните ми. Извърнах глава и здраво стиснах устни, сякаш бях съхранявала цялата си енергия само за това.

— Няма да стане... Не позволява, не си отваря устата, накрая всичко ще потече.

— Не се притеснявайте, аз ще ѝ дам, ще остана тук до обяд. Няма да мръдна, докато не пийне. Вие идете да си вършите работата.

Мама напусна стаята, разстроена и мърморейки.

— Хайде сега, момичето ми, не ме разочаровай, отвори уста и пийни една глътка. За бога, жалко за хубавата ти кожа, станала е като пергамент. Така си отслабнала, че на килограми сигурно вече си колкото Фати. Толкова си красива, трябва да живееш, а ако не ядеш, ще умреш, ей!

Не знам какво видя в погледа или в ироничната ми усмивка, но изведнъж млъкна и се втренчи в мен, сетне възкликна като човек, направил голямо откритие:

— Ах ааа... ти точно това искаш... Искаш да умреш и се самоубиваш с глад. Боже, колко съм глупава, защо не го разбрах по-рано? Да, ти искаш да умреш, но защо? Нима не си влюбена? Кой знае, може пък и да се съберете, всичко е възможно. Защо искаш да се самоубиеш? Саид ще се разстрои, да знаеш...

Като чух името на Саид, несъзнателно трепнах и отворих очи.

Парвин ханом ме погледна:

— Какво ти е? Да не би да мислиш, че не те обича? Не се страхувай, тъкмо в това е сладостта на любовта. — После протегна ръката си, за да излее чая в устата ми.

С все сила стиснах ръката ѝ и впих поглед в нея:

— Кажи ми истината, Саид жив ли е?

— Ха, разбира се, какво те кара да мислиш, че е умрял?

— Ами Ахмад...

— Какво Ахмад...?

— Ами Ахмад го намушка с нож.

— Да, така е, но нищо му няма... Аха... И ти като видя окървавения нож, изгуби съзнание, та досега... Затова са били тези кошмари и викове посред нощ. Нали стаята ми е стена до стена с твоята. Всяка вечер те чувах да викаш: „Не, не! Саид, Саид!“ . Майка ти ти запушваше устата. Явно си мислела, че Ахмад е убил Саид, така ли? Абе дете, Ахмад не е такъв. Как си представяш да убие човек и после да се разхожда свободно и да се прибере спокойно вкъщи. В тази страна има закони, да не мислиш, че е толкова лесно? Не, миличка, успокой се, онази вечер само го е наранил по ръката и по лицето. Собствениците на околните магазини и докторът са ги разтървали. Саид дори не се оплакал в полицията. Добре е, на другия ден със собствените си очи го видях да стои пред вратата на аптеката.

Сякаш за първи път след цяла седмица можех отново да дишам. Затворих очи и от все сърце промълвих:

— Благодаря ти, боже!

После се отпуснах на възглавниците, зарових лице в тях и силно зарихах.

* * *

Към Ноу руз^[29] малко по малко възвърнах обичайното си здравословно състояние, кракът ми напълно се оправи, но все още бях много слаба. Нямах никакви новини от училище, но беше изключено дори и да попитам. Сутрините малко се мотаех из къщи, нямах право да излизам дори за да отида на баня. Мама топлеше вода и ме къпеше у дома. Около мен цареше студена и потискаща атмосфера. Не ми се говореше с никого. През повечето време бях тъжна и замислена и не обръщах никакво внимание на околните. Мама много се стараяше да не споменава за случилото се, но понякога се изпускаше и казваше неща, от които ме заболяваше сърцето.

А татко въобще не ме поглеждаше, сякаш не съществувах, и с другите не говореше много, все беше угрижен и напрегнат, струваше ми се състарен. Ахмад и Махмуд внимаваха да не ме срещат дори случайно. Сутрин бързо закусваха и излизаха. Ахмад се връщаше късно вечер с още по-окаян вид, качваше се право горе и си лягаше. Махмуд също хапваше набързо и отиваше в джамията или се молеше до полунощ. Бях доволна, че не ги виждам. Само Али постоянно ме дразнеше. Понякога ми казваше много грозни думи. Аз не му обръщах внимание, но мама му се караше. Единственото същество у дома, което заслужаваше обичта ми и стопляше сърцето ми, беше Фати. Щом се върнеше от училище, ме целуваше и ме поглеждаше със странно съчувствие. Каквото и да ядеше, носеше и на мен и настояваше да си взема. Понякога ми купуваше шоколад със спестените си пари. Още се боеше да не би да умра.

* * *

Знаех, че за мен училището вече е невъзможна мечта, но се надявах, че след празниците ще се съгласят да ходя поне на шивашки курсове. Те не ми се нравеха, но това беше единствената ми надежда за малко свобода и възможност да напусна тези четири стени. Жадувах да видя Парване. Не знаех кого копнея повече да видя: нея или Саид. Чудех се как така, независимо от всички мъки и унижения, които трябваше да изтърпя, и всички грозни и унижителни нападки за отношенията ми с него, не чувствах никаква вина, защото най-чистите и най-искрените емоции, които таях в сърцето си, бяха свързани с безкрайната ми любов към него.

* * *

Постепенно Парвин ханом ми разказа за развоя на цялата история. И как в нея е било въввлечено уважаваното семейство на Парване. Вечерта, след като изгубих съзнание, или на другата вечер Ахмад мъртвопиян застанал пред вратата на къщата им и започнал да ругае и да крещи. Завикал по бащата на Парване:

— Отвори си очите! Виж как твоята разпусната дъщеря отклони нашата от правия път! — И още хиляди подобни грозни думи, само от мисълта за тях цялата плуввах в пот. С какви очи щях да погледна Парване, баща ѝ и майка ѝ? Как е могъл да наговори тези неща на този почтен човек.

* * *

Неизвестността ме напрягаше. Накрая помолих Парвин ханом да наmine към аптеката и да събере някаква информация за Саид. Въпреки че Парвин ханом се съобразяваше с Ахмад, тя бе готова за това приключение. И през ум не ми беше минавало, че ще стане моя довереница, обаче все още не я харесвах. Но какво можех да направя — в онзи момент тя беше единствената ми връзка с външния свят. Странно защо никой в семейството не възразяваше, че прекарвам времето си с нея.

На другия ден Парвин ханом дойде да ме види. Мама готвеше в кухнята.

— Парвин ханом, какво стана? Ходи ли? — попитах я обезпокоена и развълнувана.

— Да, ходих и купих това. Попитах доктора къде е Саид, а той: „Прибра се в родния си град, тук вече няма място за него. Бедното момче! Така го орезилиха, а и вече не е в безопасност. Ами ако те нападнат някоя нощ в тъмното, какво ще правиш тогава, така го попитах. Жалко за младостта му, но лудите братя няма да му дадат момичето. Засега Саид прекъсна следването си и е при семейството си в Резайе“.

Сълзи обляха лицето ми.

— Стига, не започвай пак, помни, че го мислеше за мъртъв. Благодарни се на бога, че е жив. Потърпи малко всичко да утихне, може пък да предприеме нещо. Но ако питаш мен, по-добре да го забравиш, не вярвам да те дадат на него. Изключено е Ахмад да се съгласи, освен ако ти някак не склониш баща си. Във всеки случай нека изчакаме да видим дали Саид ще се обади.

* * *

Единственото хубаво нещо по новогодишните празници беше това, че на два пъти ме изведоха от къщи. Първия път, в деня преди новата година, за да ме заведат на баня. Но тъй като бяха запазили много ранен час, по улиците нямаше жива душа. А втория — на гости у чичо Аббас, да му честитим Новата година. Прекрасно беше след няколко седмици да видя отново улиците. Още беше студено, пролетта закъсняваше, но навсякъде ухаеше на празника. Въздухът навън сякаш бе по-чист и светъл от този въщи и се дишаше по-леко.

Леля не се разбираше много с мама, а и дъщерите ѝ не се спогаждаха с нас.

— Пораснала си, Масуме — отбеляза Сорая, голямата им дъщеря.

— Да, ама е отслабнала — прекъсна я майка ѝ. — Притесних се, да не би да ти има нещо, да не си болна.

— Амии — възрази Сорая — от много учене ще да е. Татко казва, че се учиш добре и си първа в класа.

Наведох глава, не знаех какво да отговоря.

— Беше си счупила крака. Затова отслабна — притече ми се на помощ мама. — Ама никой от вас не се поинтересува.

— Искахме да дойдем, но разбрахме, че тя не била добре и не искала да вижда никого. Кажи как го счупи.

— Подхлъзнах се.

— Е, Сорая ханом вече завърши средно образование, няма ли да я омъжват? — промени темата мама.

— Как така, тя тепърва ще учи, ще кандидатства в университета, пък и още ѝ е рано!

— Рано ли? Защо да е рано, дори е късно, после няма да си намери съпруг.

— Ще си намери, мъже колкото искаш — на камък да чукнеш, мъж ще излезе. Ама Сорая няма да вземе кой да е, в нашето семейство всички са образовани: и жените, и мъжете. Различни сме от провинциалистите. Сорая иска като братовчедките си да учи и да стане лекарка.

Невъзможно беше семейните ни сбирки да минат без словесни престрелки и язвителни намеци. Със своята докачливост и с острия си език, ханом джан отблъскваше всички. Ненапразно сестрата на татко казваше, че езикът на мама е като бръснач.

На мен много ми се искаше да съм по-близка с роднините си, но враждата, породила се незнайно кога, никога не позволи това да стане възможно.

* * *

Новогодишните празници отминаха и аз отново бях затворена вкъщи, а шушуканията относно шивашките курсове не дадоха резултат. Ахмад и Махмуд не бяха съгласни да напускам къщата по какъвто и да е повод. Ага джан въобще не се месеше, за него бях мъртва. Не издържах в тази къща. Щом приключех с къщната работа, се качвах на горния етаж и през прозореца на гостната гледах частта от уличката, която се виждаше от него. Половин прозорец — това беше цялата ми връзка със света, и при това тайно, защото, ако братята ми научеха, щяха да го зазидат. Надявах се през този процеп да зърна Парване или Саид. Много добре съзнавах, че единственият начин да напусна къщата завинаги бе със съпруг. Явно това беше решението за разрешаване на моя проблем и по този въпрос имаше пълно единодушие. Ненавиждах всичко в тази къща, но пък и не исках да я заменя с друг затвор, само и само да се махна оттук. Не желаех да предам скъпия си Саид, исках да го чакам цял живот, дори да ме обесят.

* * *

Първата група сватовници бяха три жени и един мъж. Мама излъска цялата къща и се зае с подредбата. Махмуд купи гарнитура с червена дамаска, а Ахмад — плодове и сладки. Странна беше тази тяхна съпричастност, явно за нищо на света не желаеха да изтърват кандидата. Приличаха на удавници, които се хващат за сламка. Щом

зърнах новодошлите, разбрах, че наистина не са нищо повече от сламка.

Кандидат-женихът беше дебел и набит, с пооредяла отпред коса, около трийсетте, работеше като Махмуд на пазара. Когато ядеше плодове, мляскаше. За мое огромно щастие си търсеше по-закръглена жена и не ме харесаха. Същата вечер спях много спокойно. На сутринта ханом джан разказа много подробно историята за кандидата ми от предната вечер. Напуши ме смях, когато я чух как се вайка, че онзи не ме е харесал.

— Жалко, че дъщеря ми няма късмет, момчето хем е богато, хем от добро семейство, хем не се е женило, пък е и младо.

Досмеша ме, та оня беше два пъти по-стар от мен, но според нея беше млад, пък да не говорим за плешивата му глава и големия му корем.

— Парвин ханом, между нас казано, бяха прави — това момиче много отслабна. Духнеш ли я, ще падне. Майка му заяви, че Масум се нуждае от лекар. Ама аз си мисля, че тая проклетница нарочно се бе постарала да изглежда още по-зле.

— Ха, ханом джан, говориш така, сякаш онзи е двайсетгодишен младеж. Нали го видях на улицата, по-добре, че не са я харесали. Щеше да е жалко за Масум, ако я бяхте дали на това джудже с голямо шкембе.

— Ох, Парвин ханом, какво да ти разправам, много надежди хранехме ние за това момиче. Остави ме мен, баща ѝ казваше: „Масуме трябва да се омъжи не за кой да е, а някой с положение!“. Ама след този позор, кой ще я вземе? Може дори да се наложи да бъде втора съпруга или да се омъжи за някой недотам свестен.

— Ханом джан, що за приказки!? След време всичко ще се забрави.

— Как ще се забрави, хората разпитват, проучват! Майката и сестрата на никое свястно момче не биха приели то да се ожени за моята клета дъщеря, дете цялата махала знае за резила ѝ.

— Не се притеснявайте, всичко ще отмине, само имайте търпение. Защо бързате толкова?

— Братята ѝ няма да я оставят: казват, че докато тя е в къщата, за нас няма мир. Как да погледнем околните с вдигната глава. Пък и кой забравя, дори след сто години, да разпита съседите за момичето. Веднага ще се отприщят да разкажат. Махмуд също иска да се жени, но казва, че не смее да си доведе жена, докато Масуме е в къщата, защото можела да отклони и неговата съпруга от правия път.

— Що за приказки! — възропта Парвин ханом. — И то по адрес на това момиче, дете е по-невинно и от малко дете. Какво толкова е станало, хубаво момиче, на нейната възраст среща любовта. Не може да съсипем всички момичета само защото някое момче ги е харесало... Тя няма вина.

— Да, мила, аз добре познавам дъщеря си. Не спазва стриктно намаза и постите, но общо взето е набожна. Онзи ден ми каза, че мечтае да отиде на поклонение в храма на Шах Абдолазим^[30]. В Гом всяка седмица ходеше в храма на света Масуме, няма да повярваш колко се молеше. Ама всичко ще да е заради онова леконравно момиче Парване. Иначе моето момиче не е такава!

— Вие сега се молете, може пък онова момче да дойде и да я поиска и всичко да завърши благополучно. Той не е лошо момче, всички го хвалят. След време и доктор ще стане. Пък и двамата се искат.

— Парвин ханом, какви ги говориш! Братята ѝ казват, че на Есраил, ангела на смъртта, ще я дадат, само не и на онзи. Пък и той не си е строшил краката да я иска. Каквото е рекъл господ, това ще стане. Съдбата е написана на челото на всеки още с раждането му. Заделено му е това, което му е отредено.

— Ами тогава и вие не избързвайте, оставете всичко на съдбата, нека тя си свърши работата.

— Братята ѝ казват, докато тя е неомъжена, ние отговаряме за нея, после мъжът ѝ да си ѝ бере гайлето. Докога, мислиш, че ще я държат затворена вкъщи? Страхуват се да не би баща ѝ да се размекне и да се смили над нея.

— Милото дете, грехота е, нека поне се поналее, да оздравее напълно.

— Бог ми е свидетел, всеки ден ѝ готвя ориз с пилешко, супа от агнешки джолан и халим^[31]. Всяка сутрин изпращам Али да ѝ вземе за

закуска пача, та дано се поналее, да не изглежда най-после толкова болнава и бог да ѝ изпрати някой свестен да я вземе.

Спомних си за приказките от детството си, в които едно чудовище откраднало дете, но тъй като детето било слабо и не ставало за ядене, го затворило и започнало да го угоява, докато от него се получи добра и вкусна храна. И моето семейство по същия начин искаше да ме угои и ме даде на чудовището.

* * *

Тия дни наистина бяха решили да ме харижат на някого. Единственото нещо, което се вършеше у нас, бе да посрещаме сватовници. На всички познати, по някакъв начин свързани със семейството ни, бе възложена задачата да ми търсят жених. Идваха всякакви, някои бяха толкова смотани, че дори Ахмад и Махмуд не ги одобряваха. Всяка вечер се молех Саид да се върне. Увещавах Парвин ханом и поне веднъж в седмицата я пращах в аптеката, та дано научи нещо за Саид. Но от него ни вест, ни кост. Докторът казал, че само веднъж получил от него писмо от Резайе, но неговият отговор се върнал, като че ли адресът не бил точен. Саид буквално се бе изпарил. Понякога вечер отивах да се моля в гостната, после известно време стоях до прозореца и тайничко наблюдавах сенките, които се движеха из уличката. На няколко пъти ми се стори, че някой стои в сянката на арката на отсрещната къща, но щом отворех прозореца, нямаше никого. Единственото нещо, което ме караше да си лягам вечер и да забравям тегобите от още един еднообразен и скучен ден, бе мечтата ми за съвместен живот със Саид. Представях си нашата малка и кокетна къща и подредбата на всяка стая в нея. За мен тя щеше да бъде като късче от рая. Представях си красивите ни здрави и щастливи деца. В мечтите си живеях във вечна любов и блаженство. Саид беше нежен, благ, чувствителен и интелигентен мъж. Никога не се караше с мен и не ме унижаваше. Дали някога някоя друга жена е обичала мъж така, както аз обичах Саид? Ех, защо не бе възможно да се живее само с мечти.

* * *

В началото на юни, с приключването на изпитите, семейството на Парване се премести: знаех, че възнамеряват да си сменят къщата, но не и че ще го направят толкова скоро. После дочух, че искали да го сторят още по-рано, но изчаквали края на учебната година. От дълго време баща ѝ смятал, че този квартал вече не струва и не става за живеене. И беше прав, действително не беше за тях, само хора като братята ми го харесваха.

* * *

Беше топла сутрин, аз премигах стаите. Още не бях пустила сламените щори, когато дочух гласа на Парване. Затичах се към вратата. Да, беше дошла, за да се сбогува. Фати отвори, а мама ме изпревари и задържа вратата полуотворена, върна на Парване плика, който тя беше дала на Фати, и ѝ нареди:

— Върви си, върви, бързо си върви! Ей сега ще се върнат братята ѝ и пак ще се посрамим. И повече не носи такива неща.

— Но, ханом — каза Парване, сякаш буца бе заседнала в гърлото ѝ — с това писмо ѝ казвам довиждане и съм написала новия си адрес. Прочетете го сама.

— Няма нужда! — тросна се мама.

Хванах вратата с две ръце, исках със сила да я отворя, но мама я държеше здраво и с крак ме избута встрани.

— Парване, Парване! — завиках.

— За бога, не я измъчвайте така — замоли се Парване — тя не е направила нищо лошо!

Ханом джан тресна вратата, аз седнах на земята и заридях. Чувствах, че губя своята пазителка, приятелка и довереница.

* * *

Последният ми кандидат бе приятел на Ахмад. Понякога се чудех как намираха тези дребни и едри хора. Как например Ахмад е казал на приятеля си, че има сестра за женене? Дали ми правят реклама? Договарят се и се пазарят за мен като търговци ли? Бях сигурна в едно: каквото и да правеха, не бе порядъчно.

Асгар ага беше месар, връстник на Ахмад и със също толкова недодялани и груби обноски като него. Не беше кой знае колко образован и заяви:

— Мъжът трябва да изкарва прехраната със силата на мишците си, а не като някаква полужива писарушка да седи в ъгъла и да драска по листовете.

— Хем е богат, хем ще се справи с нашата — хвалеше го Ахмад.

Относно моята хилавост кандидат-женихът заяви:

— Няма проблем, така ще я храня с месо и блажно, че за месец ще стане като буре. Иначе в очите ѝ има някакво упорство.

Майка му беше ужасна възрастна жена. Още с пристигането си се нахвърли на яденето и непрекъснато се съгласяваше с думите на сина си. Този кандидат бе единодушно приет от всички. Мама беше много доволна, че е ерген и е млад. Ахмад се радваше, защото му беше приятел и бе платил гаранцията му при свадата в кафене „Джамшид“, за да не отиде в затвора. Ага джан го хареса заради месарницата, която печелеше добре.

— Добър е, има занаят, освен това е съобразителен и може да излезе наглава с това момиче и да не ѝ позволи да кривне от правия път, така че колкото по-бързо приключим, толкова по-добре — заключи Махмуд.

Моето мнение не беше от значение за никого, а и аз не споделих колко съм отвратена от неграмотния, нечистоплътен и безмозъчен Даш Моци, бай Мускул, който вонеше на месо и лой дори в деня, когато отиваше да иска ръката на момиче.

На другата сутрин Парвин ханом дотърча вкъщи и каза:

— Чух, че сте искали да дадете Масуме на Асгар касапина. За бога, не правете това, тоя нещастник вади нож за нищо и е пияница и женкар. Познавам го, поне да бяхте го проучили!

— Парвин ханом, не говори празни приказки. Ти ли знаеш по-добре, или Ахмад? Той ни осведоми за всичко. Според него, преди да се оженят, мъжете правят какво ли не, но после, като дойдат жената и

децата, всичко остава в миналото. Пък и той се закле в баща си, че няма да направи крачка накриво, след като се ожени. По-свестен от него няма да намерим: млад е, тя ще бъде първата му съпруга, богат е, има две месарници и е с характер. Какво повече може да искаме?

Парвин ханом ме погледна с такова съжаление и съчувствие, сякаш виждаше осъдена на смърт.

— Умолявах Ахмад да не прави това, но слуша ли — сподели тя на другия ден. За първи път афишираше тайната си връзка с Ахмад. — А той ми отвърна, че не искат повече да те държат тук. Ами и ти защо не правиш нищо? Сякаш не знаеш какво ще те сполети? Наистина ли искаш да станеш жена на този престъпник?

— Какво значение има? Нека правят каквото искат, мислят си, че ме омъжват, а не знаят, че всеки мъж, освен Саид, ще докосва само трупа ми.

— Жива да не съм! Не говори повече такива неща, чуваш ли? Грехота е, трябва да си избиеш подобни мисли от главата. Никой няма да е Саид, но не всички мъже са лоши. Печели време, може да се появи по-свестен кандидат.

— Все ми е едно — свих рамене.

Тръгна си притеснена. На вратата на кухнята известно време говори нещо на мама. Ханом джан се плесна по лицето. След това още по-строго започнаха да ме следят. Събраха всички лекарства, не ме оставяха да докосвам ножове и остри предмети. Щом се качех на горния етаж, мигом изпращаха някого след мен. Напушваше ме смях. Колко наивни бяха, не бях така глупава да се хвърля от толкова ниско. Всъщност планирах друго.

Преговорите относно подписването и сватбата забавиха скорост, тъй като сестрата на кандидат-жениха се бе омъжила и живееше в Керманшах, можеше да дойде в Техеран едва след десет дни, а Асгар ага заяви:

— Преди така да дойде и даде благословията си, няма да стане. Тя ми е като майка.

* * *

Беше единайсет часът сутринта, метях двора. Някой нетърпеливо и силно затропа по външната врата. Беше ми забранено да я отварям, затова извиках Фати.

— Няма нищо, виж кой е — разреши ми мама.

Само откряхнах, Парвин ханом се намъкна и застана в средата на двора.

— Голяма късметлийка си, представа си нямаш какъв кандидат ти намерих — слънце, просто злато...

Гледах я стъписано и с недоумение. Мама излезе от кухнята:

— Парвин ханом, какво има?

— Добра вест, ханом джан, намерих й кандидат като слънце, добър, от добро семейство, образован. Оня побойник на малкия му пръст не може да стъпи. Да им кажа да дойдат следобед, а?

— Почакай, не разбирам за какво говориш. По-спокойно, що за хора са? Къде ги намери?

— Солидни хора са, познавам ги от десет години. Шила съм дрехи на майката и сестрите. Голямата им дъщеря е женена отдавна за един от големците на Табриз и там си живее. Мансуре, втората им дъщеря, следваше, но преди две години се омъжи и сега си има много сладко пухкаво момченце. Третата е още ученичка. Баща им е пенсионер, но имат и такова... как се казва... дете правят книги.

— А момчето?

— Просто нямам думи, много е свестен, следвал е не знам какво точно, но си работи на онова място, дето ти казвам, че е на баща му... дете правят книги. Около трийсетте, симпатичен, веднъж като ходих у тях да шия на майка му, го видях, да не му е уроки — строен, с черни вежди и черни очи, леко мургав.

— Добре, а те къде са виждали Масуме?

— Не са я виждали, аз им разказах за нея, колко добро и красиво момиче е, каква домакиня. Майка му много иска да го ожени. Тя ме попита дали не познавам някое свястно момиче. Да им кажа ли да дойдат следобед?

— Не, дума да не става... Ние на Асгар ага сме обещали да изчакаме другата седмица да дойде сестра му от Керманшах.

— Ооо, ханом джан, я оставете тия работи, та вие още *бале борун*^[32] не сте направили! Хората по средата на брачната церемония се отказват, какво остава за вас, дето нищо още не сте изпълнили!

— Ами Ахмад? Кой знае какъв скандал ще вдигне. И с право — ще го изложим, имат уговорка, дума е дал, не може да не я удържи.

— Не се притеснявайте, Ахмад го оставете на мен.

— Засрами се, какви ги приказваш! Боже, боже!

— Не си мислете лоши неща, ханом джан, Ахмад е приятел с хаджията, вслушва се в приказките му, него ще помоля да помогне. Помислете малко и за това невинно дете. Разправят, че като се напиел, онзи никаквец посягал на бой и нищо не го спирало. И сега си има една, към която е много привързан, мислите ли, че ще я зареже? Изключено!

— Как така? Това пък сега какво е?

— Нищо, нищо, само дето има вземане-даване с друга жена, това.

— Тогава защо иска Масуме?

— За да му роди деца, затова я иска, онази не може да има.

— Ти пък откъде знаеш?

— Ханом, аз на тези хора и кътните зъбки им знам.

— Че откъде ги познаваш? Как така? Що за безсрамни приказки!

— Уф... вие все за лошо мислите. Брат ми беше като тях. Помислете за това момиче, не го правете още по-нещастно. Хайде, съгласете се да дойдат, вижте ги, няма начин да не забележите разликата.

— Ами аз първо ще трябва да поговоря с баща ѝ, да видя той какво ще каже. Като са толкова свестни тези хора, защо не си вземат някое момиче от тяхната черга?

— Право да ви кажа, не знам. Може пък това да е шанс за Масуме, явно бог я обича.

С недоумение и недоверие наблюдавах радостта и настоятелността на Парвин ханом, наистина не можех да проумея какво прави. Поведението ѝ беше много противоречиво, непонятна ми беше тази нейна загриженост за моята съдба. Надушвах нещо гнило.

* * *

Същия ден мама и татко обсъждаха цял следобед, Махмуд също за малко се включи в спора, но после заяви:

— По дяволите, правете каквото искате, само я махнете по-бързо оттук, да си отива при мъжа, та да мирясаме най-сетне.

Най-странно реагира Ахмад. Вечерта се прибра много късно, а на сутринта, когато ханом джан му изложи положението, той не се възпротиви. Само сви рамене:

— Знаем ли? Вие преценете.

Парвин ханом наистина имаше необикновено влияние над него.

* * *

На другия ден пристигнаха новите сватовници. Ахмад не се прибра късно. Махмуд, след като разбра, че всички са жени и без подобаващ хиджаб, въобще не влезе в стаята. Ханом джан и ага джан ги гледаха преценяващо, като купувачи. Парвин ханом се грижеше за всичко и междувременно не пропускаше възможност да ме похвали. Кандидатът не дойде, бяха само майка му и сестрите му. Майката беше с черен чадор, а дъщерите — без. Наистина доста се отличаваха от всички предишни сватовници. Когато поднесох чая, Парвин ханом започна с хвалбите:

— Виждате ли колко е красива, а като си изкубе веждите^[33], представяте ли си какво ще стане? Само дето тия дни понастина и малко поотслабна.

Погледнах я учудено и смръщих вежди.

— Сега е модерно да си слаб. Жените се подлагат на какви ли не изтезания, за да отслабнат — каза в това време голямата сестра. — Пък и брат ми не си пада по пълни.

Радостни искрици заблестяха в очите на мама, Парвин ханом се усмихна и погледна тържествуващо, сякаш ставаше дума за нея. Аз стоях в задната стая, както ми бе наредила ханом джан. Бяха качили всичко необходимо за чая горе, за да не се качвам и слизам, и да не направя някоя поразия. Говореха бързо и нямаха търпение да си дойдат на думата. Обясниха, че синът им учил право, само дето не си взел дипломата.

— Сега работи в издателство, всъщност половината е на баща му — не спираше майката. — И заплатата му не е лоша, може да издържа жена и дете. И къща си има — е, не е негова, а на свекърва ми. Тя е на

приземния етаж, а горния го направихме за Хамид. Нали знаете, момчетата бързат да се отделят от нас. Тъй като ни е единствен син, баща му много му угажда.

— Добре, а сега къде е, кога ще можем да го видим? — запита ага джан притеснено.

— Там е работата, че той остави всичко в нашите ръце, моите и на сестрите си. Каза: щом вие я харесате, все едно аз съм я харесал. Сега е в командировка.

— Добре, а кога, *еншалах*, ще се върне? — продължи татко с въпросите.

— *Еншалах*, за подписването и сватбата — намеси се малката сестра.

— Ха!? Значи дотогава няма да го видим? Ама как така? Самият младоженец да не иска да зърне булката поне веднъж? Това дори религията го позволява... — зачуди се мама.

Голямата сестра се постара да говори спокойно, за да може ханом джан да схване как стоят нещата:

— Не става въпрос кое е разрешено и кое — забранено, просто Хамид го няма. Донесохме негова снимка, за да може момичето да го види. Ние я видяхме, той се доверява на нашето мнение.

— Ха... Ама как така? Ами ако му има нещо, ако е недъгав.

— Еее... пепел ви на езика, ханом! Синът ми си е здрав и читав, няма никакви недостатъци, нали така, Парвин ханом? Нека тя да каже, тя го е виждала.

— Да, да! Виждала съм го, да не му е уроки, нищо му няма, много е симпатичен даже. Разбира се, аз го чувствам като брат.

По-голямата сестра извади от чантата си снимка и я подаде на Парвин ханом, тя я взе и тикна пред очите на мама.

— Погледни го колко е хубав, да не му е уроки.

— Дайте и на момичето да я види, ако го хареса, *еншалах*, до другата седмица да приключим.

— Но, ханом, моля ви — намеси се ага джан — все още не мога да разбера за какво е това бързане?! Защо не изчакаме първо той да си дойде?

— Няма да крия от вас, ние чисто и просто не разполагаме с много време. След седмица с баща му отиваме на поклонение до Мека, всичко е уредено. Загрижени сме за Хамид, който въобще не мисли за

себе си. Ако е женен, ще съм по-спокойна. Нали казват, че хората, тръгнали на хадж, не трябва да оставят недовършена работа, трябва да уредят всичко. Когато стана дума за дъщеря ви, гледах си по Корана, паднаха се хубави неща, за никое друго момиче не бе излизало така. Щом го разбрах, веднага реших да направим сватбата, преди да отпътуваме, защото, кой знае, може и да не се върна.

— Не, *енишалах*, ще се върнете жива и здрава, как няма да се върнете, всичко ще е наред!

Мама се изправи със снимката в ръка:

— Завиждам ви за късмета, дано и ние някой ден да имаме това щастие! — Дойде при мен в стаята и ми тикна снимката пред очите: — Виж го, виж, въпреки че не са като нас, ама ми е ясно, че на теб такива хора ти се нравят. Май щастиято ти се усмихна.

Бутнах ѝ ръката.

* * *

Всичко, каквото трябваше да се каже, бе казано набързо. Ага джан прие факта, че присъствието на кандидата не бе необходимо. Странно бе, че те наистина искаха да направят сватбата след седмица. Единственото притеснение на мама бе, че за толкова кратко време няма да се справи с приготовленията. Тогава Парвин ханом ѝ се притече на помощ и пое цялата работа на плещите си:

— Въобще не се притеснявайте, утре ще отидем на покупки. За два дни ще уشيا роклята ѝ. Каквото друго има за шиене, е моя грижа.

— Ами чеизът ѝ? Естествено, откакто са се родили дъщерите ми, все съм купувала и заделяла по нещичко, ама още много работи липсват. Пък и повечето неща са в Гом. Трябва да отидем да ги вземем.

— Ханом, не се тревожете, нека първо си отидат в къщата, а когато ние се върнем, ще направим *патахти*^[34]. Дотогава имаме време да набавим липсващото. Пък и Хамид има това-онова.

* * *

Уговориха се на другия ден да отидат за халките и ни поканиха някоя вечер, когато и братята ми са свободни, да ги посетим у тях, отблизо да видим как живеят и да се опознаем по-добре. Сърцето ми се разтуптя. Работата ставаше сериозна. Не можех да повярвам, нима беше възможно толкова бързо? Несъзнателно прошепнах: „Ох, Саид, моля те, помогни ми, кажи ми как да им се противопоставя“. Страшно ме доядя на Парвин ханом, прииска ми се да ѝ отрежа главата. Когато онези си тръгнаха, започнаха разговорите и споровете:

— Аз няма да дойда за халки и майка му няма да дойде. Но пък Масуме не може да отиде сама. Парвин ханом, ти отиди с нея — рече мама.

— Добре, и бездруго трябва да вземем и плата за роклята. Да не забравите, че вие трябва да купите халката на младоженеца.

— Още не мога да разбера защо той не дойде.

— Ага, не го мислете, не можете да си представите колко добри хора са. Но за ваше успокоение, може да отидете и да поразпитате, нали ви дадоха адреса си.

— Мостафа, а какво ще правим с чеиза? Трябва да отидеш с момчетата и да вземете медните съдове и порцелановите сервизи от Гом, има и няколко ката спално бельо. Оставила съм ги в мазето на сестра ти, ама за останалото?

— Не се притеснявайте! Нали те ви казаха, че не е важно. Цялото бързане е заради тях, така че каквото липсва, те да го набавят.

На татко му стана неприятно.

— Аз няма да изпратя дъщеря си гола и боса в дома на мъжа ѝ — ядоса се той. — Тази седмица ще накупим още неща, а за което не успеем — по-късно.

Единственият човек, който не вземаше участие в разговорите, не изказваше мнение, не задаваше въпроси и от чиито предпочитания никой не се интересуваеше, бях аз. Цялата нощ не мигнах. Мъка и безпокойство разтърсваха цялото ми същество. Молех се на бог да ме прибере при себе си и да ме избави от тази женитба.

На сутринта бях много зле и се престорих, че спя. Всички излязоха. Чувах гласа на татко, който говореше с мама, че няма да ходи на работа, а ще гледа да използва всичките си връзки, за да проучи сватозете. После добави:

— Жено, върху поличката в нишата оставих пари за халката, виж дали ще ти стигнат.

Мама преброи парите:

— Да, не вярвам да струва повече.

Ага джан излезе с Али. За щастие от началото на лятото той вземаше Али със себе си в магазина и вкъщи цареше спокойствие. Иначе кой знае какво щеше да ни направи.

— Хайде ставай, ставай, време е да се приготвяш! — подкани ме мама и застана над мен. — Днес те оставих да поспиш, че да си в настроение.

Седнах, обгърнах коленете си с две ръце и с много сериозен тон заявих:

— Аз няма да дойда!

Когато мъжете не бяха вкъщи, ставах много смела.

— Ставай и не се лигави!

— Никъде няма да ходя!

— Много грешиш! Сега, когато ти се усмихна късметът, да не мислиш, че ще те оставя да го пропилиеш?

— Какъв късмет? Въобще имаш ли представа кои са тези? Момчето какво е? Дори не иска да се покаже.

Точно в този момент на вратата се позвъни. Влезе Парвин ханом — накипrena и весела, загърната в черен чадор:

— Реших да дойда по-рано, ако има нужда да ви помогна. Намерих много хубав модел за рокля, трябва ми само плат. Искате ли да ви го покажа?

— Парвин ханом, това момиче пак се заинати, вразуми го моля те!

Парвин ханом събу обувките си с високи токчета и влезе в стаята.

— Здравей, булчице — каза тя засмяно. — Ставай, ставай, иди се измий, че ей сега ще дойдат и ще кажат: „Леле, каква мързелива снаха имаме!“.

Щом я видях, цялата ми злоба пламна и извиках:

— Теб какво те засяга? Въобще ти с какво се занимаваш? Колко им взе, за да посредничиш?

Мама се плесна по бузата:

— Боже, гръм да ме удари! Замълчи, момиче, ти съвсем се забрави! — И се спусна към мен.

Парвин ханом я спря с ръка:

— Няма нищо, ядосана е, аз ще поговоря с нея. Вие излезте, излезте, след половин час ще сме готови, хайде!

* * *

Мама напусна стаята, а Парвин ханом се облегна на вратата, чадорът ѝ се свлече на земята. Беше се втренчила в мен, но явно не ме виждаше, гледаше някъде много надалеч. Изминаха няколко минути в тишина. Наблюдавах я с почуда и любопитство. Когато започна да говори, гласът ѝ ми се стори съвсем непознат, не чувах познатото звънче, само приглушена горчивина:

— Бях дванайсетгодишна и учех в пети клас, когато баща ми изгони мама от къщи. Изведнъж се оказах майка на трите си сестри и брат ми, който бе малко по-малък от мен. Очаквах от мен да заместя мама, въртях цялата къща, готвех, перях, метях, занимавах се с децата. Дори когато баща ми се ожени отново, задълженията ми не намаляха. Мащехата ми беше като всички мащехи, не че ни е тормозела или ни е държала гладни, но милееше повече за своите деца. Може пък и да е имала право. Мен, дете се казва, още като са ми срязали пъпната връв, са ме нарекли за жена на Амир Хосеин. Затова и чичо ми викаше „красивата ми снахичка“. Не знам точно откога, но ми се струва, че бях влюбена в Амир, откакто се помнех. След като мама си тръгна, едничката ми надежда и радост беше той. Амир много ме обичаше и все си намираще повод да дойде вкъщи. Сядаше до басейнчето и ме наблюдаваше. Не можеше да се начуди как с малките си ръце пера всичките тези дрехи. А аз все гледах да върша тежката работа пред него, защото съчувствието, с което ме гледаше, ми доставяше удоволствие. Той споделяше с майка си и с баща си какво тегло тегля. И когато чичо идваше у дома, все думаше на баща ми:

— Човече, грехота е да тормозиш така това дете само защото ти и жена ти не се спогаждате. Каква вина има то, горкичкото, че да се трепа по цял ден? Не се запъвай като магаре на мост, ами иди и върни жена си вкъщи.

— Не, братко — инатеше се баща ми — няма начин, не споменавай повече името на оная никаквица пред мен. Казах ѝ три пъти *талаг*^[35] и вече няма връщане назад.

— Ами тогава измисли нещо, това дете ще се свърши от работа.

На сбогуване леля винаги ме притискаше до гърдите си, миришеше ми на мама. Не знам защо несъзнателно от очите ми рукаха сълзи, може би се разнеждах. Както и да е, татко накрая реши въпроса и взе жена с две деца от предишен брак. Къщата ни се превърна в детска градина. Станахме седем деца на различна възраст и аз бях най-голямата. Не казвам, че съм вършела всичката работа, но и двете с мащехата ми от сутрин до вечер не подвивахме крака и все оставаше недовършена работа. Мащехата ми страшно държеше на непорочността. Между другото, никак не харесваше брата на баща ми и неговата съпруга, защото смяташе, че са на страната на мама. Първото нещо, което направи, бе да прекрати посещенията на братовчед ми, като обясни на татко:

— Не е редно такова голямо момче час по час да идва у нас, да хвърля влюбени погледи. Пък и момичето не е малко, трябва вече да пази приличие и да се забули.

След една година тя ни използва като извинение, за да прекъснем връзките си със семейството на чичо. Сърцето ми се късаше. Единственият начин да го видя бе да ходя у сестрата на татко. Молех дъщерите ѝ да ме канят да спя у тях. И за да не мърмори мащехата ми, водех също сестрите и брат си. Така измина година. Всеки път, когато видех Амир Хосеин, той беше по-висок и колко красив беше само. Миглите му хвърляха сянка над очите му. Пишеше ми стихове и ми купуваше текстовете към песните, които харесвах. Уверяваше ме, че имам прекрасен глас, и ме караше да се уча да пея.

Всъщност не можех много добре да чета — откакто спрях да ходя на училище, забравих и това, което бях научила. Той обеща да ми помага. Боже, какви дни бяха. Постепенно тези гостувания започнаха да дотягат на сестрата на татко, мъжът ѝ също взе да мърмори. Бяхме принудени да се виждаме по-рядко. На следващата година за Ноу руз се примолех да отидем у чичо. Татко се съгласи, но жена му заяви, че не стъпва в къщата на онази вещица. Не знам какво се беше случило между жената на баща ми и леля ми, че толкова много се мразеха. За мое нещастие се оказах по средата. Последният път, когато видях

Амир, беше в къщата на леля, на Нова година. Тя така бе наредила всичко, че и двамата ѝ братя да дойдат и да се сдобрят. Всички се бяхме събрали в гостната на горния етаж, нас ни изгониха от стаята. Ние с Амир седяхме в стаята на долния етаж, а децата си играеха на двора. Братовчедките ми сипваха чай в кухнята. Амир ме хвана за ръцете, цялото ми тяло пламна, неговите ръце също бяха влажни и топли:

— Парвин, говорих с баща ми, разбрахме се тази година, след като се дипломирам, да дойда да ти поискам ръката. После ще се оженим и аз ще замина в казармата.

Идеше ми да се хвърля в обятията му и да заплача от радост. Не можех да дишам.

— Тази година ли? — попитах.

— Да, ако нямам поправителен, завършвам.

— Моля те, постарай се да нямаш.

— Обещавам, заради теб здраво ще уча.

Стисна ръцете ми, а имах чувството, че държи сърцето ми в шепите си и го стиска.

— Вече не издържам да съм далеч от теб — прошепна ми.

Ох... Какво да кажа? Толкова много пъти въртях в паметта си тези думи и тази сцена, че всеки миг беше пред очите ми като на кинолента. Бяхме потънали в своя собствен свят и не разбрахме кога е избухнала караницата. Щом излязохме в коридора, баща ми и мащехата ми слизаха по стълбите и ругаеха, а майката на Амир се бе навела над перилата и не оставаше длъжна на жената на баща ми. Сестрата на татко тичаше след него и го умоляваше да не прави така, защото е грехота. Нали с настъпването на Новата година всички караници трябва да останат зад гърба и те с брат си би следвало да се сдобрят в памет на своите родители. Напомни им какво казват старите хора, кръвта вода не става. Татко започна да се поуспокоява, но жена му не го оставяше:

— Не чу ли какви ни ги наговори? И това ако е брат!

— Агдас ханом, и ти престани да наливаш масло в огъня. И да е казал нещо, той е по-големият — казал го е, защото е загрижен, не го взимайте навътре.

— И като е по-голям, да говори каквото му хрумне, така ли? Той му е брат, а не слуга, за да му говори така. Пък и какво ги засяга, защо

ни се бъркат в живота? А кривогледата му жена не понася някой да е по-добър от нея. Не ни трябва на нас такива роднини.

Грабна едно от децата си за ръка и излезе. Жената на чичо изкрещя след нея:

— Вземи си виж физиономията: ако беше стока, мъжът ти нямаше да те изгони с двете ти деца и да се разведе с теб.

Моята красива мечта не продължи повече от час. Пукна се като сапунен мехур и изчезна. След тази случка жената на баща ми твърдо реши, както тя самата се изрази, да направи така, че те цял живот да страдат за мен.

Заяви на баща ми, че на моята възраст тя вече имала дете и че не може да държи съперница като мен в къщата. По онова време се появи и Хадж ага да ми поиска ръката. Оказа се неин далечен роднина. До този момент вече два пъти се бе женил:

— Бяха ялови, затова се разведох с тях — обясни той.

Този път искал да вземе млада и здрава жена, та със сигурност да му роди. На глупака дори за миг не му минаваше през ума, че вината може да е в него. Мъжете никога нямат недостатъци, още повече богатите мъже. Тогава беше на четиридесет, тоест двацет и пет години по-голям от мен.

— Страшно е богат, има дюкяни на пазара и куп земи около Газвин — похвали го мащехата ми.

Накратко — баща ми се разтопи от кеф.

— Ако роди, ще я затрупам с пари — обеща Хадж ага.

Когато ме накараха да седна на масата при подписването, бях позле и от теб. Гледах в една точка в неизвестна посока.

Две сълзи се отрониха от клепките й.

— Защо не се самоуби?

— Да не мислиш, че е лесно? Не ми достигна смелост. И ти си избий подобни мисли от главата. В края на краищата всеки има съдба, не можеш да вървиш срещу нея. Освен това самоубийството е грях. Пък и нищо не се знае — може сватбата да е за добро.

Ханом джан потропа с юмрук по вратата.

Парвин ханом изтри сълзите си:

— Не се притеснявайте, ханом, ще се приготвим навреме.

Сетне дойде и седна до мен:

— Споделих това с теб, за да не си мислиш, че не разбирам какво ти е.

— Тогава защо искаш да направиш и мен нещастна?

— Та те при всяко положение ще те омъжат. Нямах представа какво ти крои Ахмад. Всъщност той защо те мрази толкова?

— Защото татко обича мен повече от него.

* * *

Изведнъж за първи път както никога осъзнах истината, която се криеше зад тези неволно изречени думи.

Ясно помнех първия израз на неговата обич към мен — беше в деня, когато Зари почина. Татко тъкмо се бе върнал от работа и замръзна в рамката на вратата. Мама виеше, баба четеше Корана. Докторът поклати безпомощно глава, възмутен и отвратен се запъти към вратата, където се сблъска с татко.

— Това дете от три дни бере душа, чак сега ли се вика лекар?! Ако на мястото на тази невинна душица бе някой от синовете ти, пак ли така щеше да постъпиш?

Ага джан се олюля преbledнял като платно. Затичах се към него, обвих ръчички около краката му и завиках баба. Той седна на земята, прегърна ме силно, зарови лице в косите ми и зариде. Баба дотърча до него:

— Ставай, сине, ставай, бива ли така мъж да реве като жена. Бог дал, бог взел! Човек не бива да се съпротивлява.

— Ти ме увери, че ще й мине, и не ми даде да повикам лекар — изкрещя й ага джан.

— Нямаше да помогне — ако й бе писано, щеше да остане, но явно не било. И хаким Джалианус^[36] да бе довел, нищо нямаше да може да направи. Такава ни е орисията, явно не трябва да имаме момичета.

— Тия безумици си ги измисляш ти!

За първи път виждах татко да крещи на майка си и да си призна, достави ми голямо удоволствие. После татко дълго ме прегръща и плака, усещах по потреперването на раменете му. Оттогава обичта и вниманието, които бяха отказани на Зари, се прехвърлиха на мен, а

Ахмад никога не забрави и не прости, че е пренебрегнат. Още оттогава хищният поглед на Ахмад ме следваше навсякъде и щом ага джан излезеше, той започваше да ме бие. Сега най-накрая брат ми бе осъществил мечтата си, аз бях изпаднала в немилост пред татко, бях предала доверието му, а той, наранен и обиден, ме бе изоставил, което бе отлична възможност Ахмад да си отмъсти за всичките тези години.

Гласът на Парвин ханом ме върна към действителността:

— Представа си нямаш какво щеше да те сполети. Не знаеш онзи какъв мръсник е само. Не си мисли, че някой щеше да ти се притече на помощ. Не знаеш какво направих, колко приказки изприказвах, докато Ахмад не се съгласи да откаже на онзи мръсник и да позволи да дойде този кандидат. Късаше ми се сърцето за теб. Все едно виждам себе си преди петнайсет-двайсет години. Разбрах, че ще те омъжат, каквото и да става, а като гледам, че и Саид никакъв не се вясва, казах си: поне да я вземе някой, който на другия ден няма да я посини и натроши от бой. Да бъде човек. Нищо не се знае, дай боже да го обикнеш. Ако пък не стане, поне да можеш да следваш своя път.

— Като теб? — отвърнах с язвителен и горчив тон.

— Ами както искаш — погледна ме тя с укор — всеки човек отвърща някак на живота или се примирява с положение, което може да понесе.

* * *

Все пак не отидох за халка, обясниха, че съм настинала. Парвин ханом свали от пръста ми сребърния ми пръстен за мярка и отиде да купи халка, плат и други неща.

На следващия ден татко, Махмуд и Али заминаха за Гом и се върнаха с кола, пълна с разни неща.

— Чакайте, чакайте, не ги вкарвайте тук, занесете ги в тяхната къща. Парвин ханом ще дойде с вас и ще ви покаже къде живеят. Ставай, дъще, ставай, иди и ти с тях да си видиш къщата. Виж какво липсва, как ще си подредиш нещата. Ставай! Ха така, браво!

Вдигнах рамене и злобно заявих:

— Няма нужда. Нека Парвин ханом отиде. Аз нямам намерение да се омъжвам. Явно тя се вълнува повече от мен.

На другия ден Парвин ханом донесе роклята за проба. Колкото и да ме увещава, не се съгласих да я облека:

— Няма значение, знам ти размера, ще я уشيا по друга твоя рокля. Със сигурност ще стане много хубава.

Не знаех какво да правя, бях неспокойна и изнервена, не можех нито да ям, нито да спя. Дори да заспах за няколко часа, сънят ми бе неспокоен и сънувах кошмари, а когато се събудех, бях по-уморена от преди. Бях като осъдена на смърт и с всеки миг се приближавах към часа на екзекуцията. Накрая, тъй като вече бе непоносимо, реших да поговоря с татко. Исках да се хвърля в краката му и да плача, докато той се смили над мен. Обаче всички дебнеха да не оставам насаме с него. Дори и за миг не ме оставяха с баща ми, а и той също ме отбягваше. Тайно се надявах на чудо. Мислех си, че в последната минута от небето ще ме грабне някаква ръка. Но нищо подобно не се случи, всичко се движеше по план. Дойде и денят на събитието. Вратата на двора бе отворена от сутринта. Ахмад, Махмуд и Али непрекъснато сновяха напред-назад. Нарездаха в двора столове, миеха плодове и слагаха чинии със сладки. Гостите не бяха много. Мама бе разпоредила да не съобщават на никого в Гом, да не би, не дай боже, някой да дойде и да види окаяното ми състояние. На леля казаха, че сватбата може би ще е след две седмици, точно кога — щели да я осведомят по-късно. От чичо Аббас обаче нямаше как да скрият и всъщност от роднините ни присъстваше само той. Останалите гости бяха няколко семейства близки на младоженеца. Имаше и неколцина съседи. Всичко опитаха, но аз не се съгласих да отида в салон за разкрасяване. Парвин ханом се нагърби и с това. Махна с конец космите от лицето ми, почисти веждите ми и нави косата ми на ролки. А от очите ми непрекъснато се стичаха сълзи. Жената на чичо, която още от сутринта дойде да помага, но според мама само душела.

— Защо се глезиш толкова — нямаш много косми по лицето, защо плачеш? — попита тя.

— Момичето ми много отслабна, затова е толкова чувствителна и не издържа на болка — рече мама.

Очите на Парвин ханом също бяха насълзени и тя ги бършеше от време на време, под предлог, че уж сменя конеца. Подписването беше насрочено за пет часа, когато малко се поразхлади. В четири пристигна семейството на младоженеца. Тъй като бе много горещо, мъжете

останаха на току-що полятия двор под широката сянка на черницата, а жените бяха на втория етаж в гостната. Наредиха *софре агд*^[37] в голямата стая на долния етаж, а аз бях в съседната стая. Мама дотърча уплашена при мен:

— Още ли не си се облякла? Побързай, той ще е тук след час!

Цялото ми тяло потрепери. Хвърлих се в краката ѝ и я заумолявах да не прави това:

— Не искам да се омъжвам! Представа нямам що за човек е! Моля те, не ме оставяй, кълна се в Корана, ще се самоубия, да знаеш... Отмени подписването, остави ме да говоря с татко. Няма да кажа „да“, ще видиш! Или ще отмените сватбата, или пред всички ще заявя, че не съм съгласна.

— Гръм да ме удари! Жива да не бях! Замълчи, какви са тези приказки? Пак ли започна? Искаш да ни опозориш пред толкова народ? Този път вече братята ти на кайма ще те смелят. Ахмад от сутринта ходи с нож в джоба. Една неуместна дума да изтърсиш, на място ще те убие. Помисли малко и за баща си. Бедничкият няма да понесе този срам, ще получи удар и ще умре, така да знаеш...

— Не искам, насила не става.

— Занемей! Не повишавай глас, ще чуят! — сгълча ме мама и се спусна към мен.

Побягнах и се свих долу, под кревата, в най-отдалечения край, та да не може да ме измъкне от там. Ролките се развиха и се разпиляха из стаята.

— Излез веднага, бог да те убие! — просъска мама. — Да пукнеш дано! Излез от там! Ще ме довършиш!

Някой почука на вратата. Беше ага джан.

— Ханом, какво правите? — попита той през затворената врата. — Младоженецът ще дойде всеки момент.

— Нищо, нищо, облича се. Повикай Парвин ханом да дойде бързо. — Сетне ми прошепна: — Хайде, ела, нещастнице, излез, преди да съм те убила. Не ни излагай повече.

— Не искам, няма да се омъжа! Моля те в името на Махмуд и Ахмад, дето толкова ги обичаш, отмени сватбата. Кажи, че сме променили решението си.

Мама не можеше да се пхне под леглото, протегна ръка, сграбчи ме за косата и ме измъкна. В този момент влезе Парвин ханом:

— Боже мой, какво правите? Ще я оскубете цялата.

— Виж я какво е намислила! В последната минута ще ни опозори — отвърна ѝ мама задъхана.

Изгледах я с отвращение, както се бях свила на пода. Стискаше кичур от косата ми. Ненавиждах ги всичките.

* * *

Не си спомням на бракосъчетанието да съм казала „да“. Мама силно ме натискаше по рамото и повтаряше:

— „Да“, кажи „да“!

Най-накрая някой го каза вместо мен и всички изръкопляскаха. От съседната стая Махмуд, няколко мъже и ага джан изпратиха благословия към Пророка и неговите потомци. Размениха си някакви неща, но аз не разбирах нищо. Пред очите ми се спусна завеса, виждах всичко през мъгла. Чувах гласовете като жужене, неразбираеми. Взирах се в една точка като обезумяла. Не ме интересуваше, че мъжът, който седи до мен, вече е мой съпруг. Не исках да знам кой е, нито как изглежда. Всичко бе приключило. Саид не се появи. Мечтите и сънищата ми имаха горчив край. Ех, Саид, какво направи с мен!

* * *

Когато се опомних, се намирах в спалнята на онзи мъж. Той седеше на кревата с гръб към мен и се мъчеше да развърже вратовръзката си, с която явно не беше свикнал и го дразнеше. Свих се в единия ъгъл на стаята и притиснах към гърдите си белия чадор, който ми бяха наметнали, когато тръгнах за тази къща. Треперех като лист. Сърцето ми биеше лудо, стараех се да не издавам нито звук, за да не усеща той присъствието ми. Сълзите ми безшумно капеха върху гърдите. Боже мой, що за традиции? Искаха да ме убият само защото съм си разменила няколко думи с мъж, когото познавах от две години и за когото знаех много неща, обичах го и бях готова накрай света да го последвам. А днес ме тикнаха в леглото на един напълно непознат, към когото не изпитвах нищо друго, освен страх. Мисълта, че може да ме

докосне, ме ужасяваше. Знаех, че ако понечи да ме насили, няма кой да ми помогне. Стаята бе полутъмна. Погледът ми сякаш го парна по врата. Обърна се и ме погледна изумено.

— Какво ти става? От какво се плашиш... — попита приглушено и учудено. — От мен ли? — Усмихна се подигравателно и продължи: — Моля те, не ме гледай така. Като агне на заколение си.

Понечих да кажа нещо, но езикът ми не се обърна.

— Успокой се, че току-виж получиш удар. Нищо няма да ти направя, не съм звяр!

Напрегнатите ми мускули се поотпуснаха. И най-сетне издишах въздуха от гърдите си. Но той не помръдна от мястото си. Отново се прилепих към ъгъла.

— Виж какво, мило момиче, аз тази вечер имам работа, трябва да отида при приятелите си. Ей сега излизам. Ти вземи си облечи нещо по-удобно и се наспи. Обещавам ти, че като се върна, няма да дойда при теб. Имаш честната ми дума. — Взе си обувките и вдигна ръцете миролюбиво. — Ето виж, излизам.

* * *

Щом чух да се затваря външната врата, се отпуснах и седнах на земята. Бях толкова уморена, че краката ми не издържаха тежината на тялото ми. Сякаш бях пренасяла камъни. Известно време бях в това състояние, докато дишането ми намери обичайния си ритъм. Образът ми в огледалото на тоалетката бе изкривен. Аз ли бях това? Смешната мрежичка върху разчорлените ми коси се бе килнала на една страна. Въпреки следите от силния грим, лицето ми бе много бледо. Ядосано смъкнах мрежичката от главата си. Не можех да си разкопча копчетата на гърба — задърпах яката на роклята и ги скъсах. Бързах да се отърва от всичко, което ми напомняше за тази нелепа сватба. Затърсих си по-удобни дрехи. Върху спалнята бяха метнали яркочервена нощница с многобройни дипли и дантели. Несъмнено покупка на Парвин ханом. Огледах се и забелязах куфара си в единия край на стаята. Беше голям и тежък, едвам го примъкнах. Отворих го и облякох една от домашните си рокли. Излязох от стаята, не знаех къде е тоалетната. Запалих всички лампи и разтворих всички врати, докато

най-накрая я открих. Пъхнах главата си под чешмата и измих няколко пъти лицето си със сапун. В единия край на мивката бяха принадлежностите за бръснене на непознатия. Погледът ми се задържа върху ножчето. Да, това беше единственото спасение. Трябваше да се отърва. Представих си как откриват бездиханното ми тяло, проснато на пода в банята. Естествено, непознатият пръв щеше да го намери и щеше да се изплаши, но бях сигурна, че няма да се разстрои. Мама обаче, ох-ох, щом научеше, щеше да изпищи, да си спомни как ме е издърпала изпод леглото за косата, въпреки молбите ми, и щеше да я замъчи съвестта. Тази мисъл ми донесе радост и облекчение. Продължих да фантазирам.

Как щеше да реагира ага джан? Щеше да се подпре на стената, да облегне глава на ръката си и да заплаче. Щеше да си спомни колко много мечтаех да уча, колко го обичах и как не исках да се омъжвам. Ще се измъчва, че се е държал толкова лошо с мен, и дори ще се поболее. Усмихнах се в огледалото. Боже, какво прекрасно отмъщение!

Добре, ами другите?

Саид, ах, Саид, той щеше да бъде потресен, да вика, да плаче, да проклина защо не е дошъл навреме да ми поиска ръката. Защо през някоя тъмна нощ не ме е откраднал и не сме избягали. Цял живот ще страда и скърби. Не ми се искаше да тъжи толкова, но сам си е виновен. Защо изчезна? Защо повече не ме потърси?

Ахмад... Ахмад няма да се натъжи, но ще чувства вина. Щом чуе новината, известно време ще стои като втрещен, но после ще се засрами, ще хукне към къщата на Парвин ханом и цяла седмица от сутрин до вечер ще се налива с арак. Пиянските си вечери ще прекарва под моя укорителен взор. Духът ми никога няма да го остави на мира.

Махмуд щеше да поклати глава и да каже: „Ей, тази нещастница, грях след грях, кой знае какъв огън я гори сега“. Но в никакъв случай няма да признае вината си. Щеше да прочете няколко сури от Корана в моя памет, да се помоли за мен няколко вечери в петък и да се гордее, че е такъв прощаващ и състрадателен брат.

Ами Али? Какво щеше да направи? Може би ще му стане неприятно, за малко ще се вгълби в себе си, но щом децата от махалата го викнат да играят, ще забрави.

Мъничката ми Фати едничка щеше да заплаче за мен без капка вина. Щеше да се почувства като мен, когато Зари почина, и да има

нещастна съдба като моята. Жалко, че мен няма да ме има тогава, за да ѝ се притека на помощ, и тя ще бъде сам-самичка като мен сега.

Парвин ханом щеше да се възхити от мен, че съм предпочела смъртта пред позорния живот. Щеше да ѝ бъде криво, че навремето не е имала смелостта да стори същото, а е предала любовта си.

Парване много късно щеше да научи за смъртта ми. Щеше да заплаче и в главата ѝ да нахлуят спомените с мен. И винаги щеше да бъде тъжна. Ех! Парване, толкова ми е домъчняло за теб, толкова си ми нужна. Заплаках.

* * *

Мечтите ми за отмъщение избледняха. Взех бръснача и го опрях до китката си — не беше остър. Трябваше да натисна, но не ми даде сърце, уплаших се. Опитах да си спомня гнева и безнадеждността си, раните, които Ахмад бе нанесъл на Саид. Отброих: „Едно, две, три“ и натиснах. Преряза ме болка и изпуснах бръснача. Потече кръв. Останах доволна, сега следваше другата китка. Но ръката толкова ме болеше, че не можех да държа бръснача. „Няма значение — заутешавах се. — Ще продължи по-дълго, но накрая цялата ми кръв ще изтече от тази ръка.“ И отново се унесох в мечти. Болката в ръката ми отслабна, погледнах я — кръвта бе спряла. Натиснах раната и изохках от болка, няколко червени капки капнаха върху мивката, но кръвта отново спря. Нямаше полза, раната не беше достатъчно дълбока, явно вената не бе засегната. Взех отново бръснача, раната ме болеше, не можех да се прорежа пак на същото място. Де да имаше друг начин, не толкова мъчителен и кървав.

Съзнанието ми инстинктивно поде защита. Спомних си как по време на едно четене на Корана пред жени ни обясняваха какъв голям грях е самоубийството, как бог никога не прощава на човека, посегнал на живота си, и той вечно гори в адския огън, заобиколен от издишащи пламъци змии и мъчители, които шибат изгорялото му тяло с камшици. Там пие мръсна и гранясала вода и го бодат с нагорещени шишове. Спомних си как после цяла седмица сънувах кошмари и се будех с писък посред нощ. Не, в никакъв случай не исках да отида в ада. Но тогава какво щеше да стане с моето отмъщение? Как да ги

накарам да страдат? Роднините ми трябваше да разберат колко безжалостни са били към мен. Ако не им отмъстя, ще се побъркам. Трябва да ги измъча, така както те мъчиха мен. Трябваше да ги накарам да носят траур и скърбят за мен, докато са живи. Но щяха ли да имат сълзи да плачат до края на дните си? Колко време жалиха за Зари, а тя дори не бе извършила грях? Минаха години и вече дори името ѝ не споменават. След няма и седмица от смъртта ѝ се събраха и заявиха, че такава е била божията воля и тя не бива да се оспорва. Заявиха, че Аллах ги изпитва и като негови раби те трябва да издържат изпитанието с чест. Бог дал, бог взел. Накрая бяха убедени, че не са направили нищо лошо и нямат никаква вина за смъртта на Зари. Същото щеше да стане и с мен. След няколко седмици щяха да се успокоят, след две години — да ме забравят, а аз щях да се гърча във вечни мъки. Няма да съм при тях, за да им напомням какво са ми сторили. А онези, които наистина ме обичат, ще бъдат сами и ще скърбят.

* * *

Хвърлих бръснача, тази работа не беше за мен. И аз като Парвин ханом трябваше да се оставя на съдбата. Кръвта от ръката ми спря. Сложих кърпа върху раната и се върнах в спалнята. Силно се разридах под завивките, защото се налагаше да приема действителността, че трябва да се откажа от Саид. Може би той не ме искаше. Както човек погребва скъпо същество, така и аз погребвах спомените за Саид в най-дълбоките гънки на сърцето си. Дълго време плаках над гроба му, вече трябваше да го напусна, да го оставя. И нека времето ми донесе студенина и забрава и да го заличи от паметта ми. Дали въобще такъв ден щеше да настъпи?

[1] Според традицията споменаването на името на жената в обществото е недопустимо. — Б.пр. ↑

[2] Джан (*перс.*) — душа. — Б.пр. ↑

[3] Чадор (*перс.*) — женско покривало, което скрива косите и цялото тяло. Понякога жените го прихващат пред лицето си, така че се виждат само очите им. — Б.пр. ↑

[4] Хеджаб (от *ар.* хиджаб — „граница“, „ограничение“, „преграда“) се нарича традицията мюсюлманките да покриват главата си, както и самото покривало. В по-тесен религиозен смисъл понятието обхваща всяка дреха, покриваща главата, ръцете и краката. — Б.пр. ↑

[5] Прости, Господи. — Б.пр. ↑

[6] Фатеме Масуме е почитана като една от четиринайсетте най-свети личности на шиитския ислям. Брат ѝ имам Али Реза (осмият от дванайсетте шиитски имами) я нарича „Масуме“ — „непогрешима“. — Б.пр. ↑

[7] Русари (*перс.*) — кърпа за главата. — Б.пр. ↑

[8] Букв. „грешен“ (*ар.*). В ислямската юриспруденция обозначава всяко действие, което е забранено от бог. — Б.пр. ↑

[9] Известна певица, на която след Ислямската революция е забранено да пее — като на всички останали изпълнителки. — Б.пр. ↑

[10] Радиопрограма (Цветята на иранската песен и поезия), излъчвана от националното радио в периода 1956–1979 г. — Б.пр. ↑

[11] Ашраф ос Садат Мортезайе (1924–2010), по-известна като Марзие, сравнявана с Едит Пиаф и Мария Калас. — Б.пр. ↑

[12] Виген Дердерян (1929–2003), известен като „Султана на поп музиката“, много популярен ирански певец и актьор. — Б.пр. ↑

[13] Стилизирано изображение на женската красота: хоршид — „слънце“, ханом — „госпожа“ (*перс.*). — Б.пр. ↑

[14] Артистичен псевдоним на Есмат Багерпур Баболи (1924–2004) — иранска певица и актриса преди Ислямската революция. — Б.пр. ↑

[15] Съществува поверие, че по времето на пророк Мохамед е живял човек, известен с лошите си очи. Можел да убива хора само като ги погледне. Искал да убие по този начин и Пророка, но ангелът Гавраил предупредил Мохамед и му прошепнал този стих. Когато злият човек погледнал Пророка, той казал стиха и лошият човек експлодирал. Оттогава всички мюсюлмани използват този стих за защита от лоши очи. — Б.пр. ↑

[16] Зан-е руз — букв. „жената на деня“ или „жената днес“, популярно женско списание преди Ислямската революция. — Б.пр. ↑

[17] Ниска масичка, под която се пъхва мангал. Отгоре се замята одеяло, с което насядалите около масата покриват краката си. — Б.пр.

↑

[18] Местност на север от Техеран. — Б.пр. ↑

[19] В Иран съществува обичай да се отваря Коранът или стиховете на Хафез на произволно място и първата фраза, попаднала пред очите на четеща, се тълкува като добър или лош знак. — Б.пр. ↑

[20] Щастие, успех, щастливо предзнаменование. — Б.пр. ↑

[21] Щастлив, благоденстващ, благоприятен, благополучен. — Б.пр. ↑

[22] Щастлив, радостен. — Б.пр. ↑

[23] Щастие, успех, радост, блаженство. — Б.пр. ↑

[24] Уважаема госпожице (*перс.*) — Б.пр. ↑

[25] Възглас предупреждение от мъжете на входа на дом, където се предполага, че има жени, които не са роднини, за да имат възможност да се забулят. — Б.пр. ↑

[26] Шамр ибн Зи ал Джушан — арабски пълководец, жестоко потушил въстанието на шиитските имами Хасан и Хусайн. Името Шамр е синоним за жестокост. — Б.пр. ↑

[27] В началото на ХХ в. някои духовници смятат девическите училища за „домове на порока“, а разкриването им — за нарушение на ислямския закон. — Б.пр. ↑

[28] Когато в началото на ХХ в. в Иран започва борбата за правото на жените на образование, един от доводите на противниците на тази идея е, че като се ограмотят, жените ще започнат да пишат любовни писма и така биха застрашили репутацията на семейството си и биха подкопали съществуващия обществен ред. — Б.пр. ↑

[29] Букв. „нов ден“ (*перс.*) — иранската Нова година по слънчевия календар, която се празнува на 21 март, деня на пролетното равноденствие. — Б.пр. ↑

[30] Шиитски светия, погребан в град Рей, южно от град Техеран, вече в пределите на столицата. — Б.пр. ↑

[31] Източноазиатско ястие от жито и месо (обикновено телешко и овнешко, но понякога пилешко и кайма), леца и подправки. Готви се на бавен огън седем-осем часа и става много гъсто. — Б.пр. ↑

[32] След като бъдещите младоженци се харесат, мъжете от двете семейства се събират, за да договорят *махр* — сумата, която според брачния договор бъдещият съпруг трябва да заплати на жената в случай на развод, *ширбаха* (парите, които младоженецът трябва да

даде на семейството на булката като компенсация за нейното отглеждане) и други финансови въпроси. При мъжете този обичай се нарича *махр барун*, а при жените — *бале борун*. — Б.пр. ↑

[33] Обикновено в традиционалните семейства на момичетата не се разрешава да си скубят веждите или разкрасяват, преди да се омъжат. — Б.пр. ↑

[34] Букв. „масичка до леглото“. В деня след сватбата най-близките роднини и приятелки от двата рода посещават булката и носят подаръци. Това е женско събиране, обикновено се прави следобеди продължава до вечерта. — Б.пр. ↑

[35] Според брачните закони на исляма разводът може да бъде окончателен и неокончателен. Окончателен е разводът, ако в присъствието на жена си и упълномощен свидетел съпругът изрече три пъти *талаг* — „развод“. — Б.пр. ↑

[36] Елий (или Клавдий) Гален — древноримски лекар, хирург и философ от източната, гръкоезична част на Римската империя. — Б.пр. ↑

[37] Голяма бяла покривка от сатен или коприна, която се постила на пода в стаята, където ще се извърши брачната церемония. Върху нея поставят няколко символични предмета: инкрустирано огледало (символ на съдбата) с два свещника от двете му страни (светлина и огън) и Корана. Когато младоженците седнат и булото на булката бъде вдигнато, първото нещо, което младоженецът вижда, е отражението на бъдещата си жена в огледалото. Върху покривката се слагат още яйца, орехи, маково семе, ориз, билки, хляб, купичка с мед, златни и сребърни монети. — Б.пр. ↑

ВТОРА ГЛАВА

Събудих се от непробуден сън, без сънища. Слънцето беше високо в небето, значи беше късно. Замаяна и обърквана се огледах наоколо. Всичко ми бе непознато. Къде бях? Необходими бяха няколко секунди, докато се сетя какво се е случило. Намирах се в къщата на непознатия. Надигнах се и се озърнах. Вратата на стаята бе отворена, но дълбоката тишина говореше, че освен мен няма никой друг. Поуспокоих се, цялото ми тяло бе обхванато от странно безразличие и студенина.

Гневът и непокорството от последните няколко месеца, изглежда, бяха утихнали и потиснати. Не изпитвах никакъв копнеж или пък тъга по дома и по семейството, от което се бях отделила, но не се чувствах свързана и с тази къща. Дори омраза не изпитвах. Сърцето ми — леден къс, биеше равномерно и бавно. Запитах се дали нещо в този свят би ме направило отново щастлива.

Станах, стаята беше по-голяма, отколкото ми се видя снощи. Спалнята и тоалетката бяха чисто нови, още миришеха на лак. Със сигурност бяха същите, които онзи ден татко каза, че е купил. Куфарът ми с дрехите бе отворен и разбъркан. В ъгъла на стаята забелязах и сандък. Вдигнах капака му и вътре открих чаршафи, калъфки за възглавници, ръкохватки, няколко хавлиени кърпи и разни дреболии, които не бяха успели да подредят.

Излязох от стаята и влязох в квадратен хол. В далечния край имаше друга стая, която приличаше на склад. Отляво — голяма врата със стъкла като пчелна пита, а срещу нея — кухнята и банята. Подът на хола бе застлан с червен жакардов килим, от двете страни бяха наредени жакардови възглавници за сядане и облягане, а до стената бяха долепени няколко шкафа, пълни с книги.

От едната страна на стъклената врата имаше бюфет със стъклена витрина, в която бяха поставени стара захарница, бюстът на някакъв човек, когото не познавах, и няколко разхвърляни книги. Надникнах в кухнята, беше относително малка, с направен от тухли шкаф. От

едната ѝ страна имаше тъмносиня газова лампа, а от другата — нова газова печка с два котлона. Газовата бутилка бе под зидания тухлен шкаф. Върху малка дървена маса бяха натрупани едни върху други порцеланови чинии на червени цветя, които ми бяха добре познати. Когато бях малка, при едно пътуване до Техеран ги бяха купили за моя чеиз и за чеиз на Зари. В средата на кухнята имаше кашон, пълен с медни тенджери с най-различна големина, шпатули и една голяма и тежка тава. Всички бяха побелели от прах, явно не бяха им намерили подходящо място за съхранение. Пределно ясно бе, че всичко ново е мое, а всичко останало — на непознатия. Стоях сред чеиза си, събиран още от раждането ми.

Всяко нещо в кухнята и спалнята сочеше главната цел в живота ми. Показваше, че от мен се очаква да работя в кухнята и да изпълнявам задълженията си в спалнята. Какви обременяващи задължения! Щях ли да понеса изморителното готвене в тази разхвърляна кухня и неприятните задължения в спалнята с непознатия?

Стана ми неприятно, но нямах сила дори да се ядосам.

Продължих с разглеждането. Отворих стъклената врата. Един от нашите килими бе хвърлен там. На полицата в нишата видях два свещника с червени кристални висулки, огледало в рамка. Може би бяха моите от сватбата, но нямах спомен да съм ги виждала на церемонията. В ъгъла на стаята имаше правоъгълна маса, покрита с избеляла покривка, а върху нея — голямо кафяво радио с кокалени копчета, като две изпъкнали очи, втренчени в мен. До него — странна кутия с квадрата форма. Приближих се. Върху масата имаше големи и малки пликове, а върху тях — снимки на музикални групи. Познах кутията, беше грамофон като този на Парване. Вдигнах капака и прокарах ръка по изпъкналите черни кръгови линии. Жалко, че не знаех как се пуска. Погледнах към плочите — странно, значи непознатият слуша чуждестранни песни. Само да разбере брат ми Махмуд! В цялата къща единствено грамофонът и книгите представляваха интерес за мен. Де да можеше завинаги да ме оставят сама с тези книги! Така, тук горе нямаше нищо повече. Отворих външната врата на апартамента. Озовах се пред малка покрита тераса със стълбище от едната страна надолу, към двора, и нагоре, към покрива. Слязох. В средата на двора с тухлена настилка имаше кръгло

басейнче с поизбеляло синьо корито и с наскоро сменена вода. От двете му страни бяха оформени тесни дълги лехи. В едната растеше сравнително голяма череша, а в другата имаше дърво, което едва през есента разбрах, че е райска ябълка. Край оградата стара изнемощяла лоза се бе увила около овехтяла дървена лозница. Листата на засадените около дърветата розови храсти изглеждаха прашни и жадни.

Фасадата на къщата и оградата бяха от червени тухли. Прозорците на спалнята и гостната се виждаха от двора, а в дъното имаше стара тоалетна като нашата в Гом, която много се страхувах да ползвам. Няколко стъпала отделяха двора от терасата по протежение на целия партерен етаж с големи прозорци.

Помъчих се да надникна в стаите от долния етаж, щорите им бяха вдигнати, но пердето само на една от тях не беше спуснато. Приблжих се, поставих двете си ръце около лицето и надзърнах вътре. Цялото обзавеждане се състоеше от тъмночервен килим, няколко възглавници за сядане, сгънати до стената чаршафи и завивки. До една от възглавниците за сядане се мъдреше самовар с чаши за чай.

На входната врата на приземния апартамент, която изглеждаше относително стара в сравнение с вратата на горния етаж, висеше голям катинар. Предположих, че тук живее бабата на непознатия. Сигурно бе отишла някъде на гости. Спомних си възрастната попрегърбена жена от сватбата ми, наметната с бял чадор на ситни черни цветенца, която постави нещо в ръката ми, като че ли златна монета. Може би родителите му са я отвели със себе си, та булката и младоженецът да останат няколко дни насаме. Булката и младоженецът! Усмихнах се иронично и се върнах на двора. Няколко стъпала водеха към мазето, чиято врата бе заключена. Тесни прозорци под приземната тераса пропускаха светлина в мазето. Надникнах през тях — вътре бе тясно, разхвърляно и прашно. По всичко личеше, че отдавна никой не бе влизал. Понечих да се обърна и да се кача, когато погледът ми се спря на прашните розови храсти. Дожаля ми за тях. Напълних лейка с вода от басейнчето и ги полях.

* * *

Към един следобед огладнях и отидох в кухнята, където открих кутия със сладки от сватбата. Пъхнах една в устата си — беше много суха. Допи ми се нещо студено. В единия край на кухнята видях малък стар бял хладилник. Отворих го — вътре имаше сирене, масло, малко плодове и разни други неща. Взех бутилка с вода и праскова и седнах на перваза на прозореца. Отхапах от прасковата и заоглеждах наоколо. Каква разхвърляна и неподредена кухня! Взех една книга от полиците и се излегнах на разхвърляния креват, но не можех да се съсредоточа. Прочетох няколко абзаца, без нищо да разбера, пък и книгата не беше интересна. Захвърлих я. Помъчих се да заспя, но не можах. В главата ми непрекъснато се въртеше мисълта какво следва да правя от сега нататък. Наистина ли трябваше да прекарам остатъка от живота си с този непознат? Всъщност къде отиде той посред нощ? Сигурно при родителите си, да им се оплаче от мен. Ами ако майка му дойде и ми се скара защо съм изхвърлила сина ѝ от собствената му къща... Какво да ѝ отговоря?

Различни мисли минаваха през главата ми и се въртах ту на едната, ту на другата страна. Докато мисълта за Саид заличи всички останали. Опитах се да я прогоня, да убедя себе си, че повече не бива да мисля за него. Особено след като не успях да се самоубия, трябваше много да внимавам какви ги върша. Парвин ханом така е започнала, за да стигне до положение спокойно да изневерява на мъжа си. За да не стана като нея, трябва да спра да мисля за Саид. Но споменът за него не ми даваше мира. Затова единственият начин, който ми хрумна, бе да започна да събирам хапчета и като видя, че този живот става непоносим и поемам по лош път, да разполагам с лесен и безболезнен начин за самоубийство. Бог със сигурност ще разбере, че съм го сторила, за да се освободя от подобен грях, и няма да ме съди толкова строго.

Струваше ми се, че съм се излежавала с часове и дори съм си подремнала. Но когато отидох в хола и погледнах големия кръгъл часовник на стената, видях, че е три и половина. Какво да правя? Бях ужасно отегчена. Чудех се къде все пак бе отишъл непознатият. И какво всъщност възнамерява да прави с мен?

Ех, ако само бе възможно да остана в този апартамент, ама да нямам вземане-даване с него. Тук имаше книги, музика и най-вече имаше спокойствие, уединение и независимост. Нямах никакво

желание да видя семейството си. В тази къща непознатият и аз можехме да си живеем всеки сам. Ох, дано да приеме! Ще върша цялата късна работа и всеки ще следва собствения си път.

Сетих се за Парвин ханом и думите ѝ, че може би ще се привържа към него, ако пък ли не, ще поема по собствен път. Потреперих. Много добре разбирах смисъла на това изречение. Колко лесно можех да поема по лош път. Но нейна ли бе вината? Ако направех подобно нещо, щях ли да стана изменница и по отношение на кого? По отношение на какво? Всъщност какво означава измяна? Това да споделям леглото си с напълно непознат, когото не обичам и не желая дори да ме докосва, само защото някой е произнесъл няколко думи и аз насила съм казала „да“ или пък друг го е казал вместо мен? Или да изпитвам любов към мъж, когото обожавам и е всичко за мен? С когото мечтая да живея, ала не сме произнесли брачните клетви.

Главата ми щеше да се пръсне. Какви странни мисли се въртяха в нея. Трябваше да върша нещо, да съм заета, за да не откача. Пуснах силно радиото. Имах нужда да чувам други гласове, освен своя. Отидох в спалнята и бързо оправих леглото, смачках червената нощница и я пъхнах в сандъка. Извадих от гардероба неподредените и нападали от закачалките дрехи и ги подредих — от едната страна моите, от другата тези на непознатия. Дребните неща напъхах в чекмеджето на тоалетката. Нея също подредих. Примъкнах сандъка в единия край на стаята, в която имаше само няколко кашона с книги. Всичко излишно прибрах в него. По здрач и двете стаи бяха подредени. Вече знаех кое къде е. Отново почувствах глад и отидох в кухнята. Колко беше разхвърляно! Но вече не ми се занимаваше. Кипнах вода и си направих силен чай. Нямаше хляб, затова си сложих малко масло и сирене върху сухите сладки и ги изядох с чая. Отидох да разгледам книгите. Някои от заглавията бяха странни и непонятни, други бяха юридически, явно учебниците на непознатия. Имаше и книги с проза и поезия — като стихосбирките на Ахаван Салес^[1] и Форуг Фаррохзад^[2], и още няколко, които много харесвах. Спомних си стихосбирката, която Саид ми подари. Малката книжка с черна поветица във ваза на корицата. Да не забравя да си я донеса! Отворих „Пленница“ на Форуг Фаррохзад. Боже, колко смела беше тази жена, да говори открито за чувствата си! Някои от стиховете усещах с цялото

си същество, сякаш аз ги бях написала. Отбелязах си ги, за да си ги препиша в тетрадката. И зачетох на глас:

*В сгоден миг от клетката ще излетя,
на тъмничаря си ще се присмея
и нов живот до теб ще заживея.*

Смъмрих се да се засрамя.

Минаваше десет. Грабнах една книга и отидох да си легна. Бях страшно уморена. Заглавието на романа беше „Конска муха“ и само какви лоши и страшни случки описваше, обаче не можах да се откъсна от нея. Помагаше ми да не мисля за непознатия и да не се плаша. Не знам по кое време съм заспала, книгата падна от ръцете ми, а лампата остана да свети.

* * *

Събудих се към обяд. Къщата продължаваше да тъне в самотна тишина. Помислих си какво щастие е да се живее, без никой да ми пречи. Можех да спя докогато си искам. Измих си лицето и ръцете, направих чай и хапнах пак от онези сладки. Сетих се, че днес е събота и всички магазини са отворени, а ако непознатият не се върне, аз трябва да отида да понакупя някои неща. Ама пари откъде? А какво да правя, ако не си дойде? Сигурно сега е на работа, дано следобед, дай боже, да се прибере. Напуши ме смях. Казах дай боже, сякаш много ми се иска да се прибере. Наистина ли той вече имаше специално значение за мен? Сетих се за една от историите в списание „Зан-е руз“, в която момиче, омъжено като мен насила, през първата брачна нощ казва на съпруга си, че обича друг и не може да легне с него. Той се заклева, че няма да я докосне. След няколко месеца обаче чувствата ѝ към предишната ѝ любов охладняват и тя се влюбва в мъжа си. Но той не пристъпва клетвата, която е дал, и никога повече не я докосва. Да не би пък и непознатият да е дал подобна клетва? Чудесно! Не изпитвах никакви чувства към него. Исках да се прибере, първо, за да изясним

положението, второ, имах нужда от пари, за да живея, и трето, в никакъв случай не желаех да се връщам в бащината къща. Бях си намерила убежище и много ми се нравеше това, че никой не ме командва и не ми досажда.

Пуснах силно радиото и се заех с работа. Повечето си време през този ден прекарах в кухнята. Почистих няколкото шкафа с метални вратички и ги застлах с вестници. Прибрах в тях посудата и разни други неща, които бяха разхвърляни, а тенджерите пъхнах под тухления плот, върху който стоеше газова лампа. В сандъка с кърпите, покривките и чаршафите открих някакъв плат. Нарязах го върху масата на парчета с различни размери и тъй като не разполагах с шевна машина, ги тропосах. Едното сложих върху плота, а другите — върху масата и шкафовете. Чисто новият самовар, който със сигурност бе от чеиза ми, и останалите принадлежности за чай поставих върху един от шкафовете. Измих газовата лампа и хладилника, които бяха много мръсни, доста време търках и пода на кухнята. Няколко покривки с бродерия от багажа ми поставих върху поличките в нишата на гостната, под радиото, грамофона и книгите. Наредих плочите и книгите по големина. Малко си поиграх с грамофона, но не успях да го пусна. Огледах се, къщата бе придобила съвсем друг вид. Хареса ми. Шум от двора ме накара да се приближа до прозореца, но нямаше никого. Лехичките изглеждаха изсъхнали и жадни за вода. Слязох и ги полях. Измих двора и стълбите. Беше се стъмнило, когато приключих работа, уморена и плувнала в пот. Сетих се, че в къщата има баня, но се изкъпах със студена вода, защото не знаех как да запаля газовия бойлер, ама пак беше нещо. След като измих и банята, си взех студен душ, бързо си измих главата и се насапунисах. После си облякох домашните дрехи, които Парвин ханом наскоро ми бе ушила. Вързах косата си отзад на опашка и се погледнах в огледалото. Изглеждах много променена. Вече не бях дете, сякаш през последните дни бях пораснала с няколко години.

* * *

Сърцето ми подскочи от шума при отварянето на входната врата. Застанах до прозореца. Влязоха бащата и малката сестра на непознатия

заедно с баба му. Момиченцето бе хванало баба си под ръка и ѝ помагаше да изкачи няколкото стъпала в двора. Бащата избърза, за да отключи вратата на апартамента ѝ. Но стъпките на майката на непознатия и охкането ѝ по стълбите показваха, че иска час по-скоро да дойде в нашия апартамент. Ударите на сърцето ми се учестиха, ръцете и краката ми се разтрепериха. Отворих вратата, поех дълбоко дъх и поздравих.

— Ооо, здравей, снахичке, как си, къде е младоженецът? — Но още преди да отговоря, тя влезе и завика: — Хамид, Хамид, къде си, сине?

Отдъхнах си облекчено, значи те не знаеха, че той е излязъл през брачната ни нощ и оттогава не се е връщал.

— Не е вкъщи — отвърнах тихо.

— А къде е?

— Каза, че отива да се види с приятели.

Тя кимна и започна да оглежда апартамента. Навсякъде надникна, но не можех да разбера защо клати така глава. Приличаше на строга учителка, която ми преглежда домашното. Умирах от притеснение в очакване на мнението ѝ. Прокара пръсти по бродираната покривка в нишата и попита:

— Ти ли я уши?

— Не.

Отиде в спалнята и отвори гардероба, харесваше ми как го бях подредила. Отново заклати глава. В кухнята разгледа чиниите в шкафовете. Най-накрая приключи с огледа и се върна в хола, седна и се облегна, а аз отидох да направя чай. Сложих малко сладки в една чиния и се върнах.

— Ела, момичето ми, ела, седни. Радвам се, че си точно каквато те описа Парвин ханом: и красива, и чистница, и с вкус. За два дни си подредила всичко в този дом. Майка ти каза, че след ден-два трябва да ти помогнем да почистим. Но май няма нужда. Личи си, че си домакиня. Вече съм спокойна. Добре, миличка, та къде, казваш, отиде Хамид?

— При приятели.

— Виж какво, дъще, жената трябва да бъде жена, трябва да държи мъжа си изкъсо, да го контролира. Бъди нащрек. Този моят Хамид има бодли и тези бодли са приятелите му. Трябва да направиш

нещо да се отървеш от тях. И да знаеш, че не са много стока. Всички казваха, че ако го оженим и на ръцете му легнат жена и дете, ще му уври главата. Сега е твое задължение така да го ангажираш със себе си, че неусетно да забрави за всичко. А след девет месеца да му родиш дете, след още девет — второ. С една дума, да го ангажираш така, че да не му остане време за глупости. Аз изразходвах всичките си сили, какво ли не правих: припадах, плаках, заплашвах го, че ще умра, най-накрая го ожених. Вече е твой ред.

* * *

Сякаш завеса се вдигна от очите ми. Ох, бедничкият непознат, значи и него бяха оженили насила. Той също не ме иска, не иска и този живот. Той също може би обича друга. Хубаво, защо тогава не са му я поискали? Толкова му угаждат! За разлика от мен, на него не му се налага да чака сватовници. Можеше да си избере, която пожелае. А техните толкова са искали да го оженят, че в никакъв случай не биха му противоречили. Може би той въобще не е възнамерявал да се жени, но защо? Въпреки че му е време... Явно заради приятелите си. Гласът на майка му прекъсна мислите ми:

— Днес сготвих *горме сабзи*^[3], Хамид много обича, не се съдържах и ви донесох. Знаем, сега не ти е до чистене на зеленица... Нали имате ориз?

Изненадано вдигнах рамене.

— Долу в мазето има. Баща му всяка година като купува за нас, взима и за биби^[4], и за Хамид. Сготви ориз, Хамид го обича слепен. Утре вечер потегляме, затова доведохме баба му, иначе щяхме да я задържим още няколко дни при нас. Тиха женица е, от време на време я навестявай. Сама се справя с къщната работа и готвенето, но не е зле и ти да я наглеждаш и да ѝ носиш по нещичко за ядене, човешко е.

В това време влезе Маниже с баща си. Станах и ги поздравих. Свекър ми ме погледна и се засмя сърдечно:

— Здравей, момичето ми, как си? — а после се обърна към жена си: — Имаш право, по-хубава е, отколкото на сватбата.

— Ти погледни само как е подредила, как е измила навсякъде. Да видим сега какво ще каже това момче.

Маниже също огледа наоколо.

— Чакай, ама ти откъде намери време! — зачуди се тя. — Вчера сигурно цял ден сте спали. Пък трябва да сте ходили и на *модар зан салам*^[5].

— Къде е трябвало да ходим? — учудих се.

— *Модар зан салам*. Мамо, нали след първата брачна нощ се ходи на гости у майката на булката?

— Да, така се прави. Наистина ли не ходихте?

— Не, не знаехме.

Всички се засмяха.

— Естествено, нашият Хамид не познава обичаите и традициите ни, а това дете откъде да знае? — каза свекърва ми. — Но вече научи и трябва непременно да отидете. Сигурно ви чакат.

— Да, ще ти дадат подаръци. Мамо, помниш ли за *модар зан салам* на Мансуре какъв медальон с надпис „Аллах“ ти подари на Бахман хан?

— Да, помня... — потвърди свекърва ми и после се обърна към мен: — А ти, момичето ми, какво искаш да ти донеса от Мека? Не се срамувай.

— Нищо.

— А *патахтито* ще направим, като се върнем. Сега си помисли какво ще поискаш и утре ми кажи.

— Хайде, жено, да ставаме, това момче явно скоро няма да се прибере. Много съм уморен. Дано Хамид утре ни навести. Може да дойде на летището. Хайде, момичето ми, утре ще си вземем довиждане.

Свекърва ми ме прегърна, целуна ме и с буца в гърлото си ми прошепна:

— За бога, закълни се, че ще се грижиш за него. Не позволявай да му се случи нещо. Наглеждайте и Маниже, нищо че Мансуре ще се грижи за нея.

* * *

Въздъгнах облекчено, когато си тръгнаха. Събрах чашите и чинийките и после слязох долу да потърся ориза. Беше ме страх. Биби

ме повика от апартамента си, отидох при нея и я поздравих. Тя ме изгледа от главата до петите и каза:

— Здравей, красавицата ми. Да даде бог заедно да остареее. И да го постегнеш малко това момче.

— У вас ли е ключът от мазето?

— Не, мила, над вратата е.

— Искам да приготвя вечеря.

— Браво, браво!

— И за вас ще сготвя, няма нужда да се морите.

— Не, бабенце, аз не вечерям. Но ако утре ходиш за хляб, купи и за мен.

— Добре!

Само че ако непознатият не се върне, как щях да купя хляб. Уханието на ориз и горме сабзи изпълни кухнята. Вече не помнех кога за последен път ядох нещо като хората. Към десет всичко бе готово, но от непознатия нямаше и следа. Не можех и не исках да го чакам. Излапах набързо вечерята, измих чиниите, а храната, която стигаше за четирима, пяхнах в хладилника. Взех си книгата и отидох да си легна. За разлика от предишната вечер заспах веднага.

* * *

Когато се събудих, беше осем сутринта. Постепенно заспиването ми и събуждането влязоха в ритъм. Стаята вече не ми бе непозната. Спокойствието, което за този кратък период намерих тук, беше немислимо в нашата шумна и неспокойна къща. Повъртях се в кревата, после станах и го оправих. Излязох от спалнята и замръзнах на мястото си — непознатият спеше върху одеяло на земята в хола до възглавниците за седене. Постоях малко, но явно спеше дълбоко. Въобще не бях усетила кога се е прибрал снощи. Фигурата му не беше толкова едра, колкото си мислех. Беше покрил челото и очите си с ръка. Имаше гъсти и дълги мустаци, закриваха не само горната му устна, но и част от долната. Вълнистата му коса, несресана и разчорлена, се бе разпиляла по възглавницата. Изглеждаше ми леко мургав и относително висок. Това бе моят съпруг, но ако го бях видяла на улицата, нямаше да го позная. Смешна работа!

Измих си лицето и ръцете, без да вдигам шум. Включих самовара. А какво да правя с хляба? Хрумна ми нещо, наметнах чадора си и тихо излязох. Биби пълнеше лейката от басейна. Поздравих я.

— Здравей, снахичке, онзи мързеливец Хамид още ли спи?

— Искам да отида за хляб. И вие сигурно още не сте закусвали?

— Не, но не бързам.

— Хлебарницата къде е?

— Щом излезеш от вратата, тръгваш надясно и в края на уличката завиваш наляво. След стотина крачки си пред хлебарницата.

Поколебах се, сетне промълвих:

— Моля да ме извините, но случайно да имате дребни? Не искам да будя Хамид. Страх ме е, че в хлебарницата няма да имат да ми развалят.

— Да, бабенце, имам. Влез вътре и вземи от полицата в нишата.

Когато се прибрах, Хамид още спеше, запарих чай и се обърнах да извадя сиренето от хладилника, когато в рамката на вратата се оказах лице в лице с непознатия. Стреснах се и неволно възкликнах:

— Иии...

Той бързо се дръпна и отново вдигна миролюбиво ръце:

— Не! Не! Не се плаши, за бога! Да не съм Торбалан.

Почувствах се неловко.

— Толкова ли съм страшен?

Досмеша ме. Като видя усмивката ми, той се поуспокои и отпусна ръцете си:

— Май днес си по-добре.

— Да, благодаря, закуската ще е готова след малко.

— Брей, брей! Закуска! И си почистила, ненапразно мама каза, че като има жена в къщата ми, всичко ще бъде подредено. Един бог знае как ще си намирам нещата. Не съм свикнал да ми е подредено — каза той и се запъти към банята. — Ама... Хавлията ми бе тук, къде си я сложила? — разнесе се след няколко минути гласът му от банята.

Отидох и му занесох хавлията, която бях сгънала. Той надникна през вратата и попита:

— Между другото, как ти беше името?

Изненадах се. Дори и името ми не помнеше. По време на бракосъчетанието го повториха поне няколко пъти. Сигурно го е

забравил, защото тогава му е било безразлично или е бил потънал в мисли.

— Масум^[6]! — отвърнах хладно.

— Аха, Масуме! Как по-точно: Масум или Масуме?

— Няма значение. Всички ми викат Масум.

Вгледа се внимателно в мен и каза:

— Ха... добре... Отива ти.

Сърцето ми се сви. Саид беше казал същото, но между неговата обич и безразличието на непознатия имаше голяма разлика! Саид ми бе казал, че по хиляда пъти на ден мълви моето име. Очите ми се напълниха със сълзи, върнах се в кухнята. После постлах покривка на пода в хола и наредих нещата за закуска.

Непознатият излезе от банята, чупливата му коса беше мокра, а хавлията му беше на врата. Веднага седна да закусва. Имаше черни, благи и засмени очи. Страхът, който изпитвах, се изпари напълно.

— Бре, бре, каква закуска! И топъл хляб! Това е да си женен!

Почувствах, че го казва, за да ме зарадва и да се реваншира, че не помнеше името ми. Сипах му чай, а той седна с кръстосани крака, сложи си сирене върху хляба и каза:

— Я кажи защо те е страх от мен. Толкова ли съм страшен, или в онази нощ щеше да те ужаси всеки, който влезе в спалнята?

— Щях да се уплаша от всеки.

„Освен от Саид“ продължих изречението си наум. Ако беше той, с цялото си същество щях да се хвърля в обятията му.

— Ами защо тогава се омъжи?

— Бях принудена.

— Защо?

— Нашите бяха категорични, че ми е време.

— Но ти си толкова млада! И ти ли смяташ, че ти е било време?

— Не! Аз исках да уча.

— Ами добре, защо не учи?

— Казаха ми, че до шести клас е достатъчно за момиче, а аз дори учих няколко години повече, и то с много молби и увещания.

— Значи насила са те омъжили и не са ти позволили да учиш, което е било най-съкровено то ти желание, така ли?

— Да.

— А защо не се бори? Защо не им се противопостави? — Лицето му бе леко почервеноло. — Ако се наложи, дори със сила да си извоюваш правото. Ако хората не свеждаха глави така лесно, нямаше да има толкова тирани. Именно това овчедушие подсилва властта им.

Погледнах го смяно, беше много далеч от действителността. Напуши ме смях. Попитах с леко иронична усмивка:

— Вас не ви ли принудиха?

Застина, замълча и ме погледна учудено:

— Кого? Мен ли?

— Да, и вас насила ви сложиха да седнете пред *софре агд*. Или греша?

— Кой ти каза това?

— Ясно е, не сте изгаряли от желание да се ожените. Майка ви, горката, доста се поизмъчила, умолявала ви, припадала, докато най-сетне се съгласите да се ожените.

— Майка ми ти каза това, нали... Е, разбира се, не е излъгала. Ти си права. И аз бях принуден. Принудата невинаги е свързана с бой, караници и насилие. Понякога използват обичта, привързаността, увещават, докато не се почувстваш с вързани ръце. Съгласих се, за да угодя на мама, но и през ум не ми е минавало, че могат да принудят и момичето по този начин.

Известно време продължихме да закусваме мълчаливо. После той взе чашата с чая си и се облегна на възглавницата:

— Ама и теб си те бива, не оставаш длъжна... Харесва ми... Не си поплюваш — засмя се. Аз също. — Знаеш ли защо не исках да се женя?

— Не, защо?

— Защото семейният човек не разполага с живота си. С вързани ръце е и не може да преследва идеалите си и да ги постига. Някой беше казал, че когато мъжът се ожени, развитието му спира, когато се роди първото му дете — пада на колене, след второто е ничком, а след третото с него е свършено. Или нещо подобно... Естествено, на мен ми харесва да ми приготвят закуска, къщата да е чиста и подредена, някой да се грижи за мен, да ми пере дрехите. Но това е свидетелство само за човешкия егоизъм и се корени в неправилното ни възпитание, тоест в патриархалния дух. Убеден съм, че за жените не бива да се мисли по този начин. Те са най-потискани в цялата човешка история. Първата

експлоатирана прослойка. Винаги са били използвани като оръдие и все още е така.

Думите му звучаха някак книжни и значението на някои от тях, като „експлоатирана“, не ми бе напълно ясно, обаче много ми се харесаха. И това изречение, че жените са най-потискани в цялата човешка история, се вряза в паметта ми.

— Затова ли не искахте да се жените?

— Не исках да се обвързвам. Защото това е неизбежно при традиционните бракове. Виж, друго е, ако има обич, единомислие, еднакви вкусове.

— Добре, защо тогава не се оженихте за някоя, с която ви свързват общи интереси и любов?

— Момичетата от нашата група не си падат по женитбите и са се посветили на каузата, пък и мама ги мрази всичките. Дори ме заплаши, че ще посегне на живота си, ако ѝ доведе някоя от тях.

— А вие обичахте ли я?

— Кого да съм обичал...? А, не! Грешно си ме разбрала, не че съм бил влюбен в някоя и майка ми да е забранила. Няма такова нещо. Нашите настояваха да се оженя, затова реших да се обвържа с някое момиче от групата, за да не пречи на дейността ни, но мама се противопостави.

— От групата? За коя група говорите?

— Не е някаква специална група. Просто група хора, които се събирате и предприемаме действия в защита на онеправданите. В края на краищата всеки човек си има цели в живота и се бори за осъществяването им. Какви са твоите? Какви действия смяташ да предприемеш?

— Преди целта ми бе да уча, но сега... не знам.

— Само не ми казвай, че искаш да прекараш живота си в чистене на този дом.

— Не!

— Тогава какво? Ако искаш да учиш, учи! Защо се отказваш?

— Ами, омъжените не ги пускат в училище.

— Не знаеш ли, че има и други начини?

— Какви например?

— Да учиш вечерно. Не е нужно непременно да ходиш в обикновено училище.

— Знам, но вие няма ли да сте против?

— Защо да съм против? Тъкмо обратното, ще се радвам да имам умна и образована жена до себе си. А и това е твое законно право. Кой съм аз да ти преча? Да не съм тъмничар?

Бях поразена. Не можех да повярвам на това, което чувах. Що за човек бе той? Колко различен беше от мъжете, които познавах! В живота ми сякаш грейна лампа, мощна като слънцето. Бях толкова щастлива, че не можех да говоря, само промълвих:

— Истината ли казвате? Само ако ми разрешите да уча...

От моята реакция го напуши смях.

— Разбира се, че казвам истината — увери ме великодушно. — Това е твое право и не е нужно да благодариш на никого. Всеки човек трябва да има правото да върши каквото иска и смята за правилно. Да си женен не означава да възпираш, да пречиш на човека до себе си, а да го защитаваш, не е ли така?

Заклатих категорично и утвърдително глава. Много добре разбирах какво иска да ми каже — че и аз не бива да му се меся и да му преча.

От този момент тази уговорка се превърна в неписан закон в нашия живот и въпреки че благодарение на съпруга си аз получих някакви човешки права, в края на краищата това ми навреди.

* * *

— През онзи ден Хамид не отиде на работа. Разбира се, не се поинтересувах защо. Обядвахме у родителите му, които вечерта заминаваха. Забавих се в стаята, докато избирах подходяща дреха. Нямах представа какво да облека. Реших да си сложа кърпа, както винаги, а ако ми направи забележка — чадор. Когато излязох от стаята, той хвърли поглед към забрадката ми:

— Това какво е?... И какво означава?

— Ами, откакто татко ми разреши, ходя винаги с русари. Но ако на вас не ви се нрави, ще си сложа чадор.

— Ааа, само това не! Не! Дори и кърпата е много! Разбира се, носи каквото искаш, твоя воля. Твое човешко право е.

* * *

През този ден за първи път от много време ме обзе радост, чувството, че имам сигурна опора, че мечтите ми са се сбъднали — нещо, което допреди няколко часа ми се струваше невъзможно. Спокойно крачех до него и разговаряхме. Той говореше повече от мен. Понякога доста книжовно. Приличаше на учител, който преподава урок на изоставащи ученици. Но няхах нищо против. Наистина бе образован. По опит и знания аз дори ученичка не му бях. Бях запленена от думите му и изпитвах страхопочитание към него.

У техните всички ни наобиколиха. Голямата му сестра Монир бе пристигнала от Табриз с двамата си синове. Малките се чувстваха неловко в тази обстановка и си говореха помежду си на турски. И майка им се различаваше от сестрите си. Беше много по-голяма от тях и ми приличаше повече на тяхна леля, отколкото на сестра. Много се зарадваха, когато видяха, че с Хамид се разбираме. Той веднага започна да се шегува с майка си и сестрите си и да ги подкача. Обаче най-странното бе, че ги целуваше по бузите. Досмеша ме и се озадачих. В къщата, в която бях отраснала, мъжете не разговаряха много с жените, камо ли пък да се шегуват и смеят с тях. Много ми хареса атмосферата в този дом. Ардешир, синът на Мансуре, пълзеше по земята. Беше много сладък и се гушеше в прегръдките ми. Чувствах се прекрасно и се смеех от сърце.

— Е, слава богу, нашата снахичка можела да се смее! Досега не я бяхме виждали да го прави — възкликна свекърва ми, а Мансуре добави:

— Пък и като се смее, става още по-красива с тези трапчинки. Кълна се, на твое място аз все щях да се смея.

Изчервих се и наведох глава, а Мансуре продължи:

— Батко, какво ще кажеш? Видя ли какво хубаво момиче ти намерихме. Поне едно благодаря кажи.

— Благодаря — каза брат й през смях.

— Какво ви става? Защо се държите като хванати от гората? — смъмри ги Маниже намръщено и излезе от стаята.

— Не й обръщай внимание — успокой ме майка му — нали винаги е била любимката на брат си. Ох, толкова съм щастлива! Като

ви виждам заедно, съм по-спокойна. Хиляди пъти благодаря на Аллах. Вече с леко сърце мога да изпълня обета си и отида в божия дом.

В това време влезе баща му. Станахме и го поздравихме. Той целуна и двамата ни по челата. Аз се изчервих.

— Е, снахичке, как си? — попита ме сърдечно той. — Дано синът ми не те тормози!

Наведох глава и отроних:

— Не!

— Ако те тормози, ела и ми кажи. Така ще му издърпам ухото, че повече да не смее да те разстройва — отвърна и на шега изтегли ухото на Хамид.

— Татко, недей, че станах дългоух.

На сбогуване свекърва ми отново ме придърпа настрана:

— Виж какво, момичето ми, старите хора са казали: „Желязото се кове, докато е горещо“. Още отсега му стегни юздите. Не се карай, ама со кротце и со благо, ти ще му намериш колая, в края на краищата си жена. Флиртувай, кокетирай, цупи се и го очаровай. С една дума, не го оставяй да се прибира късно вечер. Сутрин го изпращай точно навреме за работа и гледай да го отделиш от приятелчетата му. Дано скоро да родиш, после второ, трето. Не му давай покой. Като защъкат около него децата, ще забрави за всички щуротии. Ха да те видя колко си упорита.

— Е, какво ти каза мама? — попита ме Хамид на връщане.

— Нищо, каза да те пазя.

— Да, знам, да ме пазиш и да зарежа приятелите си. Нали?

— Ами...

— А ти какво й отвърна?

— Какво мога да й отвърна?

— Трябваше да й отговориш, че не си пазач в ада, че да ми тровиш живота.

— Как мога още първия ден да говоря така на свекърва си?

— Да пази бог от тези старомодни жени! Въобще не разбират значението на брака. Според тях жената е верига, с която да оковат нещастния мъж. Всъщност бракът е общуване, съдействие, разбирателство и приемане на взаимните желания и права. Според теб нещо друго ли е?

— Не, напълно сте прав — отвърнах и в сърцето си възхвалих цялата му мъдрост и себеотрицание.

— Не понасям безмозъчните жени, които непрекъснато питат мъжете си: „Къде беше? С кого беше? Защо закъсна? Защо не се прибра?“. Мъжете и жените имат конкретни и равни права. Никой няма право да оковава другия, да го принуждава да върши неща, които не харесва, или да го подлага на разпит.

— Колко хубаво!

Отлично схванах посланието. Никога да не го питам защо, с кого и къде... В интерес на истината, в този момент това не ме интересуваше. Първо, защото той беше по-възрастен от мен, по-образован, по-опитен и без съмнение знаеше по-добре как да живее. Второ, мен какво ме засягаше какво прави той? Дори само думите му за правата на жените и фактът, че ми разреши да уча и да правя нещата, които обичам, ми бяха достатъчни, даже предостатъчни.

* * *

Прибрахме се късно. Без да каже и дума, той си взе завивките и възглавницата и ги заразстила, за да спи на земята. Почувствах се неловко, не знаех как да постъпя. Не вървеше аз да спя на леглото, а той, след като се държа внимателно и мило с мен, да бъде принуден да спи на толкова неудобно място. Поколебах се, сетне казах:

— Така не е добре, няма да ви е удобно. Елате в леглото, а аз ще легна на земята.

— Не, не ми пречи... Мога да спя навсякъде.

— Ами... Аз съм свикнала да спя на земята.

— Аз също.

Отидох в спалнята и се запитах докога мога да живея така. Чувствата ми бяха объркани, не изпитвах никакво привличане или инстинктивно желание, но се чувствах задължена. Той ме бе спасил от онази къща, а разрешението да продължа образованието си бе най-голямото добро, което ми бе сторил. Колкото до първоначалното ми отвращение при мисълта, че ръцете му ще докосват тялото ми, то вече беше изчезнало. Отидох в хола и заставах над него:

— Моля ви, елате да спите на мястото си.

Изглежда ме изпитателно, въпросително и с любопитство. С неопределена усмивка протегна към мен ръка и аз му помогнах да стане. После легна в брачното легло.

Онази нощ, след като той заспа дълбоко, часове наред плаках и се разхождах из стаите. Не знам какво ме бе прихванало. Нямах никаква ясна мисъл, бях просто тъжна.

* * *

След няколко дни Парвин ханом дойде да ме види.

— Чаках, чаках да се обадиш, но накрая не издържах и дойдох да видя как си — съобщи ми тя с приповдигнат тон.

— Добре съм, не съм зле.

— Хайде, разкажи как е. Нали не те тормози? Кажи какво стана първата нощ. Мислех, че ще получиш сърдечен удар, като видях в какво състояние си.

— Вярно, бях много зле, но той ми влезе в положението, разбра как се чувствам, излезе и ме остави да спя спокойно.

— Боже! Колко мил човек!? Слава на Аллах! Да знаеш колко ми бе притеснено за теб. Видя ли колко е умен? Ако се бе омъжила за Асгар касапина, един бог знае какво щеше да ти стори. Е, общо взето, доволна ли си от него?

— Да, много добро момче е, семейството му също.

— *Алхамдоллах*^[7]! Видя ли колко е различен от другите ти кандидати?

— Да, и всичко дължа на теб. Постепенно започвам да разбирам каква голяма добрина си ми сторила.

— О, не, моля те... нищо не съм направила. Ти си прекрасна, затова те приеха. Сега, слава богу, си добре. Имаш късмета, който аз нямах.

— Ама ти нямаш проблеми с Хадж ага. Той, бедничкият, не се занимава с теб, оставя те да правиш, каквото искаш.

— Брей! Сега го гледаш такъв, когато вече е стар, болен и оклюмал. Не го знаеш навремето какъв вълк беше. Как ми се нахвърли първата нощ. Треперех и плачех, а колко бой ядях от него. Тогава беше богат и смяташе, че причината да няма деца е в жената. Водеше

разгулен живот, не живееше праведно. Такива неща ми навлече на главата, не е за разправяне. Щом чуех да хлопва външната врата и разбирах, че се прибира пиян, цялата се разтрепервах. Бях още дете, много ме бе страх от него. Но после се разори и изгуби цялото си богатство и имоти, а един лекар му обясни, че никога няма да има деца, че вината е в него. Спихна се като спукан балон. Изведнъж се състари с двайсет години, всички го изоставиха и изчезнаха. Пък и аз вече бях пораснала и бях станала по-силна, и езикът ми бе по-остър, та можех да му се опъна или и аз да го изоставя. Сега го е страх да не загуби и мен, затова ме оставя да си правя каквото искам. Дойде моят ред да си отмъстя, ама каква полза, като ми отне младостта и здравето? Тях как да върна...

Настана тишина. Парвин ханом тръсна глава, сякаш искаше да прогони мислите си за миналото:

— Я кажи защо не идваш при вашите.

— Защо да ходя? Видя ли какво ми сториха?

— Ама така не бива. Родители са ти в края на краищата.

— Те ме изгониха от къщи. Няма да отида!

— Не говори така, грехота е! Да знаеш само как те чакат!

* * *

Бяха изминали три седмици от съвместния ни живот с Хамид, когато един ден на вратата се позвъни. Зачудих се — мен кой ще ме търси? Изтичах и отворих вратата. Ханом джан и Парвин ханом стояха пред мен. Изненадах се и хладно поздравих.

— Здравей, ханом — започна Парвин ханом — явно добре си живееш, след като толкова време дори не поглеждаш назад. Майка ти се поболя от мъка. Поканих я да дойде да се убеди, че си добре.

— Да не би да имам дъщеря, която да се интересува, че умирам от притеснение? От три седмици си изгледахме очите в очакване, а от теб ни вест, ни кост. Майка нямаш ли, баща нямаш ли? Нямаме ли ние обичаи и традиции? — занарежда мама.

— Интересно! Какви обичаи и какви традиции? — сопнах се.

Парвин ханом ми правеше знак с глава да не говоря:

— Няма ли да ни поканиш да влезем? Бедната жена дойде чак дотук в тази жега, за да те види. Да не би да не искаш да ни пуснеш вътре?

— Добре, заповядайте!

Мама се изкачи по стълбите, като нареждаше:

— В деня след сватбата до късна доба чаках, дано зет ми дойде да ни види. Никакъв хабер. Казахме си, сигурно в петък ще дойдат, един петък, втори петък. Тогава си рекох: това момиче сигурно е умряло. Възможно ли е да излезеш от бащиния дом и да не се обърнеш повече назад? Все едно не си длъжен на баща и майка.

Насред хола не издържах и кипнах:

— Задължена ли? За какво да съм ви задължена? Освен за това, че сте ме създали? Да не би да съм ви молила, че сега да съм ви задължена? Направили сте го за свое собствено удоволствие, а когато сте разбрали, че съм момиче, сте съжалявали. Какво въобще сте направили за мен? Молих ви да ме пуснете на училище. Позволихте ли ми? Колко ви увещавах да не ме жените, да ме оставите още година-две в онази проклета къща. Оставихте ли ме? Колко ме бихте! На няколко пъти едва не умрях! Колко време ме държахте като затворничка!

Мама горчиво плачеше, Парвин ханом ме гледаше уплашено и ми правеше знаци да замълча, но гневът ми се бе отприщил и не можех да се владея:

— Откакто се помня, ти все ми повтаряш, че момичето е за чуждите хора, и накрая насила ме даде на чуждите хора. Толкова бързаше да се освободиш от мен, че за теб нямаше значение на кого ме даваш. Нали точно ти насила ме издърпа изпод кревата, за да ме изгониш по-бързо? Нали точно ти заяви, че трябва да се махна от къщата, за да може Махмуд да се ожени? Е, добре, аз излязох, по-точно вие ме изгонихте, и вече принадлежа на други хора. Да не би да очаквате да дойда да ви целувам ръка? Ама наистина ли...?

— Масум, престани, засрами се! — смъмри ме Парвин ханом. — Какви са тези приказки, виж какво стори на бедната женица! Каквото и да е станало, те са ти родители, полагали са грижи да те отгледат, да не мислиш, че сама си отраснала? Малко ли те обича баща ти? Каквото правят, за теб го правят. Малко ли страдаха? Аз съм свидетелка какво преживя тази жена с теб, докато ти боледуваше! От сутрин до вечер

беше до главата ти и лееше сълзи. Колко се молеше за теб. Ти не беше толкова жестока. Всички родители, дори най-лошите, заслужават благодарността на децата си. Искаш или не, твой синовен дълг е да ги уважаваш, в противен случай бог ще се обърне срещу теб.

Бях се поуспокоила, почувствах, че ми олеква. Злобата и омразата, които през цялото време набъбваха като гноен цирей и не ми даваха мира, изтекоха, а сълзите на мама капеха като мехлем на сърцето ми.

— Синовен дълг ли? Е... добре. Ще го изпълня. — После се обърнах към мама: — Ако искаш да направя нещо, кажи, не желая накрая аз да изляза виновна. Само не настоявайте да забравя какво ми сторихте.

Мама ревна още по-силно.

— Вземи един нож — нареди ми тя — и отрежи ръката, която те издърпа за косата. Кълна се, така ще се почувствам по-добре и по-малко ще ме боли. На ден по сто пъти си казвам: „Жено, ръката ти да изсъхне, как ти даде сърце да удариш това невинно дете!“. Но разбери, ако не го бях направила, ужасен срам щеше да ни сполети. Братята ти щяха да те смелят от бой. От една страна, Ахмад от сутринта ми опяваше, че ако направиш нещо, с което да ни посрамиш, ще те запали. От друга страна, баща ти цяла седмица се оплакваше, че го боли сърцето. Онзи ден с хапчета се държеше на крака, беше пребледнял. През цялото време се страхувах да не получи удар. Как според теб трябваше да постъпя? Кълна се, въртяха ме на шиш, представа нямах какво да направя.

— Искаш да кажеш, че и ти не си искала да се омъжвам?

— Напротив, детето ми, напротив, на ден по хиляда пъти молех бога да се намери някое добро момче, да те хване за ръка и да те спаси от онази къща. Мислиш, че не разбирах колко страдаш, как ден след ден линееш в онзи затвор. Кълна се, сърцето ми се късаше, като те гледах. Молех се и давах обети да ти се падне добър съпруг, че да се отървеш най-сетне. Твоята мъка ме убиваше.

Тези топли думи на обич разтопиха леда на моето упорство и гняв.

— Не плачи — успокоих я.

Донесох шербет. Парвин ханом се помъчи да разведри атмосферата:

— Бре, бре, каква подредена къща. Кажи, хареса ли спалнята и гардероба? Да знаеш, че аз съм ги избирала...

— Ох, наистина, Парвин ханом — каза мама — и на теб ти създадохме главоболия, благодарни сме ти за всичко, което направи.

— И аз.

— Ама, моля ви, какво говорите, ще ме засрамите. Какви главоболия, ханом джан? Достави ми удоволствие. Каквото харесах, агата го одобри. Досега не бях пазарувала така. Ако му бях казала да купи шахска гарнитура, щеше да купи. Масум, явно баща ти много те обича. Ахмад непрекъснато ми се караше защо вкарвам баща му в излишни харчове, но баща ти нямаше нищо против. Все повтаряше, че иска всичко да е хубаво, да си с гордо вдигната глава в семейството на мъжа си, да не кажат след някой и друг ден, че си дошла гола като пушка.

— Вече е готова и гарнитурата, която ти поръча — допълни мама, като хълцаше тихо, после въздъхна: — Чака само да разбере кога си свободна, за да ти доставят мебелите.

— Как е той?

— Какво да ти кажа? Не е добре — отвърна мама и с крайчеца на забрадката изтри сълзите от очите си, после продължи: — Исках само това да ти кажа, ако мен не искаш да ме виждаш, добре, но него пожали, много му е мъчно. У дома вече с никого не разговаря. Пак започна да пуши като комин. И да кашля. Страхувам се, не дай боже, да не му се случи нещо. Затова те моля, намини, притеснявам се, че ако не дойдеш да го видиш, после да не съжаляваш...

— Леле, пепел ти на езика, недей да говориш така! Ще дойда, още тази седмица ще дойда. Ще попитам Хамид кога е свободен. Дори да не е, сама ще дойда.

— Не, дъще, не може така, трябва да се съобразяваш с мъжа си. Не искам да му докривее.

— Моля те, няма да му докривее, бъди спокойна, аз ще се оправя.

* * *

Хамид за пореден път ми даде да разбере, че нито има време, нито нерви да ме придружава на семейните посещения, настоя и ме окуражи да водя свой социален живот. Даде ми номерата и ми начерта маршрутите на автобусите, обясни ми откъде най-лесно да взема такси. Няколко дни по-късно, един следобед в средата на август, когато знаех, че Хамид няма да се прибере вечерта, се облякох и тръгнах към къщата на нашите. Странно, но вече не беше моят дом, а техният. Дали за всички момичета бащината къща отмилява така бързо? За първи път излизах сама и пътувах сама с автобус по толкова дълъг маршрут.

Въпреки че бях малко притеснена, независимостта ми се понрави, почувствах се пораснала и самостоятелна. Щом стигнах до нашата махала, у мен забушуваха противоречиви чувства. Сърцето ми се сви от спомена за Саид, а когато минах покрай дома на Парване, още повече затъгувах по нея. От страх да не заплача на улицата, ускорих крачка, но с приближаването на къщата краката ми отмаляха. Не ми се искаше да срещам никого от съседите, срамувах се.

Топлото посрещане на Фати, която се хвърли в прегръдките ми и заплака, извика сълзи в очите ми. Умоляваше ме да се върна вкъщи или да взема и нея със себе си. Али не помръдна от мястото си, само ѝ викна:

— Какво си се разциврила, бягай да ми донесеш чорапите!

Ахмад се прибра по залез-слънце, но вече беше доста пиян и ме гледаше с празен поглед. Без да го е грижа, че ме е нямало около месец, той взе нещо, което бе забравил, и излезе. Махмуд измънка под носа си в отговор на моя поздрав и намръщен се качи по стълбите на горния етаж.

— Видя ли, мамо, не трябваше да идвам. Дори веднъж в годината да ви посещавам, пак няма да им е приятно.

— Не, дъще, не е заради теб, заради друго се мръщи. От една седмица с никого не говори.

— И защо? Какво му е?

— Не знаеш ли? Миналата седмица се натъквихме, накупихме сладки и плодове и отидохме в Гом в къщата на сестрата на баща ти, да поискаме Махбубе.

— Е, и?

— Нищо, разбрахме, че не е било писано, предишната седмица я обещаха на друг, а нас нарочно не известиха, защото не сме ги

поканили на твоята сватба. Според мен така стана по-добре, аз поначало бях против те да се вземат... Още повече с тази вещица майка й, ама той непрекъснато повтаряше: Махбубе, та Махбубе.

Обзе ме особена радост. С всяка фибра на тялото си почувствах какво означава „да ти капне мед на сърцето“. Смъмрих се: „Много си лоша!“, но друг глас ме заглуши: „Така му се пада. Нека и той да страда!“.

— Не можеш да си представиш леля ти колко се прехласваше по зет си. Бил син на аятолах, но следвал и бил в крак с времето. После се запрехласва колко бил богат, какви имоти имал. Махмуд, горкичкия, с игла да го боднеш, кръв нямаше да пусне. После така почервения, че чак се уплаших да не получи удар. Хапливо ни обясниха, че сватбата на Махбубе ще трае седем дни и седем ноци и ще украсят цялата къща с лампи. Човек трябвало да омъжва дъщеря си, както подобава, а не тайно и скришом — ако лелята не дойде на сватбата на племенницата си, кой да дойде. С две думи, доста се позаядоха с нас.

* * *

Когато татко се прибра, се долепих до стената, за да не ме види. Стаята не беше добре осветена. Ага джан се опря с ръка на вратата, вдигна единия си крак върху коляното на другия и се зае да развързва обувките си.

— Здравей — отроних тихо.

Кракът му се отпусна и в полутъмната стая той затърси откъде идва гласът. Пристъпих напред. Взря се в мен с нежна усмивка, сетне се овладя, отново вдигна крака си върху коляното и продължи да си развързва обувката.

— Интересно! Как така се сети за нас? — попита той високо.

— Какво говориш! Винаги се сецам за вас.

Татко поклати глава и обу пантофите си. Подадох му кърпата, както едно време. Погледна ме с укор:

— Не съм допускарал противното.

Нещо ме стисна за гърлото, това бяха най-милите думи, които можеше да каже.

По време на вечерята слагаше всичко пред мен. Говореше бързо, никога не бях го виждала толкова бърбърив. Махмуд не слезе да вечеря.

— Е, разказвай, какво готвиш на мъжа си за обяд и вечеря? — запита ме татко с усмивка. — Можеш ли да готвиш? Чух, че искал да се оплаче от теб.

— Кой, Хамид ли? Бедничкият, той никога не се оплаква от яденето — омиа каквото и да му поднеса. Пък и според него не бива да си прахосвам времето с готвене.

— Ха! А какво ще правиш?

— Каза ми да продължа да уча.

Настана тишина, всички ме гледаха с опулени очи. Татковите заблестяха.

— Ами какво ще стане с къщата, със семейния живот? — почуди се мама.

— Какво толкова, за всичко ще има време. Пък и Хамид твърди, че за него обядът, вечерята, къщната работа не са от значение, че трябва да правя неща, които обичам. Например да уча, което е много важно!

— Дрън-дрън! Теб вече няма да те пуснат в училище! — заяви Али.

— Че защо? Ходих и говорих, ще се запиша във вечерно училище. Ще полага изпити. Може би в средата на септември ще мога да се явя заедно с тези, които ще са на поправка. Да не забравя да си взема книгите и тетрадките.

— Благодаря ти, боже! — промълви радостен татко.

Мама го погледна с почуда.

— Къде са ми книгите? — поинтересувах се.

— Напъхахме ги в синия сак и ги занесохме в мазето. Али, иди, синко, и ги донеси!

— Защо пък аз?! Тя да не би да е без крака и ръце?

Ага джан ядосан, както не го бях виждала никога досега, се обърна към него и вдигна заплашително ръка да го удари:

— Замълчи! Да не съм те чул повече да разговаряш така със сестра си, разбра ли ме... Ако втори път допуснеш такава грешка, ще те ударя и ще ти избия зъбите.

Застинали и онемели, всички бяхме втренчили поглед в него. Али се подразни и уплашено се запъти към вратата. Фати се притисна

към мен и тихичко се изкиска. Почувствах как и на нея й капна мед на сърцето. На сбогуване татко ме изпрати и на вратата ме попита тихо, за да не чуе някой:

— Кога пак ще дойдеш?

* * *

Оказа се късно да се запиша за последния срок във вечерното училище. Затова се записах за есента и с нетърпение зачаках да започне учебната година. През това време се заех да уплътнявам твърде многото си свободно време, като четях книгите у дома, а те не бяха никак малко. Започнах първо с прозата, после внимателно прочетох и поезията. Сетне дойде ред на книгите по философия, които бяха доста трудни и изморителни. Накрая, като нямах какво друго да правя, прочетох учебниците на Хамид. Четенето ми доставяше удоволствие и ме ангажираше, но не беше достатъчно, за да запълва живота ми. Хамид почти никога не се прибираще рано, понякога го нямаше с дни. Отначало приготвях вечеря, подреждах всичко на трапезата и сядах да го чакам, понякога заспивах до нея, но въпреки това продължавах да го правя. Беше ми омръзнало да се храня сама. Една вечер той се прибра посред нощ и ме видя заспала до наредената трапеца. Събуди ме и ядосано попита:

— Нямаш ли друга работа, освен да готвиш и да си губиш времето?

Скочих, стресната и обидена от поведението му, и отидох да си легна. Тихо си поплаках и заспах. На сутринта като лектор пред аудитория от глупци Хамид ми изнесе подробна лекция за ролята на жената в обществото и сетне с овладян гняв ми заяви:

— Не се опитвай да ме оплетеш в глупавата си любов и грижа с тия номера на неграмотната и традиционно възпитана жена или като ми се правиш на потисната.

— Нищо подобно не съм целяла, само че следобедите умирам от скука, а и не обичам да се храня сама. Освен това си помислих, че след като не си се прибрал за обяд и цял ден не се знае какво си ял, поне да вечеряш като хората.

— Е, може би да не си го направила съзнателно, но подсъзнателно целта ти е била тази. Така правят жените от миналото, научени, че любовта на мъжа минава през корема.

— О, я стига моля ти се! На кого му е притрябвало да те завладява? В крайна сметка ние сме съпрузи. Вярно, не сме влюбени, но пък и врагове не сме. Прииска ми се да си поговоря с теб, да науча нещо от теб, да чуя в тази къща друг глас, освен своя, а ти да хапнеш малко домашна храна. Пък и майка ти настоя, каза, че много се безпокои какво ядеш.

— Аха! Видя ли, знаех си, че майка ми има пръст във всичко това. Сигурен бях, че ти не си виновна, че тя те подучва. Ти още от първия ден взе разумното и логично решение да не бъдеш пречка пред моя дълг и пред идеалите ми. Затова предай на майка ми от мое име, че всяка вечер, когато имаме събрание, няколко от другарите ми отговарят за храната и приготвят доста вкусни ястия.

* * *

След този случай престанах да го чакам вечер. Той прекарваше времето си със своите невидими приятели кой знае къде. Приятели, които не познавах, не знаех какво мислят и какво представляват идеалите им, с които толкова много се гордеят. Само разбихах, че влиянието им над Хамид бе сто пъти по-силно от моето или това на семейството му.

* * *

Със започването на училище вече имах стройна програма. През повечето време учех, но самотата и празнотата в живота ми ме измъчваха, особено през дългите есенни вечери, към които се прибавиха тишината и студът. Семейният ни живот протичаше във взаимно разбирателство, без караници, тормоз и скандали, в тишина и без вълнение. Единствената ми разходка бе в петък, когато Хамид гледаше на всяка цена да отидем заедно у техните. Но аз се радвах, че съм с него, макар и за кратко. Постепенно разбрах, че кърпата на

главата ми го дразни и не иска да я нося, когато съм с него. Махнах я, та дано да излиза повече с мен по улиците, но от приятелите не му оставаше свободно време. Беше много чувствителен по отношение на тях, затова не смеех дори да намекна нещо. Единствената ми дружка беше баба му, на която носех храна и за която се грижех. Много тиха и мила женица, но чуваше много по-зле, отколкото ми се струваше в началото. Когато исках да ѝ разкажа нещо, се изтощавах от викане и накрая се отказвах.

— Дъще, Хамид снощи рано ли се, прибра? — питаше ме тя всяка сутрин.

— Да — отвърщах и за голямо мое учудване тя вярваше.

Никога не се поинтересува „Ами защо аз не го видях?“.

Ушите ѝ не чуваха, но тя се държеше така, сякаш и очите ѝ не виждаха. Задаваше въпроси за случващото се край нея и аз с хиляди мъки се стараех обясненията ми да достигнат до глухите ѝ уши, ала тя не го разбираше. Но понякога, когато беше в настроение, ми разказваше за миналото. За съпруга си, добър и набожен човек, оставил дори в горещите летни дни хлад в душата ѝ след своята смърт. За децата си, които рядко я навестяват, заети всеки със своите проблеми. Понякога за детството и лудориите на бащата на Хамид — най-голямото и най-обичаното ѝ дете, за хора, които не познавах и които вероятно вече не бяха между живите. Със сигурност навремето е била щастлива жена, но сега нямаше друго занимание, освен да чака смъртта. Не беше толкова стара, затова беше странно, че сякаш околните чакаха това от нея. Не че го намекваха или показваха невнимание и нетърпимост, но си личеше по поведението им.

* * *

Самотата ме накара да се върна към стария ми навик — да разговарям с огледало. С часове седях пред него и си говорех с отражението си. От малка обичах да го правя. И заради този свой навик страдах от подигравките на братята си, които ме мислеха за луда. Дълго се борих да го преодоля. В действителност навикът не ме бе напускал, просто се скри дълбоко вътре. И сега, когато си нямах събеседник, нямаше причина да го крия, той отново изплува.

Разговорът ми с нея или със себе си, или която и да беше, подреждаше мислите ми. Заедно си спомняхме за миналото, заедно плачехме. Разказвах ѝ колко ми липсва Парване. И колко неща имаме да си разкажем, ако я намеря. Един ден реших да я издиря, но как? Пак опрях до помощта на Парвин ханом. При едно от посещенията си у мама, навестих и нея и я помолих да разпита из махалата дали случайно някой няма новия адрес на семейство Ахмади, защото на мен ми бе неудобно. Струваше ми се, че всички ме гледат някак особено. Парвин ханом изпълни желанието ми, но някой не знаеше адреса, други пък не искаха да го дадат, особено след като им бе известна връзката ѝ с Ахмад. Един от тях дори ѝ заявил:

— И защо ви е притрябвал адресът, за да им изпратите пак някой, дето вади нож ли?

Ходих и до училище, но документите на Парване бяха изтеглени и тя се беше отписала.

Учителката ми по литература много се зарадва да ме види, а когато ѝ казах, че продължавам да уча, ме насърчи.

* * *

Един студен, мрачен и дълъг следобед в началото на зимата, когато нямах какво да правя, пък нямах и желание, бог знае по каква причина Хамид се прибра рано и ме удостои с честта да вечеря с мен. Не бях на себе си от радост. За щастие сутринта мама беше дошла да ме види и ми донесе бяла риба.

— Баща ти я купи, ама не можеше да я преглътне, затова ти донесох твоя дял, та той да се успокои.

Бях пъкнала рибата в хладилника, но нямах желание да я приготвям само за себе си. Когато Хамид си дойде обаче, се залових за работа. С изсушените зеленица, които имах, стотвих *сабзи поло*^[8]. За първи път го правех, но не стана зле. Всъщност вложих всичките си усилия и умения. Мирисът на пържена риба засили апетита на Хамид и той кръжеше около мен и опитваше от яденето, а аз го мъмрех през смях. Първо го накарах да занесе на баба си от гозбата, а аз наредих върху покривката каквото имахме. И на трапезата, и в сърцето ми

цареше празнично настроение. Колко малко ми трябваше, за да съм щастлива, а това ми беше отказано!

— Сабзи поло и рибата се ядат с ръце, после да не кажеш, че мъжът ти е невъзпитан — обясни Хамид и се зае да маха костите от моята и своята порция.

— Ех, каква хубава нощ! — възкликнах несъзнателно. — Ако не беше се прибрал тази вечер, щях да полудея от самота, тъмнина и студ...

— Не го преживявай толкова! — каза той след известно мълчание. — Оползотворявай си времето. Нали имаш уроци, а и толкова книги има тук, вземи и чети. Аз мечтая да имам време да чета.

— До една съм ги прочела, а някои дори по няколко пъти.

— Така ли? И кои прочете?

— Всички, дори и учебниците ти.

— Ама ти сериозно ли? И разбра ли нещо?

— Ами, някои не напълно, дори имам въпроси, които много ми се иска да ти задам. Така че, когато имаш време, ще те питам.

— Интересно... Добре, а прозата?

— Ооо, те са прекрасни, всеки път, когато ги чета, плача. Колко са тъжни! Колко мъка и страдание, колко трагедия има в тях!

— Те разкриват само малка част от действителността. За да заграбят по-голяма власт и богатства, правителствата винаги експлоатират онеправданите и беззащитни маси, ограбват плодовете от труда им. И резултатът е несправедливост, мизерия и бедност за народа.

— Кога ще свършат тези нещастия? Какво трябва да се направи?

— Да се съпротивляваме! Който разбира това, се противопоставя на тиранията. Ако всеки свободен човек се бори срещу несправедливостта, системата ще падне. Неизбежно е. Накрая всички потиснати ще се обединят и ще изкоренят несправедливостта и подлостта. Ние трябва да прокараме пътя за това обединение и за този бунт.

Бях омаяна от думите му — колко хубаво говореше, макар и доста книжно, сякаш четеше някакъв документ. Но за мен бе много увлекателно. Несъзнателно изрецитирах:

*Ако аз се надигна, ако ти се надигнеш,
ще избухне бунт.
Ако аз седя, ако ти седиш,
кой ще надвие врага?*

— Брей, брей, браво, прекрасно! Явно започваш да разбираш. Понякога говориш като по-голяма и по-образована жена. Май и теб можем да включим.

Не знаех как да приема думите му — като похвала или като обида, но си замълчах, тъй като не желяех нищо да помрачава приятната ни вечер. След вечеря Хамид се облегна на възглавницата и каза:

— Наистина беше много вкусно. Преядох. От много време не бях ял нещо толкова хубаво. Горките приятелчета, сигурно пак имат само хляб и сирене.

Възползвах се от тази проява на добро настроение и предложих:

— Защо не ги поканиш някой път на вечеря?

Погледна ме замислено, явно търсеше в ума си някаква причина да откаже, но не се мръщеше. Намерих сили да продължа:

— Нали всяка вечер някой отговаря за яденето? Какво ще кажеш една вечер това да бъда аз? Нека горкичките поне веднъж се нахранят както трябва.

— Между другото, преди известно време Шахзад също каза, че иска да те види.

— Шахзад ли?

— Да, една от добрите ми приятелки, умна, смела, предана на идеята. Някои въпроси анализира по-добре от нас.

— Омъжена ли е?

— Аха... пак с вашите приказки. Да, омъжена е, по-точно е била принудена да го направи, за да се освободи от опекунството на семейството си и да посвети цялото си време и енергия на каузата. За съжаление в тази страна жените какъвто и пост да заемат, не могат да се освободят от ограниченията, налагани им от традициите и обичаите в обществото.

— А на мъжа ѝ не му ли е неприятно, че тя е с вас?

— На кого, на Мехди ли? Не, какво говориш, той е от нашите. Организацията взе решение за брака им, защото беше от полза за целите на групата ни.

Инстинктивно усетих, че ако реагирам глупаво или непремерено, той отново ще млъкне. Трябваше да бъда добър слушател и да запазя мълчание. За първи път говореше за приятелите и групата.

— И аз искам да се запозная с Шахрзад, сигурно е много интересен човек. Моля те, покани ги някой път.

— Ще помисля, ще се посъветвам с приятелите и ще преценим.

* * *

След две седмици щастието най-накрая ми се усмихна. Беше решено в съботата, когато беше официален празник, всички приятели на Хамид да дойдат на обяд у нас. Цялата седмица мих врати и прозорци, изпрах пердетата, няколко пъти размествах мебелите. Нямахме трапезна маса, но Хамид ме успокои:

— О, моля ти се! За какво им е маса? Ще постелеш покривка на земята — така ще има повече места за сядане, а и ще им бъде по-удобно.

Беше поканил само най-близките си приятели — дванайсет човека. Не знаех какво да им сготвя. Бях много въодушевена и на няколко пъти попитах Хамид, а той ми отвърна:

— Каквото искаш, няма никакво значение.

— Има, искам да направя нещо, което харесват. Кажи ми кой какво обича.

— Откъде да знам? Всеки си има любимо ястие, но не е нужно да ги сготвиш всичките.

— Е, не всичките. Шахрзад например какво обича?

— Горме сабзи, а Мехди обожава *гейме*^[9], Акбар пък още си мечтае и ми завижда за онова твое *сабзи поло махи*, за което му разказах, а привечер, когато стане студено, всички се размечтават за *аш реще*^[10]. С една дума — всичко... Ама ти не е нужно да го взимаш толкова присърце. Направи това, което ти е по-лесно.

* * *

От вторник се заех с покупките. Валеше слаб сняг и аз много внимавах да не падна и вечерята ми да се провали. Толкова много и тежки неща бях накупила, че трябваше на няколко пъти да слизам и да се качвам по стълбите.

— Дъще, дори за посрещането на седем царе не правят такива приготовления! — провикна се по едно време баба.

В четвъртък поприготвих основни неща. В петък се прибрахме по-рано от техните и аз отново се заех с готвене. Толкова неща наготвих, че щеше да ми е нужен цял предобед само да ги стопля. За другата сутрин ми остана само оризът. За щастие времето бе студено, така че оставих всичко на тераската. Привечер Хамид се накани да излиза и ми обясни:

— Ако работата ми се проточи, ще дойда утре малко преди обяд направо с тях.

Сутринта станах рано и отново избърсах прах навсякъде. Сварих ориза. Щом приключих, си взех бързо душ без косата — бях я измила и навила на ролки от предната вечер. Сложих си жълтата рокля, най-хубавата, която имах. Леко подчертах с малко червило устните си и развих ролките. Бяха се получили много хубави къдри, които се разпуснаха по гърба ми. Искях всичко да е както трябва, та Хамид да не се срамува от мен. Искях да съм безукорна, за да не ме крие вкъщи като недоразвито и глупаво дете. Да бъда достойна приятелите му да ме приемат в групата им. Сърцето ми се сви, когато на вратата се позвъни. Беше предупреждение за мен, иначе Хамид си имаше ключ. Бързо свалих престилката си и изтичах на стълбите, за да ги посрещна. Студът ме прониза, но аз не обърнах внимание. Горе на стълбите Хамид ми ги представи един по един. Имаше само четири жени, останалите бяха мъже. Почти на една възраст. На вратата им взех палтата и с любопитство разгледах жените, които по нищо не се различаваха от мъжете. Всички бяха с панталони и широки пуловери, повечето стари и неподходящи по цвят на останалото им облекло. За тях косите сякаш бяха нещо досадно — или ги бяха остригали толкова късо, че в гръб можеш да ги объркаш с мъже, или ги бяха вързали на опашка. По лицата си нямаха и следа от грим. Освен Шахрзад никой

друг не ми обърна особено внимание, въпреки че всички изглеждаха възпитани и учтиви. Тя единствена ме целуна и ме изгледа от главата до петите:

— Брей, брей! Каква красива жена имаш, Хамид! Не ни беше казал, че съпругата ти е толкова хубава и изискана.

Останалите се обърнаха и този път внимателно ме изгледаха. Усетих скрит присмех в усмивките на някои. Не отрониха и дума, но от реакцията им не само аз се изчервих, но и Хамид, изглежда, се почувства неудобно и се помъчи да смени темата:

— Хайде, стига, влизайте в стаята, ще ви донеса чай.

Няколко души се разположиха на дивана, останалите седнаха на земята. Почти половината пушеха.

— Пепелници, би ли донесла пепелници! — каза нетърпеливо Хамид.

Отидох бързо в кухнята и донесох пепелниците. После се върнах обратно и объркана се заех да наливам чай. Той дойде при мен и ядосано ме попита:

— Защо си се натъкмила така?

— Какво толкова?

— Какво си облякла? Като някаква западна кукла! Отиди и облечи нещо по-простичко: блуза, панталон или пола. Измий си лицето и си прибери косата!

— Но аз не съм се гримирала — сложих си малко червило, и то много бледо.

— Знам ли какво си правила! Само гледай да не биеш на очи.

— С въглен ли да се намажа?

— Намажи се!

Очите ми се наляха със сълзи, все не можех да разбера кое според него е хубаво и кое — не. Изведнъж се почувствах силно изтощена, сякаш ме връхлетя цялата натрупана през седмицата умора. Настинката, която от няколко дни ме мъчеше, но не й обръщах внимание, изведнъж се обостри и главата ми се замая.

— Какво стана с чая? — обади се някой.

Опомних се и доналях чая, а Хамид го занесе в стаята. Отидох в спалнята, съблякох си роклята и известно време поседях върху леглото. Не мислех за нищо, само бях тъжна. Облякох дългата набрана пола, която носех къщи, и първата блуза, която ми попадна. Завързах

косата си с ластик и с памуче изтрих остатъка от червилото, като се мъчех да овладее гнева си. Страхувах се, че ако се погледна в огледалото, сълзите ми ще рукнат. Опитах да се разсея. Сетих се, че не бях сложила масло на ориза, и бързо излязох от спалнята. Озовах се лице в лице с едно от момичетата, което излизаше от гостната:

— Ха, защо си промени декорацията? — възкликна тя, като ме видя.

Другите надникнаха от стаята и ме погледнаха. Ушите ми чак се изчервиха.

— Така й е по-удобно — отвърна Хамид, който бе показал главата си от кухнята.

* * *

През цялото време бях в кухнята и никой не се поинтересува от мен. Към два часа всичко беше подредено и всички гозби готови. Бях затворила вратата на гостната, за да мога по-добре да наглася нещата в хола, но чувах разговорите им на висок глас. Половината от думите бяха съвсем неразбираеми за мен, сякаш говореха на чужд език. Известно време обсъждаха нещо, наречено диалектика, и непрекъснато споменаваха за масите. Не знам защо не казваха народа. Най-накрая обядът бе готов. Кръстът много ме заболя, в гърлото си чувствах иглички. Хамид огледа подредбата върху покривката и ги извика да обядват. Смаяха се от многообразните вкусове и аромати и започнаха да се хранят с апетит. Непрекъснато хвалеха готварските ми умения и един на друг си препоръчваха от какво да опитат. На Шахрзад й стана неловко, че толкова много съм се старала, и се обърна към мен:

— Сигурно си изморена, наистина много си се потрудила, не искахме да се получи така — на нас хляб и сирене са ни достатъчни, нямаше нужда да правиш всичко това.

— Ооо, не, това го ядем всеки божи ден! Веднъж сме дошли в дома на тази рожба на буржоазията, нека разберем с какво се храни тя.

Всички се разсмяха, но според мен на Хамид не му стана много приятно от тези думи. След като се наобядваха, се върнаха в гостната. Хамид донесе няколко чинии в кухнята и ядно попита:

— Нужно ли беше да приготвиш всички тези яденета?

— Защо? Лоши ли бяха?

— Не, само че сега ще се подиграват с мен до края на света.

Хамид на два пъти им поднесе чай, а аз събрах покривката и измих чиниите, прибрах останалата храна и подредих кухнята. Беше четири и половина. Кръстът много ме болеше и чувствах, че имам температура. Никой не дойде при мен. Бяха ме забравили. Добре разбирах, че нямам място сред тях. Чувствах се като ученичка, отишла на гости на учителите си. Не им бях връстничка, нямах техните знания и опит, не можех да дискутирам като тях. Дори не смеех да ги прекъсна и ги попитам искат ли още нещо. Налях чай, сложих сладки и влязох в стаята. Всички отново ми благодариха, а Шахрзад каза:

— Ти се измори, извини ни, че не ти помогнахме, но всъщност не ги умеем много тези неща.

— Моля ви, дреболия.

— Ама как така дреболия! Ние не можем да сготвим и едно от ястията, които ти направи. Хайде, вече ела и седни, ела до мен.

— Добре, сега ще дойда. Само че, докато още е време, ще отида да си прочета намаза. После ще седна на спокойствие.

Изгледаха ме странно. Хамид смръщи вежди, но какво толкова странно казах? Акбар, който нарече Хамид буржоа — усещах някакво съперничество и напрежение между двамата, възкликна:

— Браво! Още се намират хора, които четат намаз! Много се радвам. Ханом, виждам, че сте съхранили вярванията на предците ни, бихте ли ми обяснили защо се молите?

— Защо ли? — отвърнах обидена и объркана. — Защото съм мюсюлманка, а всеки мюсюлманин трябва да чете намаз, това е божа заповед.

— И как точно ви бе предадена тази заповед?

— Не точно на мен, а на всички чрез пратеника си и чрез Корана, който му е предал.

— Значи някой там горе пише заповеди и ги хвърля в скута на Пророка, така ли?

С всеки миг ставах все по-замаяна и по-ядосана. Погледнах към Хамид за помощ, но в погледа му имаше само гняв, никаква следа от обич и съчувствие.

— Е, добре, сега какво ще стане, ако не си изпълниш намаза?

— Ами, ще извърша грях.

— А какво става с човек, извършил грях? Ние например, като не се молим, според теб сме грешници, тъй ли? И какво ще ни сполети?

Стиснах зъби и отвърнах:

— След смъртта ще бъдете подложени на мъчения и ще отидете в ада.

— Аха... в ада. Кажете сега що за място е това адът?

Цялото ми тяло затрепери — те взеха на подбив вярата ми.

— Адът е огнен — заекнах.

— Може би има змии и скорпиони?

— Да.

Всички се засмяха. Погледнах умолително към Хамид — имах нужда от подкрепата му, но той бе навел глава. За разлика от другите не се смееше, но и нищо не каза.

— Ти още ли не си образовал жена си? — обърна се Акбар към него. — Как ще спасиш народа от суеверията?

— Аз не съм суеверна! — отвърнах ядосано.

— Напротив, мила, суеверна си, но вината не е твоя. Така са ти го втъпчили, че ти си им повярвала. Суеверията са именно нещата, за които говориш и с които си губиш времето. Те не са полезни за масите. Целят да те накарат да се уповаваш на някой друг, а не на себе си. Измислени са, за да те плашат, да си доволна от нещата, които имаш, и да ти попречат да се бориш за това, което нямаш, с надеждата, че на оня свят ще имаш всичко. Ти вярваш в нещо, създадено, за да те експлоатира. Именно това са суеверията.

Прилоша ми, зави ми се свят и ядосано извиках:

— Не богохулствайте!

— Виждате ли, приятели, как промиват мозъците на хората? Обаче хората не са виновни, че им набиват тези вярвания в главите. Убедете се сами колко труден път трябва да извървим, за да се преборим с този „опиум за масите“. Затова следва да заложим в програмата си и борбата с религията.

* * *

Вече не чух за какво говорят, цялата стая се завъртя пред очите ми, опасявах се, че ако постоя още малко, ще повърна пред тях.

Побягнах към банята и повърнах. В същия момент нещо силно ме притисна отвътре. Режеща болка пробяга през кръста и долната част на корема ми. Почувствах, че краката ми се мокрят. Погледнах учудено надолу. Подът беше в кръв.

* * *

Много горещо ми беше, цялата изгарях, погледнах надолу, огнените пламъци ме теглеха към себе си. Помъчих се да избягам, но краката ми не помръдваха. Отвратителни и грозни вещици пробождаха стомаха ми с шишове и се мъчеха да ме избутат към огъня. Змии с човешки глави ми се присмиваха. Противно същество се мъчеше да ми налее в гърлото мръсна застояла вода.

Бях затворена с дете на ръце в стая, обхваната от пламъци, тичах към различни врати, но щом отворех някоя, пред мен лумваха огнени езици. Погледнах към детето — беше цялото в кръв.

* * *

Отворих очи в непозната бяла стая. Остър хлад пробяга по тялото ми, затворих очи. Свих се и потреперих. Някой ме зави с одеяло и топла длан погали челото ми.

— Опасността премина, температурата ѝ спадна, кръвоизливът почти спря, но общо взето е доста изтощена, трябва да укрепне.

— Хамид хан, моля те — дочух гласа на мама — разреши поне за една седмица да бъде у нас, та малко да се посъвземе.

* * *

Пет дни лежах у нашите, Фати пърхаше около мен като пеперуда, ага джан изведнъж започна да купува странни неща — укрепващи, както той самият заяви. Отворех ли очи, мама ми даваше нещо да ям. Парвин ханом по цял ден седеше до мен и ми говореше, но аз нямах

никакво желание да ѝ отговарям. Хамид идваше всеки следобед да ме види. Имаше потиснат и засрамен вид, не исках да го погледна. Отново ми стана трудно да разговарям с околните. Гнетеше ме дълбока тъга.

— Дъще, била си бременна, защо не ми каза? — попита мама. — Трябваше ли толкова да се изморяваш? Защо не ми позволи да ти помогна, защо се остави да се разболееш? Първите месеци трябва много да се пазиш, но няма нищо, за неродено дете по-малко се страда. Знаеш ли аз колко деца съм пометнала?! Такава била божията воля. Казват, ако пометнеш, значи на детето му има нещо. Здравото дете не се помята лесно. Хайде, благодари на бога, дано другите ти деца да са здрави!

Когато си тръгнах, Хамид дойде да ме вземе с колата на Мансуре. Ага джан ми окачи на шията златен медальон с молитвата „Ван Икад“, друг начин да засвидетелства обичта си той не знаеше. Много добре го разбирах, но нямах настроение да говоря и му благодаря, само бърших сълзите си. Два дни Хамид стоеше вкъщи и се грижеше за мен. Знаех каква голяма саможертва е за него, но не му показах, че я оценявам. Майка му и сестрите му дойдоха да ме видят.

— И аз пометнах второто си дете след Монир, но след това пък родих три хубави и здрави деца. Недей да тъжиш, имате много време, млади сте! — успокояваше ме свекърва ми.

* * *

Истината беше, че не знаех откъде се бе появила тази потиснатост, очевидно не се дължеше само на детето. Защото през последните няколко седмици бях усетила вътрешните промени у себе си и една част от разума ми съзнаваше какво се случва, но дори пред себе си не исках да призная, че ще ставам майка. Все още нямах ясна представа какво означава да имам дете и да наричам това дете своя рожба. Все още мислех за себе си като за ученичка, чието единствено задължение е да учи. Убежденията ми бяха разклатени из основи и аз ненавиждах виновниците. Бях ужасена от съмненията, които се породиха в мен, и смятах, че бог ме е наказал, като ми е отнел детето.

— Защо не ми каза, че си бременна?! — попита ме Хамид.

— И аз самата не бях сигурна, пък и не смятах, че подобна новина ще те зарадва.

— Толкова ли е важно за теб да имаш дете?

— Не знам...

— Знам, че проблемът не е само детето. Измъчва те и нещо друго. Стана ясно от бълнуванията ти. С Шахрзад и Мехди говорихме много по въпроса. Онзи ден ти бе подложена на натиск от всички страни. Тялом беше уморена и доста настинала, а думите на приятелите ми бяха последният удар.

Очите ми се наляха със сълзи:

— А ти не ме защити! Подигравах ми се, смееха ми се в лицето, отнесоха се с мен като с глупачка, а ти беше на тяхна страна!

— Не! Повярвай ми, те не искаха да го сторят. Не знаеш после Шахрзад колко много упреква всички и най-вече Акбар. Именно това стана причина като точка в програмата за действие да включим правилния подход за пропагандиране на идеите ни. Шахрзад им каза, че с начина на говорене, който са възприели, само отблъскват и отвращават хората и ще ги накарат да се отдръпнат от нас. Онзи ден тя бе непрекъснато с мен в болницата и стоя до леглото ти. Заяви, че ние сме причина това невинно дете да пострада така. Всички се безпокоят за теб, а Акбар би искал да дойде лично да ти се извини.

На другия ден ме посетиха Шахрзад и Мехди и донесоха кутия със сладки. Шахрзад седна до мен на леглото:

— Много се радвам, че оздравяваш, много ни изплаши.

— Извинете ме, не зависеше от мен.

— Не говори така, ние трябва да ти се извиним, ние сме виновни за всичко. Спорим остро и грубо, потънали сме в мислите си и не проумяваме, че хората не са свикнали с такъв подход и се шокират. А Акбар винаги се запъва като магаре, но и той не искаше да се случи така, после се почувства зле. Дори искаше да дойде лично да ти се извини, но аз му казах, че пак ще ти прилошее, като го видиш.

— Не, вината не е негова, а моя. Толкова съм слаба, че няколко думи могат да разколебаят вярата ми и да ми попречат да отговоря и да се защитя, както си му е редът.

— Още си много млада. Аз на твоите години не смеех да споря с баща си. Ще пораснеш, ще натрупаш опит, вярата ти ще се основава на твоето собствено разбиране, начетеност и познания, а не на това, което

другите са заучили и повтарят като папагали. Но ще ти разкрия нещо — недей да вярваш много на интелектуалците и на високопарните им приказки. Дълбоко в себе си те също са вярващи и в тежки моменти търсят утеха в бога.

Хамид, който стоеше на вратата с поднос с чай, се изсмя. Шахрзад се обърна, погледна го и попита:

— А не е ли така, Хамид? Между нас казано, успя ли напълно да забравиш религиозните си вярвания? Да елиминираш бог от убежденията си? И при никакви обстоятелства да не споменаваш неговото име?

— Не, и не го смятам за необходимо. Същия спор водихме онзи ден тук и Акбар го продължи по този начин. Не знам защо всички се инатят по този въпрос. Според мен хората с религиозни вярвания са по-спокойни, обнадядени, по-въздържани и рядко се чувстват изоставени и сами.

— Значи ти не се присмиваш на моите вярвания и молитви и не ги считаеш за суеверие.

— Не... Дори понякога ти завиждам, като те гледам с какво спокойствие и вяра четеш намаза си.

— Само не забравяй да се молиш и за нас — каза ми Шахрзад с одобрителна усмивка.

Несъзнателно я прегърнах и целунах.

* * *

След това срещите ми с приятелите на Хамид станаха много редки и в определени рамки. Засвидетелстваха ми уважение, но не ме считаха за една от тях. Стараеха се да не говорят пред мен за религия и за бог. Не се чувстваха удобно в мое присъствие, а аз от своя страна не настоявах да бъда с тях. От време на време само Шахрзад и Мехди ни навестяваха като приятели. Но и аз ги усещах близки. Чувствата ми спрямо Шахрзад бяха примесени с уважение, почит и завист. Съвършена жена, която дори мъжете уважаваха. Образована, сговорчива, сладкодумна, тя не се страхуваше от никого и не само нямаше нужда от опора, но понякога тя самата беше опора за цялата група. Интересното бе, че ведно с тези силни качества тя бе съхранила

деликатните си и нежни чувства. Щом се сблъскаше с човешките страдания, големите ѝ черни очи бързо се наливаха със сълзи. Отношенията ѝ с Мехди за мен бяха загадка. Хамид ми бе казал, че са се оженили за доброто на организацията, но помежду им имаше нещо по-дълбоко и по-човечно. Мехди бе много умен и неособено разговорлив, не участваше в споровете им и рядко разкриваше знанията и уменията си. Беше като учител, който по време на урок дава възможност на учениците си да изкажат своите мнения, докато той самият само наблюдава и слуша. Бързо схванах, че Шахрзад се явява нещо като негов говорител. По време на дискусиите крадешком поглеждаше към него и търсеше одобрението му. Поклащането на главата на Мехди бе знак за одобрение тя да продължи да говори. Понякога леко повдигане на веждите му я караше да се замисля по средата на обсъждането.

Не, не беше възможно да се изгради подобна връзка без любов. Също така ми бе известно, че тя се вписваше в идеала за жена на Хамид, а не аз. Обаче я бях поставила толкова над себе си, че дори не изпитвах завист, а само стремеж да бъда като нея.

* * *

В началото на пролетта, едновременно с изпитите за десети клас, слабостта, непрекъснатата умора и сънливост, които чувствах, ми подсказаха, че съм бременна. Успешно си взех изпитите и този път поосведомена и с желание зачаках появата на мъничкото същество, което поне щеше да ме избави от нескончаемата самота. Семейството на Хамид много се зарадва на новината. В нея виждаха началото на връщането на Хамид в правия път. Оставих ги да вярват колкото си искат, защото знаех, че ако им разкажа за непрекъснатите му отсъствия, това би било предателство спрямо него и щях да го загубя завинаги. А пред семейството му аз щях да съм виновната, тъй като майка му използваше всеки удобен случай да ми напомни, че истинската жена може да ангажира мъжа си със себе си и децата, и даваше за пример себе си, тъй като на младини бе измъкнала съпруга си от капана на комунистическата партия „Туде“.

* * *

През лятото на същата година Махмуд се ожени за Ехтерам Садат, дъщерята на мамината сестра. Не горях от желание да се включа в приготовленията. Добре че карах тежка бременност и никой не разчиташе на мен. Всъщност и двамата не ги харесвах. Затова пък радостта на мама нямаше край. Непрекъснато изтъкваше преимуществата на снаха си пред тези на Махбубе. Заедно с леля ми, която се чудеше кое по-напред — да държи чадора си плътно обвит около себе си или да работи, следеше всичко да е както трябва. Махмуд със своето строго и намръщено изражение сякаш беше на погребение. Стоеше с наведена глава, с никого не разговаряше. Празненството бе в къщата на нашите и в тази на Парвин ханом. Мъжете бяха в едната, а жените — в другата. Противно на взетото решение, Махмуд не остана и ден у нашите. Бе наел малка къща до пазара и веднага след сватбата се премести там с жена си.

Гирлянди от разноцветни лампи висяха по оградата и между дърветата, а пред вратите имаше фенери на стойки. Готвеха в единия край на двора на Парвин ханом, който бе по-голям от нашия. Нямаше никаква музика и песни. Махмуд и бащата на булката бяха поставили условие да няма нищо, противоречащо на шериата. Седях в двора на Парвин ханом заедно с другите жени и си веех. Гостенките си приказваха, ядяха плодове и сладки. Интересно ми беше какво ли правят мъжете. От другия двор не се чуваше никакъв звук, само от време на време по нечия заповед всички отправяха благодарности към Пророка и неговите потомци. Явно чакаха да вечерят, да си изпълнят задълженията и да се освободят от това досадно положение.

— Що за сватба е това? — мърмореше непрекъснато Парвин ханом. — Сякаш сме на помена за година на баща ми.

Обаче присвитите очи на леля ми и нейното *Астагферолах!* й затваряха устата. Тя считаше всички хора по света, освен себе си, за грешни. Според нея никой не изпълняваше намаза и не спазваше постите правилно. Но неприязънта й към Парвин ханом бе по-друга.

— Тая какво търси тук! — недоволстваше пред мама.

Сигурна бях, че ако къщата не бе на Парвин ханом, отдавна щеше да я е изгонила. Тази вечер Ахмад никакъв не се весна. Мама

извика Али от външната врата и го попита:

— Дойде ли си батко ти Ахмад? — после плесна горната страна на едната си длан в другата и възкликна: — Сякаш не се жени брат му! Бедният ти баща остана сам, освен за приятелите си, дето не са му никакви, брат ти за никой друг не мисли. Ако случайно не излезе една вечер с тях, небето ще се продъни!

Парвин ханом също изля болката си и ми прошепна на ухото:

— Майка ти има право — откакто ти си тръгна, Ахмад стана още по-зъл. Забъркал се е с много странни хора, дано не го сполети нещо лошо.

— Пада му се! Глупаци като него заслужават каквото ги сполети.

— Оле, Масум, не говори така, как ти дава сърце! Може би, ако малко повече се интересувахте от него, нямаше да стане така.

— Какво според теб трябваше да направим?

— Ами, не знам, ама и да го оставите на самотек също не е правилно. Баща ти дори не желае да го погледне.

Пристигна и сестрата на татко, самичка. Мама през няколко минути поглеждаше към вратата и опяваше:

— Видя ли каква безотговорна леля имаш? Да не дойде на сватбата на големия си племенник.

Но щом я зърна, стисна презрително устни и подхвърли:

— Най-сетне ни удостои с присъствието си! — И се зае да върши нещо, сякаш не е забелязала идването ѝ. Леля седна до мен:

— Мале, убих се от път. Колата се развали и се забавихме с два часа. Да бяхте направили сватбата в Гом, че да се събере цялото семейство и да не се мъча да пътувам напред-назад.

— Лельо, кълна се, не искахме да ти създаваме такива главоболия.

— Главоболия ли, какви главоболия? Колко пъти човек жени големия си племенник, та да не може две крачки да извърви! Здравей, снахо, ето ни най-накрая и нас. И на това ли му казваш любезно посрещане?

— Ами пристигате по никое време като чужди...

— Лельо, как е Махбубе? — попитах, за да сменя темата. — Много ми е домъчняло за нея. Да можеше и тя да дойде.

Мама ме изгледа свирепо.

— Ами, няма я, помоли да я извините. Вчера замина със съпруга си за Сирия и Бейрут. Не можеш да си представиш какъв съпруг има, душа дава за нея! Да не ѝ е уроки!

— Колко интересно! А защо Сирия и Бейрут?

— Ами къде да отидат? Казват, там било много хубаво. Нали Бейрут е невестата на Близкия изток.

— Е, дъще, не всички могат като вуйчо ти да заминат за Европа — подметна язвително мама.

— Всъщност нямат проблем да заминат и там, но Махбубе настояваше да отидат на поклонение. Искаха да се отправят на хадж, но тъй като Махбубе скоро ще ражда, мъжът ѝ предложи този път да отидат само на поклонение на света Зейнаб, а после, *енишалах*, и на хадж.

— Доколкото знам, на хадж се ходи, когато човек е изпълнил всичките си задължения, устроил е живота си и чак тогава потегля.

— Не, Тайбе ханом — контрира мама леля — това е оправданието на мнозина, които не могат да си позволят да отидат. Иначе свекърът на Махбубе, който е учен и духовник и издържа сто семинаристи, казва, че човек трябва да ходи на хадж винаги щом финансовото му състояние позволява.

Мама цвърчеше като диво седефче^[11] върху огън. Много добре познавах това нейно състояние, обземаше я, когато не знаеше какво да отговори. Не след дълго се досети:

— Не, мила зълво, чичото по бащина линия на нашата снаха е много по-голям учен и твърди, че отиването в Мека си има условия и изисквания и не става току-така. Седемте съседни от лявата и седемте от дясната ви страна не могат да си го позволят, какво остава за вас, дете синът ти е без работа.

— Кой е без работа? Баща му искаше да му отвори дюкян, но той не пожела, не му харесвало да е занаятчия и искал да учи, да стане лекар. Мъжът на Махбубе, дете е с образование, смята, че е много талантлив, и ни накара да обещаем, че няма да закачаме детето, докато се готви за приемните изпити.

Мама отвори уста да каже нещо, но аз я изпреварих, за да променя темата. Опасявах се, че ако това заяждане продължи, сватбата ще се превърне в бойно поле:

— Лельо, Махбубе в кой месец е? Дояжда ли ѝ се нещо специално?

— Не, само първите два месеца. Да не чуе дявол, вече се чувства много добре, лекарят дори ѝ разреши да пътува.

— А моят ме посъветва много да не ходя, освен това не мога да се навеждам, да стоя права.

— Ами не стой, леленце, първите месеци трябва много да внимаваш. Ти си слабичка. Милата ми тя, май не се грижат за теб, както си му е редът. В първите месеци не давах на Махбубе да мръдне, всеки божи ден ѝ готвех, каквото ѝ се доядеше, и ѝ го изпращах. Това е дълг на всяка майка. Я ми кажи, правят ли ти *аш-е шоле галамкар*^[12]?

Леля ми не мирясваше, затова бързо отвърнах:

— Да, лельо, непрекъснато ми изпращат, но нямам апетит. Нищо не мога да преглътна.

— Не, миличка, явно не ти готвят както трябва. Аз ще ти сготвя нещо, което много ти се яде, че пръстите да си оближеш.

От гняв мама бе станала червена като цвекло и тъкмо да отвърне, Парвин ханом я извика да сервират на мъжете. Отдъхнах си, като се отдалечи. Леля също притихна като угаснал вулкан. Известно време се оглеждаше наоколо и кимаше на някои от гостенките, сетне отново се сети за мен:

— Да не ти е уроки, леленце, много си се разхубавила! Да знаеш, че ще имаш момче. Я ми кажи, доволна ли си от мъжа си? Ние на този принц не сме му видели очите, нали те омъжиха на бърза ръка, като че ли се страхуваха да не го изпуснат. Действително ли не беше за изпускане?

— Ами, какво да ти кажа, лельо, не е лош. Родителите му трябваше да заминат за Мека. Нямаха време и затова искаха да уредят нещата и да заминат спокойни, затова бързаха.

— Ама как така без никакво проучване? Чух, че едва на подписването си го видяла, вярно ли е?

— Да, но го видях на снимка.

— Оле, леленце! Кой се омъжва за снимка? Искаш да кажеш, че по снимката си разбрала, че това е мъжът на живота ти? Вече и в Гом не омъжват така момичетата! Ето нашата Махбубе например, свекър ѝ е ахунд, ама не от тези псевдоахунди, а много уважаван духовник, по-благочестив от всички в Гом. Обаче, когато дойдоха да ѝ поискат

ръката, той каза, че момчето и момичето могат да си говорят, докато се уверят, че се харесват, и чак тогава да дадат окончателен отговор. Махбубе разговаря поне пет пъти сам-сама с Мохсен хан, няколко пъти те ни каниха на гости, няколко пъти ние тях. При положение че цял Гом ги познава, нямаше нужда да разпитваме и да ги проучваме. Да не сме си намерили дъщерята на пътя, че да я даваме ей така на някой непознат!

— Не знам какво да кажа, лельо, всъщност братята ми настояваха, аз не исках много-много.

— Как са посмели, какво толкова им пречиш? Ама и майка ти е една, винаги е глезила синовете си. Махмуд не престава с молитвите, а Ахмад не го знае къде е.

— Не се оплаквам, лельо. Такава ми била съдбата. Хамид е добър човек и семейството му е добро, много са внимателни към мен.

— Финансово как са?

— Не са зле, нищо не ми липсва.

— Какво работят?

— Имат печатница, половината е на баща му. Хамид също работи там.

— Обича ли те? Добре ли ви е заедно? Разбираш какво имам предвид, нали?

Замислих се. Никога не се бях питала дали го обичам и дали той ме обича. Разбира се, не бях безразлична към него — общо взето, беше симпатичен и привлекателен. Дори баща ми, дето го виждаше рядко, го обичаше. Но между нас я нямаше любовта, която изпитвах към Саид. Дори съпружеските ни отношения бяха по-скоро по задължение, отколкото по любов.

— Какво стана, леленце, защо се замисли? В края на краищата, обичаш ли го, или не?

— Как да ти кажа, лельо, Хамид е добър човек, разреши ми да уча, да правя каквото искам, няма нищо против да ходя на кино, на гости, на разходка...

— Ако се развяваш по улиците, кога ще приготвиш обяд, вечеря?

— Ох, лельо, време колкото искаш, пък и според Хамид вечерята и обядът не са от значение. Дори и цяла седмица само хляб и сирене да му слагам да яде, нищо няма да каже, много е непридирчив.

— Ама това е нечувано — непридирчив мъж! Какви ги приказваш, притеснително е.

— Ама защо?

— Виж какво, моето момиче, господ още не е създал непридирчив мъж. Явно нещо не е наред — иска да те ангажира, за да не разбереш за плановете му, или е толкова влюбен в теб, че не може нищо да ти откаже. Ама и това е невъзможно. Или ако е възможно, ще е за кратко. След време всичко ще се изясни.

— Така ли?

— На мен мъжете са ми ясни, ето съпругът на нашата Махбубе например е благочестив, съвременен, влюбен е в нея. Откакто разбра, че е бременна, я глези като малко дете — ама очите му на четири, следи я къде отива, откъде се връща. Между нас да си остане, ама понякога, разбрал недоразбрал, ѝ прави сцени. Обича я, не може без малко ревност. И твоичкият сигурно малко те ревнува, нали?

Хамид и ревност! И то спрямо мен. Убедена бях, че е опериран от това чувство. Дори да му кажех, че искам да го напусна, щеше да се зарадва, защото за него брачният живот беше бreme, окуви на ръцете и краката. Въпреки че беше свободен да прави каквото си ще: когато иска — да се прибира, когато иска — да не се прибира. Аз нито веднъж не посмях да се оплача от самотата си денем и нощем, а той непрекъснато се жалваше от семейните окуви. Може би все пак ангажирах част от ума му и ако ме нямаше, той щеше да се посвети изцяло на целите си. Не, Хамид никога не ме ревнуваше. Докато тези мисли се стрелкаха като светкавици в главата ми, мярнах Фати и ѝ извиках:

— Миличка, ела събери чиниите от масата, че мама ще сервира вечерята! Кажи ѝ, че ей сега идвам да подправа салатите.

И така се измъкнах от леля си, която като безмилостно огледало отразяваше живота ми. Почувствах се необяснимо притеснена.

* * *

С началото на есента състоянието ми се подобри, постепенно коремът ми наедря. Записах се в единайсети клас във вечерното. Следобед отивах пеша, сутрин дръпвах пердетата, сядах на слънце,

което стигаше до средата на стаята, отпусках крака, ядях *лавашака*^[13], което леля ми бе изпратила, и учех. Знаех, че после няма да имам време.

* * *

Един ден Хамид дойде в десет сутринта, което безкрайно ме изненада. От две вечери не се беше прибирал. Помислих си, че е болен. Или пък се беше притеснил за мен?

— Какво се е случило, че се прибираш по това време?

— Ако искаш, мога и да си тръгна? — засмя се той.

— Не, но се притесних. Добре ли си?

— Да, добре съм. Обадиха ми се, че ще дойдат да ни прекарат телефон. Нямах как да се свържа с теб, пък знам, че и пари нямаш, затова се наложи да дойда.

— Телефон! Наистина ли? Искаш да ми прекарат телефон? Боже, колко хубаво!

— Нима не знаеше? Отдавна съм дал парите.

— Откъде да знам? Не споделяш с мен. Но ще бъде чудесно, че ще мога да си говоря с всички.

— А, не, Масум ханом, няма да стане. Телефонът е за спешни случаи, не е за клюкарене и женски брътвежи. На мен ми е необходим телефон за неотложна връзка и линията трябва да е свободна, защото повече ще ме търсят отвън. И помни, не давай номера на никого!

— Какво означава това, че мама и татко не могат да ми се обаждат ли? Виж ти, а аз си помислих, че господинът се е загрижил за мен и затова прокарва телефон, че предвид състоянието ми иска поне да се осведомява как съм, като го няма вкъщи. И ако изведнъж започнат болките, да мога да се обадя на някого.

— Е, престани! Не се разстройвай, разбира се, при спешни случаи можеш да го използваш. Имах предвид да не стоиш по двайсет и четири часа на телефона и линията непрекъснато да е заета.

— Изключено! А и с кого да говоря? Приятелка нямам, нашите нямат телефон, трябва да се обаждат от Парвин ханом, остават само майка ти и сестрите ти.

— Не, не! Да не вземеш да им дадеш номера? Тогава денонощно ще ме проверяват.

Все пак ни прекараха телефона и връзката ми с външния свят, която бе прекъсната поради напредналата ми бременност и студената зима, се възобнови. Всеки ден се обаждах на Парвин ханом. Тя често викаше и мама, ако не бе заета, и разговаряхме, а ако Фати беше вкъщи, си говорех с нея. Майката на Хамид също в края на краищата разбра за телефона и с много увещания измъкна от мен номера. Не можех да ѝ призная, че не съм ѝ го давала по нареждане на сина ѝ. След това тя се обаждаше поне по два пъти на ден. Постепенно установих по кое време ни търси и не вдигах. Срам ме беше непрекъснато да я лъжа, че Хамид спи, че е излязъл да купи нещо, че е в банята или в тоалетната.

* * *

В полунощ посред зима изживях първия шок от родилните болки. Ужас и паника обхванаха цялото ми същество. Как да съобщя на Хамид? В главата ми бе каша. Трябваше да се овладее. Помъчих се да си спомня какво ми бе казал лекарят. Стегнах се. Трябваше да си отбележа на какъв интервал са болките и после да издиря Хамид. Единственият телефонен номер, който имах, беше на работното му място и макар да бях сигурна, че по това време на нощта не е там, го набрах. Естествено, никой не вдигна. Нямах номерата на приятелите му. Той със странна педантичност много внимаваше да не записва никъде номера или адреси и се стареше да ги запомня. Обясняваше, че така се чувства по-спокоен. Нямах начин, трябваше да звънна у Парвин ханом. Отначало ми бе неудобно да ги будя толкова късно нощем, но смазващата сила на болката премахна всички колебания. Набрах номера и чух сигнала, но никакъв отговор. И тя, и мъжът ѝ имаха дълбок сън. Заболя ме ръката да стискам слушалката и я оставих. Беше два през нощта и аз гледах втренчено секундната стрелка. Болките вече бяха почти на равни интервали, но не както си ги представях. С всеки миг уплахата ми нарастваше. Хрумна ми да се обадя на свекърва си, но какво да ѝ кажа? Как да ѝ съобщя, че Хамид не си е вкъщи, като няколко часа преди това ѝ казах, че си е дошъл, но

е отишъл да види баба си. После и на него заръчах, когато ми се обади незнайно откъде, да й звънне и да не забрави да спомене, че е бил при баба. Ако сега й признаех, че не се е прибирал, свекърва ми щеше да се побърка от притеснение, а и на мен щеше да се скара. Щеше да вземе да тръгне по улиците и по болниците да го търси. Глупави мисли изпълниха ума ми, крачех напред-назад из стаята, прихванала с двете си ръце корема. Толкова бях разстроена, че ми прилоша. Щом ме свиеха болките, замръзвах намясто. Отначало внимавах да не вдигам шум, но после се сетих, че ако викам, никой няма да ме чуе. Биби беше почти глуха и имаше спокоен сън, а дори да я събудех, с нищо не можеше да ми помогне. Сетих се за разказа на леля как мъжът на Махбубе се въртял около нея, когато тя започнала да ражда, какви мили думи мълвял, колко бил объркан. Обзе ме ненавист и омраза, животът и смъртта както на мен, така и на това дете нямаха значение за Хамид. Погледнах часовника, беше три и половина. Отново звъннах на Парвин ханом и известно време задържах слушалката, но никаква полза. Помислих да се облека и по някакъв начин да се довлека до главната улица. Все щеше да се намери кола, която да ме откара в болницата. Извадих си куфара, който бях приготвила преди десет дни за мен и бебето. Изсипах цялото му съдържание и затърсих списъка, който ми бе написал лекарят на Мансуре. Отново сгънах и прибрах всичко обратно и го затворих. На няколко пъти болките ме присвиваха, но според мен интервалите бяха различни. Излегнах се на кревата, помислих си, че някъде греша и трябва да се стегна. Вперих поглед в часовника, беше четири и двацет. Когато отново се сепнах от болка, беше шест и половина сутринта. Явно болките бяха утихнали и аз бях заспала. Отново ме обзе безпокойство. Бързо отидох до телефона и звъннах на Парвин ханом, твърдо решена да не пускам слушалката, докато някой не вдигне. Сигналят прозвуча около дванайсет пъти, преди отсреща да чуя съннения ѝ глас: „Да“. Тогава не издържах и простенах:

— Парвин ханом, помогни ми, раждам!

— Божичко, жива да не бях! Отивай в болница, отивай, ние идваме!

— Как да отида с целия този багаж!

— Ама Хамид няма ли го?

— Няма го, снощи не се прибра. Сто пъти ти звънях от снощи досега, слава на бога, че детето още не се е родило.

— Ти се приготви, ние ей сега идваме. Отивам да взема майка ти. Ти се облечи!

След този разговор се поуспокоих, при все че болките се засилиха. Въпреки всичко лекарят в болницата заключи, че има още време. Мама хвана ръцете ми в своите:

— Всяка молитва, която родилката изрече, щом започнат болките, се сбъдва. Помоли се бог да ти опрости греховете.

Греховете? Та какви грехове имах аз! Единственият ми грях беше, че някога обичах един човек, но това бе най-хубавият спомен в живота ми, който не желяех за нищо на света да се заличи.

Минаваше обяд, а детето още не се раждаше. Биеха ми непрекъснато инжекции, давах ми лекарства, но напразно. Всеки път щом влезеше в стаята, Парвин ханом неизменно повтаряше, колкото да каже нещо:

— Уф, къде може да е Хамид? Да взема да се обадя на техните, може пък да знаят нещо.

— Не, недей! — възпирах я с пъшкане и стонове. — Когато дойде, ще звънне на майка си.

— Как така, няма майка му не трябва да дойде да види какво се случва със снаха ѝ и внучето ѝ! Ама че безхаберие! — възкликна мама, сипейки ядни пръски.

Нейното мърморене усилваше напрежението ми. Някъде към четири следобед притеснението на мама пролича още повече по изражението ѝ. Зад вратата се чуваше гласът на татко:

— Къде е този лекар? Как така са го осведомили по телефона за състоянието ѝ? Той трябва да е до нея.

— А къде, за бога, са акушерките — от сутринта досега детето ми се разкъсва от болки! Направете нещо! — викаше мама.

От време на време губех съзнание от болка, нямах сили дори да стена. Парвин ханом бърсеше потта от челото ми и успокояваше мама:

— Не плачете, ханом, така е при раждане, има болки.

— Не, ти не знаеш, аз съм била на поне сто раждания на роднини и близки. Сестра ми, лека ѝ пръст, беше точно в това състояние, когато умря при раждане. Като гледам Масум, все едно виждам Марзие да лежи и да се превива.

Много странно, въпреки болките, съзнанието ми работеше отлично, прекрасно чувах всичко. Реших, че и аз съм пътник. Мама продължи да отбелязва приликите ми с Марзие, а аз започнах да се обезкуражавам и обезсилвам с всяка минута. Минаваше пет, когато дойде Хамид. Като го видях, сякаш намерих закрила и опора и енергията ми се увеличи. Наистина е странно, че най-близката и най-стабилна опора за жената в труден момент е съпругът ѝ, колкото и да е невнимателен. Не забелязах кога са дошли майка му и сестрите му. В болницата стана шумно. Свекърва ми се скара на медицинската сестра:

— Къде е този лекар в края на краищата? Ще загубим бебето.

Стана ми ясно, че се безпокои за внучето си, не за мен.

— Боже, какъв панаир направиха! — възклика сестрата, когато дойде да ме прегледа и ме успокои: — Ханом, лекарят каза, че ще дойде, когато наближи времето.

Беше полунощ, вече нямах сили дори да дишам, преместиха ме в друга стая. От разговорите им разбрах, че има проблем с тоновете на бебето. Лекарят бързо сложи ръкавиците и кресна на сестрата, която не можеше да ми намери вената, но аз вече нищо не разбирах.

Събудих се в светла и чиста стая, мама седеше до главата ми и дремеше. Болката беше изчезнала, но в цялото си тяло усещах умора и слабост.

— Детето умря ли? — попитах.

— Леле... пепел ти на езика, да пази бог! Детето ти е момче, като слънце. Да знаеш колко се зарадвах, щом разбрах, че е момче, колко горда бях пред свекърва ти.

— Нали му няма нищо?

— Не, пази боже!

Когато отново отворих очи, Хамид бе в стаята.

— Честито! Беше трудно, нали? — усмихна ми се.

Сълзите неволно рукнаха от очите ми:

— По-трудното е, че бях сама.

Притисна главата ми към себе си и ме замилва по косите. Мъката и възмущението бяха забравени.

— Детето здраво ли е? — поинтересувах се.

— Да, само е малко дребничко.

— Колко килограма?

— Два и седемстотин.

— Преброи ли му пръстите, всичко наред ли е?

— Разбира се, че е наред! — изсмя се високо той.

— Защо тогава не ми го носят?

— Защото е в кувьоз, тъй като раждането беше тежко и продължително, го сложиха в кувьоз, за да регулират дишането му, но явно е голям немирник — и там маха с ръце и с крака и реве.

* * *

На другия ден се почувствах по-добре и ми донесоха детето. По лицето му имаше белези, обясниха ми, че са от форцепса. Благодарих на бога, че не го бяха увредили, но то плачеше непрекъснато и въобще не искаше да суче, чак ме изтощи. Следобед в стаята избухна спор, всеки виждаше детето различно. Свекърва ми каза, че прилича на Хамид, но мама бе убедена, че прилича на вуйчовците си.

— Я кажете сега, за име мислихте ли? — обърна се мама към Хамид. — Как ще го кръстите?

— То е ясно, Сиамак^[14]...

И погледна някак особено към баща си. Той се усмихна и кимна. Аз се стреснах, не бяхме обсъждали името на детето, а точно това не ми бе хрумвало и не беше в дългия ми списък от имена.

— Сиамак ли каза? Аз му бях измислила много хубави имена. Защо точно Сиамак?

— Що за име е Сиамак? — продължи мама. — Човек кръщава детето си на някои от светиите, та да му донесе късмет.

Татко й направи знак да мълчи и да не се меси.

— Сиамак е добре! — отсече Хамид сериозно и строго.

— И в училище ще му викат Сиах^[15]. На това беличко дете! — не се предаваше мама и ме погледна въпросително. — Детето трябва да се нарече на някой велик човек.

Свих рамене. Едва по-късно разбрах, че в техния кръг кръщават децата си с имена на истински комунисти.

* * *

След като ме изписаха от болницата, отидох при нашите. Останах там десет дни, докато постепенно се изправих на крака и се научих как да се грижа за детето. После се върнах у дома. Бебето бе здраво, но все плачеше и по цели нощи, чак до зори го люшках на ръце. Сутрин позадрямваше на пресекулки, но аз имах хиляди неща за вършени. Парвин ханом ме навестяваше почти всеки ден, а понякога и мама я придружаваше. Много ми помагаше, пазаруваше, тъй като не можех да излизам. Хамид не чувстваше никаква отговорност. Единствената промяна в неговата програма беше, че вечер, ако се прибере къщи, си вземаше възглавницата и завивките и отиваше да спи в гостната, а после все мърмореше, че спал лошо и че в тази къща вече няма спокойствие. На няколко пъти с Парвин ханом водихме детето на лекар, който ми обясни, че децата, извадени с форцепс или родени трудно, обикновено са нервни и неспокойни, но иначе нямат никакви особени проблеми. Друг лекар заключи, че може да е гладно и моето мляко да не му е достатъчно, и ме посъветва да го дохранвам. Умората, слабостта и недоспиването, непрекъснатият плач на сина ми и най-вече самотата засилваха моята потиснатост. Обвинявах се, че Хамид по моя вина няма желание да се прибира у дома. Изгубих увереност в себе си. Отбягвах всички, старите разочарования и провали се появиха с нова сила. Имах чувството, че за мен светът е свършил и никога няма да се освободя от тези тежки отговорности и от това бреме. Повечето пъти, заплачеше ли детето, и моите сълзи рукаха. Хамид не забелязваше нито мен, нито него, следваше своята денонощна програма. От четири месеца не бях излизала от къщи, освен за посещенията при лекаря.

— Бога ми, всички раждат, но никой не се изолира като теб в дома си! — упрекваше ме мама.

* * *

Със затоплянето на времето и когато малкият поотрасна, аз се почувствах по-добре. Вече ми бе дотегнала тази моя отпадналост и потиснатост. В един красив ден на месец май намерих сили и взех решение, казах си: „Трябва да се съвзема, аз съм майка и имам задължения пред това дете. Трябва да съм силна, да се изправя на

крака и да отгледам детето си, което вече ме разпознава, здраво и радостно!”. Решението ми промени всичко, усетих в себе си радостта от живота. Синът ми сякаш разбра това и вече по-малко плачеше, дори понякога се усмихваше, като ме видеше, и протягаше ръчички към мен. В такива моменти забравях всякаква тъга. Все още не ме оставяше да спя по цели нощи, но аз вече бях свикнала и бях приела тази ситуация. Понякога сядах и го наблюдавах — всяко негово движение си имаше свой смисъл, малък свят, който тепърва откривах. С всеки изминал ден все повече укрепвах и все повече го обиквах. Майчината любов сякаш проникваше във всяка клетка на тялото ми. Всеки ден си казвах, че го обичам повече от предишния, че просто е невъзможно да обичаш някого толкова, но на другия ден отново откривах, че може да се обича повече. Вече не изпитвах желание да си говоря сама, говорех на него, четях му, а той ме гледаше с големите си умни очи и по тях разбирах кое стихотворение му харесва повече. Като му пеех песнички, пляскаше с ръчички. Следобед излизахме с количката и под короните на старите дървета кръстосвахме улиците в нашия квартал. Малкият обожаваше тези разходки. Фати все си намираще повод да дойде и да гушка Сиатак. Като излезе във ваканция, понякога оставаше да спи у нас. Нейното присъствие ми бе голяма подкрепа. Петъчните обеди у родителите на Хамид отново бяха възобновени. Въпреки че Сиатак не беше много контактено дете и не отиваше при всеки, семейството на Хамид го обожаваше и не приемаха никаква причина за отказ от тези обеди. Но най-красива, макар и безмълвна, бе връзката на ага джан със Сиатак. През изминалите две години татко беше идвал само три пъти у дома, а сега ни навестяваше по един-два пъти в седмицата, след като затвореше магазина. Отначало идваше под предлог, че ми носи мляко или храна за детето. После престана да си търси повод, пристигаше, поиграваше си със Сиатак и си тръгваше. Да, наистина, синът ми даде нов смисъл на моя живот. С него по-слабо усещах отсъствията на Хамид. Целият ми ден бе ангажиран с хранене, къпане, пеење на песнички, а и синът не ми позволяваше дори за миг да не му обръщам внимание. Това игриво малко дяволче искаше да му отдам доброволно всичките си мисли, чувства, любов. Изоставих изпитите и уроците. Развлечението ни през този период бе телевизорът, който бащата на Хамид подари на Сиатак.

* * *

В края на лятото заминахме за седмица на пътешествие с родителите на Хамид. Какво чудо! Колко приятна седмица! Хамид бе обезоръжен от майка си. Изтъкна й хиляди причини, за да не тръгнем, но нито една не бе приета. За първи път отивах на Каспийско море. Бях очарована и запленена като малко дете. Заковах се намясто, щом зърнах цялата тази красота и зеленина, а най-вече ревящите вълни. С часове можех да стоя край брега, да съзерцавам морето и да се наслаждавам на прекрасната гледка. Явно мястото се хареса и на Сиамак. Хвърли се директно в обятията на баща си и не пожела да дойде при мен. Само когато огладнееше, идваше да го нахраня, но и тогава стискаше ръката на баща си в своите ръчички. Родителите на Хамид бяха във възторг от поведението на детето. Зарадвана, свекърва ми веднъж дяволито ми прошепна:

— Видя ли? Мислиш ли, че Хамид ще го зареже с лека ръка и да се занимава с онези неща? Хайде сега, побързай и му тикни в ръцете и второто. Благодаря ти, боже!

Хамид бе взел една сламена шапка и с нея се мъчехме да пазим Сиамак и нежната му кожа от слънчевите лъчи, но аз бях изгоряла. Един ден забелязах, че майката на Хамид му шушне нещо, а той на няколко пъти се извърна и ме погледна. Пооправих се, от много време бях забравила за кърпата и чадора. Е, съблюдавах благоприлично облекло, но този ден роклята ми бе от тънък плат, с къс ръкав и отворена яка. Въпреки че на фона на банските костюми, с които бяха облечени жените наоколо, облеклото ми изглеждаше скромно, за мен бе твърде дръзко. Помислих си, че той има право, бях станала много безочлива.

— Какво каза майка ти? — попитах го обезпокоена, когато дойде при мен.

— Нищо!

— Как така нищо, аз видях, че ти каза нещо по мой адрес, искам да знам защо е недоволна от мен!

— Ей, че си... ама наистина тази приказка за снахата и свекървата са ти я набили здраво в главата! Не е недоволна, защо си толкова черногледа?

— Тогава ми кажи какво е.

— Нищо, каза, че сега, като си изгоряла на слънцето, си станала още по-хубава и тем подобни.

— Наистина ли? А ти какво ѝ отвърна?

— Аз ли? Че какво да ѝ кажа?

— Ами какво е твоето мнение за мен?

Хвърли ми ироничен и преценяващ поглед от глава до пети и се засмя:

— Права е, много си се разхубавила, от ден на ден все по-хубава ставаш.

Изпитах особена радост в сърцето си, несъзнателно се усмигнах. Тези комплименти много ми се понравиха. За първи път открито ми се възхищаваше.

— Какво говориш! От слънцето е, иначе съм много бледа. Помниш ли, че миналата година ми заяви, че съм като болна.

— Е, не точно като болна, по-скоро приличаше на дете, но сега като понапълня и доби малко тен от това слънце, косите и очите ти станаха по-бляскави и светли. С една дума, превърна се в истинска красавица...

Седмицата бе от най-прекрасните в моя живот. Споменът за тези топли слънчеви дни направи поносими много от студените тъмни нощи.

* * *

Моят Сиамак бе умно, много палаво, неспокойно и красиво дете, или поне така изглеждаше в моите очи.

— Според една чужда поговорка всяка майка на света има едно-единствено хубаво дете! — присмиваше ми се Хамид.

Сиамак проходи много рано и с откъслечни думи изказваше какво иска. Откакто проходи, не спираше нито за миг. Ако не получеше нещо, го докопваше със сила, а ако не успееше, пищеше. През цялото време бях на негово разположение и се стараех да изпълнявам всичките му прищевки. Противно на предвижданията на свекърва ми детето не успя да върже Хамид към семейния живот. След една година отново се замислих да уча, но детето не ме оставяше. Сиамак бе на две

години, когато най-после взех изпитите за единадесети клас. От завършването на средното ми образование и постигането на моята мечта ме делеше само година. Но след няколко месеца с ужас разбрах, че отново съм бременна. Знаех, че Хамид въобще няма да се зарадва на тази новина, но не си представях да реагира с такава ненавист и гняв. Вдигна страшен скандал защо не си пия хапчетата редовно и колкото и да му обяснявах, че не ми понасят, че от тях се чувствам зле, още повече се вбеси:

— Не е вярно, дължи се на глупавия ти манталитет. Всички пият хапчета, как така само на теб не ти понасят! Признай, че ти харесва да си инкубатор. Втълпили са ти го в главата и ти си го приела за свое задължение. Мислиш си, че като раждаш всяка година по едно дете, ще ме вържеш и ще ме накараш да се откажа от борбата.

— Не е вярно, да не би много да си се грижил и да си отделял време за това дете? Страх те е, че след второто ще си принуден да отделяш повече време? Всъщност кога те е било грижа за къщата, жена ти и детето ти, та сега да се притесняваш, че с второто бебе задълженията ти ще се увеличат?

— Съществуването ви ме връзва, задушавате ме, пък и нямам нерви второ да ми реве. Затова, докато е още рано, вземи генерално решение по въпроса.

— Какво точно?

— Иди и направи аборт, имам познат лекар.

— Значи да убия детето си? Дете като Сиамак?

— Престани с глупостите, че ме вбесяваш. Какво дете? Още е само няколко клетки, един ембрион. Наричаш го дете, сякаш стои пред нас на четири крака и съществува.

— Ами, ако наистина съществува, то е човешко същество с душа.

— Кой те научи на тези врели-некипели, бабите в Гом ли?

— Няма да си убия детето! — извиках гневно и през сълзи. — То е и твое, как ти дава сърце?

— Права си, вината е моя, въобще не бива да те докосвам, но дори веднъж в годината да го правя, ти пак ще забременееш. Повече няма да повторя тази грешка, заклевам се! А ти си троши главата и прави каквото искаш, но те предупреждавам, не разчитай на мен, не очаквай нищо!

— Да не би сега да разчитам, какво толкова си направил за мен? Кое задължение си изпълнил, че да очаквам друго?

— При всяко положение, считай, че ме няма!

Този път не оставих нещата на случайността, а подготвих всичко отрано. Парвин ханом прехвърли една жица от телефона си в къщата на мама, за да мога лесно да се свързвам, а не като миналия път да изпадам в паника. За щастие раждането започна към края на лятото, когато училищата бяха още във ваканция. Решихме през последните две седмици Фати да е у нас, че ако се наложи да отида в болница, Сиамак да не остава сам. Всичко беше приготвено за бебето, въпреки че нямаше много за приготвяне, защото можех да използвам нещата от Сиамак. Мама все подпитваше:

— Ама Хамид няма ли го? Защо толкова се притесняваш?

— Програмата му не е ясна, понякога вечер остава в печатницата. Много пъти се налага неочаквано да заминава в командировка.

* * *

Този път, за разлика от предния, раждането мина благополучно и по план. Щом разбрах, че трябва да разчитам само на себе си, нагласих всичко точно и ясно. Престанах да се страхувам и разстройвам. Както се и очакваше, когато започнаха болките, Хамид не беше до мен. Дори два дни след раждането още не бе разбрал. Мама беше бясна:

— Какво означава това? Имаме традиции и обичаи. По време на раждане съпругът трябва да е до жена си, да я подкрепя, да я окуражава. А твоя никакъв го няма.

— Остави, майко, не се занимавай! Така е по-добре, и той си има хиляди грижи и задължения.

Колко по-силна и по-опитна бях от предишния път! Раждането бе естествено, въпреки че болките бяха много силни и отново продължиха дълго, но когато бебето се роди, бях в съзнание и щом го чух да изплаква, ме обхвана странно чувство.

— Честито пухкаво момченце! — каза лекарката.

Вече не ми бе нужно време, за да се появи майчинското ми чувство. То беше във всяка клетка на тялото ми. Този път и около

детето нямаше нищо необичайно. Плачът му не ме объркваше, кашлицата и кихането му не ме плашеха. Не се дразнех от проплакванията му посред нощ. Естествено, малкият бе по-спокоен и по-кротък от Сиатак. Поведението на детето ми беше отражение на моето състояние по време на раждането му. След изписването се прибрах направо вкъщи. Така бе по-добре за децата и още отначало се заех със своите задължения: къщната работа, чистенето, гледането на две деца, всяко със своите потребности и неразбираем език. Знаех, че от Хамид не мога да очаквам нищо, той беше намерил извинението, което търсеше от години: обяви ме за виновна за случилото се, освободи се от малкото задължения, които му бяха останали, и ги прехвърли на мен. Държеше се, сякаш му бях задължена. Вечер рядко се прибираше, спеше отделно и странеше от нас. На мен пък гордостта не ми позволяваше да го моля за нещо, а и знаех, че няма смисъл. В този период най-голямата ми грижа бе Сиатак. Той не беше дете, което би простило, че съм му довела съперник. Щом прекрачих прага на дома с бебето на ръце, сякаш извърших най-голямото предателство спрямо него. Въобще не ме доближи, избяга и се скри зад леглото. Подадох бебето на Фати и отидох при него, с много молби и увещания най-накрая го взех в прегръдките си, прошепнах му колко го обичам и му подарих колата, която бях купила преди това. Обясних му, че я е донесъл малкият му брат. Той ме погледна недоверчиво и с неохота се съгласи да се доближи и погледне бебето. Обаче тактиката ми не проработи. От ден на ден Сиатак ставаше все по-нервен и раздражителен, спря да говори или използваше неправилно думите и ги разместваше, при положение че от двегодишен говореше почти идеално и много добре изразяваше желанията си. Започна да се напикава, а от година ходеше без пелени, сега се принудих отново да му слагам. Стана толкова тъжен и унил, че като го погледнех, сърцето ми се свиваше. Изглежда, крехките му раменца на тригодишен не можеха да издържат товара на мъката му. Педиатърката ме посъветва да избягвам да прегръщам бебето пред него и да го включвам в грижите по малкия. Но как? Нямаше кой да се занимава със Сиатак, докато кърмех бебето. Доближеше ли бебето, се държеше грубо, какво оставаше да ми помага. С очите си виждах как линее всеки изминал ден, но сама не можех да запълня празнотата, която той чувстваше в живота си. Отчаяно се нуждаеше от баща си.

Месеците отминаваха, а ние още не бяхме избрали име за детето.

— Този нехаен баща ще даде ли най-сетне име на това дете? — попита мама един ден, когато дойде у нас заедно с Парвин ханом. — Защо ти не направиш нещо по въпроса? Горкото детенце... Хората вдигат пиршества, когато дават име на децата си. Съветват се, гледат си по Корана, по Хафез и така нататък, за да изберат най-подходящото име, а на вас не ви пука!

— Още не е късно.

— Как да не е късно! Скоро ще навърши четиридесет дни, все пак трябва да му викаш някак. Докога ще му казваш „бебчо“?

— Не му казвам „бебчо“!

— А как?

— Саид... — казах, без да искам.

Парвин ханом впи в мен пронизващ поглед и в очите ѝ проблеснаха сълзи.

— Добре, не е лошо, хубаво име е, отива си със Сиамак — каза мама, без да съзнава какво говори.

След един час, когато кърмех бебето в спалнята, Парвин ханом дойде и седна до мен:

— Не прави това!

— Кое?

— Не кръщавай детето си Саид!

— Защо? Не е ли хубаво име?

— Не се прави на дръж ми шапката, знаеш какво се опитвам да ти кажа. Защо искаш отново да си навлечеш куп неприятности?

— Не знам, може би просто искам в този студен дом да произнасям поне едно познато име. Не можеш да си представиш колко съм самотна и каква нужда имам от обич! О, ако в тази къща имаше поне мъничко любов, нямаше и да се сетя за името му.

— Но ако го сториш, щом произнесеш името, ще се сецаш за него и животът ти ще стане още по-труден.

— Знам.

— Тогава го наречи другояче.

След няколко дни се възползвах от един изключителен случай и попитах Хамид:

— Възнамеряваш ли да извадиш акт за раждане на това дете? Трябва да го наречем все някак? Въобще мислил ли си по този въпрос?

— Разбира се, ще го кръстим Рузбех.

Знаех кой е Рузбех. Без значение беше дали е бил герой, или предател, за нищо на света нямаше да се съглася детето ми да носи това име. Детето ми трябваше да носи свое име и със своята личност да придаде значение на това име.

— Изключено! Този път няма да дам на детето си името на някои от твоите идоли. Искам детето ми да има име, което да ми е приятно да произнасям, а не когато го чуе, всеки да се сеца за покойник или за мъченическа смърт.

— Покойник ли? Та той е герой и пример за саможертва и съпротива.

— Чудесно, но аз не желая синът ми да бъде символ на саможертва и съпротива, а да има обикновен и щастлив живот.

— Ама наистина си невежа, нямаш никаква представа от ценностите на революцията и истинското геройство по пътя на свободата. Само за себе си мислиш.

— За бога, престани, повече нямам нерви за твоите измислици. Да, невежа съм и съм егоистка. Мисля само за себе си и децата си, защото никой друг не мисли за нас. А и ти нали заяви, че няма да имаш нищо общо с това дете? Сега, като трябва да му дадем име, изведнъж се сети, че си баща. Не, този път аз ще избира име и то е Масуд.

* * *

Сиатак беше на три години, а Масуд на осем месеца, когато Хамид изчезна. Разбира се, в началото не тълкувах по този начин заминаването му.

— Заминавам за една-две седмици с приятелите за Резайе — осведоми ме той.

— Резайе ли? Защо пък там? Ако минете през Табриз, ще се обадиш на сестра си Монир, нали?

— Не, разбира се, какви ги приказваш? Въобще не искам те да разбират къде съм.

— Но баща ти няма начин да не разбере от печатницата, че те няма.

— Да, това е проблемът, затова се наложи да му кажа, че отивам да преговарям с един човек, който притежава стари книги, част от които иска да продаде, а друга — препечата. Засега си взех десет дни отпуска, пък после ще видим.

— Значи не е ясно колко ще продължи пътуването ви?

— Не, и ти не вдигай много шум. Ако се наложи, може да се забавя, но е възможно да трае и по-малко от седмица.

— Защо, какво има там? С кого отиваш?

— Много си любопитна! Само разпитваш.

— Моля за извинение, няма значение с кого ще бъдете. Коя съм аз, че да се интересувам от вашата програма?

— Добре де, не се сърди, само не вдигай патърдия. Който и да пита, отговаряй, че съм в командировка, че имам служебен ангажимент. Внимавай най-вече с майка ми, за да не се тревожи напразно.

* * *

Първите три седмици минаха спокойно, бяхме свикнали с неговите отсъствия и не се сблъскахме с особени проблеми. Той ми остави пари за месец, а и аз имах малко заделени. След първия месец майка му и баща му започнаха да се безпокоят, но аз всеки път ги успокоявах, че имам новини от него, че се е обадил по телефона и ми е казал, че е добре, но работата му малко се е проточила, и други подобни лъжи.

* * *

В началото на месец юни изведнъж стана много топло и сред децата избухна епидемия като от холера. Въпреки усилията, които полагах, не успях да опазя синовете си, двамата се разболяха. Когато и Масуд вдигна лека температура и започна да повръща, не се обадох на никого да ми помогне, не можех все да безпокоя Парвин ханом. С големи мъки отидох на лекар и с двете деца, взех лекарствата, които предписа, и се прибрахме у дома. Вечерта състоянието им се

влошаваше с минути. Повръщаха всяко лекарство, което им давах, температурата им се покачваше. Масуд беше по-зле, дишаше като врабче и коремчето и гърдичките му бързо-бързо се надигаха и спускаха. Устните на Сиамак бяха червени и той непрекъснато искаше да го водят до банята. Кръжах ту около единия, ту около другия, налагах челата им с мокри кърпи, но без резултат. Устните на Масуд побеляха и пресъхнаха. Спомних си думите на лекаря: „Деца бързо се дехидратират и могат да си отидат за миг от този свят“. Нещо ми подсказваше, че ако се забавя още малко, ще ги загубя. За няколко минути мозъкът ми отказа да работи. Погледнах часовника — приближаваше два и половина след полунощ. Не знаех какво да правя, гризях си ноктите и сълзите ми се стичаха по ръцете. Моите дечица, скъпите ми дечица, единственото, което имах на този свят, трябва да им помогна, трябва да съм силна. На кого да се обадя? Но докато дойде помощта, ще изгубя ценно време. Не можех да чакам. На улица „Тахт-е джамшид“ имаше педиатрична болница, трябваше да побързам. Нямах време дори за обличане. Навлякох им по едно клинче, грабнах колкото пари имах вкъщи и ги сложих в чантата си. Гушнах Масуд, хванах Сиамак за ръката и излязохме. На улицата нямаше жива душа, милият Сиамак беше само на три и половина, толкова трескав и отпаднал, че не можеше да ходи. Помъчих се да гушна и двамата, но с тежката чанта ми бе много трудно да ги нося. През няколко крачки трябваше да го пускам на земята. Невинните ми дечица дори нямаха сила да плачат. Имах чувството, че никога няма да се добера до края на уличката. Сиамак губеше съзнание, дърпах го за ръката, тътреше крачетата. Чувствах, че главата ми ще се пръсне. Случеше ли се нещо с тях, щях да се самоубия. Това бе единствената логична мисъл в съзнанието ми. До мен спря кола, без да кажа и дума, отворих задната врата и се качих с децата, после промълвих:

— Педиатрията на „Тахт-е джамшид“. Моля ви, побързайте!

Шофьорът, улегнал мъж, ме погледна в огледалцето и попита:

— Какво е станало?

— Привечер им стана лошо, получиха разстройство, но сега състоянието им силно се влоши. За бога, моля ви, побързайте!

Сърцето ми биеше лудо, не можех да си поема дъх от притеснение. Колата се движеше бързо по пустите среднощни улици.

— Защо сте сама? Баща им къде е? Не можете сама да ги заведете в болницата.

— Напротив, мога. Свикнала съм, трябва да мога, иначе децата ми ще си отидат.

— Значи нямат баща?

— Не, нямат! — отвърнах и гневно извърнах глава.

Пред болницата мъжът изскочи от колата и взе на ръце Сиамак, а аз — Масуд, и влязохме вътре. Лекарят в спешното смръщи вежди, щом видя децата:

— Защо ги водите чак сега?

После грабна Масуд, който вече бе изгубил съзнание.

— Докторе, умолявам ви, направете нещо, спасете детето ми!

— Ще направим, каквото можем, а вие отидете на рецепцията и уредете нещата. Останалото е в божиите ръце.

Мъжът, който ни докара, ме гледаше тъжно и съчувствено и аз не сдържах сълзите си. Отпуснах се на една пейка, обхванах с две ръце главата си. Както плачех, погледът ми се спря на краката ми. Мале, бях по чехли! Затова се спъвах по улицата и аха да падна.

За да приемат децата, трябваша пари. Мъжът предложи да ми даде, но аз отказах. Дадох им всичко, което имах в чантата, като ги уверих, че рано сутринта ще донеса останалите. Служителката малко сънена, отначало изсумтя, но после отстъпи. Помолих мъжа да си тръгне и бързо се върнах в спешното. Върху болничните легла дечицата ми изглеждаха още по-малки и по-слаби. Сиамак беше на система, но на Масуд не можеха да му намерят вената. Бодяха тялото му, но детенцето ми беше в безсъзнание, не издаваше и звук. С всяко бодване все едно забиваха нож в сърцето ми. Бях запушила устата си с ръце, та плачът ми да не тревожи лекаря и сестрата. През завеса от сълзи наблюдавах бавната смърт на скъпото си същество. Не знам какво направих, че докторът усети присъствието ми и направи знак на сестрата да ме изведе. Тя сложи ръка на рамото ми и ме избута навън почти със сила, но любезно.

— За бога, кажете ми истината, много ли е зле?

— Състоянието му не е добро, но ако успеем да намерим вена и да му пуснем система, има надежда.

— Искате да кажете, че всичките тези сестри и лекарят не могат да намерят вената на едно дете?

— Ханом, вените на детето са много слаби, а след като е било с температура и се е обезводнило, става още по-трудно.

— Господи, какво да правя?

— Нищо, седнете тук и се молете.

С всеки удар на сърцето си прошепвах: „Господи!“. Но не можех да продължа и да кажа някаква молитва. Имах нужда от чист въздух, от открито пространство. Не можех да говоря с бог, без да гледам към небето. Излязох през някаква врата, прохладният утринен въздух погали лицето ми. Погледнах към небето, здрачът все още бе повече от светлината и се виждаха звезди. Облегнах се на стена, краката ми трепереха под тежестта на тялото. Вперих поглед в хоризонта и прошепнах: „Господи, не знам защо си ме изпратил на този свят? Винаги съм се старала да бъдеш доволен от мен, но ако ми отнемеш децата, няма да ми остане нищо, за което да съм ти благодарна. Не искам да богохулствам, но няма да е справедливо. Моля те, не ми ги отнемай! Остави ми ги!“. Не знам какво дърдорех, но бях убедена, че той ме разбира.

Върнах се в чакалнята и отворих вратата. Бяха включили системата в крака на Масуд и го бяха гипсирали.

— Боже, какво е станало?! Кракът му ли е счупен?

— Не, мила — усмихна се лекарят — гипсирахме го, за да не мърда.

— Сега по-добре ли ще е?

— Ще изчакаме.

Сновях от едното до другото легло, тихите стонове на Сиамак и помръдването на главата на Масуд ме обнадеждаваха. В осем и половина преместиха децата в отделението.

— Слава на бога — каза лекарят — опасността премина, но трябва много да внимаваме да не откачат системите.

Оказа се по-трудно да опазим системата на Сиамак.

Ханом джан, Парвин ханом и Фати нахлуха в стаята, а мама избухна в сълзи, като видя децата. Сиамак хленчеше и някой непрекъснато трябваше да му държи ръката, но Масуд още бе в безсъзнание. Един час по-късно дойде и ага джан и с такава мъка гледаше Сиамак, че сърцето ми се сви, а Сиамак, като го зърна, протегна ръце към него и заплака. След няколко минути се успокои и заспа, докато татко го галеше. Дойдоха и родителите на Хамид заедно с

Маниже и Мансуре. Мама ги изгледа с укор и ги посрещна с враждебни погледи и злобни намеци и забележки. Наложих се да я смърря с поглед, за да спре. Те и бездруго се чувстваха неловко. Мансуре, Фати, Парвин ханом и Маниже предложиха да останат с мен, но аз предпочетох Парвин ханом. Фати беше дете, Мансуре беше с малко дете, а с Маниже въобще не се разбирах.

С Парвин ханом през цялата нощ останахме будни. Тя държеше ръката на Сиатак в своята, а аз бях седнала по турски на леглото на Масуд и го бях гушнала така, че системата да не се извади от крака му, защото от следобед и той започна да става неспокоен.

* * *

След три тежки и изнурителни дни се прибрахме у дома. И тримата бяхме отслабнали, а аз от четири дни не бях спала. Зърнах се в огледалото, видях, че имам тъмни кръгове под очите, а бузите ми са хлътнали. Според Парвин ханом приличах на пушачка на опиум. Двете с Фати останаха при мен. Изкъпах децата, а после дълго стоях под душа, исках да отмия от себе си неприятностите от онези дни, но знаех, че споменът за тях ще ме съпровожда до смъртта ми. И никога нямаше да простя на Хамид за неговото отсъствие.

* * *

След две седмици животът ни се върна в обичайното си русло. Сиатак беше същото дяволче — инатлив и с гневни изблици. От известно време вече бе приел съществуването на Масуд и идваше да го гушкам, но не знам защо ми се струваше, че е разстроен. Масуд бе благ, усмихнат и се хвърляше в обятията на всички, не странеше от никого. С всеки изминал ден ставаше все по-сладък и обичлив. Обгръщаше врата ми с двете си ръчички и ме целуваше или ме захапваше с няколкото си зъбчета, сякаш ще ме изяде от силна обич. Този изблик на чувства ми доставяше наслада. Не помнех Сиатак някога да бе изразявал любовта си към мен — дори и когато бе съвсем

малък, нещо го спираше. Как беше възможно две деца от едно семейство да са толкова различни?!

* * *

Изминаха два месеца от заминаването на Хамид, а от него ни вест, ни кост. Тъй като ме бе предупредил, не се тревожих, но майка му и баща му станаха неспокойни. Принудих се да излъжа, че се обаждал, че е добре и ме е информирал, че не е ясно колко време ще се забави.

— Каква е тази работа?! — избухна майка му. — Мъжо, отиди разбери къде са го изпратили от печатницата. И защо продължава толкова дълго?

Две седмици по-късно по телефона позвъни мъж:

— Извинете за безпокойството, но случайно да имате някаква вест от Шахрзад и Мехди?

— Шахрзад ли? Не. Вие кой сте?

— Аз съм брат ѝ и много се безпокоим, защото заминаха за две седмици в Машхад, а вече два месеца и половина нямаме вест от тях. Майка ми е много притеснена, не мигва ни денем, ни нощем.

— В Машхад ли?

— Да, да не би да са отишли другаде?

— Не знам, мислех, че са в Резайе.

— Резайе ли? Какво общо има с Машхад?

Съжалих за думите си и смутено добавих:

— Не, не, обърках се, а вие откъде имате телефонния ми номер?

— Не се страхувайте, Шахрзад ми го даде и ми каза да го използвам само в краен случай и че това е единственият телефон, на който може да ми отговорят. Всъщност не е ли домът на Хамид Солтани?

— Да, така е, но аз нищо не знам.

— Добре, но ще ви помоля, в случай че научите нещо, да ми звъннете на този номер. Майка ми се е поболяла от мъка, нямаше да ви безпокоя, ако не се налагаше.

Малко по малко ме обзе тревога. Къде може да са отишли? Къде ли са, след като и един телефон не могат да завъртят и да успокоят семействата си. Може би за Хамид нямаше значение, че се тревожим,

но не можех да си представя, че Шахрзад ще е толкова безотговорна. Дано не им се случило нещо. От доста време бях останала без пари — бях свършила тези, които ми остави Хамид, а спестените и малък заем от баща ми отидоха за болницата. Не исках да говоря със свекъра си и да стана причина той още повече да се притесни. Взех заем и от Парвин ханом, но и от него нищо не остана. Или Хамид не го беше грижа ние как живеем, или наистина им се бе случило нещо.

* * *

Минаха три месеца и вече нищо не можеше да успокои майка му, а и аз не бях в състояние да измислям нови лъжи, защото и с всеки изминал ден все повече и повече се тревожех. Майка му непрекъснато плачеше и нареждаше:

— Сигурна съм, че нещо е станало с детето ми, иначе щеше да ми се обади или да драсне два реда.

Стараете се много да не говори, за да не се вълнувам, но знаех, че ме смята отговорна за случилото се. Никой не смееше да изрече на глас, че може би са арестувани.

— Дали да не съобщим в полицейското управление? — попита Маниже.

— Не, не! По-лошо ще стане! — извикахме в един глас уплашени аз и баща ѝ и се спогледахме.

Майка ѝ изведнъж започна да кълне и да проклина приятелите на Хамид.

— Масум джан, ти имаш ли адреса или телефонния номер на някой от приятелите му, който може да ни даде информация? — обърна се към мен свекърът ми.

— Не, мисля, че всички заедно са заминали. Преди известно време ми се обади един мъж и обясни, че е брат на Шахрзад. И той беше притеснен, търсеше сведения, но ме учуди — каза, че са в Машхад, а Хамид говореше за Резайе.

— Странно, може би да не са заедно, а са командировани на различни места.

— Командировани ли?

— Ами не знам, нещо такова.

После свекърът ми ме дръпна настрана и каза:

— Надявам се, че с никого не си споделила за отсъствието на Хамид.

— Обаче всички знаят, че е заминал.

— Да, но за това, че е изчезнал, нито дума на никого. Още е в Резайе, нещата са се проточили, но той непрекъснато поддържа връзка с теб. Не казвай, че нямаш сведения от него. Някой може да се усъмни. Аз отивам в Резайе да поразпитам тук-там, да разбере какво е станало. А между другото, ти пари имаш ли? Хамид остави ли ти достатъчно?

Наведох глава и отвърнах:

— Не, всичко дадох за болницата.

— Защо не ми поиска?

— Не исках да ви тревожа. Взех от нашите.

— Ех, лошо си сторила, трябваше да ми кажеш.

Извади пари и ми ги подаде:

— Хайде, побързай, върни си дълговете и кажи, че Хамид ги е изпратил.

Върна се след седмица уморен и разстроен, но без никакъв резултат. Със съпруга на дъщеря си Монир пребродили цял Азербайджан, чак до границата, но не открили никаква следа. Вече наистина се притесних, не ми беше хрумвало, че е възможно да се разтревожа за Хамид, още отначало ме бе отказал от подобни работи. Този път обаче бе различно. Беше изминало твърде много време и нещата бяха станали доста подозрителни и обезпокоителни.

* * *

Една вечер в полунощ в края на август се събудих от странен шум. Времето бе още топло, и всички прозорци бяха отворени. Заслушах се внимателно. От двора ни се чуваха неясни гласове. Уплашено започнах да се чудя — дали не е крадец? По това време бе изключено баба да е на двора. Погледнах часовника — минаваше три. Поех няколко пъти дълбоко въздух и се окуражих, после бавно и тихо приближих прозореца. На бледата лунна светлина успях да различа кола и трима мъже в нашия двор, които бързо пренасяха нещо. Понечих да извикам, но не можах и се завзирах в тъмнината.

Постепенно ми стана ясно, че те не изнасяха, а внасяха някакви неща от колата в мазето. Не, явно не бяха крадци. Разбрах, че трябва да запазя тишина, или поне да се опитам. След десет минути приключиха, от мазето излезе четвърти човек и се присъедини към тях. Дори в мрака го разпознах, беше Хамид. Тихо избутах колата на улицата, Хамид заключи вратата и се заизкачва по стълбите. Обхванах ме странни и противоречиви чувства. Гняв и яд, примесени с необяснима радост, че се е върнал. Чувствах се като майка, намерила изгубеното си дете, която първо му зашлепява плесница, а после разплакана го притегля в обятията си. Постара се да отключи безшумно и влезе тихо. Прииска ми се да го потормозя, затова щом пристъпи да влезе, запалих лампата. Много се стресна и ме загледа уплашено, а след няколко минути каза изненадано:

— Бре, бре, колко топло посрещане!

— Да не би да си очаквал и посрещане? Това е прекалено! Къде беше през цялото време? Дори не си направи труда един телефон да завъртиш! Какво щеше да ти стане, ако бе изпратил бележка, писмо? Не ти ли хрумна, че ние тук умираме от тревога и безпокойство.

— Да, виждам колко ти е било мъчно за мен и колко си се безпокоила!

— Мен глупачката ме остави. За баща си и майка си не помисли ли, че животът им се скъси наполовина?

— Нали ти казах да не вдигаш патърдия и че може да се позабавим.

— Да, но за петнайсетина дни, не за четири месеца. Баща ти, бедният човечец, обиколи навсякъде. Помислих, че нещо ти се е случило.

— Обиколил ли? Къде е обикалял?

— Къде ли не: болници, морги, полицията!

— Полицията?! — попита изплашено.

Дяволитостта се събуди в мен, прииска ми се да го поизмъча:

— Да, с брата на Шахзад и роднини на приятелите ти и дори публикуваха снимките ви във вестниците.

Побеля като платно.

— Откачихте ли — да не се справите с нещо толкова просто! Направо ни довършихте! — каза ядосано и взе да си обува прашните обувки.

— Къде тръгна сега? Не се притеснявай, аз ще съобщя, че сте се върнали, и то не с празни ръце.

Гледаше ме с такова безпокойство и страх, че ме напуши смях.

— Какви ги приказваш? Искаш всички ни да убият ли? Тук вече не е безопасно, трябва да предупредя останалите. И да видим как ще се оправяме.

Отвори вратата, за да излезе, но аз го спрях:

— Недей, излъгах те, не сме съобщавали в полицията. Само баща ти ходи до Резайе и се върна без резултат.

Въздъхна облекчено и ми си сопна:

— Полудя ли? Щях да получа удар.

— Пада ти се... Защо само на нас да ни се скъсява животът?

Постлах му в гостната.

— Искам си моята стая, онази задната.

— Направих я на детска.

Още не бях довършила изречението си, а главата му едва докоснала възглавницата, и той заспа дълбоко, както си беше с прашните дрехи.

[1] Мехди Ахаван Салес (1928–1990), с литературен псевдоним М. Омид, виден ирански поет, един от пионерите на *шеер-е ноу* („нова поезия“) в иранската поезия. — Б.пр. ↑

[2] Форуг Фаррохзад (1935–1967), една от най-влиятелните поетеси на ХХ век. — Б.пр. ↑

[3] Яхния от зелени зеленчуци с билки. — Б.пр. ↑

[4] Диалектно обръщение — „баба“. — Б.пр. ↑

[5] Букв. „Тъщо, здравей“. Обичай, при който в деня след сватбата младоженецът отива да поздрави майката на булката и да ѝ благодари, че е отгледала такава дъщеря, а тъщата от своя страна му прави скъп подарък. — Б.пр. ↑

[6] Букв. „невинна, безгрешна, чиста, безукорна“ (*перс.*). — Б.пр. ↑

[7] „Слава на бога“, „Хвала на бога“ — междуметен израз, използван в мюсюлманските страни за възхвала на бога. Близко по произход и значение на християнското и юдейското „Алилуя“. — Б.пр. ↑

[8] Иранско ястие от ориз и ситно нарязани зеленища, което обикновено се сервира с риба. — Б.пр. ↑

[9] Яхния от месо, домати, леща, лук и лимон или лайм. Гарнира се с патладжан и обикновено се сервира с ориз. — Б.пр. ↑

[10] Вид иранска гъста зимна супа от реще (фиде), кашк (вид млечен продукт) и зеленища като магданоз, спанак, копър, пера от пресен лук, а понякога и кориандър, нахут, черен боб, леща, лук, брашно, сушена мента, чесън, олио, сол и черен пипер. — Б.пр. ↑

[11] В домовете за благоухание в специални мангали горели диво седефче и тамян. — Б.пр. ↑

[12] Иранска супа от ориз, грях, боб, леща, куркума, говеждо или агнешко. — Б.пр. ↑

[13] Плодово пюре, изсушено на тънки ленти. Широко използван начин по иранските села за консервиране на плодове за зимата. Питателна закуска, ароматна и с леко кисел вкус. Използва се и като добавка към супи и яхнии. — Б.пр. ↑

[14] Герой от епоса на Фердоуси „Шахнаме“; в иранската митология се свързва със значението „чернокос мъж“. — Б.пр. ↑

[15] Сиах (*перс.*) — черен. — Б.пр. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

Месеците летяха бързо, децата растяха с дни и различните им характери се проявяваха все по-ясно. Сиатак бе гордо и войнствено, палаво момче, което бързо се ядосваше и трудно изразяваше чувствата си. Бързо избухваше, когато се натъкне на някаква пречка, и се опитваше да я преодолее с юмруците. За разлика от него Масуд бе тихо, мило, благо и търпеливо момче, което изразяваше обичта си към всички около себе си, към природата и дори към вещите. Неговите ласки облекчаваха болката ми от липсата на любов.

Момчетата странно се допълваха във взаимоотношенията си. Сиатак издаваше заповеди, Масуд ги изпълняваше. Сиатак си съчиняваше разни фантазмагории, Масуд им вярваше. Сиатак правеше смешки, Масуд се смееше. Сиатак удряше, Масуд понасяше ударите.

Пред другите обаче Сиатак закриляше брат си, ако някой дори и лекичко закачеше Масуд или му направеше нещо, Сиатак побесняваше и му се нахвърляше така, че се налагаше Масуд да измъква потърпевшия с хиляди молби от ръцете му. Вечният враг бе Голам Али, който по възраст бе някъде между двамата. Не можех да си обясня защо, но щом се видеха, започваха да се карат. Хамид смяташе това за някаква тяхна си момчешка игра и обясняваше, че така контактуват момчетата, но аз не го разбирах.

Брат ми Махмуд се ожени една година след мен и вече имаше няколко деца. Първото бе въпросният Голам Али, второто — Захра, една година по-малка от Масуд, и третото — Голам Хосеин, нямаше годинка. Махмуд си оставаше с лош нрав и саможив, а присъщата му още от младини мания непрекъснато се засилваше. Ехтерам Садат не спираше да се оплаква на мама:

— Напоследък още повече не е на себе си, съвсем се е затворил и нищо не възприема. Повтаря по няколко пъти молитвите си и все му се струва, че не са както трябва.

Според мен този проблем не беше нещо ново, а брат ми си беше съвсем в ред, дори бе много находчив в бизнеса си, имаше магазин на

пазара и си работеше самостоятелно, смятаха го за спец по килимите. В работата си никога не изпитваше съмнения и колебания. По отношение на финансовото му състояние, единственото нещо, свързано с религията, бе това, че в края на всеки месец носеше спечелените пари в Гом, при чичото на Ехтерам Садат, който, след като задържеше определена сума, му ги връщаше и „парите се завъртаха“ и биваха осветени — в това Махмуд не се съмняваше нито за миг.

* * *

Ахмад от известно време бе напуснал семейството, но никой, освен Парвин ханом не се безпокоеше за него.

— Трябва да му помогнете, ако продължава така, може и да се погуби — предупреждаваше ни тя непрекъснато.

Проблемът му вече не беше само среднощните гуляи и пиянските викове из улиците. Тя сподели, че той употребява и други неща. Но мама отказваше да повярва и се опитваше с молитви, магии и заклинания да го откъсне от дяволските неща и лошите му приятели. Ага джан вече бе загубил всякаква надежда за него.

Али порасна, но и той като братята си не успя да завърши училище. Известно време работи с Ахмад в дърводелската работилница, но татко бързо го махна оттам и направи всичко възможно да ги раздели.

— Ако сега не го спра и не му попреча — обясняваше той — и него ще изгървем като оня непрокопсаник и тогава ще бъде безсилен да сторя каквото и да било.

Всъщност напоследък и Али бе започнал да се разочарова от Ахмад, който преди за него бе могъщ и силен кумир, но сега, като виждаше безволието и инертността му, все повече и повече се дразнеше. Идолът му се сгромоляса, когато една вечер мъж от охраната на кафене „Джамшид“ изхвърлил Ахмад с ритници чак на улицата, защото е бил пиян-залян, а нашият не е бил в състояние и пръста си да помръдне, какво остава да се защити. Колегите му от работилницата, които отначало го уважавали, с времето започнали да му се подиграват и да го подкачат. Всичко това повлия на Али и той охотно се съгласи да се отдели от брат си, естествено не и без категоричната намеса на ага

джан. Отиде да работи на пазара в магазинчето на Махмуд, за да стане и той по-късно набожен и заможен търговец.

* * *

Фати се превърна в скромна, чувствителна и мила девойка. Учи до десети клас, а после, както бе прието за доброто на свестните момичета, записа шивашки курсове, а и тя самата не настоя да учи повече.

* * *

Някак успях да пусна Сиатак на училище една година по-рано от предвиденото в закона. Знаех, че от гледна точка на умственото си развитие има потенциала да учи, затова исках да започне по-скоро, за да го дисциплинират, да изразходва енергията си с връстниците си и по-малко да се изнервя у дома. В училище обаче, както във всяко нещо, му бе трудно. Отначало трябваше да ходя с него в клас, когато посвикна, ми разреши да изляза от стаята, но се наложи да прекарвам часове на двора, за да ме вижда от прозореца. Страхуваше се, но изразяваше страха си чрез агресия. Първия ден, когато заместник-директорът го хвана за ръка и отведе в клас, той го ухапа. Единственият начин да го успокоя, когато у него се надигнеше вълната на гняв и агресия, бе да ѝ се противопоставя. Взимах го в обятията си и понасях ударите на юмручетата и ритниците му, докато се успокоеше и разплачеше. Това бяха единствените мигове, в които можех да го притисна до себе си, да го целуна и погаля. В други моменти не позволявах да го галя, стараях се да показва, че няма нужда от обич, но аз усещах колко се нуждае от нежност. Страдах за него, знаех, че малкото му телце много се измъчва, но не можех да си обясня защо. Знаех, че обожава баща си и отсъствията му го дразнят, но защо не можеше да се примири с това положение? Възможно ли бе всичко това да дава отражение върху него? Непрекъснато четях книги по психология и наблюдавах поведението му. Когато Хамид беше вкъщи, държанието на Сиатак се променяше, само него слушаше. Иначе и за

минута не се успокояваше, а можеше дълго време да стои в прегръдките на баща си и да слуша какво му говори. Много късно разбрах, че не спи, защото очаква баща си да се прибере. Когато Хамид беше вкъщи и вечер го погалваше по главата, бързо се унасяше в спокоен и дълбок сън. Затова наричах Хамид „хапче за сън“. За щастие присъствието на ага джан и обичта помежду им компенсираше до известна степен отсъствията на Хамид. Сиатак не обичаше да досажда на никого, но щом ага джан дойдеше, той започваше да кръжи около него и използваше всяка удобна възможност да седне в скута му. Татко се отнасяше към него спокойно и уважително, като с голям мъж, а Сиатак приемаше безпрекословно думите му. Не можеше да свикне обаче с вниманието на тези двама души към Масуд. Приемаше, че другите, та дори и аз, разпределят любовта си между него и брат му, но обичта и любовта на баща си и дядо си искаше само за себе си и не понасяше ничие съперничество. С Хамид нямаше проблем, тъй като той никога не оказваше специално внимание на Масуд, но баща ми, който отлично разбираше детето, трябваше много да се старае да не дава пред Сиатак израз на чувствата си към Масуд. Кое то засили признателността на Сиатак към дядо му и още повече задълбочи привързаността му към него.

Най-после Сиатак прие да ходи на училище и свикна с него. Но нямаше и месец, в който да не ме викат, защото се е сбил с някого. Когато той привикна с новата си програма, аз се замислих за собственото си образование. Още не си бях взела дипломата. Доядя ме, че бях оставила толкова важно дело недовършено. И при първа възможност отново се захех с изпълнението му. Ставах сутрин рано и свършвах къщната работа. Сиатак отиваше на училище, а Масуд си играеше сам. С часове можеше да рисува с цветните си моливи. При хубаво време караше велосипеда си с три колела в двора, а аз можех да уча на спокойствие и не се налагаше да посещавам занятията. Следобед прибирането на Сиатак като че ли предизвикваше земетресение. Към другите ми задължения се добавяха домашните му работи. Направо ми взимаше душата, докато ги напише. Постепенно ми стана ясно, че когато показвам емоциите си, той повече се заинатява. Затова стисках зъби и си давах вид, че не ме интересува какво прави. Тогава той късно вечер или рано сутрин написваше всички домашни.

* * *

Една сутрин, когато бях с Масуд вкъщи, Парвин ханом дойде да ме види. Беше леко превъзбудена. Разбрах, че има да ми казва някаква новина — обичаше да ми носи новините лично. Обикновените вести ги споделяше по телефона, но специалните ми ги разказваше с най-малки подробности и чакаше да види с очите си реакцията ми.

— Хайде, казвай, какво е станало?

— Станало ли? Кой ти каза, че е станало нещо?

— Настроението, поведението, изразът на лицето ти, всичко крещи, че ми носиш важна новина.

Седна развълнувана и каза:

— Така е, няма да повярваш колко е интересно... Но първо ми донеси чай, че гърлото ми пресъхна!

Друг от коронните й номера — да поизмъчи човека, преди да му каже какво е станало. Колкото по-интересна бе новината, толкова повече те въртеше на шиш. Изтичах, бързо сложих чайника на котлона и се върнах:

— Хайде, казвай, защото ще отнеме време, докато стане.

— Виж я ти, устата ми е залепнала от жажда, не мога да продумам.

Ядосана се върнах в кухнята, налях чаша вода и й я донесох:

— Чакай, първо да си изпием чая.

— Уф! Хич не ми казвай, не искам да знам!

Сърдито тръгнах към кухнята. Тя ме последва.

— Не се сърди, де! Само ако знаеш кого видях?!

Сърцето ми щеше да изхвъркне, очите ми се ококориха:

— Саид!

— О, я стига моля те, кога ще престанеш! Мислех си, че с две деца вече си го забравила.

И аз си мислех същото и се сконфузих, но името му се изплъзна само, значи още бе в ума ми.

— Ами, просто така го казах. Добре де, кого видях?

— Майката на Парване!

— За бога, кажи ми, говори ли с нея?

— Едно по едно, първо запари чая, че водата завря, оправи всичко и тогава ще ти разкажа най-подробно. Днес ходих на улицата зад парка „Сепахсалар“ да гледам за обувки, изведнъж през витрината видях жена, която много ми заприлича на ханом Ахмади. Първо се изненадах, изглеждаше посъстарена. Всъщност от колко години не съм я виждала?

— Около седем.

— Влязох в магазина и я поогледах, тя беше. Не ме позна, но аз реших, че заради теб трябва непременно да я заговоря. Поздравих я, най-накрая ме позна. Поприказвахме си, разпита ме за всички съседни.

— А за мен попита ли?

— Ами не, но аз извъртях разговора към теб, казах, че често те виждам, че си омъжена и имаш деца, а тя отвърна: „В онази къща единствено тя беше сваятна. Е, разбира се, мъжът ми каза, че и баща ѝ е добър и благороден човек, но никога няма да забравя проблемите, които брат ѝ ни създаде, опетниха репутацията ни в махалата. Дотогава никой не се бе държал със съпруга ми по този начин. Не можеш да си представиш какви обиди сипеше по адрес на Парване, баща ѝ за малко да припадне. Повече не можехме да ходим с вдигната глава в този квартал. Затова така бързо се изнесохме, но Парване душата си даваше за това момиче. Само колко плака за нея! Все повтаряше: «Те ще убият Масум!»». Няколко пъти ходи до тях, но майката не я пуснала да види приятелката си. Бедното ми дете, какъв удар беше това за него!“.

— За единия път знам, бях там. Тя дойде пред вратата, а мама не ми позволи да я видя. Обаче за другите пъти не знам.

— Да, мисля, че е идвала да те кани и на сватбата си.

— Наистина ли...?! Не са ми я дали. Боже мой, какво да правя с тези хора! Защо не са ми я предали?

— Сигурно майка ти се е страхувала да не те прихване пак нещо.

— Да ме прихване ли? С две деца? Почакай да видиш как ще се разправям с тях! Още се отнасят с мен като с дете.

— Уф! По онова време още си нямала Масуд, става дума за преди четири години.

— Значи Парване е омъжена от четири години?

— Естествено, иначе трябваше да затискат зелето с нея.

— Що за приказки. Та тя на колко години е?

— Ами нали ти е връстница? Ти си омъжена от седем!

— Мен, бедната, принудиха и набързо ме набутаха в трапа, другите никой не ги принуждава. За кого се е омъжила?

— За внука на лелята на баща си. Майка ѝ каза, че като завършила училище, имала доста кандидати, но накрая се омъжила за това момче. Той е лекар и работи в Германия. След сватбата заминали там.

— Значи живее в Германия?

— Да, заминали след сватбата и само през лятото си идва.

— А деца има ли?

— Да, едно момиченце на три години. Разказах колко много си търсила Парване, колко ти е мъчно за нея и че брат ти се е кротнал и вече представлява заплаха единствено за себе си. Майката ми даде телефона си.

* * *

Върнах се седем години назад, спомних си силната привързаност и дружба между мен и Парване, каквито по-късно не съм имала с никого. Знаех, че до края на живота си няма да открия приятелка като нея. Срамувах се да се обадя на майка ѝ, но накрая го сторих. Щом чух гласа ѝ, нещо ме стисна за гърлото, представих ѝ се и ѝ обясних, че не знам с какви очи говоря с нея, но за мен Парване е била и е единствената и най-добрата ми приятелка. Уверих я, че съжалявам, и я помолих да прости на семейството ми. Добавих, че много искам да се видя с Парване, че непрекъснато мислено си говоря с нея и няма ден, в който да не си я спомня. Дадох си телефона и я помолих непременно да ми се обади, щом Парване си дойде.

* * *

Подготовката за матурата не бе лесна работа с две деца, които непрекъснато вдигат шум, и с хилядите грижи по тях. Налагаше се да чета вечер, след като заспят, крадах от времето си за почивка и сън. Рано сутрин, когато Хамид се прибираще, се учудваше, че съм будна и чета.

— Странно, много си упорита?! — възкликваше.

След изпитите на Сиамак бяха моите. Най-после постигнах мечтата си от години. Съвсем обикновена и полагаща ми се по право мечта, която другите мои връстници съвсем естествено бяха осъществили, без да бъдат обсебени от нея.

* * *

Дейността на Хамид от ден на ден ставаше все по-сериозна и опасна. При все че нямах представа от нея, инстинктивно усещах опасността наоколо. След онова прословуто пътешествие и дългото му отсъствие, тяхната група изглеждаше по-сплотена, целите им — по-ясни, и дейността им — по-организирана. В същото време непрекъснато се появяваха вести за инциденти, за които бях уверена, че по някакъв начин имат връзка с тях. Но в действителност не знаех нищо и не исках и да знам. И това неведение правеше живота ми по-лесно поносим и страха за децата ми — по-малък. Хамид бе измислил система за сигурност вкъщи и бе подготвил няколко пътя за бягство.

* * *

Един летен ден в шест сутринта дойде предупреждението за опасност. Хамид стигна до телефона преди мен. Не размениха и две думи, когато той пребледня и уплашено изпусна слушалката на земята. Около минута по-късно се опомни. Гледах го стреснато и не смеех да го попитам. Бързо стегна багажа си за извънредни случаи, грабна всичките ни налични пари и ги напъха в един сак. Стараех се да съм хладнокръвна и спокойна и да не засилвам още повече безпокойството му.

— Хамид, разкрити ли сте? — попитах тихо.

— Така мисля... Не е ясно какво точно е станало, но са заловили едно от момчетата и сега всички се укриват.

— Кого са хванали?

— Не го познаваш, отскоро е в групата.

— А той познава ли те?

— Не по истинско име.

— Знае ли адреса ни?

— За щастие не, защото никога не сме провеждали събрания тук, но твърде възможно е да са арестували или да арестуват останалите. Ти нищо не знаеш, така че не се тревожи, но ако смяташ, че ще си поспокойна, отиди у вашите.

Сиатак се събуди от шума. Неспokoен и изплашен следваше Хамид като сянка, нашето безпокойство се бе прехвърлило на него.

— Ти сега къде ще отидеш?

— Не знам, но трябва да вървя, не е ясно къде. Една седмица няма да се обаждам.

Сиатак се залепи за краката на баща си и го заумолява:

— И аз ще дойда с теб.

— Ако дойдат тук — продължи Хамид, като отделяше Сиатак от себе си — каквото и да намерят, казвай, че не е наше. За щастие, ти не знаеш нищо, което да представлява опасност.

— И аз идвам с теб! — заяви Сиатак и отново се вкопчи в него.

Хамид ядосано го отблъсна от себе си и нареди:

— Прибери си децата и се пазете! Ако имаш нужда от пари, вземи от баща ми и нито дума на никого!

Известно време след като той излезе, постоях като истукана. Сърцето ми се свиваше. Обмислях какво ме очаква. Сиатак в изблик на гняв и ярост се блъскаше в стената и вратата и се насочи към Масуд, който току-що се бе събудил, но аз изтичах и го прегърнах. С юмруци и ритници се помъчи да се откопчи от мен. Беше безпредметно да го успокоявам, че всичко е наред, той усещаше тревогата във всяка фибра на тялото ми.

— Сиатак, чуй ме — прошепнах му — ние трябва да сме спокойни и да не казваме на никого нашата тайна, иначе ще стане много лошо за татко.

Изведнъж притихна и попита:

— Какво да не казваме?

— Че се наложи татко Хамид днес да замине спешно. Не казвай на никого и внимавай Масуд да не разбере.

Изгледа ме учудено и изплашено.

— Ние не трябва да се страхуваме. Трябва да сме силни и смели. Татко Хамид също е силен и знае как да постъпи. Никой няма да го

открие. Сега се стегни, защото ние сме неговите войници, трябва да сме спокойни и да пазим тайната му. Той има нужда от нас, съгласен ли си?

— Да.

— Ела тогава да се закълнем, че на никого няма да кажем и няма да вдигаме патърдия. Нали така?

— Да.

Съзнавах, че не разбира думите ми, но нямаше значение. С детския си ум и въображение той запълни празнините и подсили героичния аспект на историята според собствените си предпочитания.

Повече не обсъждахме въпроса. Понякога, когато се замислях, той притихваше и идваше при мен, вземаше ръцете ми в своите и ме поглеждаше, без да каже дума. В такива моменти се стараех да отпъдя от себе си безпокойството и с уверена усмивка му прошепвах:

— Бъди спокоен, на сигурно място е!

Тогавата той с гръм и трясък се връщаше на мястото си и продължаваше да си играе. Със светкавична бързина скачаше зад мебелите, издаваше странни звуци с уста и стреляше във всички посоки с водната си пушка. Само той беше в състояние така рязко да променя настроението си.

* * *

Тези тревожни дни повече от всякога изглеждаха безкрайни. Внимавах да не направя някоя глупост. На никого не бях разказала за случилото се. Имах малко пари на дъното на чантата си и се стараех да изкарам с тях. Непрекъснато си мислех какво ще му се случи, ако го заловят. Дали пък и самите членове на групата няма да предприемат някакви действия? Не дай боже, разрушенията, за които пишат по вестниците, да са тяхно дело. През цялото време не приемах опасността сериозно. Събиранията им отначало ми се струваха като игра на интелектуалци, които запълват времето си, като детинска игра на геройство. Сега всичко бе различно. Сетих се за онази лятна нощ, когато скриха нещо в нашата къща, и тревогата ми нарасна. Големи катинари виснаха на вратата на задната стаичка на мазето и оттогава

кракът ми не стъпи повече там. На няколко пъти възроптах пред Хамид, но той отвърна:

— Много мърмориш, теб какво те засяга? С години не влизаш в мазето. Не са ти взели от мястото.

— Но се страхувам. Какво има там? Дано да нямаме проблеми.

Увери ме, че не било нищо опасно, но когато заминаваше, ме предупреди, ако намерят нещо, да казвам, че не е наше и нищо не знам. Значи явно има неща, които не трябва да бъдат откривани.

* * *

Една седмица по-късно посред нощ шумове пред външната врата прекъснаха и бездруго неспокойния ми сън. Излязох в хола и запалих лампата.

— Угаси я, угаси я! — нареди ми Хамид приглушено.

Не беше сам, зад него стояха две жени, които изглеждаха странно, плътно увити в чадорите си. Погледът ми неволно попадна на мъжките им обувки. И тримата влязоха в гостната. Хамид затвори вратата след тях и се върна при мен:

— Сега запали малката лампа и кажи какви са новините?

— Няма новини, тук нищо не се случило.

— Това го знам, но ти забеляза ли нещо подозрително?

— Не...

— Излиза ли навън?

— Да, почти всеки ден.

— Имаше ли чувството, че някой те следи? Видя ли непозната кола на улицата? Да са се появили нови съседи?

— Не, не съм забелязала.

— Сигурна ли си?

— Не съм видяла нищо подозрително.

— Добре, а сега отиди приготви нещо за ядене: чай, хляб, сирене, останала храна, каквото има.

Сложих чайника да заври, обзе ме странна радост. Слава богу, беше жив и здрав, но ми беше пределно ясно, че опасността още го дебне. Щом чаят бе готов, сложих на поднос всичко, което имахме за ядене — сирене, зеленица, масло и мармалада, който тъкмо бях

направила. Тихо почуках на вратата на гостната и повиках Хамид, знаех, че не трябва да влизам. Мъжът ми бързо грабна подноса. Благодарни ми и ми каза да си лягам. Беше отслабнал, наболата му брада бе прошарена, прииска ми се да го целуна. Отидох в спалнята и плътно затворих вратата, за да не се притесняват, ако ползват тоалетната и банята. Отново благодарих на бога, че пак виждам съпруга си невредим, но безпокойството не преставаше да ме човърка. Потънала в неясни мисли, най-сетне се унесох в неспокоен сън.

* * *

Събудих се на развиделяване и се сетих, че нямаме хляб. Облякох се, измих се, пуснах самовара и излязох. Когато се върнах, децата бяха будни, но вратата на гостната беше още затворена. Сиамак ме последва в кухнята и ме попита, но тихо, да не чуе Масуд:

— Татко ли си е дошъл?

Стреснах се.

— Откъде разбра? — попитах учудено.

— Ами тук е някак странно, вратата на гостната е заключена, а през стъклото ѝ виждам сенки. (Стъклото на вратата беше матирано.)

— Да, миличък, но не иска никой да разбира и ние не трябва да го издаваме.

— Не е сам, нали!?

— Не, с него има още двама.

— Ще внимавам Масуд да не разбере.

— Браво, прекрасното ми дете, ти си голям, а Масуд е малък и може някъде да се изтърве.

— Да, знам, няма да го пусна да се доближава до вратата.

И с такова усърдие започна да караули пред гостната, че само засили любопитството на брат си и той занастоява да види какво има там. Скараха се и Хамид излезе. Масуд се закова на мястото си, а Сиамак се спусна към баща си и обгърна краката му с ръце, целуна и двата и ги замилва.

— Седни, прегърни децата, докато приготвя закуската.

— Нека първо си измия ръцете и лицето, а ти направи закуска и за другите.

Когато четиримата седнахме да закусим, неволно възкликнах:

— Слава на бога! Страхувах се, че никога повече няма да сме заедно.

Хамид ме погледна нежно и отвърна:

— Засега се размина. Ти нали не си говорила с никого?

— Дори на вашите не казах, въпреки че много любопитстваха и все питаха за теб. Да не забравиш да им се обадиш, в противен случай, както сам се изразяваш, ще вдигнат патърдия.

— Татко, и аз на никого не казах, даже много внимавах и той да не разбере — рече Сиатак и кимна към брат си.

Хамид ме погледна изненадано, направих му знак с глава да не се притеснява и обясних:

— Да, Сиатак много помогна и много добре умее да пази тайна.

— И аз мога, и аз мога — заповтаря Масуд със сладкия си детски начин на говорене.

— О, я стига, ти си още малък, не разбираш! — сопна се брат му.

— Не съм малък, разбирам.

— Тихо, деца! Масум, направи нещо за обяд и отиди при вашите, а като ти се обадя, ще се върнеш.

— Кога ще се обадиш? Да не си остана там.

— Тази вечер със сигурност ще трябва да останеш.

— И какво да им обясня — ще си помислят, че сме скарани.

— Няма значение, нека си мислят, но докато не ти се обадя, в никакъв случай не идвай тук, разбра ли?

— Да, но много ме е страх. Не дай боже да пострадаме покрай твоите работи. Тази седмица от тревога не знаех кога е ден, кога е нощ. За бога, ако държиш нещо в тази къща, моля те, махни го, умирам от страх!

— Ти опразни къщата, аз ще се оправя.

Сиатак се разтревожи и помоли:

— Тате, нека аз да остана!

Направих знак с глава на Хамид да поговори с него, а аз тръгнах с Масуд към кухнята. Двамата седяха един срещу друг, Хамид говореше тихо и сериозно, а Сиатак го слушаше съсредоточено и внимателно. В онзи ден моят шест и половина годишен Сиатак се държеше като голям и отговорен мъж, който знае и носи своята отговорност. С мъка праметна през рамо тежкия си сак, който

приготвих. Взехме си довиждане с Хамид и тръгнахме към нашите. През целия път Сиатак бе тих и мълчалив. Не знам какво се въртеше в детската му главица. У нашите също не си игра и не вдигаше никакъв шум, само седеше край басейнчето и гледаше червените рибки. Дори когато следобед дойде Ехтерам Садат с Голам Али, той не се въодушеви и не се включи в някой бой или в пакост. Татко кимна с глава и попита:

— Какво му има?

— Нищо, ага джан, порасна, стана мъж! — отвърнах и погледнах усмихнато към Сиатак, а той вдигна глава и също ми се усмихна. На лицето му бе изписано спокойствие и гордост. Сега аз, Хамид и Сиатак имахме обща тайна, реална и важна. Бяхме истинско семейство, а Масуд беше като дете на трима ни.

* * *

Точно както и предполагам, мама се учуди за нашето идване по никое време. По пътя си мислех как да обясня гостуването си у тях. Щом ме видя, тя възкликна:

— Дано да е за добро! Как така насам? И то с багаж.

— Хамид има мъже на гости, събират се с приятели и служители от печатницата. Помоли ме да не съм си вкъщи, за да са по-спокойни. Пристигнаха няколко от провинцията и ще останат и да пренощуват. Заръча ми, докато не си тръгнат, да не се връщам, той ще дойде да ме вземе.

— Странно, не мислех, че Хамид ага е толкова религиозен и държи жена му да не е вкъщи, когато има непознати мъже.

— Ами като се събират мъже, искат да се чувстват свободно и да си приказват за неща, за които им е неудобно да говорят пред жени. Пък и имам няколко парчета плат, които исках Фати да ми ушие, та реших да се възползвам.

* * *

Престоят ни у родителите ми трая две нощи и три дни. Прекарах много добре въпреки безпокойството. Парвин ханом ми уши много елегантна блуза и пола, а Фати — две свободни рокли на цветя. Доста си побъбрихме и посмяхме. Мама предната седмица се бе върнала от Гом и имаше да ни разказва много новини за роднини, близки и съседи. Научих, че Махбубе, която имаше момиченце, е бременна с второ.

— И то ще е момиче — заяви мама. — Личи, понеже е отекла. Не можеш да си представиш как почервенияха от завист, когато разказвах за твоите синове и за момчетата на Махмуд. Дъщеря ѝ прилича на нея като малка — бяла и безцветна.

— Е, мамо, Махбубе беше много сладко дете с русите си, чупливи косици. Пък и в днешно време не е толкова важно дали е момиче, или момче, че да завиждат за децата на Махмуд или моите.

— Брей, как не е. Ама и вие сте едни, не цените, каквото имате. Затова пък ония непрекъснато се фукат с това, което имат. Сега, нали забогатяха и започнаха да се надуват, кой знае с какво префърцунено име ще нарекат бебето! Ама когато разказах за работата и доходите на Махмуд, направо се изядоха.

— Ох, бе, майко, че защо да завиждат, нали и те имат пари!

— Нищо де, пак завиждат, иска им се ние да нямаме. Леля ти разправя, че съпругът на Махбубе я карал тази година да отидат в Европа, но тя не се съгласила.

— И защо? Колко е глупава!

— И какво ще прави, ако отиде? Там всичко е грешно, как да чете намаз? А и друго, но да си остане между нас — арестували са чичото на Ехтерам Садат. Махмуд е много притеснен, смята, че ще се отрази зле на работата му.

— Оле! Кой го е заловил?

— Че как кой, тайната полиция естествено... Май нещо говорил в джамията по време на проповед.

— Наистина ли? Смелчага, да му се не надяваш. Преди колко време?

— Ами вече има една-две седмици. Казват, че с клеци късат парченца от плътта му.

Потръпнах и мислено се помолих: „Боже, бъди милостив към Хамид!“.

* * *

В късния следобед на третия ден Хамид дойде да ни вземе с жълт ситроен „Жиан“^[1]. Децата много се зарадваха, като видяха него и колата. За разлика от друг път, той не бързаше, седна с татко на пейката и заедно пиха чай. На тръгване ага джан каза:

— Слава на бога, успокоих се. Помислих, че сте се скарали, да пази бог. Бях се притеснил. Но трябва да призная, че тези три дни прекарах чудесно с вас, освежих се.

Не беше характерно за баща ми да говори по този начин, затова думите му много ми въздействаха. На връщане споделих с Хамид някои от новините, които бях научила, и по-специално за залавянето на чичото на Ехтерам. Той поклати глава:

— Странно как са го арестували тези проклетници от САВАК^[2]. Подгонили са младежите от всички групи.

Не исках разговорът да продължи пред Сиатак и затова попитах:

— Откъде е тази кола?

— Засега е на мое разположение. Трябва да поочистя някои места.

— Ами започни от нашата къща.

— Вече го сторих. Спокоен съм. Тази седмица много бях притеснен, ако бяха дошли, всички ни щяха да осъдят на смърт.

— Моля те, Хамид, имай милост към тези невинни деца!

— Аз... Внимавам, затова най-безопасното място сега е нашата къща.

Въпреки че моторът на колата бе много шумен и ние отпред говорехме тихо, усетих, че Сиатак внимателно ни слуша от задната седалка.

— Тихо, децата...

Хамид се обърна назад и погледна към Сиатак:

— Той вече не е дете, а е голям мъж, който ще се грижи за вас, когато мен ме няма.

Цялото същество на Сиатак се изпълни с гордост и очите му заблестяха. Щом стигнахме до къщи, веднага се отправих към мазето — катинара на задната стая го нямаше и освен обичайните неща, нищо друго не се набиваше на очи. Реших сутринта да разгледам по-добре на

дневна светлина, не дай боже да са забравили нещо. Сиатак следваше непрекъснато баща си и отказа да го изкъпя:

— Аз съм мъж и ще се къпя с татко.

С Хамид се спогледахме и засмяхме. След като с Масуд се изкъпахме, те двамата влязоха в банята. Гласовете им ехтяха и от време на време дочувах разговора им. Беше много затрогващо. Хамид прекарваше твърде малко време вкъщи, но отношенията между баща и син бяха изключително сърдечни и близки.

* * *

Следващите няколко дни Хамид бе зает в службата, имаше много работа, но след това прекарваше повечето време у дома. Нямахме къде да ходи, не получавахме вести от приятелите си и той като останалите мъже сутрин отиваше на работа, а следобед се връщаше и това го побъркваше. Възползвах се от възможността и го изпращах с децата на разходка по улицата или в парка — нещо, което никога в живота си не бе правил. Мисля, че тези дни бяха най-хубавите в живота на децата ми. Преживяването да имат майка и баща и нормален начин на живот, което за другите деца не бе изключително или повод за благодарност, за мен и моите синове струваше колкото целия свят. Малко по малко се осмелих да предложа на Хамид да заминем някъде за няколко дни.

— Хайде да отидем на Каспийско море, както онази година, когато се роди Сиатак.

Хамид ме погледна строго и отвърна:

— Не, няма да стане, чакам новини и трябва да съм или тук, или в печатницата.

— Само за два дни, ето вече два месеца и половина няма никакви новини, а другата седмица започва учебната година. Нека заминем и създадем на децата хубав спомен. Поне веднъж да бъдат с баща си и с майка си.

Децата също му се увесиха, Масуд го умоляваше, въпреки че не разбираше много добре за какво става дума. Сиатак не говореше, само държеше ръката на Хамид в своята и го гледаше с очи, изпълнени с надежда. Уверена бях, че този поглед ще го пречупи, и продължих да настоявам:

— Както знаеш, мъжът на Мансуре купи къща там, а тя все повтаря, че всички, освен нас са я посетили. Ако искаш да вземем и вашите. В края на краищата те го заслужават. И на тях им се иска да бъдат със сина си за няколко дни. Може да отидем с тази кола.

— О, не, тази кола няма да издържи пътя за Чалус!

— Добре тогава, ще минем през Хараз, но ти сам каза, че е нова, защо да не издържи? Ще караш бавно.

Хилядите молби на децата и целувките, с които Сиатак обсипа ръцете на баща си, свършиха своето, ние излязохме победители. Родителите на Хамид отказаха да дойдат с нас, но се зарадваха, че след толкова години щяхме да предприемем пътуване като истинско семейство. Мансуре вече беше на вилата. Разговаряха с Хамид по телефона и тя зарадвана му даде адреса. И потеглихме.

* * *

Щом излязохме извън града, сякаш попаднахме в друг свят. Децата бяха толкова заплени от планините, долините и полето, че известно време се залепиха за прозорците и гледаха навън, без да издават звук. Хамид си затананика някаква песен, аз се присъединих към него. Сърцето ми преливаше от радост. Помолих бог за благополучно пътуване и да не ни лишава от щастието да сме заедно. Колата преодоляваше бавно височините, но това не беше от значение, искаше ми се пътуването да продължи цяла вечност. За обяд бях приготвила котлети. Спряхме на едно живописно място да обядваме. Децата поиграха на гоненица и смехът им галеше ушите ни.

— Странно — обърнах се към Хамид — поведението на Сиатак много се промени. Забеляваш ли колко спокоен, съсредоточен и кротък е станал! Не си спомням кога за последен път му се скарах, а преди нямаше ден, в който да не се налага.

— Въобще не мога да разбера защо твърдиш, че имаш проблеми с детето! Според мен той е много добро момче. Явно аз се разбирам по-добре с него, отколкото ти.

— Не, скъпи, ти виждаш как се държи, когато си тук, но когато те няма, е съвсем друг. Разликата с момчето, което виждаш през тези

два месеца, е от земята до небето. Мисля, че му въздействаш като успокоително.

— Не думай! Не искам никоой да е привързан толкова към мен.

— Да, но много хора са и не зависи от теб.

— Дори мисълта за това ме дразни и ме напруга.

— Както и да е, да оставим тази тема. Нека се наслаждаваме на хубавия ден. Опитай сега да не мислиш за друго.

* * *

Мансуре ни бе приготвила много хубава стая с изглед към морето. Пред тях Хамид нямаше как да отиде да спи другаде и бе принуден да легне до мен. Всички се наслаждавахме на слънцето и морето. Постарах се да не изгоря. Разпуснах косите си и обличах светли дрехи с деколте, които наскоро си бях ушила. Исках да усетя пак възхищението в погледа на Хамид. Каква нужда имах от неговата обич и внимание! На третата вечер той не издържа, наруши няколкогодишната си клетва и ме взе в обятията си.

* * *

Прекрасното и незабравимо пътуване ни сближи. Знаех, че Хамид очаква от мен повече, освен да бъде домакиня. Затова се стремях да чета и дискутирам с него наученото за тези години от книгите. Стараех се с разговори по политически и икономически проблеми да запълня отсъствието на другарите му. Малко по малко му стана ясно, че съм информирана и имам познания в областта на политиката, дори се убеди, че съм умна и паметлива. За него вече не бях дете, нито изостанала жена. Един ден обсъждахме цитат от книга, който той бе забравил, и аз му го припомних.

— Наистина е жалко, че не продължи образованието си, много си способна. Защо не кандидатстваш в университета? Сигурен съм, че ако учиш, ще постигнеш много.

— Едва ли ще ме приемат, английският ми не е много добър, а и какво да правя с децата.

— Същото, което правеше с тях, когато учеше в гимназията. Пък и те вече са големи, не е нужно да ги гледаш непрекъснато. Запиши се на курсове по английски или на кандидатстудентски курсове, ти можеш да се справиш с всичко.

* * *

След осем години най-после разбрах какво означава семеен живот и с цялото си семейство вкусах приятните мигове. През есента се възползвах от постоянното присъствие през следобедите на Хамид вкъщи и се записах на подготвителен курс. Не знаех докога програмата ми ще бъде такава, но се стараех да се възползвам от тези безценни дни. Надявах се групата им да се е разпаднала и ние да имаме възможност винаги да водим истински и приятен семеен живот. Обаче Хамид непрекъснато беше неспокоен и в очакване на телефонно обаждане, така че това нямаше да продължи вечно. Все още не знаех нищо за тяхната група. Веднъж, докато спорехме на политическа тема, го попитах за нея, но той ме сряза:

— Не! Не трябва да ме питаш за другарите и дейността ни. Не защото не ти вярвам или не разбираш, а поради простата причина че колкото по-малко знаеш, толкова по-безопасно е за теб.

Повече не любопитствах по този въпрос.

* * *

Есента и лятото минаха спокойно. Програмата на Хамид постепенно се промени.

Всяка седмица или на две седмици веднъж му се обаждаха по телефона и той заминаваше някъде за ден-два. През пролетта ме увери, че опасността е отминала, че не са успели да хванат никаква следа и всички са се установили на нови адреси относително спокойни.

— Искаш да кажеш, че през цялото това време не са си били у дома?

— Не, разбира се, укриваха се, след залавянето на онези няколко души много от квартирите бяха разкрити и хората бяха принудени да

напуснат домовете си.

— И Шахрзад и Мехди също ли са напуснали дома си?

— Те първи го сториха, успели са да спасят само документите, всичко друго са зарязали.

— Имаха ли много покъщнина?

— Охо о... Семейството на Шахрзад й дало зестра за две къщи. Преди време тя раздаде доста от нещата, но пак остана много.

— Къде са отишли, след като са напуснали дома си? Как така без нищо?

— Внимавай! Не влизай в непозволена територия.

* * *

През пролетта и лятото Хамид направи няколко по-дълги пътувания. Чувстваше се добре. Стараех се никой да не узнае за отсъствията му и наред с това учех много усърдно и се подготвях за изпитите... Приемането ми в университета зарадва мен и Хамид, но изненада семействата ни. Реакциите им бяха най-различни.

— За какво ти е сега този университет? Да не ставаш лекарка? — чудеше се мама. Според нея в университета ходеха единствено за да стават лекари.

— Директорката ти казваше, че си много способна, пък и аз си го знаех. Да приличаха братята ти поне малко на теб! — рече татко щастлив, горд и удивен.

Али и Махмуд бяха убедени, че още не съм се отказала от глезотиите си, а мъжът ми не може да ме контролира, тъй като му липсва достатъчно мъжество и достойнство. Летях от щастие, бях толкова горда от себе си. Организирах празненство по случая. Поканих и Маниже, която наскоро се бе омъжила, а нямахме възможност да го отпразнуваме у нас. След толкова години двете ни семейства се събраха. Махмуд и Али отказаха да дойдат, под предлог, че ще има незабулени жени, но присъстваха Ехтерам Сагат и децата, които вдигнаха доста врява. Толкова щастлива и радостна бях, че нищо не бе в състояние да ме подразни, нито да изтрие усмивката от лицето ми.

* * *

Животът ми потече в ново русло. Записах Масуд в близката детска градина. Повечето работа свършвах вечер, за да може сутрин спокойно да ходя в университета, без да ощетявам Хамид и децата.

* * *

Времето застудя и есенният вятър заблъска в прозорците сухите клони на дървото. Ситният дъждец, който следобед заръмя, се примеси със сняг и се усили. Хамид тъкмо бе заспал.

„Зимата дойде изведнъж, добре че извадих зимните дрехи“, помислих си.

Някъде към един се приготвих да си легна, когато звънецът на вратата ме вцепени. Ударите на сърцето ми се ускориха. Поизчаках и се успокоявах, че може би е грешка, когато видях Хамид объркан и разстроен да стърчи наред хола. Втренчихме се един в друг.

— И ти ли го чу? — попитах с глас, който едва излизаше от гърлото ми.

— Аха...

— Какво ще правим сега?

— Задръж ги, колкото можеш, аз от покрива ще поема по пътя, който съм набелязал, а ти тогава отвори. Ако има опасност, светни всички лампи — нареждаше ми Хамид, докато обуваше панталона си върху пижамата.

Облече си сакото върху фланелката и побягна към покрива.

— Почакай, сложи си пуловер, палто, вземи си нещо!

Звънецът зазвъня, без да спира.

— Няма време, отивай!

Пътюм му хвърлих пуловер, който ми попадна подръка. Постарах се да съм спокойна и да изглеждам сънena, загърнах се в одеяло и заслизах по стълбите. Треперех като лист. Вече блъскаха с юмруци по вратата. Запалих лампата, за да може Хамид да вижда отгоре по-добре, и отворих вратата. Човекът бързо бутна вратата, озова се наред двора, като я затръшна след себе си. Беше жена с чадор на

цветя, който явно не беше неин, тъй като не покриваше глезените ѝ. Гледах я стреснато и изненадано. Мокрият ѝ чадор се свлече от раменете ѝ и неволно извиках:

— Шахрзад...

Тя сложи пръст пред устните си да мълча.

— Загаси лампата! Вие защо винаги първо светвате?

Погледнах към покрива и я угасих. Косите и дрехите ѝ бяха вир-вода.

— Влез вътре, ще настинеш!

— Шшт... тихо...

Няколко минути постояхме така до вратата, заслушани в шумовете на улицата. Навсякъде бе тихо. Не след дълго силите я напуснаха, Шахрзад се облегна на вратата, наведе се и седна на земята. Чадорът ѝ падна, а тя облегна ръце на коленете си и скри глава в тях. От косите ѝ капеше вода. Прихванах я под ръка. Тя с мъка се надигна. Не можеше да върви. Вдигнах чадора ѝ, докоснах дланта ѝ — беше гореща. Едва-едва ме следваше. Изкачихме стълбите.

— Трябва да се изсушиш. Болна си, нали?

Кимна с глава.

— Водата е вряла, отиди под душа. Остави си там дрехите, ще ти донеса други.

Безмълвна отиде в банята и постоя под душа, а аз ѝ приготвих дрехи, които предполагах, че ще ѝ станат. Постлах ѝ в гостната. Когато излезе от банята, се бе преоблякла, мълчеше. В погледа ѝ се четеше недоумението на изгубено и изплашено дете.

— Сигурно си гладна.

Кимна утвърдително.

— Стоплих ти мляко, изпий го!

Безропотно и безмълвно го изпи. Отведох я в гостната. Мисля, че заспа още преди да се е наместила в постелята, завих я и затворих вратата. Чак сега си спомних за Хамид. Сигурно беше още горе. Качих се по стълбите. Седеше с кръстосани крака под малкия навес на нишата на покрива.

— Разбра ли кой е?

— Да, Шахрзад.

— Ами тогава защо още стоиш тук? Няма нищо опасно, нали е
тя?

— Напротив, много дори е опасно. Искам да разбера дали някой не я е проследил. Според теб колко време мина от идването ѝ.

— Половин или четвърт час. Ако са я следили, досега да са дошли, нали?

— Не е задължително, може да чакат подкрепления, обикновено по къщите ходят на групи.

Отново цялата се разтреперих. Ами ако изведнъж се изсипят, какво ще стане? И нас ли ще арестуват?

— Не се страхувай, ти нямаш нищо общо. Дори да те хванат, нищо не знаеш, ще те пуснат.

— Но откъде ще разберат, че нищо не знам? Всичко е възможно след хиляди изтезания... А децата?

— Избий си тези глупави мисли от главата, не става така. Трябва да си силна, иначе може да откачиш. Как е Шахрзад? Какво каза?

— Нищо, въобще не може да говори. Според мен е сериозно болна. Сигурно много е настинала.

— Те са като белязани, издирват ги. Първо в тяхната къща нахлуха, двамата се крият от година и половина. От известно време им бяхме намерили спокойно място в провинцията, но явно и него са разкрили.

— Значи бедничките от година и половина се скитат?

— Да!

— Мъжът ѝ къде е?

— Мехди ли? Не знам, бяха заедно. Сигурно е станало нещо и са били принудени да се разделят... Може и да са го заловили.

Сърцето ми се сви. Първата мисъл, която ми хрумна, бе, че Мехди знае нашата къща.

* * *

Тази вечер Хамид до сутринта караули на покрива. Занесох му топли дрехи и чай. Сутринта събудих децата малко по-рано от обичайното, дадох им да закусят и ги заведох на детска градина и на училище. По пътя внимателно се оглеждах за нещо подозрително. Всяко движение и поглед на хората пораждаха съмнение у мен.

Напазарувах и се прибрах у дома. Хамид бе слязъл и като ме видя, попита:

— Не знам какво да правя: да ходя ли в печатницата, или не?

— Според мен е по-добре да се държим както обикновено, за да не будим подозрение.

— Забеляза ли нещо необичайно по улицата?

— Не, нищо. Но може именно това обичайно да е твърде необичайно. Така целят ние да не заподозрем нещо.

— Добре, престани да си фантазираш. Мисля, че трябва да изчакам, да поговоря с Шахрзад и да разбера какво е станало, пък тогава да тръгна за работа. Може пък и да ми възложи нещо. Няма ли да я събудиш?

— Не, грехота е. Много е уморена и болна. Искаш ли да се обадя в печатницата и да кажа, че няма да ходиш, та и ти малко да си починеш? Тъкмо и тя ще се събуди.

— Няма нужда, свикнали са с моите отсъствия. Никога не ги предупреждавам.

* * *

До един следобед Шахрзад лежа в постелята безжизнена. Направих ѝ супа и оставих малко месо за кебап — беше очевадно, че имаше нужда от силна храна, беше се стопила наполовина от последния път, когато я видях. Приготвих успокоителни, сироп за кашлица и нещо за смъкване на температурата. Наближаваше децата да се върнат, затова отидох при нея и поставих леко ръка на челото ѝ. Все още имаше температура. Тя стреснато се надигна и седна в постелята. Няколко мига гледаше недоумяващо мен и всичко наоколо. Загубила беше представа за време и място.

— Не се страхувай, успокой се! Аз съм Масум. Не се притеснявай, тук си в безопасност.

Изведнъж сякаш си спомни всичко, въздъхна и се отпусна на възглавницата.

— Много си отслабнала, стани, направила съм ти супа. Изпий си и лекарствата и пак си легни. Лошо си настинала.

Големите ѝ трескави очи преливаха от тъга, устните ѝ потрепваха, но аз се престорих, че не забелязвам, и излязох. Хамид беше в хола.

— Събуди ли се? Трябва да говоря с нея.

— Изчакай малко да дойде на себе си, да хапне нещо, пък тогава...

Занесох ѝ супата и лекарствата. Тя седеше в постелята, хавлията, която бях увила около главата ѝ, се разтвори — косата ѝ все още беше малко влажна.

— Залавяй се със супата, а аз ще донеса гребен и четка.

Сръбна една лъжица и затвори очи да се наслади на вкуса.

— Ох, топло ядене, и то супа! Знаеш ли от колко време не съм яла топла храна?

Сърцето ме прободеше, излязох, без да отроня дума. Хамид продължаваше да крачи в нетърпеливо очакване в хола.

— Какво има...? За къде бързаш толкова? Потърпи малко. Докато не се нахрани, няма да ти позволя да говориш с нея.

Върнах се с гребена и с мъка започнах да разресвам заплетената ѝ коса.

— Сто пъти исках да я отрежа до корен, та да ми е по-леко, но така и не намерих време.

— Защо искаш да острижеш тази красива гъста коса? Жена с гола глава е много грозна.

— Жена?! — отвърна тя замислено. — Ах, наистина, аз съм жена, бях забравила. — Сетне се изсмя подигравателно: — Супата свърши.

— Направих ти и малко кебап, трябва и него да изядеш, за да укрепнеш.

— Не, не сега, после. От две денонощия не бях слагала нищо в устата си. Трябва да се захраня бавно. После ми дай още малко супа. Хамид тук ли е?

— Да, чака те, иска да говори с теб. Мисля, че вече няма търпение.

— Нека дойде, аз съм много по-добре, живнах.

Взех чиниите и отворих вратата:

— Влизай!

Поздрави я с такова страхопочитание и уважение, сякаш му бе началник. Затворих вратата. Повече от час разговаряха тихо. Децата се прибраха от училище. Сиатак надуши чуждо присъствие като хрътка и попита:

— Мамо, кой е тук?

— Една приятелка на баща ти, но да не се изпуснеш пред някого.

— Знам...

И взе да наблюдава какво става. Заигра се пред вратата на гостната, но знаех, целият е в слух и се мъчи да чуе нещо. Извиках го и му заръчах:

— Иди и купи няколко шишета мляко!

— Не, сега не мога! — отсече и бързо се върна на мястото, където си играеше.

Хамид излезе от стаята, пъкна в джоба на сакото на закачалката листовете, които държеше, и нареди, докато си обуваше обувките:

— Шахрзад засега ще остане тук, аз трябва да вървя. Не се тревожи, ако закъснея или не се прибера! Утре следобед непременно ще се върна.

Отидох при Шахрзад, тя лежеше.

— Изпи ли си хапчетата? — попитах я.

Тя седна неловко в постелята и каза:

— Притесних ви, извини ме, ще гледам да си тръгна колкото може по-скоро.

— Какво говориш, ти трябва да си почиваш. Чувствай се като у дома си. Пък и докато не се оправиш, никъде няма да те пусна!

— Страхувам се да си нямате проблеми. През цялото време се стараехме тази къща да е безопасна за тебе и децата, но снощи съвсем забравих. Прости ми. Две вечери обикалях от една дупка в друга, но за беда и времето се развали. Настинах и с всеки час здравето ми все повече се влошаваше. Страх ме бе да не припадна наред уличката, нямах друг изход, иначе никога не бих дошла.

— Добре си направила, като си дошла, а сега не мисли за нищо, ами поспи. Не се притеснявай, няма нищо обезпокоително.

— За бога, не говори с мен толкова официално.

— Добре!

Но всъщност не знаех как да се държа.

От вратата децата гледаха Шахрзад с любопитство. Тя се засмя, раздвижи пръстите си за поздрав и каза:

— *Машаллах*, колко са пораснали!

— Така е. Сиамак е в трети клас, а Масуд е на пет години — отвърнах, докато ѝ подавах чаша с вода и лекарствата.

— Мислех, че разликата им е по-малка.

— Сиамак тръгна една година по-рано на училище. Елате... Децата, елате да се запознаете с Ша...

Изведнъж по погледа ѝ разбрах, че не трябва да споменавам името ѝ.

— Елате поздравете леля Шари — продължих след кратко колебание.

Шахрзад изви вежди и се засмя мило, сякаш името ѝ се стори смешно.

Децата я поздравиха. Сиамак я гледаше толкова внимателно и с толкова любопитство, че тя се смути, дори погледна към гърдите си, да не би случайно да са се разголили. Досмеша ме.

— Е, добре, хайде стига толкова, леля трябва да си почива.

На вратата им казах:

— Внимавайте да не вдигате шум и на никого не казвайте, че леля е тук.

— Много добре знам! — отвърна Сиамак.

— Да, момчето ми, но и Масуд трябва да го разбере. Нали така, маменце, да не вземеш да кажеш на някого?

— Не, не, няма! — провикна се бодро Масуд.

След няколко дни Шахрзад почти се оправи, но все още имаше суха кашлица, която нощем ѝ пречеше да спи. Стараех се да върна апетита ѝ с вкусна храна, та дано малко наддаде. Хамид непрекъснато ходеше някъде и се връщаше, после зад затворената врата докладваше на Шахрзад какво е свършил и излизаше с нови нареждания. Измина седмица. Шахрзад крачеше из стаята, но се стараеше да е далеч от прозорците. През този период не ходех в университета, не пуснах и Масуд на детска градина, защото имаше опасност да каже нещо неволно. Той тихо и кротко си играеше вкъщи и с конструктора „Лего“, който Хамид наскоро му купи. Строеше къща, рисуваше много хубави картини, много зрели за годините му, свидетелстващи за талант. Може да се каже, че притежаваше душа на човек на изкуството. Гледаше

втречено заобикалящите го предмети и откриваше в тях неща, незабележими за останалите. При хубаво време с часове можеше да седи в градината и да наблюдава цветята и тревите. Сам садеше някакви растения и те винаги поникваха. Живееше в друг свят, сякаш земните проблеми за него не съществуваха. За разлика от Сиамак лесно прощаваше и се справяше във всякакви условия. На най-малкия израз на внимание отвърщаше с цялото си същество. Долавяше настроенията ми. Усетеше ли, че съм разстроена, стараше се да ме разведри със сладките си целувки. Между него и Шахрзад се установиха отношения на искрена обич. Харесваше им да прекарват цялото време заедно. Той я пазеше като верен страж. Непрекъснато рисуваше картини и строеше къщи за нея. Шахрзад с особена радост го поемаше в прегръдките си. Масуд стоеше в скута ѝ, без да роптае, и на сладкия си детски език ѝ разказваше най-различни истории за строежите си. Шахрзад се смееше от сърце, а той, окуражен и щастлив, не спираше да бърбори. Поведението на Сиамак обаче бе вежливо и сериозно, както моето и на Хамид. Гледах да се държа с Шахрзад свободно и приятелски. Много я обичах, но не знам защо пред нея се чувствах като ученичка. За мен тя бе символ на компетентност, политическа осведоменост, смелост и самоувереност. В моето съзнание всички тези качества, събрани в една жена, я бяха превърнали в свръхчовек. Не можех да отмина и факта, че тя бе два пъти по-проницателна и начетена от мъжа ми, дори му даваше нареждания.

* * *

Хамид и Шахрзад непрекъснато си говореха, а аз се стараех да не любопитствам и да не им преча. Една вечер бях сложила децата да спят, а аз четях книга. Те двамата мислеха, че спят, седяха в хола и разговаряха спокойно.

— Наистина голям късмет извадихме, че Аббас никога не беше идвал у нас. Тоя слабак не може да издържи и четиридесет и осем часа! — рече Хамид.

— Още в началото разбрахме, че е слаб. Помниш ли колко хленчеше на обучението. Ясно ми беше като бял ден, че убежденията

му са колебливи.

— Защо не каза на Мехди?

— Казах му, но той отвърна, че нямало как да го отстраним, защото знаел много. Можели сме да го обучим, имал потенциал. Но аз имах подозрения.

— Спомням си, че не искаше да го вземаме до границата — каза Хамид.

— Именно поради това Мехди никога не му предоставяше важна информация. Стараех се да се среща с колкото може по-малко хора. Затова не знае нищо за теб, дори истинското ти име. Нито адреса на дома ти или този на печатницата. Това наистина много помогна.

— Да, но най-големият ни шанс беше, че той не е от Техеран, в противен случай щеше да разбере.

— Нещастник, ако само бе издържал четиридесет и осем часа! Щяхме да спасим всичко. Пак трябва да сме благодарни, че централното ядро и нашите от Техеран не бяха заловени. И оръжията, дето ни останаха, пак са ни достатъчни. Ако акцията мине успешно и според плана, ще можем да конфискуваме оръжието на врага.

Тръпки ме побиха и по челото ми изби студена пот. Какво всъщност искат да правят? Къде са ходили? Какво обучение са преминали? Какъв им е планът? Господи, къде и с кого живея? Разбира се, знаех, че действат против шахския режим, но нямах представа, че дейността се е разраснала толкова. Мислех, че всичко се свежда до интелектуални дебати, печатане на позиви, статии, информационни бюлетини и книги, както и изнасяне на лекции. Когато Хамид се прибра в спалнята, му казах, че съм ги чула. Разплаках се и го замолих да се откаже от тези неща. Да помисли за живота на децата си.

— Вече е много късно — отвърна ми той. — Въобще не трябваше да се женя. Заявих ти го по хиляди начини, но ти не го прие. Аз живея само за идеите си и за дълга си да ги претворя в реалност. Не мога да мисля само за своите синове и да забравя хилядите други нещастни деца, които живеят под тиранията на този палач. Дали сме клетва да спасим и отървем народните маси.

— Но планът ви е много опасен! Нима си мислиш, че с четири души начело и шепата хора, дето имате, можете да се изправите срещу армията, жандармерията и САВАК, да ги смажете и да освободите народа?

— Ние трябва да покажем на света, че тук не е остров на спокойствието и стабилността. Трябва да разклатим основите, та хората да се събудят, да се стреснат и най-после да разберат, че тия могат да бъдат свалени, нищо че са силни. Постепенно хората ще се присъединят към нас.

— Големи идеалисти сте, не вярвам да стане, както си го мислите. Само вие ще си отидете мърцина. Много се страхувам, Хамид.

— Защото нямаш вяра. Не се настройвай излишно. Пък и това, което си чула, още са само приказки. Досега поне сто пъти сме планирали подобни неща, но нищо не осъществихме. Не се тревожи напразно, не тревожи и децата! Хайде, заспивай. И да не се изгървеш пред Шахрзад!

* * *

След десет дни сноване напред-назад, предаване на съобщения и заповеди незнайно къде, бе взето решение Шахрзад да остане при нас до второ нареждане, а ние да се придържаме към ежедневието си. Единственият проблем беше, че никой не биваше да идва у дома, дори случайно. Не ни посещаваха много често, но все се случваше от време на време някой да ни навести: я майките ни, я Парвин ханом, я Фати. Затова преценихме, че ще е най-добре ние редовно да ходим у родителите си. Вземахме и бабата на Хамид с нас, за да не се налага те да идват при нея. Обясних на нашите, че по цял ден съм в университета, затова, когато мога, аз ще се отбивам у тях, а понякога, когато съм на лекции, ще им оставям децата. Ако все пак някой дойдеше, Шахрзад се заключваше в гостната, а ние обяснявахме, че сме загубили ключа и не можем да ги поканим там.

* * *

Шахрзад остана при нас. Стараеше се да ми помага в къщната работа, но не я биваше много. Тя най-много от всички се надсмиваше на неумението си. Но пък за разлика от това се разбираше с децата.

Напълно бе поела грижите по Масуд, а следобед, когато Сиамак се прибереше от училище, се заемаше с него, разпитваше го за уроците му, правеше му диктовки, така че аз спокойно можех да ходя в университета и на шофьорски курсове. Решиха, че ако карам кола, ще съм от помощ в екстрени ситуации, а и щеше да е добре за сигурността на децата. Колата още стоеше под покривало в двора. Хамид и Шахрзад бяха убедени, че аз мога да я ползвам и това няма да събуди подозрения.

Масуд почти не се отделяше от Шахрзад и все правеше нещо за нея. Нарисува ѝ къща и заяви: „Това е нашата къща, когато порасна, ще я построя, ще се ожения за теб и двамата ще живеем в нея“. Шахрзад закачи рисунката с кабарче на стената. Когато го вземах с мен на пазар, той купуваше за нея любимите си лакомства, а при слънчево време търсеше нещо интересно из двора. И тъй като през този сезон нямаше цветя, откъсна няколко пъпки от бодливия храст и с окървавени ръчички ги поднесе на леля Шари, а тя от своя страна ги пазеше като зениците на очите си.

Колкото по-дълго живеех с нея, толкова повече я опознавах. Беше обикновена жена, не особено красива, но в нея имаше нещо очарователно и привлекателно. Веднъж, след като се изкъпа, ме помоли да я подстрижа. Направих го и ѝ предложих:

— Нека те изсуша със сешоар, иначе може пак да настинеш.

Тя не се възпротиви. Докато ѝ сушах косата, Масуд ни наблюдаваше съсредоточено и внимателно. Много обичаше жените да се разкрасяват. Дори да си сложех бледо червило на устните, веднага забелязваше и ми се възхищаваше. Обожаваше червеното червило. Когато приключих със сешоара, той ѝ подаде едно червило:

— Лельо Шари, сложи си това.

Тя ме погледна с колебание.

— Сложи го, всичко е наред!

— Не, срам ме е.

— От кого? От мен и Масуд ли? Какво толкова има?

— Не знам. Няма нищо, но е неуместно за мен. Доста е лекомислено.

— Що за приказки? Досега не си ли се гримирала?

— Как да не съм, когато бях по-млада, го правех, дори ми харесваше, но беше много отдавна...

— Лельо, сложи си, сложи — продължаваше да настоява Масуд.
— Ако не знаеш как, аз ще ти го сложа. — И положи върху устните ѝ червилото, после се отдръпна назад и я изгледа. В погледа му се четеше възхищение и радост. Сетне запляска с ръчички: — Колко красива стана! Виж колко е красива! — Хвърли се в прегръдките ѝ и силно я целуна.

И двете много се смяхме. Изведнъж тя притихна, пусна Масуд на земята и съвсем простичко и откровено ми заяви:

— Завиждам ти! Ти си щастлива жена!

— На кого? На мен ли? На мен ли завиждаш?

— Да, може би за първи път изпитвам това чувство.

— Сигурно се шегуваш. Аз ти завиждам! Винаги съм искала да съм като теб. Ти си една изключителна жена: толкова добре образована, смела, решителна. Винаги съм си мислела, че Хамид мечтае да има жена като теб, а ти ми казваш... О, не, сигурно се шегуваш, истината е, че аз трябва да ти завиждам. Не смятам, че има за какво да ми се завижда. Все едно обикновен човек да завижда на английската кралица.

— Какви ги приказваш, аз съм никоя. Ти си много по-добра и по-завършена личност от мен, ти си истинска жена, добра и любяща съпруга, мила и разбрана майка, жадна за знания, готова на саможертва в името на семейството си.

Въздъхна и стана от стола. Стори ми се много тъжна, инстинктивно усетих, че ѝ е мъчно за съпруга ѝ.

— Има ли новини от Мехди, отдавна ли не си го виждала?

— Да, приблизително от два месеца. Две седмици преди да дойда при вас, бяхме притиснати и се наложи да бягаме в различни посоки.

— Знаеш ли как е?

— Да, горкият Хамид непрекъснато ми носи съобщения от него.

— Защо някоя нощ не дойде да се видите?

— Опасно е, възможно е да ви навлече неприятности с идването си. Трябва да се внимава.

Престраших се и нахално полюбопитствах:

— Хамид каза, че сте се оженили по решение на групата, но на мен не ми се вярва.

— Защо...?

— Защото се обичате като съпрузи, а не като съратници.

— Откъде разбра...?

— Аз съм жена, познавам любовта, чувствам я, а и ти не си жена, която може да свърже живота си с човек, когото не обича.

— Да, вярно е, обичам го и винаги съм го обичала.

— Запознали сте се в организацията, така ли... Ох, извинявай, много е нахално от моя страна! Забрави, че съм те питала.

— Не... Няма нищо, не ми е неприятно. Знаеш ли, никога не съм имала приятелка, с която да споделям. Е, имах приятелки, но все аз слушах. Явно е някаква потребност, но може би през последните години ти си единствената, с която мога да разговарям за себе си.

— Аз също съм имала една-единствена приятелка, която загубих преди години.

— Значи се нуждаем една от друга, но може би аз повече от теб, защото ти поне си имаш семейство и познати, с които да говориш, а аз и това нямам. Да знаеш колко ми е домъчняло за тях! Как ми липсва бърбенето, новините за роднините. Простички приказки за ежедневието — може ли непрекъснато да се говори за философия и политика? Понякога се питам какво ли правят и се улавям, че не мога да се сетя как се казват някои от тях. Вече нямам семейство.

— Как така! Та вие сте част от масите и от световното семейство на потиснатата работническа класа.

— И ти добре си го заучила! — засмя се Шахрзад. — Но на мен ми е мъчно за моето семейство. Какво ме попита?

— Къде се запознахте с Мехди?

— В университета, той бе две години по-напред. Притежаваше проникателен и аналитичен ум и умееше да ръководи. Всички го харесваха. Когато научих, че позивите, които се разпространяваха, и лозунгите, които понякога се появяваха по стените на общежитието, са негово дело, той се превърна в герой за мен.

— По онова време ти не се ли занимаваше с политика?

— Как така? Може ли студент, който претендира да е прогресивен, да не се занимава с политика? Да бъдеш ляв и да се опълчиш срещу режима беше едно от задълженията на студентите. Дори онези, които не бяха много убедени, считаха за прогресивно да се проявяват така. Но твърде малко бяха всецяло отдадени на идеята, като Мехди. Аз още не бях чела достатъчно по въпроса и много неща не ми

бяха ясни. Той оформи идеите и вярванията ми. Произхождаше от религиозно семейство, обаче беше прочел всичките трудове на Маркс, Енгелс и на други мислители и ги анализираше отлично.

— Той ли те привлече към организацията?

— По онова време тя още не съществуваше, създадохме я заедно по-късно. Може би, ако не беше Мехди, щях да поема по друг път. Но при всички положения аз странях от политиката.

— Как се оженихте?

— Групата току-що бе създадена, аз съм от традиционно семейство и като повечето ирански момичета, не можех без причина да отсъствам дълго от къщи и да се прибирам късно. Един от другарите предложи да се омъжа по поръчение на организацията, за да се посветя изцяло на работата. Мехди одобри предложението и дойде у дома като мой кандидат.

— Зарадва ли се на тази развръзка?

— Какво да ти кажа? Може би дълбоко в сърцето си исках да се омъжа за него, но не исках да ме поиска по поръчение... По онова време бях млада и все още под влияние на глупавата буржоазна литература.

* * *

В мразовита и мъглива февруарска вечер, около един след полунощ, въпреки опасността, която твърдяха, че съществува, Мехди тихо се промъкна у нас. Хамид още четеше книга, а аз се унасях, когато подскочих при шума от отварящата се врата. Мъжът ми продължаваше преспокойно да чете.

— Хамид, чу ли, някой отвори вратата?

— Заспивай, това не ни засяга.

— Как така? Ти знаеше ли, че някой ще идва?

— Да, това е Мехди, дадох му моя ключ.

— Нали каза, че е опасно?

— Не е. От известно време са му изгубили следите. Взели сме всички необходими предпазни мерки. Имат работа с Шахрзад. Появи се разминаване по някои въпроси, които трябва да обсъдят и да вземат

решение. Не можех вече да разнасям бележки, затова бяхме принудени да уредим лична среща.

Досмеша ме — що за странна двойка? Защо двама съпрузи трябва да си измислят причина, за да се срещнат? Не е ли достатъчна любовта и фактът, че си липсват — най-простичката и най-основателната причина?

* * *

Според уговорката Мехди трябваше да си тръгне рано сутринта от нас, но Хамид обясни, че още не са взели решение. Засмях се и продължих с къщната работа. Следобед, когато Хамид си дойде, тримата дълго разговаряха и спореха зад затворената врата. Лицето на Шахрзад бе зачервено и ми се стори въодушевена и изпълнена с енергия, но избягваше погледа ми като момиче, чиято тайна е разкрита. Мехди остана у нас три нощи и на четвъртата си тръгна така тихо, както дойде. Не знам дали са се виждали отново, но съм сигурна в едно: тези няколко дни са били най-хубавите в живота им. Масуд се хвърляше от обятията на Мехди в тези на Шахрзад и им представи всичките си номера, като не спираше да бърбори, а те се смееха от сърце. Веднъж през матираното стъкло на вратата на гостната дори видях сянката на Мехди, който носеше малкия на конче и обикаляше стаята. За мен беше странно, никога не си бях представяла, че този сериозен мъж, който рядко се усмихваше, умее да се държи така с децата.

Зад затворената врата те бяха себе си, истинските.

* * *

След като Мехди си тръгна, Шахрзад два-три дни бе тъжна и без настроение и непрекъснато четеше. Беше изчела всичките ни книги, а книжката със стиховете на Форуг Фаррохзад държеше под възглавницата си. В края на февруари поиска да ѝ купя няколко блузи, два панталона и голяма чанта със здрави дръжки. Всяка чанта, която купувах, намираше за малка. Накрая ѝ заявих:

— Ти явно искаш сак, не чанта!

— Точно така, сак, който да не е много голям и да не се набива на очи, да се носи лесно и в него да се побере всичко, което притежавам.

Помислих си: „Дори оръжие“. От първия ден разбрах, че има оръжие, и през цялото време се страхувах да не го намерят децата. Тя постепенно се приготвяше за тръгване, но явно чакаше заповед или съобщение. То дойде около Ноу руз. Шахрзад натъпка старите си дрехи в чантата си и нареди да ги изхвърля. Всичко останало прибра в новата, а рисунките на Масуд внимателно пъхна до оръжието. В странно настроение беше. Омръзнали й бяха дългото стоене къщи и тайният и бездеен живот. Искаше й се да излезе на чист въздух, на улиците, сред хората. Обаче сега, когато моментът наближи, изглеждаше тъжна и унила. Непрекъснато прегръщаше Масуд и се чудеше как ще се раздели с него, притискаше го към себе си и криеше насълзените си очи в неговите коси. Той от известно време усещаше, че тя скоро щеше да си тръгне, затова всяка вечер преди лягане или през деня, когато излизаше от къщи, й заръчваше да не напуска къщата в негово отсъствие, а понякога дори я питаше:

— Ти искаш ли да си заминеш? Защо? Да не би да ти досаждам, обещавам ти сутрин да не идвам да те прегръщам, за да не те будя. Ако наистина искаш да си ходиш, вземи ме с теб, иначе ще се загубиш, ти не познаваш града.

Думите му още повече я натъжаваха и тя ставаше по-несигурна и унила. Не само нейното, и моето сърце се свиваше от мъка. Последната вечер Шахрзад спа до Масуд, разказа му приказка, но не можеше да сдържа сълзите си, а той като всяко дете усещаше много неща със сърцето си, обхвана лицето й с ръчичките си и каза:

— Знаем, че утре като се събудя, няма да си тук.

В полунощ по план тя напусна къщата, а на мен веднага ми домъчня и започнах да чувствам липсата й. На сбогуване ме прегърна и ми благодари за всичко, после добави:

— Оставям ти моя Масуд, пази го, той е много чувствителен, тревожа се за бъдещето му. — После се обърна към Хамид: — Ти си щастливец, цени това, което имаш: добра жена, сладки дечица. Дано винаги да са спокойни и в безопасност.

Хамид я погледна учудено:

— Съзнаваш ли какво говориш? Хайде, трябва да тръгваме. Стана късно.

На другия ден, докато чистех гостната, до постелята ѝ видях книгата на Форуг Фаррохзад и я вдигнах. Между страниците ѝ имаше молив. Отворих я и прочетох подчертаното:

*Каква височина? Какъв ти връх?
Приютете ме вие, обикновените и осъществени
жени!*

От окото ми неволно се отрони сълза. Масуд стоеше на вратата и с тъжни очи ме попита:

— Отиде ли си?

— Добро утро, миличък, все пак и тя трябва да се прибере у дома.

Дотича, сложи глава на рамото ми и заплака. Винаги носеше със себе си спомена за леля Шари, дори след години, когато вече бе енергичен млад мъж, ми призна:

— Още сънувам къщата, която щях да построя за нея и да си живеем двамата.

* * *

След като Шахрзад си замина, затънах в приготовления за празника: пролетно чистене, нови дрехи за децата, шиене на нови чаршафи, смяна на пердетата в гостната. Искаше ми се посрещането на Новата година да се превърне в забавно и вълнуващо преживяване. Постарах се да спазя всички традиции, за да се запечата в паметта им като прекрасен спомен от детството. Сиатак отговаряше за поливането и покълването на семената, Масуд боядисваше яйца.

— Какво правиш? Какво толкова, трябва ли да си усложняваш така живота! — смееше се Хамид.

Бях сигурна, че дълбоко в себе си той също се радва, че приближава Нова година.

Откакто започна да прекарва голяма част от свободното си време с нас, съпругът ми нямаше как да не участва в ежедневието ни и волюневолю това му доставяше удоволствие. Наех жена да ми помогне да изчистя дома ни от покрива до мазето. Полъхът на празника се носеше из цялата къща.

* * *

Тази година като истинско семейство всички отидохме на посещение у роднините. Дори *сиздах бе дар*^[3] прекарахме със семейството на Хамид извън града. След празниците, весела и изпълнена с енергия, се заех с лекциите, с изпитите на Сиатак, както и със своите. Хамид почти не излизаше в очакване да му позвънят. Беше неспокоен и нетърпелив, но нищо не можеше да направи. Не обръщах внимание на настроението му, но бях доволна, че си е вкъщи. С настъпване на лятото и след приключването на изпитите, започнах да обмислям развлекателната ни програма. Искаше ми се да прекараме заедно цялото лято и си обещах сега, когато вече имам шофьорска книжка, всеки следобед да водя децата на кино и в парка, на гости и в центровете за забавления. Сианете ми бяха много щастливи, а аз чувствах дълбоко удовлетворение.

* * *

Един следобед на връщане от парка купих вестник, хляб и разни дреболии. Хамид още не си бе дошъл. Прибрах покупките и започнах да режа хляба, който бях оставила върху вестника. Постепенно в очите ми се набиха големите букви от заглавието. Бързо оставих хляба, думите прободяха като кинжал очите ми. Не разбирах ясно значението им, стоях като ударена от гръм и треперех. Гледах втренчено във вестника и не можех да откъсна поглед от него. В мозъка ми бушуваше буря, а в стомаха ми — бунт. Децата усетиха, че става нещо необичайно, и се приближиха. Не разбирах какво ми говорят. В този момент външната врата се отвори и Хамид влезе

разстроен и изплашен. Погледите ни се срещнаха — значи беше истина, нямаше нужда от думи. Хамид падна на колене, заудря с ръце по краката си и извика:

— Не! — После удари челото си в пода.

Беше в такова състояние, че забравих за себе си. Децата се бяха ококорили към нас с уплаха и любопитство. Съвзех се, избутах ги навън и им казах да си играят на двора. Излязоха, без да се противят, като не откъсваха поглед от баща си. Отидох до Хамид, той скри глава в гърдите ми като малко дете и зариди силно. Не знам колко дълго плакахме, а той от време на време повтаряше:

— Защо?! Защо не ми казаха? Защо не ме информираха?

После мъката, примесена с гняв, го накара да скочи.

Изми се и излезе от къщи като обезумял. Не можех да го спра, само го предупредих:

— Внимавай, сигурно всички са под наблюдение. Пази се!

Зачетох отново вестника, Шахрзад и още няколко човека били обградени при военна акция и за да не попаднат живи в ръцете на САВАК, взривили гранатите в ръцете си. Няколко пъти препрочитах новините, та дано разбуля истината, но останалата част бяха само обичайните ругатни и обиди по адрес на провокаторите и предателите. Скрих вестника да не го види Сиатак. Хамид се прибра уморен и отчаян посред нощ, хвърли се с дрехи на леглото и промълви:

— Всичко се провали, всички връзки са прекъснати.

— Знаят ти телефона, ако се наложи, ще ти се обадят.

— Тогава защо толкова време не го сториха? Цял месец никой не се свърза с мен. Знаех за акцията, и аз трябваше да участвам в нея, бях преминал обучение. Не мога да разбера защо ме отстраниха?! Какво се е случило? Може би, ако бях с тях, нямаше да стане така.

— Искаш да кажеш, че щеше сам да се справиш с всички военни, които са ги обградили, и да ги спасиш. Така ли? Ако беше там, и теб щяха да убият.

Замислих се защо не бяха повикали и него. Дали Шахрзад имаше нещо общо с това? И дали с изключването на Хамид от акцията не е искала да предпази семейството му?

* * *

Изминаха две-три седмици. Хамид бе нервен и недоспал, пушеше цигара от цигара и чакаше новини. Подскачаше при всеки звън на телефона. Преобърна земята, за да открие следите на Мехди и групата, но без успех. Всеки ден излъчваха новини за заловени групи. Хамид непрекъснато проверяваше пътя си за бягство. Фирмите, както и печатницата, явно бяха подложени на чистка. Времето предвещаваше събития, из въздуха витаеше несигурност. Всеки миг преминаваше в очакване на събитие или новина.

— Всички се скриха — казах на Хамид — а може да са заминали. Замини и ти някъде за малко, докато обстановката се успокои и утихне. Нека мине известно време. Все още не са те разпознали, можеш и в чужбина да отидеш.

— В никакъв случай няма да отида в чужбина.

— Тогава поне иди на село, в провинцията, някъде надалече, докато нещата се уталожат.

— Не мърдам от телефона, всеки момент може да ме извикат.

Стараех се да продължа живота си както обикновено, но нищо не беше като преди. Душата ми бе опечалена и силно се тревожех за живота и здравето на Хамид. Лицето на Шахрзад и спомените от месеците, преживени заедно, не ме напускаха нито за миг. В деня, след като узнахме за трагедията, Сиамак след дълго търсене открил вестника, занесъл го на покрива и го прочел. Бях в кухнята, когато той застана пред мен пребледнял с вестника в ръка. Приближих до него и попитах:

— Прочете ли го?

Зарови глава в полата ми и заплака.

— Много внимавай да не разбере Масуд! — предупредих го.

Но Масуд бе разбрал на мига, натъжи се, затвори се в себе си и се изолира. Повече нищо не построи, не посади и не попита за любимата си леля Шари, полагаше големи усилия да не споменава името ѝ. След известно време забелязах тъмните цветове в рисунките му, странните и неясни пейзажи. Цветове и изображения, които преди не бях виждала, а той не даваше обяснения за тях. Мина много време, докато обзелата го тъга се стопи, но той никога не забрави. Страхувах се, че неизказаната мъка ще стане част от неговата жизнерадостна и весела природа. Той бе създаден да се смее, да обича, да прогонва мъката, а не за тъга и отчаяние. Но нищо не можеше да се направи, за

съжаление не бях в състояние да опазя децата си от неприятните преживявания в живота и от горчивата действителност, с която се сблъскваха почти през ден. Това също беше част от израстването им.

Хамид беше по-зле от момчетата. Не можеше да си намери място, въртеше се, непрекъснато излизаше и се връщаше. Но безпокойството му не изчезваше, разбирах, че не е успял да открие, каквото търси. Последния път ни остави цяла седмица без вест, не само не се върна къщи, но не телефонира да се поинтересува дали някой го е търсил. Непрекъснато бях разтревожена и разстроена. След смъртта на Шахзад не обичах да купувам вестници, защото се и страхувах. Обаче нямах друг избор и всяка сутрин, дори по-рано от предишната, отивах до будката и чаках да докарат вестника. Сетне трепереца и уплашена го разтварях и като видех, че в него не пише нищо обезпокоително, успокоена поемах към къщи. Всъщност не търсех новини, целта ми бе да се уверя, че няма такива.

* * *

Към края на юли видях новината, от която се страхувах. Още не бяха развързали вестниците, когато едрите букви на заглавието от първа страница ме приковаха на място, краката ми се разтрепериха, не можех да си поема въздух. Не помня как съм купила вестника и как съм стигнала до нас. Децата си играеха на двора, бързо изкачих стълбите, бутнах вратата и зад нея разтворих вестника направо на земята. Сърцето ми щеше да изхвъркне през устата. В статията се съобщаваше за унищожаването на терористична организация и че милата ни родина е прочистена от предатели. Имената се занизаха пред очите ми. Бяха около десетина, някои ми бяха неизвестни, но името на Мехди се открие между тях. Отново зачетох имената, Хамид не бе сред тях. Почувствах слабост, не можех да определя какво точно изпитвам. Съжалявах, че другарите му са загинали, но като не открих името на Хамид, ме озари лъч на надежда. Може би все още беше жив или беше избягал, или въобще не са го разкрили и ще се върне у дома. Слава на бога, но ако са го арестували, тогава какво? Замаяна и обърквана, немного обнадеждена, звъннах във фирмата и печатницата, но никой не вдигна. До края на работното време оставаше още час. Чувствах, че

се побърквам от тревога и безпокойство. Само да имаше с кого да поговоря, с някой, който ме разбира, пред когото можех да излея мъката си. Казах си, че трябва да бъда силна и че една дума от това, което таях в себе си, би могла да унищожи всички ни.

Следващите два дни преминаха в безпокойство и като в мъгла. Работех като луда с надеждата умът ми да се успокои. На втората вечер се случи това, което подсъзнателно очаквах. В полунощ, тъкмо се унасях, онези незнайно как се озоваха в дома ми. Сиатак уплашен хукна към мен, а един от тях ми подаде Масуд, който пицеше. Войник бе насочил пушка към трима ни, както си седяхме на леглото и треперехме като листа. Не знам колко бяха, но щъкаха навсякъде из къщата — каквото хванеха, хвърляха в средата на стаята. Письците на бабата на Хамид още повече изопваха и бездруго опънатите ми нерви. Подът бе засипан от съдържанието на всички чекмеджета, гардероби, полици, кухненски шкафове, куфари. Всички дюшеци и възглавници бяха разпорени с нож. Не знам какво търсеха, вътрешно се обнадеждавах, че Хамид е още жив и не са успели да го заловят, затова бяха тук. Но пък възможно бе да са го заловили и сега да събират документи и книги като доказателства срещу него. Кой ли им беше дал адреса ни? Тези и хиляди други неясни мисли се въртяха из главата ми. Притиснал се до мен, Масуд ги наблюдаваше. Сиатак седеше изправен на леглото, хванах ръката му — беше ледена и леко потрепваше. Взрях се в лицето му — цялото му същество преливаше от гняв, но в погледа му, освен страх прочетох и още нещо. По гърба ми полазиха тръпки — в очите на това деветгодишно момче искреше ярост, злоба и омраза. Тази картина се запечата завинаги в съзнанието ми. Внезапно се обезпокоих за *биби*, от много време бе притихнала, уплаших се да не е умряла. Какво ли й се беше случило? Заповядаха ни да се махнем от кревата и изтърбушиха дюшека с нож, после отново ни наредиха да се върнем на местата си.

* * *

Напуснаха къщата по изгрев-слънце, като взеха със себе си някакви листове, тетрадки и книги. Масуд спеше от половин час, но Сиатак седеше пребледнял и мълчалив. Мина известно време, преди

да посмея да стана от кревата. Мислех си, че някой се е скрил и ни наблюдава. Пребродих стаите, Сиатак ме следваше навсякъде. Бързо се втурнах надолу по стълбите. Вратата на баба бе отворена, тя лежеше на една страна в постелята си. Помислих си: „Край! Мъртва е!“, но като се приближих, разбрах, че диша, макар и трудно, и леко похъркваше. Донесох вода и се помъчих да ѝ дам да пийне малко. Подпъхнах ѝ две възглавници, за да се облегне. Вече нямаше какво да крия и да се страхувам, че тайната ни може да бъде разкрита, всичко бе излязло наяве. Грабнах телефона и се обадох на родителите на Хамид. Баща му се постара да запази хладнокръвие, но усетих, че не е изненадан от онова, което му съобщих.

* * *

Огледах навсякъде. Всичко беше с главата надолу, струваше ми се, че никога повече няма да мога да подреда. Домът ми приличаше на страна, опустошена от нашественици — разграбена, разхвърляна и в безпорядък, дали да не очакваме и убити?

У бабата на Хамид имаше купища разхвърляни неща — как изобщо са се побрали толкова много непотребни вещи в тези няколко стаи. Стари пердета, кой знае от коя къща, ръчно бродирани покривки, чиито лекета не бяха заличени от многобройните пранета. Стари декоративни кашмири, парчета плат с различна големина, изрезки от дрехи, ушити, овехтели или изхвърлени преди много години, изкривени пожълтели вилици, назъбени и счупени порцеланови купички и чинии, в очакване да дойде реставраторът на порцелан, което така и не се беше случило. Всъщност за какво ги е пазила? В кои от тях и коя точно част от живота си е търсила да открие?

В мазето цареше хаос от корси, счупени маси и столове, празни шишета от мляко и безалкохолни, купчинки от ориз, изсипал се от разкъсаните чували.

* * *

Учудени и невярващи на очите си, родителите на Хамид влязоха в къщата. Свекърва ми изпищя при вида на гледката, която се разкри пред очите им, заплака и занарежда:

— Какво ли е станало с детето ми? Къде е моят Хамид?

Гледах я вцепенено: вярно, имаше защо да плаче, но аз бях студена и твърда като лед. Мозъкът ми бе изключил и отказвах да схвана размера на бедствието.

Свекърът ми бързо натовари майка си и насила набута жена си в колата. Нямах желание да помагам, да съчувствам, дори да отговарям на никого. Цялото ми същество беше изпразнено от чувства, не ме съдържаше на място и непрекъснато се движех. Не разбрах след колко време свекърът ми се върна, прегърна Сиатак и заплака. Гледах го с безразличие, сякаш беше на километри от мен. Изплашеният писък на Масуд ме накара да се опомня. Затичах се към стълбите. Прегърнах го, целият бе плувнал в пот и трепереше.

— Няма страшно, синко, не се страхувай, няма нищо — зауспокоявах го.

— Събери си нещата, няколко дни ще останете у нас — каза свекър ми.

— Не, благодаря, тук ми е добре.

— Не можеш да останеш тук. Не е безопасно.

— Не, ще остана, Хамид може да се обади, може да му потрябвам.

Той поклати глава и каза строго:

— Не, мила, няма нужда. Събери си багажа и ако у вашите ще се чувстваш по-спокойна, ще те закарам у тях. То и у нас не е много сигурно.

Разбрах, че има повече информация, но не смеех да го питам, не исках да знам. Сред цялата неразбория успях да си намеря чанта и да нахвърлям в един сак дрехи за мен и децата, каквото ми попадна. Не ми се обличаше, затова наметнах върху нощницата си чадора и заслизах по стълбите. Свекърът ми заключи вратите.

През целия път не отроних нито дума. Той разговаряше с децата и се стараше да ги забавлява. Когато стигнахме, синовете ми изскочиха от колата. Погледнах ги, бяха още по пижами, изглеждаха толкова мънички и беззащитни.

— Виж какво, момичето ми, разбирам, че си уплашена, че си в шок. За теб е голям удар, но трябва да си силна, ела на себе си. Докога смяташ да седиш мълчалива и безмълвна и да бягаш от действителността? Децата ти имат нужда от теб, трябва да ги пазиш.

Най-после сълзите се зарониха от очите ми и разплакана попитах:

— Хамид! Какво е станало с Хамид?

Свекърът ми опря глава на кормилото, без да каже нищо.

— Мъртъв е! Нали? И него ли са убили като останалите? Така ли е?

— Не, мила, жив е. Това поне знаем.

— Вие знаете нещо за него. Кажете ми! Кълна се, на никого няма да кажа. Крие се в печатницата, нали?

— Не, мила, още преди два дни обискираха печатницата и я затвориха.

— Защо не ми казахте? Хамид там ли беше?

— Може да се каже... Беше близо.

— И...?

— Ами... как да ти кажа, арестуваха го.

— Олеле!

Известно време не можех да отроня и дума, помълчахме... После неволно промълвих:

— Значи и той е мъртъв, защото повече се страхуваше да го заловят, отколкото да го убият.

— Не, мила, не си мисли такива неща. Имай вяра. Ще направя всичко по силите си. От вчера досега ходих на хиляди места, срещнах се с доста влиятелни хора и задействах много познати. Днес ми предстои да се видя с адвокат. Всички ни съветват да се надяваме, аз съм оптимист. Ти също трябва да ми помогнеш. Поддържай връзка с нас. Сега трябва да сме благодарни, че е жив. *енишалах*, останалото ще се уреди.

* * *

Цели три дни останах у нашите. Нямах температура, но бях без сили и не можех нищо да върша. Сякаш притесненията и

безпокойството от изминалите месеци, както и последният удар, бяха отнели цялата ми енергия. Масуд седеше до главата ми и ме галеше, стараше се да ме накара да ям и ме обгрижваше като медицинска сестра. Сиатак мълчеше и обикаляше около басейна, нито разговаряше с някого, нито се караше, нито пък чупеше нещо, нито си играеше. В дълбокия му тъмен поглед проблясваше обезпокоителен блясък. Това негово състояние ме плашеше повече от избухливостта му. За една вечер бе пораснал с десет-петнайсет години, беше придобил нрав на тъжен и изнервен мъж.

На третия ден реших най-после да стана, нямаше как, трябваше да се върна към живота, въпреки че все още бях много отпаднала. Махмуд разбрал за случилото се и пристигна с жена си и децата. Ехтерам Садат непрекъснато ме заговаряше, но аз не откликвах. Махмуд си приказваше с мама в кухнята, знаех, че е дошъл да научи нещо повече. Фати донесе поднос с чай, сложи го на земята и седна до мен. Изведнъж се разнесе яростният вик на Сиатак, сякаш беше се извила буря. Скочих до прозореца, лицето на сина ми беше пламнало и почервеняло, той злобно ругаеше Махмуд и го замерваше с камъни. После изведнъж се обърна и с неподозирана за малкото му телце сила хвърли горкичкия Голам Али в басейна и ритна поставената наблизосаксия. Не знаех какво толкова го бе разярило, но бях уверена, че не е без причина. Бях доволна, че най-после освободи натрупалото се в него напрежение. В това време Али замахна да го удари, като му повтаряше да млъкне. Причерня ми пред очите и изкрещях:

— Не смей! — и изскочих на двора.

Нахвърлих се върху Али като тигрица, която брани малкото си, и изкрещях:

— Ако вдигнеш ръка на детето ми, на парчета ще те разкъсам.

Притиснах треперещия от гняв Сиатак в прегръдките си. Всички ме гледаха смълчани и учудени.

— Ама аз исках само да го укротя — заоправдава се объркано Али. — Не чу ли каква врява вдигна? Видя ли какво стори на бедното дете? — и посочи Голам Али, който стоеше до майка си като мокро мишле и надигаше носле.

— Не чу ли какви ги наговори на вуйчо си?

— Може пък вуйчо му да е казал нещо, с което да го разгневи, иначе от три дни гласът му не се чува в тази къща.

— Този калпазанин въобще не заслужава да говоря с него. А теб не те ли е срам да приравняваш големия си брат с някакъв си дребосък? Няма да излезе човек от теб.

* * *

Когато ага джан се прибра, нещата се бяха уталожили. Обаче спокойствието беше като след буря, даваше възможност на засегнатите да установят щетите.

Махмуд и семейството му си бяха тръгнали. Али се бе затворил в стаята си на горния етаж. Мама плачеше и не знаеше дали да вземе моята страна, или на синовете си. Фати се въртеше около мен и ми помагаше да събера багажа.

— Какво правиш? — попита татко.

— Децата ми не бива да бъдат нападани и упреквани от възрастните, още по-малко от свои роднини.

— Но какво е станало?

— Какво да ти кажа, ага, Махмуд, милият, изказваше съчувствието си и си говореше с мен в кухнята. Детето го чу и не можеш да си представиш каква врява вдигна. Сестрата и братята се спречкаха — заобяснява мама.

— Добре, каквото и да е станало, няма да те оставя посред нощ да ходиш в онази къща — отсече баща ми.

— Не, татко, трябва да вървя, не съм ги записала в училище. Другата седмица започва учебната година, а аз нищо не съм направила.

— Добре, отивай си, но не тази вечер, и то сама.

— Фати ще ме придружи.

— Голям защитник, няма що! С вас трябва да има мъж, представи си, че онези пак дойдат. Не трябва да стоите сами жени в оная къща. Утре ще отидем заедно.

Имаше право, трябваше да почакаме една вечер. След вечеря ага джан накара Сиатак да седне до него и да поговорят, както когато беше мъничък.

— Добре, момчето ми, а сега ми разкажи какво се случи. Какво те ядоса толкова?

Синът ми повтори всичко като магнетофон, записал случката, дори несъзнателно имитираше начина на говорене на брат ми:

— Чух го да казва на баба: „Ами че той е разбойник, все някой ден ще го убият. От самото начало не ги харесах. Знаех си, че крият нещо. Не може да се очаква нищо добро от кандидат за женитба, който Парвин ханом е избрала. Колко говорих на ага джан да я дадем на хаджи ага...“ — Сиамак направи пауза — не знам кой...

— Може би Абузари... — подсказа дядо му.

— Да, точно така, и продължи: „Ама вие казвахте, че бил стар, бил се женил вече, ама беше набожен, а магазинът му — тъпкан със стока. Тогава я дадохте на това безбожно комунистче, на този боклук. Така му се пада, трябва дори да го разстрелят“.

Ага джан притисна главата на Сиамак до гърдите си и го целуна по косата.

— Не обръщай внимание на тези приказки! Те нищо не разбират, баща ти е много добър човек. Бъди спокоен, няма да го разстрелят. Днес говорих с дядо ти и той ми каза, че е наел адвокат. *енишалах*, всичко ще завърши добре.

Цялата вечер размишлявах как ще живея без Хамид. Как ще се справя с децата? Какви ще бъдат отговорностите ми пред тях? Ще съумея ли да ги защитя от хорските приказки?

* * *

Сутринта с ага джан, Парвин ханом и Фати тръгнахме към къщата, в която сякаш бе паднала бомба. Татко се натъжи, като видя на какво бе заприличал домът ни.

— Ще ви изпратя помощниците си от магазина да ви помогнат — предложи той на тръгване. После извади пари от джоба си и ми ги подаде: — Вземи на първо време. Когато имаш нужда, само кажи.

— Не, благодаря, засега нямам нужда.

Но постъпката му ме накара да се замисля за финансовото си състояние в отсъствието на Хамид. В действителност как щях да посрещам разходите по домакинството? Трябваше ли да продължа да разчитам на помощта на баща си, на свекър си или на други хора?

Отново ме обхвана безпокойство, започнах да се успокоявам, че печатницата скоро ще заработи, нали и Хамид все пак имаше дял в нея.

Цели три дни аз, Фати, Парвин ханом, Сиамак, Масуд и един от помощниците на ага джан, а от време на време и мама, се трудихме, докато приведем къщата в ред. Майката и сестрите на Хамид също дойдоха и подредиха дома на баба му. Бяха я изписали от болницата и беше останала у тях на легло. Изхвърлих всичко излишно от мазето. Фати ми се присмиваше:

— Браво на тия от САВАК, благодарение на тях разбра какво имаш вкъщи и си спретна много хубаво пролетно почистване.

* * *

На другия ден отидох да запиша децата в училище. Масуд горкичкият много се вълнуваше, че ще бъде в първи клас. Обаче, за разлика от Сиамак се стараяше да не ми създава проблеми. Когато го заведох първия ден, в погледа му се четеше страх от непознатата обстановка в училище, но не отрони дума. На сбогуване се обърнах към него:

— Ти си добро момче, бързо ще си намериш приятели. Убедена съм, че и учителката ще те заобича. Сигурна съм в това.

— Ще дойдеш ли да ме вземеш?

— Разбира се, че ще дойда. Да не мислиш, че ще забравя моето мило и скъпо момче?

— Не, но ме е страх да не се изгубиш.

— Аз ли да се загубя? Не, маменце, големите не се губят.

— Губят се и още как. И като се изгубят, вече никой не може да ги намери. Нали видя как Шахрзад и татко се изгубиха.

За първи път след смъртта на Шахрзад той я споменаваше и то с цялото й име, а не както я наричаше — леля Шари. Не знаех какво да му кажа. Как с детския си ум си обясняваше изчезването им? Притеглих го в обятията си:

— Не, момчето ми, майките никога не се изгубват, защото усещат къде са им децата и тръгват към тях, където и да се намират те.

— Добре тогава, нали няма да плачеш, докато ме няма...

— Не, аз не плача. Кой плаче!

— Все плачеш, когато си сама в кухнята.

Боже, нищо не убягваше на това дете! Нещо ме стисна за гърлото:

— Няма нищо лошо в това да се плаче. Понякога е наложително, на човек му олеква. Но вече няма да плача.

След това нямах никакви проблеми с него. Пишеше прилежно домашните си, изпълняваше всичко. Стараеше се да не ми причини безпокойство. Единствената следа от онази страшна нощ, която не можеше да скрие от мен, бе писъкът, с който понякога ни будеше посред нощ.

* * *

Учебната година в университета бе започнала преди два месеца, но последното, за което мислех, бяха лекциите. Всеки ден със свекъра ми ходехме при различни хора. Вземахме препоръки, молехме, търсехме връзки и познати. Дори писахме до канцеларията на съпругата на шаха с молба да не осъждат Хамид на смърт, да не го подлагат на мъчения и да го преместят в обикновен затвор. Давахме обещания, но нямахме представа колко ефективни са стъпките ни и какво е действителното положение на Хамид. След известно време се състоя и процесът, на който се установи, че той не е взимал участие във въоръжени акции. Смъртната присъда бе отхвърлена и го осъдиха на петнайсет години затвор. Не след дълго ни разрешиха да му носим храна и дрехи и да му пишем писма. Всеки понеделник отивах пред затвора с голям сак, пълен с храна, дрехи и материали за писане. Много от нещата ми връщаха веднага, не знам колко от останалото в края на краищата стигаше до него. Когато за първи път ми дадох мръсните му дрехи за пране, бях поразена. Миришеха странно, на засъхнала кръв, на зараза, на нещастие. С ужас ги разгледах една по една. Петната от кръв и гной ме побъркваха. Затворих вратата на банята, пуснах докрай крана. Водата шумно шурна в легена, а аз зарихах. Какво ли тегло теглеше той там, дали не беше по-добре и да го бяха убили като Шахрзад, Мехди и останалите? Постепенно започнах да различавам раните върху дрехите — какви са, колко са сериозни. Дали сега не мечтаеше за смъртта?

Времето минаваше и нямаше никакви изгледи за повторното отваряне на фирмата и печатницата. Бащата на Хамид всеки месец ми даваше известна сума пари, но не знаех докога може да продължава това. Трябваше да взема окончателно решение, да направя нещо. Не бях дете, нито инвалид, бях жена и бях отговорна за двете си деца, които не желяех да растат от хорските подаяния. Седенето, вайкането и протягането на ръка към този и онзи бе под достойнството ни — моето, на децата ми и най-вече на Хамид. Трябваше да живеем с чест и вдигната глава, да стъпим на собствените си крака. Но как? Какво можех да работя? Първото, което ми хрумна, беше да шия, под ръководството на Парвин ханом и с помощта на Фати. Заех се незабавно с шиене, но го ненавиждах, пък и трябваше да съм у нашите или у Парвин ханом, да срещам Али и домочадието на Махмуд и да слушам натякванията на мама:

— Видя ли, казвах ти аз, че най-полезно е шиенето, но ти не ме послуша и напразно си губи времето с училище и с лекции.

Всеки следобед прехвърлях обявите за работа във вестниците и ходех на събеседване в различни фирми и предприятия. Повечето частни фирми търсеха секретарки. Бащата на Хамид ме предупреди за атмосферата и проблемите, с които се сблъскват работещите жени. Беше напълно излишно, сама усещах много от нещата. На някои места ме оглеждаха с такава похот, сякаш си избираха любовница, а не служител. Разбрах, че дипломата от училище не е достатъчна, че трябва да имам други умения. Ходих два пъти на курсове по машинопис. След като понаучих основни неща, ги зарязах, защото няхах нито пари за таксата, нито време да ги посещавам. Бащата на Хамид ми донесе стара пишеща машина, на която вечер се упражнявах. Запозна ме и със свой приятел, който работеше в държавна фирма. Когато отидох на събеседването, пред мен застана трийсетинагодишен мъж с проникателен и умен поглед, който ме наблюдаваше с любопитство. Многобройните му въпроси целяха да разбере какво крия.

— Тук пишете, че сте омъжена, а какво работи съпругът ви?

За момент се поколебах. Помислих си, че след като свекърът ми ме е представил, той знае за положението ми, но явно не беше така.

— Свободна професия — заекнах леко.

По ироничната му усмивка разбрах, че не ми вярва. Бях уморена и изнервена.

— Аз търся работа, какво ви интересува съпругът ми?

— Защото ми казаха, че нямате друг начин за прехрана.

— Кой ви каза?

— Ага Мотамади, заместник-директорът, който ви представи.

— Значи, ако имах друг доход, нямаше да ме назначите, така ли? Не търсите ли служител?

— Търсим, ханом, но имаме много кандидати, които ви превъзхождат по образователен ценз и опит. Въобще не мога да разбера защо ага Мотамади ви препоръча, и то толкова настоятелно.

Не знаех какво да му отговоря, бащата на Хамид ме бе предупредил да не споменавам, че съпругът ми е в затвора, но не можех и да лъжа, защото знаех, че истината бързо ще излезе наяве. Трябваше на всяка цена да получа работата, защото чувствах, че тя е най-подходящата за мен. Обезсърчих се и се отчаях, две сълзи неволно се отрониха на коляното ми.

— Съпругът ми е в затвора — промълвих с глас, който и аз самата едва чувах.

Той смръщи вежди и присви очи:

— За какво?

— За политическа дейност.

Замълча, не смеех да проговоря и той повече нищо не ме попита. Започна да пише нещо и след известно време вдигна глава, изглеждаше разстроен. Подаде ми писмо и ми нареди:

— Не споменавайте пред никого за съпруга си. Занесете това писмо в съседната стая на ханом Табризи, тя ще ви разясни задълженията ви. Започват утре.

* * *

Новината за назначаването ми избухна като бомба.

— Значи ще ходиш да работиш в офис? Като мъжете? — провикна се мама и очите ѝ щяха да изскочат от орбитите.

— Точно така. Мъже, жени — вече няма значение.

— Боже, убий ме, що за приказки?! Какви времена! Братята и баща ти няма да одобрят.

— Тях не ги засяга, никой няма право да се бърка в моя живот и този на децата ми. Достатъчно злини ми причинихте. Освен това си имам съпруг, да не е умрял! Двамата с него се разпореждаме с моя живот, останалите да не си правят труда.

С този ултиматум запуших устите на всички. Макар да не смятах, че татко ще се възпротиви, защото на няколко пъти ме похвали, че не съм виснала на ръцете на братята си и се справям с всичко сама. Назначението оказа много положително въздействие върху душевното ми състояние. Доста се изморявах, но се гордеех, че не завися от никого.

* * *

В службата бях секретарка или офис администратор. Вършех всичко: пишех на машина, отговарях на телефоните, подреждах папките, оправях някои сметки и документи, понякога и превеждах. В началото всичко ми се струваше трудно, объркано и сложно, но след няма и две седмици започнах да се справям добре. Заргяр ага, който сега ми бе шеф, ми даваше необходимите разяснения внимателно и следеше работата ми търпеливо. Повече не ме попита нищо за личния ми живот, нито полюбопитства за Хамид. С времето започнах да откривам грешки в документите, които ми даваха за печатане, все пак ненапразно бях студентка по персийска филология и поне половината време през последните десет години прекарах в четене на книги. Вниманието на моя шеф и неговото насърчение ми вдъхнаха увереност. Постепенно доверието му към мен нарасна до такава степен, че само ми обясняваше в общи линии за какво трябва да става дума в дадено писмо или доклад, а на мен оставяше да го напиша. Нравеше му се работата ми, но изникна друг непредвиден проблем. Не можех да ходя в затвора всяка седмица. От двайсет дни нямах вести от Хамид, тревожех се, но се зарекох тази седмица да отида, каквото и да става. Приготвих всичко от предния ден, сготвих малко храна, сложих сладки, плодове, цигари и пари. Сутринта рано отидох пред затвора. Един от охраната ми се присяга:

— Какво ти е? Да не би снощи да не си могла да спиш, че цъфна тук в ранни зори? Нищо няма да приема сега.

— Моля ви, в осем трябва да съм на работа.

Той обаче продължи да ми се присмива и да ме обижда.

— Засрамете се, какви са тези приказки! — възмутих се.

Той като че ли само това чакаше и най-спокойно започна да сипе всякакви грозни обиди по адрес на мен и оня мой... съпруг. Вече се бях сблъсквала с всякакво неуважение и пренебрежение, но никой не си беше позволявал да ме ругае и нарича с такива грозни имена. Цялата треперех от ярост, идеше ми да го разкъсам, но не посмях дори дума да отроня, за да не бъде лишен Хамид от колета, каквото и да стигаше до него в действителност. Хапех устни и преглъщах сълзите си. Унизена и обидена отидох на работа. Господин Заргяр със своя пронизателен поглед разбра, че се е случило нещо, и ме повика в кабинета си. Подаде ми писмо за печатане и ме попита:

— Какво се е случило, госпожо Садеги? Днес не изглеждате добре.

Изтрих с опакото на ръката си сълзите, които се стичаха по бузите ми. И му разказах за станалото. Ядосан кимаше с глава и след кратка пауза заговори:

— Трябваше по-рано да споделите с мен. Знаете ли как ще се отрази на душевното му състояние в онази тъмница, ако и тази седмица не получи от вас новини? Бързо отидете отново и не се връщайте, докато не предадете колета! Ходете всеки понеделник и идвайте на работа чак като предадете приготвеното за мъжа си. Разбрахте ли?

— Да, но понякога се проточва до обяд. Какво ще правя с отсъствията? Не мога да си позволя да загубя работата.

— Не се тревожете — успокой ме той — ще пиша, че сте навън по служба. Това е най-малкото, което мога да направя за тези самоотвержени хора.

Колко мил беше този човек, колко чувствителен и разбран! Намирах прилика между него и моя Масуд. Сигурна бях, че като порасне, синът ми ще бъде като него.

* * *

Постепенно привикнахме към новия начин на живот. Децата съзнателно и съпричастно се стараеха да не ми създават нови проблеми. Сутрин закусвахме заедно и се приготвяхме, качвахме се в „Жиана“, който сега ми вършеше добра работа, и ги откарвах на училище, въпреки че не беше далеч. Следобед се връщаха пеша, по пътя купуваха хляб и вкъщи си стопляха яденето, което им бях оставила. Хапвах и отнасях малко и на прабаба си. Тя, бедничката, беше много отпаднала, откакто се прибра от болницата. Не искаше да ходи никъде. Затова ние трябваше да се грижим и за нея. Късният следобед на връщане пазарувах, отбивах се при *биби*, раздигах чиниите и подреждах стаята ѝ, побъбрях си малко с нея и се качвах горе, за да се заема с домакинската си работа: миене, чистене, приготвяне на храната за следващия ден, вечеря за децата, преглеждане на домашните им, диктовки — хиляди неща, които продължаваха до десет-единайсет часа. После се строполявах като мъртвец в леглото и заспивах. При това положение не смятах, че ще имам сили да продължа образованието си. Бях пропуснала една година, но май и следващите щях да изгубя.

* * *

Същата година в нашето семейство се случи друго събитие, което ни занимава известно време — сватбата на Фати, която се осъществи след доста спорове и разногласия. Махмуд си беше взел урок от моята сватба, затова реши непременно да омъжи Фати за търговец от пазара, набожен като него. Сестра ми, която за разлика от мен бе привикнала да я тормозят и дори да я бият, не смееше да се противопостави, въпреки че кандидатът я отблъскваше. Явно начинът, по който постъпиха с мен, бе оставил дълбока следа в съзнанието ѝ. Бяха ѝ отнели завинаги увереността и способността ѝ да изказва мнение. Така аз се нагърбих със защитата на нейните права и затвърдих славата си на див петел в семейството ни. Но този път използвах повече такт и без да разговарям с мама и с Махмуд, тайно влязох в дискусия с татко. Споделих какво мисли сестра ми и го помолих да не обрича и другата си дъщеря на принудителен брак и на нещастна съдба. Независимо от факта, че усетиха моята намеса в

промяната на мнението на татко и омразата на Махмуд към мен нарасна още повече, в края на краищата сватбата не се състоя. Фати се омъжи за приемлив кандидат, представен ни от чичо Аббас. Садег хан бе млад, образован, симпатичен, мил, от културно и уважавано семейство от средната класа. Работеше като счетоводител в държавно учреждение, но според Махмуд беше на заплата и финансовото му състояние не беше блестящо. Сестра ми обаче беше доволна, а аз и децата го обичахме. Той разбираше, че на тях им липсва баща им, отнасяше се приятелски с момчетата и с Фати често ги водеха на развлечения.

* * *

Животът ни тръгна по обичайните си релси. Обичах работата си, всичко ми харесваше, намерих добри приятели, с които прекарвахме обедната почивка или свободното от работа време в шеги, смях и обсъждане на другите. Опознах останалите служители, но повече се препирахме за един от началниците, господин Ширази, който от самото начало не ме понасяше. Все не одобряваше работата ми. Убеждавах ме, че е доста чувствителен и е много добър и талантлив поет, но аз не виждах нищо друго, освен грубостта и лошия му нрав. Стараех се да го избягвам и да не му давам възможност да се заяжда с мен, но той непрекъснато сипеше шеги и подмятания, с които намекуваше, че съм назначена с връзки и ми липсва нужната компетентност. Колегите ме успокояваха и съветваха да не се ядосвам, защото той си бил такъв. Чувствах обаче, че с мен се отнася доста по-зле, отколкото с останалите. Дори дочух, че ме нарича „любимката на господин Заргяр“, което много ме разстрои и ядоса. Не можех да разбера каква бе причината. Постепенно ми стана антипатичен.

— Не му отива да е поет — обяснявах на колегите — повече прилича на мафиот. Поетът трябва да е с нежна и чувствителна душа, а не самодоволен, груб и зъл. Със сигурност стиховете не са негови, може би е затворил някой нещастен поет и го заплашва с нож да му дава стиховете си.

Всички избухнаха в смях. Мисля, че тези мои думи обаче стигнаха до ушите на Ширази. Един ден заради няколко незначителни

печатни грешки той накъса и хвърли на бюрото ми десетте страници, които толкова внимателно и с такава мъка бях написала и коригирала. Не издържах и креснах:

— Какъв е проблемът? Непрекъснато си търсите поводи да се заяждате с мен. Да не съм ви измамила с нещо?

— Ха! Ханом, вие мен не можете да ме измамите, защото сте ми ясна като бял ден. Аз не съм ви Заргяр или Мотамади, които въртите на пръста си! Добре познавам такива като вас.

Цялото ми тяло се разтрепери от ярост, тъкмо се канех да му отговоря, когато в стаята влезе господин Заргяр и попита на висок глас:

— Какво има, господин Ширази, какво се е случило?

— Какво ли? Не си разбира от работата, предава ми статия с два дни закъснение, и то пълна с грешки. Подобно нещо трябва да се очаква, като назначавате неграмотен човек само защото има големи връзки.

— Внимавайте какво говорите. Овладейте се! Заповядайте в кабинета ми, имам работа с вас. — Стисна го за ръката и буквално го набута в кабинета си.

Държах главата си с две ръце и се мъчех да спра сълзите си. Колегите се струпаха около мен, всеки ме утешаваше посвоему. Аббас Али, разносвачът на чай на нашия етаж, който много ме уважаваше, ми донесе подсладена вода. Заех се с работата си. След един час в стаята ми влезе господин Ширази. Извърнах глава, той застана до бюрото ми и като се стараеше да не ме гледа, каза троснато:

— Извинете! Извинете! — и бързо излезе.

Втрещена и объркана, погледнах въпросително към господин Заргяр, който стоеше до рамката на вратата, и го попитах:

— Какво стана...?

— Нищо, забравете. Той си е такъв. Иначе не е лош и има добро сърце, но е малко нервен и чувствителен спрямо някои неща.

— Като например спрямо мен?

— Не точно спрямо вас, спрямо всеки, за когото смята, че е отнел правото на друг.

— Но аз чие право съм отнела?

— Не го взимайте присърце. Преди вие да дойдете, той предложи да назначим една от неговите стажантки, току-що бе

завършила университета. Всичко беше почти уредено, когато взехме вас, въпреки че преди събеседването ви уверих Ширази, че Мотамади не може да ми повлияе. Ама знаете какво стана. Според него съм постъпил нечестно. Увери ме, че с чувствителната си душа не могъл, по думите му, да преглътне тази несправедливост и се превърна в мой и ваш враг. А с Мотамади си има стара вражда, тъй като мрази началници и директори.

— Сигурно е прав, след като явно съм отнела правото на друг. Но защо тогава ме назначихте?

— Каква стана тя, сега аз излязох виновен! Прецених, че другата кандидатка с квалификацията, която има, може да си намери работа на друго място, както и стана. След по-малко от седмица бе назначена, докато за вас щеше да бъде много по-трудно. Както и да е, за голямо съжаление бях принуден да му разкажа за съпруга ви. Обаче вие не се притеснявайте, на него може да му се има доверие. Между нас да си остане, и той цял живот е имал политически проблеми.

На другия ден, унил и пребледнял, господин Ширази влезе в стаята ми със зачервени и пламнали очи. Явно не знаеше как да започне, но най-сетне каза:

— Знаете, че не зависи от мен.

Ярост напиря в мен като мрак.

Станал съм вълк, зъл единак.

— Наистина аз се отнесох зле с вас — продължи той. — Право да си кажа, работите добре и трудно мога да ви откроя грешки. При положение че в писма от два-три реда шефовете правят хиляди.

След това той стана един от моите най-големи защитници и приятели. За разлика от ага Заргяр обаче много повече любопитстваше да разбере за политическата дейност на Хамид и на групата му и как е бил заловен. При всяка възможност задаваше въпроси и въодушевено настояваше да разказвам неща, които предпочитам да премълча. Съчувствието му бе примесено с такава злоба и ярост към режима, че чак ме плашеше. Веднъж, докато разказвах, забелязах как разгневеното му лице бе станало мораво.

— Добре ли сте? — попитах уплашено.

— Не съм, но не се безпокойте, такъв съм си. Не можете да си представите какво става вътре в мен.

— Какво? Споделете, може пък и аз да се чувствам така, но да не мога да го изразя.

*Знаеш ли какво се случва вътре в мен —
същински град съм аз опустошен.
Така съм разгневен, че жаден съм за мъст,
жаден като пустинник в зноен ден.*

Не! Дори когато ми нанасяха най-силните удари, никога не бях изпитвала толкова силен гняв и мъка. Един път той ме попита за нахлуването в дома ми. Разказах му накратко какво се бе случило. Внезапно той изгуби самообладание и се разкрещя:

*Градът е пълен с псета — хора ръфат хора,
а лъвовете са се изпокрили.*

Скочих изплашена, затворих вратата на стаята и го замолих:

— За бога, господин Ширази, говорете по-тихо! Агентът на САВАК е на етажа!

По онова време смятахме, че половината от колегите ни са от службите, и се отнасяхме с подозрение, досада и предпазливост. Така той започна да ми рецитира стиховете си, които можеха да навлекат смъртна присъда на автора или на декламатора си. Разбихах ги с цялото си същество и се стараех да ги запомня. Ширази бе един от оцелелите след политическите погроми през 50-те години, които сломили младия му и чувствителен дух и вгорчили живота му.

Тревожно се питах толкова ли силно може да бъде влиянието на горчивите спомени от детството и младостта. Открих отговора в стиховете му, посветени на „деветнайсети август“^[4].

След онзи миг очите ми

*небе окървавено виждат.
И луна, и слънце — денем и нощя
зад блясък на кинжал надничат.*

Познанството ми с Ширази събуди у мен силна тревога за Сиатак. Спомних си пламъчетата на гняв и омраза, които забелязах през онази нощ в очите му. И той ли щеше да стане като Ширази? Дали и той, вместо да изпитва надежда, радост и устрем към красотата в живота, щеше да се поддаде на гнева, омразата, заядливиостта и самотата? Такова ли влияние оказват политическите и социалните проблеми върху чувствителните души? Боже, трябва да помисля за това дете!

* * *

В края на лятото стана година, откакто Хамид бе в затвора. Според присъдата трябваше да живеем още четиринайсет години без него. Нямахме друг изход, започвахме да привикваме с това положение. Очакването се превърна в главна цел на живота ни. Наближаваше последният срок за записване в университета и аз трябваше да взема решение или завинаги да се откажа да продължа образованието си и така да отнеса в гроба заветната си мечта. Или като се запиша, да подложа на огромен стрес себе си и децата. Знаех, че с всеки семестър лекциите стават все по-сложни, а с ограниченото време, с което разполагах, не можех да ги посещавам, без това да се отрази на служебните ми ангажименти. Дори да не възразявах, нямаш право да злоупотребявам с благосклонността на началниците си. От друга страна, работата ми изискваше по-висока образователна степен. В учреждението хора с висше образование ми даваха заповеди и ми оставяха да печатам писмата им, пълни с грешки. Съжالياвах, че не съм завършила, и това още повече засилваше желанието ми да продължа да уча. Особено сега, когато знаех, че още дълго ще трябва сама да се грижа за децата си, това бе начин за увеличаване на дохода ми. Естествено, с университетска диплома положението ми щеше да е доста по-различно.

Както и очаквах, всички в моето семейство бяха единодушни, че трябва да забравя за университета, но учудващото бе, че семейството на Хамид споделяше тяхното мнение.

— Ти сега си под голямо напрежение — каза съчувствено свекър ми. — Ще можеш ли да носиш две дини под една мишница?

Свекърва ми, притеснена както винаги, го прекъсна:

— Почти цял ден си на работа, следобедите ли ще ходиш на лекции? А какво ще стане с децата? Не помисли ли колко самотни ще са тези невинни момчета?

Маниже, която бе бременна в последните месеци, а преди това така и не успя да влезе в университета, отказа се и се омъжи, се обърна към родителите си и с обичайното си самодоволство каза:

— Не разбирате ли — всичко е състезание. Нали нашата Мансуре е следвала.

Опитах се да се овладеея, но в последно време лесно кипвах, пък и вече не бях предишното нескопосано момиче от провинцията, което изпълнява заповеди и се съгласява с всичко, което ѝ се каже. Гневът, който забушува в мен, премахна всичките ми колебания и прогони парализирания ме страх:

— Сега, когато съм и баща, и майка и трябва да направлявам живота им, съм принудена да мисля как да осигуря по-голям доход. Със сегашната си заплата няма да мога да посрещам нуждите на децата в бъдеще, пък и разходите по тях от ден на ден се увеличават. Не се притеснявайте за своите внуци, не им липсва обич и внимание. Помислила съм за всичко.

Обаче в действителност въобще не бях мислила. Вечерта седнах с децата и се помъчих да ги запозная с положението и да ги помоля да ми съдействат. Отначало ме слушаха внимателно. Изтъкнах им минусите и плюсовете от следването, но когато казах, че ще трябва да се прибирам по-късно у дома, Сиатак задвижи шумно автомобилчето си и по този начин ми даде да разбере, че не желае повече да слуша. Млъкнах и загледах въпросително Масуд, а той с невинните си очички се взираше в лицето ми. Дойде до мен, погали ме по косата и после попита:

— Мамо, ти много ли искаш да ходиш в университета?

— Сине, моето ходене в университета ще е от полза за всички ни. Може малко да ни е трудно, ама ще мине, но пък заплатата ми ще

стане по-голяма и ще живеем по-добре.

— Не... Питам дали искаш да ходиш.

— Ами да, хвърлих труд, за да се запиша.

— Отивай, щом искаш. Ние ще се справим. Вечер ще ходим при биби, за да не ни е страх, а дотогава татко ще се е върнал и ние няма да сме сами.

Сиатак хвърли количката си и възкликна:

— Глупаво дете! Как така татко ще си дойде? Не може.

— Недей така, миличък, трябва да се радваме и да сме оптимисти. Трябва да сме благодарни дори само за това, че е жив. Накрая ще си дойде.

— Какви ги приказваш? Защо лъжеш детето? Дядо каза, че ще седи петнайсет години в затвора.

— Но през това време могат да се случат много неща. Пък и за добро поведение намаляват присъдата.

— Е, добре, значи ще станат десет. Каква полза, тогава вече ще съм на двайсет и за какво ще ми е баща? Аз си искам бащата сега, точно сега...

* * *

Отново ме загризаха съмнения. В службата приятелите ми ме убеждаваха да не се отказвам, господин Заргяр ми обеща да направи така, че и сутрин да мога да ходя на лекции, стига след това да си свършвам работата извън работното време. По някаква случайност точно тогава уважиха многобройните ни молби и разрешиха на мен, децата и родителите на Хамид да му отидем на свиждане. Бях радостна и неспокойна. Свекър ми дойде при мен и ми каза:

— Аз няма да кажа на майка му и ти не казвай на децата. Не сме сигурни в какво състояние е, ако е добре, следващия път ще заведем и тях.

Тези думи още повече засилиха безпокойството ми. Нощта преди свиждането сънувах, че са го разкъсали, че целият е в кръв и го водят при мен, за да прекара в прегръдките ми последните мигове от живота си. Уморена и разстроена, потеглих рано сутринта. Не съм сигурна дали стъклата бяха прашни, или виждах всичко през сълзи. Най-сетне

го доведоха. Противно на очакванията ми изглеждаше чист, спретнат, вчесан, обръснат, но невероятно слаб и мършав. Гласът му ми се стори променен. Няколко мига никой не продума. Баща му се окопити пръв и го попита как е и какво е в затвора. Хамид го погледна смаян, сякаш искаше да каже: „Що за неуместен въпрос?“. Сетне отвърна:

— Затвор като затвор, вие ми разкажете за себе си. Как са мама и децата?

Явно не бе получил доста от писмата. Отвърнах му, че децата са добре и са пораснали. Тази година Сиамак ще бъде в пети, а Масуд — във втори клас. И двамата бяха отличници. Попита ме за работата ми, разказах му, че там всички се отнасят с мен много добре заради него. В очите му проблесна нещо, разбрах, че не трябва да говоря подобни неща. Най-накрая стана въпрос за университета. Споделих, че съм объркана и изпълнена със съмнения дали да продължа. Той се засмя:

— Помниш ли, че мечтата ти беше да завършиш гимназия? Но за теб и диплома за висше е малко, ти си талантива и амбициозна, трябва да вървиш напред. Ще вземеш и докторска степен.

Не разполагахме с време, за да му обясня, че ще ми е много трудно и ще погълне голяма част от времето, само рекох:

— Не е никак лесно — учене, работа, а с децата какво да правя?

— Ще се справиш! Не си вече онова объркано момиче от провинцията отпреди единайсет-дванайсет години. Ти си способна, работеща жена, която прави невъзможното възможно. Много се гордея с теб.

Очите ми се наляха със сълзи:

— Наистина ли? Наистина ли е така? И вече не се срамуваш, че имаш жена като мен?

— Че кога съм се срамувал? Ти си моята добра съпруга, от ден на ден ставаш все по-добра и напредваш. Всеки мъж мечтае за жена като теб и ми е много мъчно, че ние с децата сме ти бреме.

— Боже, що за приказки! Та ти и децата сте най-скъпото, което имам в живота!

Ох! Така ми се искаше да го прегърна, да склоня глава на рамото му и да заплача. Почувствах, че притежавам вулкан от енергия и наистина имам силата да се справя с всичко.

* * *

Записах се. Избрах няколко курса в удобно за мен време. Говорих с Парвин ханом и Фати и те се съгласиха да ми помагат. Парвин ханом идваше следобед при децата един-два пъти в седмицата, тъй като мъжът ѝ бе болен. Три вечери през седмицата за тях се грижеха Фати и мъжът ѝ. Тъй като сестра ми беше в последните месеци от бременността си, оставих колата на разположение на Садег хан, за да вози Фати у нас или децата у тях, или всички заедно да ходят на кино или в парка. Използвах всяка възможност да уча: свободното време в службата, рано сутрин, късно вечер, обикновено заспивах над книгите. Хроничното главоболие, което имах като млада, се засили и зачести. Но не беше важно, вземах болкоуспокоителни и продължавах да работя. Задълженията ми сега включваха тези на майка, на домакиня, на служителка, на студентка и на съпруга на затворник. Към последното се отнасях с най-голямо старание.

Постепенно привикнах към трудното ежедневие и се справях с него. Вече не ми тежеше. Тогава разбрах, че човек може да се справи с много повече неща, отколкото си мисли, и след време се адаптира към ритъма си на живот и обема на работата, която има да върши. Бягах като спринтьорка по пистата на живота и думите на Хамид „Гордея се с теб!“ отекваха в ушите ми като аплодисменти на многобройна публика — стимулираха ме и ми вдъхваха сили.

* * *

Един ден преглеждах вестника от предната вечер и случайно погледът ми се спря на некролозите. До този момент не им бях обръщала внимание, но едно име ми се наби в очите. Беше известие за смъртта на Ебрахим Ахмади — бащата на Парване. Сърцето ми се сви. Пред мен изникна благородното му и мило лице. Неволно се просълзих и споменът за Парване нахлу в съзнанието ми. Времето и разстоянието не можеха да заличат от сърцето ми милия спомен и обичта ми към нея. След телефонния разговор с майка ѝ няха други вести от нея. Затънала в грижите си, не намерих време да потърся

отново Парване. Където и да се намираше, със сигурност щеше да дойде за погребението на баща си.

* * *

На влизане в джамията бях много развълнувана, ръцете ми се бяха изпотили. Затърсих Парване с очи сред редицата от насядалите опечалени, но не я видях. Изключено бе да не е дошла. В този момент пълничка жена с изрусена коса, която малко се подаваше от черния воал, вдигна глава и погледите ни се срещнаха. Да, това беше Парване! Колко се бе променила за тези единайсет-дванайсет години! Хвърли се в прегръдките ми и почти през цялата церемония плакахме и стояхме прегърнати, без да си разменим и дума. Тя скърбеше за починалия си баща, а аз изплаквах натрупаната през всички години мъка. Накара ме да седна до нея, стисна ръката ми. След погребението настоя да отида у тях. Когато около нея малко утихна, седнахме да си поговорим. Не знаехме откъде да започнем. Сега, като се вгледах в нея, установих, че тя си е същата Парване, само понапълняла, с изсветлена коса и с подпухнали от плач очи.

— Щастлива ли си, Масум? — попита ме накрая.

Изненадах се и се стреснах. Не знаех какво да отговоря.

Този въпрос винаги ме объркваше. След продължителната тишина и моето двоумене тя тръсна глава:

— Боже господи! Твоите проблеми сякаш нямат край!

— Моля те, аз не се оплаквам, просто не знам какво означава да си щастлива! Иначе има с какво да се похваля: две добри и здрави момчета, мъжът ми също е добър човек, въпреки че не е при нас, работя, уча. Помниш вечната моя мечта?

— Още ли не си се отказала от нея? Повярвай ми, не си струва. Какво мислиш, че правя с моята диплома от гимназията?

— Ооо, отдавна завърших гимназия! Сега съм студентка по персийски език и литература в Техеранския университет.

— Наистина ли? Браво на теб! Страшно си упорита! Винаги си била много добра ученичка. Но не съм допускала, че след толкова години с деца и мъж ще можеш да учиш. Добре, а съпругът ти не те ли спира?

— Напротив, той настоява.

— Много хубаво, значи е разбран човек, ще трябва да се запозная с него.

— Да, ако е рекъл господ, след петнайсет години.

— Как така? Защо? Не е ли тук?

— В затвора е.

— Леле... Жива да не бях. Какво е направил?

— Политически затворник е.

— Вярно? В Германия често чувам някои иранци, членове на Конфедерацията и други противници да говорят за политическите затворници. Значи мъжът ти е от тях. Казват, че ги изтезават. Вярно ли е?

— На мен нищо не ми казва, но съм прала доста окървавени дрехи. От известно време не ни разрешават свиждане с него, не знам в какво състояние е.

— А кой ви издържа?

— Нали ти казах, че работя.

— Значи ти сама се грижиш за всичко.

— Не е толкова важно, че се грижа, самотата е трудна. О, Парване, не знаеш колко самотна се чувствам. Непрекъснато съм заета и нямам и минута покой, но съм адски самичка. Толкова се радвам, че те виждам. Страшно се нуждая от теб. Ами ти... щастлива ли си?

— Не е зле. Имам две дъщери — Лейла и Лале, на осем и четири. Мъжът ми не е лош, мъж като всички. Свикнах с живота там, но вече няма да мога да оставя мама сама. Сестра ми Фарзана също е с две малки деца, заета е със своите си проблеми. От братята си не мога да очаквам нищо. Пък и Хосроу от известно време настоява да се върнем в Иран. Вече трябва да го решим окончателно и мисля, че ще се върнем да живеем тук.

* * *

Естествено, беше невъзможно да се наприказваме с Парване на първото си виждане. Нужни ни бяха дълги дни и нощи. Разбрахме се в петък от сутринта да отида с децата у тях. Беше много хубав ден. През живота си не бях приказвала толкова много, за щастие годините и

дългата ни раздяла не бяха успели да ни отчуждят. Все още си говорехме по-свободно една с друга, отколкото с всеки друг. Винаги ми е било трудно да споделям и необходимостта през тези години да пазя тайните на Хамид ме бе отучила да говоря непринудено. Сега можех да разкрия на Парване най-съкровените си тайни. Бях намерила приятелката си и вече никога нямаше да я загубя. За щастие те много бързо си уредиха нещата и след кратък престой в Германия Парване се премести със семейството си в Техеран. Мъжът ѝ се зае с лекарската си практика, а тя си намери работа на половин ден в Ирано-немското дружество. Разказала на съпруга си за живота ми, а той много се впечатлил и започна да се чувства някак отговорен за нас. Децата ни също се сприятелиха и си играеха много хубаво. Парване непрекъснато измисляше как да ги забавлява. Водеше ги на кино, на разходки, на басейн. С появата на Парване животът ми доби нова форма и цвят. И децата ми, които бяха унили и самотни — особено след като Фати роди, отново живнаха.

* * *

Изтече още една година. Свижданията с Хамид станаха почти редовни. Веднъж в месеца вземах и децата с мен. Но след всяка среща с него те ставаха някак различни и им трябваше седмица да дойдат на себе си. Масуд ставаше по-тих и по-тъжен, а Сиатак — по-необуздан и по-сприхав. Хамид при всяка среща ми се струваше някак остарял, но аз се радвах на тези посещения. Ходех в университета, всеки семестър вземах най-необходимите курсове, а в службата ме назначиха на постоянен договор. Още не се бях дипломирала, обаче ми възлагаха отговорна работа и всички ме уважаваха. Господин Заргяр ме държеше под наблюдение с авторитетния си проницателен поглед и с голяма увереност ми доверяваше материалите си. Господин Ширази, който ми беше станал най-добър приятел, вече не ми създаваше главоболия, въпреки че от време на време бе намусен и нито се водеше, нито се караше. Хиляди пъти устройваше шумни скандали и влизаше в пререкания, от които страдаше най-много той самият. Стараех се да го откажа от черногледството му и да му обясня, че никой не му е враг, че

в ничии думи не се крие подтекст. В отговор декламираше: „Страхът прогони доверието от сърцето ми, съмнението сега е моя любима“.

Не се чувстваше комфортно сред никое множество, не се присъединяваше към никоя групичка, във всяко действие откриваше следите на политическите предатели. Смяташе всички за продажници и раболепни слуги на режима. Колегите нямаха нищо против присъствието му, но той самият странеше от тях.

— Не ви ли омръзва самотата? — попитах го веднъж.

В отговор изрецитира:

*На скръбта любим съм аз,
за очите ми светлик е самотата,
като свещ изгарям във тъгата.
За мен е като слънце, като море е в мен —
навеки безнадежден и безкрайно сам.*

Един път господин Заргяр му подхвърли на шега:

— Ама много навътре го вземаш! Положението не е толкова страшно, колкото ти се струва. До известна степен такива проблеми има във всяко общество. И на нас не ни се нравят много неща, но не правим от мухата слон и не страдаме.

А Ширази отвърна:

*Махни се, не разбираш кое ме мен терзае —
бълнуващият в плам единствен знае.
Необяснимо е, че други не горят така,
а на мен приписват лудостта.*

Веднъж Ширази влезе в ожесточен спор с генералния директор, затръшна вратата и напусна кабинета му. Всички го наобиколиха, за да се помъчат да оправят нещата.

— Човече, смири се малко, в края на краищата тук е учреждение, а не хан — рече някой. — Понякога трябва да си затраеш.

В отговор Ширази извика:

*Не скланям глава пред подляри.
Такъв съм аз, знайте го, нисши твари.*

— Ага, не бива да сте толкова чувствителен. Така не може да се живее.

Ядосан кресна:

*Бъди лъв, но се напъхай в овча кожа
и като всички малодушен стани.*

— Господин Ширази, успокойте се, не може да напуснете просто така. Все някъде трябва да се задържите на работа.

— Може.

*Докога ще търпя тез несгоди?
Ножът до кокал ме прободете.*

— Добре, какво мислите да правите сега?

— Отивам си. Трябва да се махна оттук...

*Навсякъде цари страх, ужас и боязън —
това е участи ми тук — ама че съблазън!*

След това той бързо напусна страната. В деня, в който дойде да си вземе нещата от офиса, се сбогува с мен и каза:

— Поздрави своя мъж герой и му предай от мен следното:

*Не само Мансур Халладж^[5] срещнал е смъртта.
Кажеш ли истината — намираш гибелта.*

След като си замина, в службата се възцари покой. И дори господин Заргяр, който се разбираше с него, като че ли в последно време вече не можеше да го издържа. Но споменът за Ширази, дълбоката му тъга и терзанията му завинаги останаха в съзнанието ми. Те станаха причина да се постарая горчивият опит в живота на децата ми да не намери отражение в душите им. Стараех се да създам у дома весела обстановка, така че те да не забравят да се смеят, а тъгата и омразата да не покълват в сърцата им. Организирах състезание по разказване на смешки и всеки, който разкажеше своя шега, получаваше награда. Опитвахме се също да се имитираме, исках да се научат да се надсмиват над себе си и проблемите си. Упражнявахме се да говорим на различни диалекти, насърчавах ги да пеят и да слушат силна музика и весели песни. Танцувахме. Вечер бях капнала, но играех с тях, гъделичках ги, а те се превиваха от смях. Устройвахме си и бой с възглавници, докато най-сетне не легнеха да спят. Това ме изтощаваше, но нямах друг изход, трябваше да запазя приятната атмосфера вкъщи, за да се реванширам за отсъствията си, да влея радост, след време да не гледат на света през очите на господин Ширази.

* * *

Фати много скоро след сватбата си стана майка на красиво момиченце с лешникови очи. Наречекоха я Фирузе^[6]. Децата много я обичаха. И най-вече Масуд, който винаги бе готов да си играе с нея. След смъртта на мъжа си Парвин ханом получи свобода и спокойствие, особено след като преди това най-последно успя да прехвърли къщата на свое име. Но никога не го спомена с добро и така и не му прости за всичко, което ѝ бе сторил. След това тя започна да прекарва повече време с нас. Всеки път, когато ми се наложеше да закъснея, тя оставаше при децата, свършваше голяма част от домакинската работа, за да мога аз да си отпочина и да имам повече време за синовете си. Чувстваше се виновна за съдбата и самотата ми и със специалната привързаност, която изпитваше към мен, се стараеше да се реваншира.

* * *

По настояване на Махмуд Али отиде да поиска ръката на дъщерята на един от хаджиите от пазара, който бе уважаван търговец. Официално се разписаха и решиха есента да вдигнат тежка сватба в зала, в която мъжете и жените да празнуват отделно. Този съюз се осъществи по желание на Махмуд, затова той обеща всякаква помощ и безпрекословно прие всички идиотски прищевки на семейството на булката, които приличаха по-скоро на търговска сделка от древните времена, отколкото на приготовления за сватба. А когато татко се възпротиви, че не може да поеме всички разходи, и попита що за безумици са това, той простичко обясни:

— Капиталовложение. Парите много бързо ще ни се върнат. Чакай само да видиш какъв чеиз ще донесе булката, а и ние покрай баща ѝ какви сделки ще направим.

* * *

Междувременно Ахмад напълно се откъсна от нас. Никой не желаше да говори за него, старяха се, доколкото е възможно, да не споменават дори името му. От доста време вече татко официално го бе изгонил от къщата и сподели с мен:

— Благодаря на бога, че не знае къде живееш, иначе кой знае как щеше да те изложи или дори да те намушка с нож.

Ахмад пропадеше толкова стремглаво, че всички бяха загубили надежда той някога да се оправи. Само Парвин ханом все още се срещаше с него и тайничко го споменаваше пред мен:

— Не бях виждала човек, който толкова упорито да се самоунищожава. Жалко, какво хубаво момче беше! Ако го видиш сега, няма да го познаеш. Помни ми думата, в най-скоро време ще открият трупа му в някоя канавка в долната част на града. Жив е само благодарение на грижите на майка ти. Ама пред никого не го споменавай, чуваш ли. Ако баща ти научи, ще ѝ откъсне главата. Горката женица, все пак е майка, а той ѝ беше любимецът. Сутрин, когато баща ти отидеше на работа, Ахмад пристигаше у вас. Майка ти му слагаше да се нахрани, правеше му кебап, даваше му чисти дрехи, измиваше го и ако има, му пяхаше пари и нещо за ядене в джоба.

Обаче само някой да ѝ намекне, че Ахмад е на хероин, очите му ще избоде. Бедничката, все още се надява, че той ще се оправи.

* * *

Предсказанието на Парвин ханом много скоро се изпълни, но Ахмад също вкара в гроба и баща ми. Брат ми бе толкова изпаднал, че за пари бе готов да върши всичко. Отново в абстиненция и останал без пари, той влязъл у нашите, за да вземе килима и да го продаде. Обаче татко го сграбчил и се помъчил да му го издърпа, но получил тежка сърдечна криза, тъй като болното му сърце не можело да издържи на напрежението и на схватката. Откарали го в болница, където една седмица беше на легло. Няколко дни прекарах пред вратата на спешното. Когато състоянието му се подобри, го преместиха в отделението. Всеки ден ходех с децата да го виждам. Сиатак, който напоследък много се бе източил, свободно влизаше с мен, а на Масуд, след хиляди молби и увещания, само два пъти разрешиха да се види с дядо си. По време на свижданията Сиатак не отронваше дума, през цялото време седеше до дядо си и държеше ръката му в своята. Напразно се надявахме състоянието му да се подобри. Последва втори масивен инфаркт. Върнаха го в интензивното и след двайсет и четири часа предаде богу дух. Така загубих единствената си истинска опора и закрила в живота. Откакто Хамид бе в затвора, се чувствах изолирана и сама, но след смъртта на баща си разбрах, че съществуването му дори отдалеч е било като разперено над мен крило, а светлината на неговото присъствие е озарявала най-тъмните мигове на живота ми. След като той си отиде, контактите ми с онази къща станаха вяли. Цяла седмица не спрях да плача, но когато се опомних и се огледах около себе си, установих, че скръбта ми не може да се сравни с мълчаливата тъга и мъка на Сиатак. Това дете, което не проля и сълза, бе като балон, който всеки миг можеше да се спука.

— Жалко, че баща ти толкова много обичаше това дете, а то не проля и сълза за него дори когато го полагаха в гроба. Не съм очаквала такова нещо — нареждаше скръбно мама.

Беше ми ясно, че състоянието му е много по-сериозно, отколкото изглежда на пръв поглед.

Един ден оставих Масуд у Парване и със Сиамак отидохме на гроба на ага джан. Синът ми стоеше над мен като тъмен облак и се стараеше да гледа на другаде и в мислите си да бъде надалече от това място. Започнах да говоря за баща си и за спомените, които имам с него. За обичта му и за липсата му. Не след дълго го накарах да седне до мен и пях погребални песни, докато Сиамак избухна в сълзи. Плака до вечерта, а когато Масуд се прибра и го видя, и той ревна. Оставих ги да плачат, докато стана време да лягат, за да им олекне. Трябваше да излеят цялата мъка от мъничките си сърца. След това ги накарах да седнат и ги попитах:

— Според вас какво трябва да правим, за да запазим жив спомена за него? Той какво очаква от нас, ние как трябва да живеем, за да е доволен от нас? Аз стигнах до извода, че трябва да се опитаме да се върнем към обичайния си начин на живот, за да запазим вечен спомен за него, трябва да продължим както преди.

* * *

Не бяха изминали и три месеца от смъртта на ага джан, когато Ахмад бе сполетян от такъв край, какъвто Парвин ханом предвиждаше за него. Уличен метач открил трупа му на една от пресечките в долната част на града. Али отиде да го разпознае. Нямаше погребална церемония и освен ханом джан, която се прегърби от мъка, никой не плака за Ахмад. Чувствах се виновна, че не скърбя за смъртта му, но дълго време, щом се сетех за него, неясна тъга стисваше сърцето ми.

Естествено, при тези условия Али не можеше да вдигне сватба. Затова той се видя принуден без много шум да доведе жена си в бащиния дом, който ага джан от няколко години бе прехвърлил на името на ханом джан. Отчаяна и самотна, мама се оттегли и остави къщната работа в ръцете на новата си снаха. Така вратата на къщата, единствено мое убежище в тежки моменти, завинаги се затвори за мен.

[1] Под това име до Ислямската революция през 1979 г. в Иран се произвежда прочутият *Ситроен 2CV*. След национализацията иранската компания продължава да произвежда *Жиан* без участието на „Ситроен“. — Б.пр. ↑

[2] Съкр. от „Сазман-е етелаат ва амният-е кешвар“ (Организация за информация и безопасност на страната), тайна полиция, основана от Мохамад Реза Пахлави със съдействието на ЦРУ и действаща от 1957 до 1979 г. — Б.пр. ↑

[3] Тринайсетият ден след Ноу руз. Тринасет се смята за нещастно число, затова на този ден всички излизат на открито, за да изнесат бедите от дома си. — Б.пр. ↑

[4] На тази дата през 1953 г. при операция „Аякс“ на британските и американските разузнавателни служби е свален министър-председателят д-р Мохамад Мосадег. Много учени предполагат, че насилственото му сваляне е било мотивирано от британско-американското противопоставяне на опита на Мосадег да национализира иранския петрол. — Б.пр. ↑

[5] Абу Абдуллах ал Хусейн ибн Мансур Халладж (858–922) — ислямски богослов и мистик, представител на суфизма. — Б.пр. ↑

[6] Тюркоаз (*перс.*) — Б.пр. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

В средата на 1977 г. почувствах политическо неспокойствие в страната. Начинът, по който хората говореха и се държаха, осезаемо се бе променил. В учрежденията, по улиците и най-вече в университета бяха станали по-дръзки. Положението в затвора се подобри и Хамид и останалите затворници получиха повече облекчения. Освен това намаляха ограниченията за предаването на дрехи и на храна. Но в своето разбито сърце не намирах лъч светлина и не можех да си представя величината на случващите се събития.

* * *

Няколко дни преди Ноу руз въздухът ухаеше на пролет. Вървах към къщи, потънала в мисли. Там се сблъсках с интересна гледка. В средата на хола бяха нахвърляни няколко чувала с ориз, ламарини с олио, торби с чай и боб и различни други хранителни продукти. Бях изненадана. Бащата на Хамид понякога ни носеше ориз, но не и толкова други неща. След затварянето на печатницата и те изпитвах финансови затруднения. Като ме видя така обърквана, Сиатак каза през смях:

— Чакай да видиш най-хубавото! — и ми подаде плик с банкноти. В него имаше голяма пачка от по сто томана.

— Какво е всичко това? — попитах. — Откъде дойде?

— Познай!

— Да, мамо, това е състезание!

— От дядо ви?

— Нее... — и двамата се засмяха дяволито.

— Парване?

— Не! — и отново смях.

— Парвин ханом? Фати?

— Изключено! — заяви Сиатак. — Никога няма да познаеш...
Да ти кажа ли?

— Да, бързо казвай кой ги донесе!

— Вуйчо Али! Но нареди да ти кажем, че са от вуйчо Махмуд.
Бях шокирана.

— Ха! Защо? Видял е предзнаменование в съня си?

Вдигнах телефона и се обадох на мама. Тя не знаеше нищо.

— Тогава ми дай Али! — наредих й аз. — Да видя какво е станало.

Али ме поздрави много сърдечно, тонът му не бе обичайният.

— Какво става, Али ага? Да не би да раздаваш храна на бедните?

— Какво говориш, како, просто изпълних дълга си.

— Какъв дълг? Нищо не съм ви искала.

— Много си великодушна, но все пак ние трябва да изпълним дълга си.

— Благодаря ти, Али джан, но аз и децата ми не се нуждаем от нищо. Ако обичаш, ела веднага и си вземи всичко.

— И като го взема, какво да го правя?

— Не знам, прави каквото искаш. Дай продуктите на някой, който има нужда.

— Како, не знаеш как стоят нещата. Аз нямам нищо общо, батко ти ги изпрати. На него му кажи. Не изпрати само на теб, а и на много други. Аз само ти ги донесох.

— Странно, значи той раздава милостиня? Нечувано и невиджано! Да не би да се е побъркал?

— Какво говориш, како? Иди после и прави добро!

— На мен доста добро сте ми правили. Много ви благодаря. Моля те по-бързо ела и си вземи и това.

— Само ако батко ми нареди... Тогава ще дойда да ги прибера. Говори с него.

— Добре, точно това ще направя.

Позвъних в дома на Махмуд. Случаите, в които се бях обаждала, се брояха на пръстите на едната ми ръка. Вдигна Голам Али и след обичайните поздрави даде слушалката на баща си.

— Здравей, сестро, как така се сети за нас?

— По някакво съвпадение и аз исках да те попитам същото. Какво стана, че си спомни за нас? И си ни изпратил милостиня.

— Каква милостиня, това ти се полага. Съпругът ти е в затвора, защото се бореше за свободата и срещу тези безбожници. Ние, дете нямахме смелост да се бием и да понесем затвора и изтезанията, сме длъжни поне да се грижим за семейството му.

— Но, батко, Хамид вече четири години е в затвора и през това време ние с божията помощ някак сами се справяхме. Нямаме нужда от никого и ще продължим да го правим.

— Права си, сестро, имаш пълното право да ни се сърдиш. Срам ме е, не бях на себе си, не ми дойде на ума, прости ми.

— Моля те, батко, уверявам те, че сме в състояние да се грижим за себе си. Не желая децата ми да растат от подаания. Ако обичаш, изпрати някого да вземе тези неща...

— Какви са тези приказки? Аз имам дълг, ти си моята любима сестра, а Хамид е нашата гордост.

— Но, батко, Хамид е същото онова нещастно комунистче, когото ти наричаше разбойник и смяташе, че заслужава смъртна присъда.

— Не се заяждай, сестро, защо е тази злоба... Казах ти вече, че тогава не разбирах нещата. Сега смятам всеки, който се е борил срещу тираничния режим, достоен за похвала, бил той мюсюлманин или неверник.

— Отлично, батко, въпреки всичко не се нуждая от тези неща, така че ела и си ги вземи.

— Раздай ги на съседите или ги изхвърли. Няма кого да изпратя!
— рече ядосано и затвори телефона.

* * *

През следващите месеци промените ставаха все по-осезаеми. В службата, въпреки че никой не трябваше да разбира, че мъжът ми е политически затворник, на практика почти всички знаеха и доскоро, с изключение на най-близките ми колеги, останалите се държаха резервирано и идваха в стаята ми само когато го налагат служебните задължения. Бях свикнала с това положение, но напоследък цялата предпазливост и въздържаност бяха изчезнали. Явно вече никой не се страхуваше да контактува с мен. Кръгът ми от познати непрекъснато

нарастваше. Колегите ми не се възмуцаваха от прекомерните ми отсъствия, нито че уча на работното място. Накрая се стигна дотам, че роднините, приятелите, състудентите и колегите в службата открито обсъждаха мен и проблемите ми. Интересуваха се как е Хамид и изказваха съчувствие и загриженост. На обществени събрания ме канеха да седя на централно място и се превръщах в обект на внимание. Колкото аз се чувствах неловко, толкова Сиатак се радваше и перчеше. Сякаш му порастаха криле и той въодушевен говореше за баща си с нескрита гордост.

Отговаряше на въпросите относно залавянето му и нахлуването в нашата къща. Лошото беше, че с детското си въображение доста разкрасяваше нещата.

Няма и две седмици от началото на учебната година, когато ме привикаха да се явя в училището на Сиатак. Притесних се, че както обикновено се е скарал или сбил с някого. Но когато влязох в учителската стая, разбрах, че поводът е друг.

Наобиколиха ме група учители и заместник-директорът. Затвориха вратата, за да не разберат други хора, като например директорът и служителите от администрацията. Явно им нямаша доверие. Заразпитваха ме за Хамид, за политическата обстановка в страната, за бъдещите промени и за революцията. Бях смаяна — те смятаха, че разполагам със секретни сведения за по-нататъшните планове за разгръщане на революцията. Разказах им каквото искаха да знаят за ареста на Хамид, но за останалото само отвърщах: „Не знам“, „Няма откъде да знам“. Стана ясно, че Сиатак е говорил за баща си, за революционната му дейност и нашата осведоменост по политическите въпроси с такова преувеличение и въодушевление, че поддръжниците са решили не само да се убедят в истинността на думите му, но и лично да се срещнат с главните участници. Една от учителките с насълзени очи каза:

— Естествено е такъв баща да има син като Сиатак! Нямаме представа колко красиво и пламенно говори само.

— Какво разказва за баща си?

Бях любопитна да разбере какво говори Сиатак за баща си пред непознати.

— Като възрастен, като оратор той смело застана пред всички ни и заяви: „Моят баща се бори за свободата на потиснатите. Много

негови другари загинаха за каузата, а той от години е в затвора. Не се е огънал пред зверските изтезания и не е проронил дума“.

На връщане към къщи ме разкъсваха противоречиви емоции. Радвах се, че Сиатак се самоутвърждава, като привлича внимание и се чувства горд. Обаче бях обезпокоена, че си създава и почита кумири. Открай време беше трудно дете, а сега в ранните си младежки години преживяваше смуцаващ и деликатен етап. Притеснявах се как сега ще се справи с гордостта и одобрението, след като беше подложен на толкова обиди и унижения. Щеше ли да устои неговата незряла личност на подобни спадове и върхове? Чудех се защо се нуждае от толкова внимание, одобрение и любов. Стараех се, доколкото мога, да му ги дам.

* * *

Уважението и възхищението на околните се усилваше с всеки изминал ден. Изглеждаше ми преувеличено и пресилено и се питах дали не се дължи просто на любопитство. Независимо от това ми ставаше все по-трудно и досадно. Понякога се чувствах неискрена, лицемерна и виновна. Непрекъснато обяснявах на всички, че не зная нищо за идеите и убежденията на съпруга си и никога не съм му помагала в този негов път. Но хората отказваха да приемат тази истина. В службата и в университета по време на всяка дискусия относно революцията хората ме сочеха и ме избираха за свой представител. Когато обяснявах, че не знам нищо, че нямам нищо общо, те го приемаха за проява на присъщата ми скромност. Единственият, запазил същото отношение към мен, бе господин Заргяр, който внимателно наблюдаваше промените около мен. В деня, когато служителите решиха да изберат Революционен комитет в учреждението ни, за да засвидетелстват съпричастността си към надигащите се народни маси, един от моите колеги, който до този момент ме поздравяваше сухо и вяло, произнесе прочувствена реч за моята революционна, хуманна и свободолюбива личност и ме номинира за кандидат. Станах и с увереността, която бях придобила в трудния си обществен живот, благодарих на оратора за оказаното доверие и отхвърлих твърденията му, като най-чистосърдечно заявих:

— Никога не съм била революционерка. Съдбата ме срещна с човек, който има определени политически възгледи. Когато за първи път се сблъсках с нищожна част от основата и структурата на неговите убеждения, аз припаднах.

Всички се разсмяха и заръкопляскаха.

— Повярвайте ми, говоря ви истината. Именно поради този факт съпругът ми ме държеше настрана от своята дейност. С цялото си същество се моля за освобождаването му, но що се отнася до политическата идеология и политическото предимство пред другите, аз не го притежавам.

Мъжът, който ме номинира, се провикна от множеството в знак на протест:

— Но вие сте страдали, след като мъжът ви е в затвора от толкова отдавна. Сама сте се справяли с живота и сте се грижили за децата си. Не говори ли всичко това, че споделяте неговата идеология и убеждения.

— Не! Защото щях да направя същото и ако той бе в затвора за кражба. Това свидетелства само, че като жена и майка е мой дълг да се справям със своя живот и този на децата си.

Вдигна се шум, но по изражението на господин Заргяр разбрах, че съм постъпила правилно. Този път моите колеги гласуваха за мен заради моята скромност и искреност.

* * *

Вълнението от революцията растеше все по-силно с всеки изминал ден, а с неговия размах в моето сърце избуяваше нова надежда. Възможно ли бе да се превърне в реалност това, за което Шахрзад и другите жертваха живота си, а Хамид търпеше мъченията в затвора?

За първи път с братята ми бяхме на една страна, желяхме едно и също нещо, разбирахме се и се чувствахме близки. Те се държаха като истински братя и подкрепяха мен и семейството ми. Добротата на Махмуд стигна дотам, че каквото купуваше за децата си, купуваше и за моите. Мама със сълзи на очи мълвеше:

— Жалко, че баща ти не е жив да види тази обич. Все се притесняваше и казваше: „Когато умра, те с години няма да се виждат, а най-самотна ще бъде моята дъщеря, дете никого си няма и на която братята ѝ няма да помогнат“. Как ми се иска той да беше жив и да види как братята са готови да се жертват за сестра си.

* * *

Махмуд носеше позиви и магнетофонни записи, Али ги презаписваше, а аз ги разпространявах в университета и в службата. Сиамак и приятелите му скандираха по улиците различни лозунги, а Масуд рисуваше картини от демонстрациите и ги надписваше: „Свобода“. От лятото участвахме в срещи, лекции и протести срещу режима на шаха. Дори за миг не се запитах коя група организира тези събития. Какво значение имаше? Ние бяхме заедно и искахме едно и също нещо. Важното беше, че Махмуд със своите познанства имаше достъп до новини, записи и позиви. Струваше ми се, че всеки ден ме приближава до Хамид. Започнах да вярвам, че мечтата ми да сме истинско семейство и децата ми да имат баща вече не е неизпълнима. Сега с цялото си същество се радвам, че Хамид е жив. Изтерзаното му лице вече не ме караше да се питам дали не е по-добре той да беше загинал мигновено заедно с другарите си, вместо да търпи мъчения с години. Започнах да си мисля, че това, което преживя, не е било напразно и че много скоро ще бере плодовете от своята борба. Тяхната мечта ставаше реалност, хората се надигнаха и скандираха по улицата: „Долу тиранията!“. Когато навремето Хамид и другарите му говореха, че ще настъпят такива дни, ми се струваше нереалистично и идеалистично.

* * *

Докато революцията набираше сила, все по-слабо успях да контролирам синовете си. Бяха се сблизили с вуйчо си. Със специално внимание и привързаност, които за мен бяха нещо ново и странно, Махмуд идваше, вземаше ги и ги водеше да слушат дебати и речи.

Сиатак с удоволствие посещаваше тези събития и с радост следваше вуйчо си, докато Масуд много скоро се дистанцира и си служеше с различни извинения, за да не ходи. Щом попитах защо, той просто отвърна:

— Не ми харесва.

Когато по-настоятелно поисках да узная причината, той каза:

— Срамувам се.

Не можах да разбера от какво се срамува, но и не упорствах. Докато Сиатак с всеки ден все повече се въодушевяваше. Настроението му беше приповдигнато и престана да създава неприятности. Сякаш чрез скандирането на лозунги даваше отдушник на гнева и на неудовлетвореността си. Постепенно започна дисциплинирано да следва религиозните практики. Винаги му е било трудно да става рано сутрин, но сега се стараеше да не изпусне сутрешната молитва. Не знаех дали да се радвам, или да бъда загрижена от тази промяна у него. Някои неща, които правеше, например изключваше радиото, когато звучи музика, или отказът му да гледа телевизия, ме връщаха години назад и много ми напомняха за фанатичното поведение на Махмуд.

* * *

Към средата на септември Махмуд заяви, че иска да направи възпоменателна церемония за баща ни. Вече беше изминал месец от годината след смъртта му, но никой не се възпротиви. По всяко време и по всеки повод бяхме готови да се поклоним пред паметта на този скъп човек и да раздадем милостиня за него. Тъй като беше обявено извънредно положение и имаше полицейски час, решихме панихидата да бъде в петък по обяд и няколко дни преди това се заехме с приготвянията. Броят на гостите се увеличаваше с всяка минута. Мислено благославях Махмуд, че в тези размирни времена се реши да направи този помен. В уречения ден още от сутринта в дома му всички бяхме заети с работа. Ехтерам Садат, която ставаше все по-дебела, сновеше с охкане и пъшкане напред-назад. Белех картофи, когато тя най-накрая се отпусна до мен.

— И ти много се измори — обърнах се към нея. — Благодаря ти за това, което правиш. Всички много сме ти задължени.

— Няма защо — отвърна. — В края на краищата, време беше да направим една прилична панихида за ага джан, бог да го прости. Освен това е подходяща причина да съберем хората в тези времена.

— Между другото, Ехтерам джан, как е батко тези дни? Да чукна на дърво, напоследък май нямате проблеми.

— Къде ти? Всичко мина. Въобще не го виждам, какво остава да се караме. Прибира се толкова изморен и умислен, че не се занимава с нас, камо ли да придирия за нещо.

— Все така ли е вманиачен в молитвения ритуал? Непрекъснато ли го започва от начало?

— Да не чуе дяволът, сега е много по-добре. Толкова е зает, че няма време да се мие дълго преди молитва и да повтаря ритуала безкрайно. Революцията напълно го промени, сякаш го излекува. Сега Махмуд заявява: „Според аятолаха аз в момента съм в предните редици на революцията, която е по-важна от джихад в името на бога, и съм достоен за най-голямата божия благодат“. Така че в момента е обсебен от революцията.

Следобедът започнаха речите. Ние бяхме в задната стая и не чувахме добре. От страх гласовете да не ехтят на улицата не използваха високоговорител. Гостната и трапезарията бяха претъпкани с хора, едвам се сместихме най-отзад. Имаше народ и пред прозорците. След изказванията на двама-трима души относно революцията, тиранията на управляващите и нашата задача да премахнем настоящия режим, чичото на Ехтерам Садат взе думата. Вече беше известен духовник и след няколкото месеца в затвора мнозина го считаха за герой. В началото той изброи добродетелите на баща ми, а после продължи:

— Това уважавано семейство години наред се бори за вярата и за нашата родина и понесе своите рани. През 1963 г., след събитията от пети юни и залавянето на аятолах Хомейни, те били принудени да напуснат своя дом в Гом, защото животът им бил застрашен. Преживели са тежки удари, дадоха млад живот, загубиха сина си, а зет им все още е в затвора и само бог знае какви мъчения трябва да изтърпи...

За малко се обърках, нямах представа за кого говори. Сръгах с лакът Ехтерам Садат:

— За кого говори?

— За мъжа ти, за кой друг!

— Не, този младеж, който сме изгубили...

— За Ахмад, за кой друг.

— Ха! За Ахмад?! — не можех да повярвам.

— Ами да, не си ли се замисляла при какви загадъчни обстоятелства умря той? Насред улицата, а нас известиха чак след три дни и Али отиде в съдебна медицина да го разпознае. После обясни, че по трупа му имало следи от удари и рани.

— Може би защото се е скарал с друг наркоман за дрога.

— Не се говори така за покойник!

— И кой наприказва на чичо ти всички тези глупости относно нашето преместване от Гом?

— Не знаеш ли, че семейството ти е напуснало Гом след събитията на 5 юни? Животът на баща ти бил застрашен, както и на Махмуд. Била си малка и не помниш.

— Много добре си спомням — отвърнах гневно. — Преместихме се в Техеран през 1961 г. Как си позволява Махмуд да разкаже всичките тези лъжи на чичо ти и да злоупотребява с доверието и въодушевлението на хората.

Ораторът вече говореше за Махмуд, как такъв баща не може да няма такъв достоен син като него, посветил живота и богатството си на революцията, отдаден на тежка работа и саможертва... Издържа десет семейства на политически затворници и се грижи за тях като истински баща. И най-вече заема специално място в семейството на сестра си, за което от години се грижи като истински брат и не допуска те да чувстват нужда и самота. В този момент чичото на Ехтерам Садат даде знак и не щеш ли, Сиамак се изправи сред множеството и тръгна към него, сякаш бе специално обучен за това и знаеше точно кога да се изправи и да изиграе своята роля. Моллата го помилва по главата и каза:

— Това невинно дете е син на почтен муджахидин, воюващ за исляма, който от години гние в затвора. Престъпната ръка на режима направи това дете и хиляди други деца сираци. Но слава на бога, момчето има добър и всеотдаен вуйчо, като Махмуд Садеги, който е

заел мястото на баща му. Иначе кой знае какво щеше да сполети това изстрадало семейство в отсъствието на баща...

Догади ми се, имах чувството, че яката на блузата ме души, несъзнателно започнах да я дърпам, най-горното копче се откъсна и изтърколи на пода. Изправих се толкова гневно, че майка ми и Ехтерам Садат, които седяха до мен, ме погледнаха изплашено. Снаха ми ме задърпа за чадора и прошепна:

— Седни, Масум, заради паметта на баща си седни, грозно е!

Махмуд седеше зад моллата и ме изгледа с безпокойство. Понечих да извикам, но нямах глас. Сиатак уплашен и изненадан се дръпна от моллата, запроправя си път сред множеството и дойде при мен. Дръпнах го за ръката и го смърхих:

— Не се ли срамуваш от себе си?

Ханом джан се заудря по бузата и заповтаря:

— Боже, убий ме! Не ни срами, момиче!

Изгледах Махмуд с отвращение. Искаше ми се да му кажа много неща, но започнаха траурните песни и всички станаха и се заудряха по гърдите. Проправих си път, ядосано стиснала ръката на Сиатак, и напуснах къщата. Масуд ме държеше за края на чадора и тичаше след мен. Идеше ми да спукам Сиатак от бой. Отворих вратата на колата и грубо го бутнах вътре. Той непрекъснато повтаряше:

— Какво ти е? Какво е станало?

— Само млъкни!

Гласът ми бе толкова заповеднически и гневен, че момчетата не промълвиха дума, докато стигнахме до къщи. Това ми даде възможност да се замисля: „Какво е виновно детето? Каква е неговата вина в тази ситуация?“.

У дома известно време проклинах и ругаех земята, небето, Махмуд, Али, Ехтерам, после седнах и заплаках. Сиатак седеше пред мен засрамен, а Масуд ми донесе чаша вода и с насълзени очи ме накара да я изпия, та да дойда на себе си. Постепенно се успокоих.

— Не знам какво те разстрои така, но каквото и да е, моля за прошка.

— Значи не знаеш? Как така не знаеш? Я ми кажи, това ли правиш на всичките събрания, на които ходиш с вуйчо си? Така ли те показват на всички?

— Да — отвърна гордо той — и всички възхваляват татко.

Въздишка се отрони от дъното на душата ми, не знаех какво да отвърна на това дете. Помъчих се да запазя хладнокръвие и да не го изплаша:

— Виж какво, синко, четири години живяхме без баща ти и нямахме нужда от никого, най-малко от вуйчо ти. Борих се да не се чувстваме задължени никому, да ви отгледам почтено, а не от хорска милостиня и състрадание, за да не ви гледат като нуждаещи се сираци. Досега винаги сме стояли здраво на краката си. Може да ви се е струвало трудно, но запазихме гордостта и честта си, както и тези на баща ви. А сега този нещастник Махмуд за своя собствена облага се възползва от вас и ви разкарва като марионетки, за да събудите хорското съжаление и всички да се възхищават какъв добър вуйчо имате. Не се ли запита как така той се сети за нас през последните седем-осем месеца и защо преди това няколко години веднъж не се поинтересува как сме. Виж, синко, прояви малко повече разум и не се оставяй така лесно някой да злоупотребява с твоите чисти чувства. Ако баща ти разбере, че Махмуд те използва така, много ще се разстрои. Хамид не е на едно мнение с вуйчо ти по нито един въпрос и не би желал нито самият той, нито семейството му да бъдат оръдие в ръцете на човек като Махмуд.

* * *

По онова време не знаех какви са истинските мотиви на Махмуд, но повече не позволих на синовете си да го придружават и не отговарях на телефонните му обаждания.

* * *

В средата на октомври учрежденията, училищата и университетът, където обучението ми сякаш нямаше край, ту затваряха, ту отваряха врати. Оставаше ми един семестър до завършването, но нямахме лекции. Непрекъснато имаше стачки или някакви демонстрации. Участвах в различни политически събрания, слушах казаното и преценявах дали има надежда Хамид да бъде

спасен, или не. Понякога бях оптимистично настроена и виждах всичко в светли краски, друг път толкова се обезверявах, сякаш бях хвърлена на дъното на дълбок кладенец. Щом издигнеха глас в защита на политическите затворници, аз бях в предните редици със синовете си от двете ми страни, чиито ръчички, свити в юмруци, бяха като малки знаменца. С цялата си преживяна болка, мъка и гняв скандирах: „Свобода за политическите затворници!“. Сълзи се стичаха по бузите ми, но ми беше леко на сърцето. Като гледах множеството, което крачеше с мен, безкрайно се въодушевявах. Искаше ми се да прегърна всеки и да го целуна. Може би това бе първият и последен път, когато изпитах подобно чувство към своите сънародници. Сякаш всички бяха мои деца, бащи, майки, сестри и братя.

* * *

Скоро се разнесе слух за амнистия на политическите затворници. Заговори се, че на 26 октомври, рождения ден на шаха, ще освободят някои затворници. Надеждата покълна в мен, но се стараех да не вярвам, не можех да понеса поредното разочарование. Бащата на Хамид увеличи усилията си за освобождаването му. Събра още писма и препоръки и ги изпрати на властите. Действахме заедно и взаимно се информирахме за постигнатия напредък. Нагърбвах се усърдно и вземах присърце задачите, които той ми възлагаше.

Малко по малко от контактите, които установихме, научихме, че хиляда затворници със сигурност ще получат амнистия, само трябваше да се уверим, че името на Хамид е сред тях. През тези дни много спорехме със свекър ми в тази връзка:

— Да не се окаже само някаква политическа игра, безрезултатна реклама — усъмних се аз — за да се поукротят хората?

— Не, в тази обстановка не могат да си позволят подобно нещо. Трябва да освободят поне няколко по-известни затворници, та хората да се убедят с очите си, да се поуспокоят, в противен случай ще стане по-лошо. Ти, дъще, имай надежда, имай надежда!

Но аз се страхувах да се надявам. Ако Хамид не бъдеше сред освободените, отново щях да затъна в блатото на безнадеждността и отчаянието. Страхът и надеждата силно изопваха нервите ми. Най-

много се тревожех за децата си, боях се, че след толкова надежда и очакване те няма да понесат шока от неуспеха и разочарованието. Полагах големи усилия да скрия информацията от тях, но по улиците мълвата се носеше отвсякъде като буен поток. Сиатак се връщаше у дома, почервенял от вълнение, и ми предаваше последните новини, но аз му отвърщах хладнокръвно и спокойно:

— Не, синко, това е само пропаганда за усмиряване на народа. Засега не мисля, че ще направят подобно нещо. *енишалах*, когато революцията победи, заедно ще отидем да отворим вратите на затвора и ще ги освободим.

Свекърът ми възприе моя подход и го използваше спрямо майката на Хамид.

С приближаването на двайсет и шести октомври вълнението ми все повече се усилваше. Ей така купувах някои неща за Хамид: бельо, ризи, дрехи за вкъщи. Не можех да обуздам мечтите и плановете си какво ще правим след неговото освобождаване. Обаче няколко дни преди заветната дата свекърът ми дойде у дома уморен и обезкуражен. Изчака подходящ момент, когато децата бяха заети, и сподели:

— Списъкът е почти готов, но явно името на Хамид не е в него. Разбира се, увериха ме, че ако ситуацията остане такава, ще освободят и него, но този път вероятността е твърде малка. В този списък са главно религиозни дейци.

Преглътнах гнева си и отвърнах:

— Знаех си, ако имах късмет, нямаше да водя този живот.

За миг всичките ми надежди се превърнаха в отчаяние и със сълзи на очи отново затворих прозорчето, което се бе отворило в сърцето ми. Свекър ми си тръгна, но на мен ми беше много трудно да скрия от децата състоянието си. Масуд непрекъснато се въртеше около мен и повтаряше:

— Мамо, какво има? Главата ли те боли?

— Нещо ново ли се е случило? — попита Сиатак.

Непрекъснато се окуражавах: „Бъди силна! Изчакай още малко!“, обаче чувствах как стените на дома ми се приближават и ме притискат. Не можех повече да остана в тази самотна и тъжна къща, хванах децата си за ръка и излязох. Пред джамията бе оживено, множеството скандираше лозунги и аз несъзнателно тръгнах към тях. Дворът беше претъпкан с народ. Не знаех какво пак е станало. Проправихме си път

сред тълпата. Не разбирах какво скандират, но нямаше значение, аз си имах свой лозунг. Гневно и почти през сълзи завиках:

— Свобода за политическите затворници!

Не знам какво е имало в гласа ми, но не след дълго всички скандираха заедно с мен.

* * *

Този ден беше официален празник, слънцето още не бе изгряло, когато разбрах, че няма да мога да се излежавам повече. Знаех, че мерките за сигурност ще бъдат засилени, затова не смятах да излизам. Нямах представа как да успокоя опънатите си нерви. Трябваше да се занимавам с нещо, както винаги да потърся убежище в работата. Нужно ми беше да изразходвам енергията си в безсмислен труд. Свалих спалното бельо и завесите и ги пъгнах в пералнята. Измих прозорците и почистих стаите. Не ми се занимаваше с децата и ги изпратих да играят на двора, но бързо ми стана ясно, че Сиамак замисля да се измъкне навън. Извиках ги обратно и ги накарах да се изкъпят, а аз се заех с чистенето на кухнята. Не ми се готвеше, имахме достатъчно храна от предишния ден, която щеше да стигне за трима ни, а *биби* напоследък беше толкова отпаднала, че не ядеше почти нищо — каквото и да сготвех, тя ядеше само хляб и кисело мляко. В лошо настроение нахраних децата и измих съдовете. Не остана нищо за правене. Канех се да почистя двора, когато почувствах, че не са ми останали сили, щях да припадна от умора. Точно това целях — довякох се до банята, пуснах водата и зарихах. Само тук можех да се наплача на спокойствие.

* * *

Някъде към четири следобед излязох от банята. Косата ми беше мокра, но какво от това — взех една възглавница и се излегнах на пода пред телевизора в хола. Децата си играеха пред мен. Очите ми се затваряха, когато вратата се отвори и влезе Хамид. Стиснах очи, за да продължи този сладък сън, но около мен заехтяха гласове. Бавно

повдигнах клепачи. Децата гледаха втренчено слабия мъж с почти бели коси и мустаци. Замеръзнах. Сънувах ли? Тържествуващият и леко треперещ глас на свекъра ми ни помогна да се опомним:

— Ето съпруга ви, уважаема! Какво ви е, деца? Защо стоите като истукани, приближете се, баща ви си дойде!

Прегърнах Хамид и усетих, че не е много по-едър от Сиамак. Разбира се, за тези години го бях виждала много пъти, но никога не ми беше изглеждал така съсухрен и мършав. Може би дрехите му бяха широки и го смаляваха. Приличаше на момче, облякло дрехите на баща си. Всичко беше поне с два номера по-голямо. Панталоните му, пристегнати с колан, се дуплеха около краката му, раменете на сакото му се свличаха и ръкавите стигаха до върховете на пръстите му. Коленичи и прегърна децата. Опитах се да притисна в обятията си своите три най-скъпи същества и се наведох над тях. Четиримата плачехме и споделяхме преживяната мъка.

— Престанете вече! Хамид е уморен и много болен. Взех го от лазарета на затвора. Нека да си почине, а аз ще отида да доведа майка му — обади се бащата на Хамид, като триеше сълзите си.

Прегърнах го, целунах го, сложих глава на рамото му и отново зарихах:

— Благодаря ви, благодаря...

Колко мил, умен и съобразителен беше този възрастен човечец, понесъл сам безпокойството и тичането по институции последните няколко дни. Хамид имаше температура.

— Ела, ще ти помогна да се съблечеш и да си легнеш.

— Не, нека първо се изкъпя.

— Да, прав си, трябва непременно да отмиеш цялата мръсотия и страдание от затвора и после леко и спокойно да заспиш. За радост днес имаме нефта и бойлерът от сутринта работи.

Помогнах му да се съблече, бе много отпаднал и едва се държеше на крака. Сякаш се смаляваше с всяка дреха, която махаше от себе си. Накрая се изплаших от слабата му фигура — беше само кожа и кости, целият в белези. Настаних го да седне на стол, за да му събуя чорапите. Зачервената и груба кожа на разранените му стъпала ме изкара извън релси. Прегърнах краката му, положих глава върху коленете му и се разплаках. Какво бяха сторили с него? Щеше ли отново да стане нормален здрав човек. Изкъпах го и му облякох

бельото и пижамата, която купих миналата седмица, окрилена от надеждата, че Хамид ще се върне. Бяха му големи, но не чак толкова. Внимателно се излегна на леглото, искаше да се наслади на всеки миг. Завих го, положи глава на възглавницата, затвори очи и с дълбока въздишка отрони:

— Действително ли съм в собственото си легло? Не мога да повярвам! Какво удоволствие!

Момчетата наблюдаваха всяко негово движение с любов, възхищение, леко съмнение и стеснителност. Той ги повика. Седнаха до леглото и тримата подеха разговор. Запарих чай. Извиках Сиамак и го изпратих до сладкарницата да купи сладки и сухари. Изцедих портокали, стоплих супата, която ни беше останала. Всяка минута пъхах в ръцете на Хамид нещо за ядене.

— Скъпа, спри се! Отвикнал съм да ям толкова — възразяваше той през смях. — Трябва малко по малко да се захраня.

* * *

След един час пристигнаха майка му и сестрите му. Свекърва ми се беше побъркала от щастие, кръжеше около него като пеперуда, говореше му нежно и плачеше. Целуваше го от главата до петите и пак отново, а несвързаните ѝ думи се превърнаха в ридание. Облегна се на стената и се свлече на пода. Очите ѝ бяха празни, а косите ѝ — разчорлени. Започна да се задъхва и силно пребледня. Хамид нямаше сили да избърше сълзите си, само повтаряше:

— Мамо, престани! За бога, успокой се!

Маниже прегърна майка си и извика:

— Побързайте, донесете ѝ подсладена вода.

Мансуре дотича и я напръска с вода. Свекърва ми се размърда и заплака. Бързо приготвих захарна вода с няколко капки валериан и ѝ ги дадох с лъжичка. Озърнах се за децата и ги видях да стоят до вратата и да гледат с насълзени очи ту баба си, ту баща си. Постепенно първоначалното вълнение се уталожих. Майката на Хамид отказа да напусне спалнята, но обеща, че няма да плаче. Сложи си стол срещу Хамид и седна, приковала поглед в сина си. Току изтриваше някоя сълза, която безшумно се отронваше по страните ѝ. Свекърът ми се

настани в хола до майка си, която тихо мълвеше молитви, изтегна се и облегна уморената си глава на възглавницата. Сигурна бях, че от сутринта досега не беше спирал. Донесох му чай и поставих ръка върху неговата:

— Благодаря ти. Днес си се преуморил.

— Ех, ако можеше всичките ни безпокойства и тревоги да се решават като днес.

Чувах как Мансуре успокоява майка си:

— Мамо, моля те, стига вече! За бога, трябва да се радваш! Не да плачеш като опечалена.

— Радвам се, маменце! Радвам се, нямаш представа колко се радвам! Мислех, че няма да доживея да видя единствения си син вкъщи.

— Тогава защо плачеш пред него и го разстройваш?

— Погледни само какво са направили тези гадове с детето ми! На какво е заприличал! Виж колко е отслабнал и отпаднал! Колко е остарял! Много ли те измъчваха, сине? Биха ли те?

— Не, мамо — отвърна й Хамид малко неловко — само не ми харесваше как готвеха, а после настинах и се разболях.

В този момент звънна ханом джан, която тези дни не ме беше чувала, за да попита как съм. Слиса се от новината, че Хамид се е прибрал. След няма и половин час всички пристигнаха с цветя и сладки у нас. Щом зърнаха Хамид, мама и Фати се разплакаха. Махмуд го разцелува, прегърна децата и ги поздрави, сякаш между нас нищо не се бе случило. После пое нещата в свои ръце и нареди на Ехтерам Садат:

— Пригответи чашите, направи хубав чай — ей сега ще дойдат да го видят. Али, отвори вратата на гостната, нареди маса и столове и напълни чиниите със сладки.

— Никого не чакаме! На никого не сме казали — учудих се.

— Не е нужно да съобщаваш, списъкът с освободените е разпространен навсякъде. Така че хората ще дойдат.

Веднага ми стана ясно, че е намислил нещо, и гневно му заявих:

— Виж какво, батко, Хамид е болен, нуждае се от почивка. Сам виждаш, че има температура и едва диша. Не смей да каниш никого!

— Не съм ги канил. Сами ще дойдат.

— Аз пък никого няма да пусна. Да ти е ясно, после да няма обидени.

Той се стъписа и ме загледа объркан, после изведнъж се сети за нещо:

— Значи и лекар не искаш да дойде да види бедния човечец, така ли?

— Много даже искам, но къде да го намеря? Днес е празник.

— Аз имам познат и ще му се обадя да дойде.

Започна да звъни на различни места. След час пристигна лекарят с още двама души, единият от които носеше голям фотоапарат през рамо. Изгледах с укор Махмуд. Лекарят нареди всички да напуснат стаята и се зае да преглежда Хамид, а фотографът снимаше белезите му. Диагнозата, която докторът постави на съпруга ми, беше хронична пневмония. Изписа му много лекарства и заръча болният да ги взима и инжекциите да му се бият навреме. Посъветва ме постепенно да увеличавам количеството храна, която му давам. Преди да си тръгне, му даде няколко таблетки и му би две инжекции за през нощта, докато му купим необходимото на следващия ден. Махмуд връчи рецептите на Али и му нареди рано сутринта да ги изпълни и донесе. Чак тогава всички се сетиха за въведеното извънредно положение и полицейския час. Бързо си събраха нещата и си тръгнаха. Майката на Хамид отказваше да си ходи, но баща му я принуди, като ѝ обеща, че ще я доведе рано на другата сутрин.

Всички си тръгнаха, с много молби и увещания накарах Хамид да изпие чаша мляко и дадох лека вечеря на децата. Толкова бях уморена, че нямах сили да прибера разхвърляните чинии и чаши. Довлякох се до кревата и легнах до Хамид, който вече спеше дълбоко под въздействието на сънотворното, което лекарят му бе дал.

Загледах се в изпитото му лице и признателна, че си е у дома, после се обърнах и погледнах през прозореца към небето, благодарих на бог от все сърце и го помолих Хамид да стане, какъвто си беше преди.

Заспах, преди да успея да довърша молитвата си.

ПЕТА ГЛАВА

След седмица общото състояние на Хамид се подобри. Температурата му спадна, започна да се храни по-добре, но все още далеч не беше излекуван. Имаше непрекъснатата кашлица, която го мъчеше най-вече нощем, и усещаше обща слабост вследствие на лошото хранене и на нелекуваните болести през последните четири години. Обаче постепенно разбрах, че не те са проблемът. Преди да се разболее тялото, боледувала е душата му. От цялото му същество лъхаше меланхолия. Не говореше, беше безразличен към новините на деня. Не искаше да се среща с никого от старите си приятели, не отговаряше на никакви въпроси.

— Според вас нормална ли е тази меланхолия, униинето и безразличието към случващото се наоколо? Всички ли излизат от затвора в такова състояние? — попитах лекаря.

— До известна степен, но не чак така. Естествено донякъде у всеки от тях се забелязва нетърпимост към шум, известна отчужденост, непривикналост към обикновения семеен живот. Но преждевременното му освобождаване, революцията, за която е мечтал, фактът, че е сред семейството си, което го посреща радушно, би следвало да го върне към реалния свят, да го оживи и да събуди у него жажда за живот. Напоследък проблемът, който имам с хора като Хамид, е трудността да ги запазя спокойни, за да може душевното им състояние да влезе в ритъм на телесното, а него трябва да подтиквам и провокирам, за да може просто да привикне към ежедневието.

* * *

Не можех да разбера причината за меланхолията му. Отначало отдавах мълчанието му донякъде на болестта, но той вече бе здрав. От друга страна, не му позволявах да свикне с обичайния семеен живот. Около нас бе толкова многолюдно, че двамата не можехме да си

поговорим насаме. Къщата ни беше същински хан — непрекъснато влизаха и излизаха най-различни хора. Още на втората вечер, след като той се прибра, майка му се премести у нас. Голямата му сестра Монир дойде от Табриз с децата си. Всички ми помагаха, но нито аз, нито Хамид можехме да понесем тази глъчка. Знаех, че вина има и Махмуд, и ми се искаше да му откъсна главата. Всеки ден водеше хора да гледат, сякаш бе открил някакво странно същество. И за да не се възпротивя, бе поел като своя грижа храната, като ми заръча да раздавам на бедните, каквото остава. Странна ми беше тази щедрост. Не знаех какви лъжи пак бе изфабрикувал, но все изкарваше, че освобождаването на съпруга ми е резултат от постъпките, които той е направил. Със сигурност щеше да кара Хамид всеки път да се съблича, за да показва раните му на хората, но не посмя. Политиката винаги беше горещата тема в къщата. След време някои от старите приятели, както и нови привърженици, започнаха да навещават Хамид. Те водеха със себе си млади и ентузиазирани последователи, които желяеха да видят новия герой отблизо и да чуят от него за историята на групата и за другарите, пожертвали живота си. Но Хамид отказваше да се среща с тях и все си намираще оправдание. След посещението им ставаше още по-меланхоличен и тих. А не правеше така сред приятелите на Махмуд и останалите. Един ден, когато лекарят дойде да го прегледа, се обърна към мен:

— Ханом, защо у вас винаги е толкова шумно? Не ви ли казах, че болният има нужда от покой?

— Какво да правя, докторе? Не мога да ги изгоня, не ми е удобно да кажа на роднините да не идват.

— Но аз мога! — заяви той.

Преди да си тръгне, съобщи пред всички присъстващи, които го бяха наобиколили:

— Още първия ден ви обясних, че болният е с опънати нерви и се нуждае от спокойствие, чист въздух и тишина, за да се възстанови и възвърне предишното състояние. Тук обаче е като на стадион, и нищо чудно, че в момента той се чувства по-зле, отколкото в началото. Ако ще продължавате така, аз отказвам да го лекувам.

Всички го гледаха стреснато.

— Какво да правим, докторе? — попита загрижена свекърва ми.

— Ако смятате, че няма да успеете да държите вратата на този дом затворена и да му създадете подходящата обстановка, отведете го другаде.

— Ох, докторе, прав сте! Още в началото им казах да дойде у нас, там е по-широко и тихо — рече тя.

— Не, ханом, имам предвид спокойно място, където да бъде само с жена си и децата.

Зарадвах се. Лекарят четеше мислите ми. Всеки даде различно предложение и после всички напуснаха дома ни по-рано от обичайното. Мансуре се постара да остане последна.

— Прав е лекарят. Да ви кажа истината, аз откачих в тази обстановка, какво остава за горкичкия ми брат, който от четири години е свикнал на самота и тишина. Единственият изход е да заминете за Каспийския район, докато Хамид се пооправи. Вилата ни стои празна. На никого няма да кажа къде сте.

Не бях на себе си от радост — това бе най-доброто решение за нас. Северната част на страната бе моята мечта, още повече че училищата бяха във ваканция, положението на учрежденията и университета бе неустановено, така че можехме без никакъв проблем да прекараме известно време заедно.

* * *

Есента край Каспийско море ни посрещна с пъстрота и красота, с приятно слънце, синьо небе и море,менящо всеки миг цвета си. Вятърът довяваше към брега мирис на солена вода. Беше приятно да се седи на слънце. Четиримата застанахме на терасата на вилата и аз казах на децата да дишат с пълни гърди, защото този въздух може да съживи и умрял. Погледнах към Хамид, но той нито виждаше красотата, нито чуваше думите ми, нито усещаше мириса на море и вятъра в лицето си. Тъжен и безразличен се прибра в стаята и седна. Казах си: „Не се отчайвай! Разполагаш с необходимото място и време. Ако не съумееш да се възползваш от тази възможност и не му помогнеш, няма да си достойна за съпруга и за милостта, която бог ти стори“. Направих програма и всеки слънчев ден, а те не бяха малко през този сезон, извеждах Хамид под различен предлог навън да се

разхождаме понякога по пясъка край морето, друг път из гората или пък пазарувахме край пътя и после се връщаме. Потънал в мисли, Хамид ме следваше, но не отронваше и дума, не чуваше въпросите ми или им отговаряше с поклащане на глава и „да“ или „не“. Аз не обръщах внимание и продължавах да му говоря за нещата, случили се в неговото отсъствие, за красотата на природата. Играех с децата, рецитирах стихове, смеех се. Понякога бях погълната от изключителната красота на живописните гледки пред очите ми. Щом дойдех на себе си, започвах да ги възхвалявам, а той ме гледаше учудено и безразлично. Не купувах вестници и не гледахме телевизия, защото бях разбрала, че новините още повече го разстройват. След като бях живяла доста дълго в безпокойство и стрес, липсата на информация и на мен ми въздействаше успокоително. Децата, които в резултат на сполетелите ни беди бяха пораснали преждевременно, тук отново възвърнаха детската си жизнерадост. Тичаха, играеха. Смехът им бе като музика за ушите ми.

— Децата отдавна не са били толкова весели и щастливи — обърнах се към Хамид. — Много бързо им отнехме детството и ги лишихме от него, но все още не е късно, може да им се реваншираме.

Той само вдигна рамене и обърна гръб. С такова безразличие гледаше всичко, че ми хрумна безумното предположение, че е станал далтонист. С децата си измислихме игра на цветове. Всеки трябваше да назове някакъв цвят от тези около нас. Често имахме противоречия и молехме Хамид да разреши спора. Така го принуждавахме да погледне — макар и безразлично — и да отсъди. Мислех си, че все пак съм по-упорита от него, и се чудех докога ще се съпротивлява така.

Всеки изминат ден правех разходките по-продължителни. Хамид престана да се оплаква на кратки разстояния. Укрепна и понапълня. Не говореше хладно и вяло. Понякога, когато усетех, че му се говори, цялата се превръщах в слух и правех всичко възможно да го предразположа. Седмица след пристигането ни тук, в един слънчев октомврийски ден, приготвих всичко необходимо и се отправихме на пикник. След като повървахме, разстлахме одеялата си на хълм със зашеметяваща гледка. Слънцето грееше прекрасно, небето и морето преливаха в различни оттенъци на синия цвят — от тъмно до най-светло, а на едно място се смесваха. От другата страна гората се извисяваше към небето, грейнала във всевъзможни цветове под

златните слънчеви лъчи. Прохладният есенен ветрец полюшваше пъстрите клони и галеше страните ни с приятна и освежаваща хладина. Децата се заиграха, а Хамид седеше в края на одеялото, загледан в неznайна точка на хоризонта. Подадох му прясно запарен чай. Лицето му бе придобило цвят и се беше позакръглило. Разсмях се, без да искам, а той ме погледна учудено:

— Защо се смееш?

— На теб, на себе си, на всички глупави мисли, които ме терзаеха през тези четири години.

— Какви мисли?

— Остави, не бяха хубави.

— Не, кажи!

— Обещай, че няма да се сърдиш?

— Добре де! Какви са били?

Зарадвах се, бях събудила интереса му.

— Мислех си дали не беше по-добре да бяха убили и теб тогава.

Очите му светнаха.

— Наистина ли?! Значи и ти го искаш?

— Не! Исках го, защото тогава смятах, че вече няма да се върнеш към нормалния живот и така лека-полека ще си отидеш от този свят. Ако те бяха убили, щеше да трае само миг и нямаше да страдаш толкова.

— И аз си мисля същото и се измъчвам, че не загинах смислено и смело.

— Но сега съм щастлива, че си жив. Напоследък непрекъснато си мисля за Шахрзад и съм й много благодарна, че те запази жив за нас.

Хамид извърна глава и отново се втренчи в хоризонта, сетне промълви:

— През тези четири години денонощно не ми давах покой едни и същи въпроси. Защо постъпиха така с мен? С какво съм ги предал? Защо не ме държах в течение на нещата? Толкова ли недостоен бях поне съобщение да ми оставят?

През последните месеци бяха прекъснали всякаква връзка с мен. Заради тях преминах обучение за акция и може би, ако не ме бяха лишили от доверието си и бяхме заедно, Шахрзад и останалите сега

щяха да са живи. Може би аз съм главният виновник за тяхната гибел. Боже, какво бях сторил, че изпаднах в немилост пред тях!

Дълго стаяваният в него гняв изведнъж изригна, Хамид опря глава на коленете си и силно зариде. Сякаш се отприщи бент. Дожаля ми за него, но ме беше страх, че всяко мое движение би затворило отново бента. Оставих го да се наплаче и щом плачът му премина в тихо хлипане, се обърнах към него:

— Те ти вярваха, винаги си бил техен скъп приятел. Бяхте истински приятели.

— Да, единствените приятели, които съм имал, бяха всичко за мен. Бях готов да жертвам за тях всичко — дори семейството си. Сама знаеш, но те не ме искаха. Отстраниха ме, не се нуждаеха от помощта ми. Захвърлиха ме като предател, като чужд, като злодей. Сега с какво лице да се покажа, как да живея? Хората няма ли да се запитат защо не съм бил с тях, защо и аз не загинах? Може дори да заподозрат, че аз съм ги издал. Ти не разбираш, но откакто съм излязъл от затвора, всички ме гледат с подозрение и съмнение.

— Не, не, скъпи, грешиш, те обичаха теб повече от всеки друг, дори от себе си. Въпреки че имаха нужда от твоята помощ, бяха готови себе си да изложат на опасност, но теб да запазят.

— Ооо, не говори глупости! Не сме се договаряли за подобно нещо. Най-важното за нас бе нашата цел, обучавахме се да я постигнем, да се борим и да загинем за нея. Нямахме място за подобни безсмислени приказки, кръга ни напускаха само предателите и хората, на които не можехме да разчитаме. Точно така постъпиха и с мен. Знаеш ли какво означава това?

— Ох, Хамид, не е така. Не, скъпи, лъжеш се. Аз знам нещо, което ти не знаеш. Всичко това направи за нас Шахрзад.

— Какви са тези измишльотини? За нея революцията бе над всичко. Защо трябваше да се отказва от един боец.

— Ти не я познаваш, както я опознах аз през онези няколко месеца, които бяхме заедно. Освен революционерка, комунистка, член на група, водач и героиня, Шахрзад преди всичко бе жена. Съжаляваше, че е лишена от спокоен семеен живот с деца и съпруг. Помниш ли колко се привърза към Масуд, за нея той беше детето, за което тя подсъзнателно си бе мечтала. И като майка, като жена, не бе готова да го лиши от баща. Независимо от увереността си, че всички

трябва да се бият в името на народа, независимо че мислеше за благо на всички деца по света и смяташе всички тях за свои, щом почувства майчината обич, доброто на нейното дете и планове за него взеха превес, като при всяка майка. Като всяка майка тя промени виждането си и се замисли за благо на своето дете, то стана неин приоритет. Конкретен приоритет, който нямаше нищо общо с абстрактния лозунг за щастието на всички деца по света. Това е инстинктивна склонност, която и най-чистите души придобиват, след като станат родители. Невъзможно е за една майка да изпитва по-голямо съжаление към гладуващото дете от Биафра, отколкото към своето, ако и то да е сполетяно от същата съдба! За няколкото месеца в нашия дом тя се чувства като майка и от сърце и душа прие Масуд за свое дете, затова не искаше той да бъде сполетян от нещастия или лишен от нещо.

Известно време Хамид ме гледа удивен и смълчан, после каза:

— Греша, Шахзад бе силна, беше боец — тя имаше много по-висши идеали! Не може да бъде сравнявана с обикновените жени, дори да са като теб.

— Скъпи, фактът, че е боец и е силна, не пречи да бъде и жена.

За миг Хамид се смълча и замисли, по лицето му прочетох, че нова светлина огрява черните му мисли. Оставих го да ги прехвърли добре в главата си, сетне продължих:

— Помниш ли колко обичаше поезията на Форуг? Все четеше стиховете ѝ.

— Да, е и? И Форуг беше революционер и борец.

— Да, но е била и жена и най-добре изразява емоциите и съкровенията чувства на жената, страдаща заради онова, от което е била лишена в своя живот. И Шахзад силно се заинтригува. Фаррохзад пише нещо, за които преди Шахзад не можеше да говори. Ще споделя нещо: един ден Шахзад каза, че ми завижда за живота и семейството. Може ли да повярваш?! Да завижда на мен! Отвърнах ѝ, че сигурно се шегува, че аз трябва да ѝ завиждам, тъй като тя е идеалната жена, а аз съм като жените отпреди сто години, които прекарват живота си в домакинство, или както казва мъжът ми, които са символ на потисничеството. Знаеш ли какво ми отговори?

Хамид поклати глава.

— Изрецитира ми стих на Форуг.

— Кой стих? Кажу, ако го помниш.

— Тя каза:

*Каква височина, какъв ти връх?
Какво ми дадохте вие?
Заблудени слова, отречена плът и желание?
Какво ми дадохте вие?
С цвете в косите излъчвам сияние —
и без измамно царско одеяние.*

*Каква височина, какъв ти връх?
Приютете ме вие,
трептящи светлини на недоверчиви домове,
по чиито покриви сушат се дрехи в редове
в обятията на благоуханен дим.*

*Приютете ме вие,
обикновените и осъществени жени.
Вълнение в утробата си
с тънките си пръсти доловили.
И с уханието на кърма от пазвата си
въздуха упоили.*

— Помниш ли вечерта, когато трябваше да си тръгне? Непрекъснато прегръщаше и целуваше Масуд и плачеше. На сбогуване ми заръча: „Каквото и да става, на всяка цена трябва да запазиш семейството си и да отгледаш децата си в спокойна и ведра атмосфера. Масуд е много чувствителен и се нуждае и от двамата си родители. Липсата на единия може да му се отрази зле“. Тогава не разбрах какво искаше да ми каже. Чак по-късно ми стана ясно, че непрекъснатото натякване на всяка цена да съхраня семейството си не е било препоръка към мен, тя просто е разсъждавала на глас.

— Изключено! Личността, която ми описваш, не е Шахрзад! Значи не е искала да върви по този път? Не е вярвала в нашите идеали? Никой не я е принуждавал, винаги можеше да се откаже, кой щеше да я упрекне?

— Не, Хамид, как не разбираш? Това, за което ти говоря, бе дълбоко скрита част от нейната природа, за чието съществуване до този момент и тя самата не е знаела. Разбрала е през онези няколко месеца. Другата ѝ природа, преобладавала през годините, си познавал ти и на нея беше посветила живота си. Непознатата страна на Шахрзад се прояви мимолетно и единственото, което осъществи благодарение на нея, бе да те запази от смъртта. Останалото, в скрито съжаление, зарови надълбоко в сърцето си. Оставиха те без информация заради самите себе си — в случай че те заловят, да не можеш да издадеш нищо за тях, а заради самия теб не те информираха за акцията. Не знам по какъв начин е убедила останалите, но явно е успяла.

Лицето на Хамид бе придобило странно изражение на съмнение, надежда и почуда. Не беше съгласен напълно с думите ми, но след четири години размишляваше върху нова вероятност за своето отстраняване. Тази неясна надежда предизвика у него най-голямата промяна — вместо предишното му мълчание се появи желание за разговор. След този ден разговаряхме непрекъснато. Подложихме на обсъждане и анализ целия си живот, отношенията и поведението в семейството, след като бяхме водили таен живот. Възлите се развързваха един по един и след всеки се отваряше прозорче към свободата, щастието и облекчението от премълчаното усещане на безизходност. Хамид си възвърна самоувереността, която от дълго време смяташе за изчезнала.

Понякога по време на спор учудено ме поглеждаше и възкликваше:

— Колко си се променила! Изглеждаш улегнала и начетена, говориш като философ, като психолог. Университетът ли те промени за тези години?

— Не! Животът ме принуди, нужно беше да разбера, за да избира най-правилния път. Бях отговорна за децата си, нямаше място за грешки. За щастие, имах и твоите книги, университета, работата си. Те също създадоха тази възможност за мен — отговарях му, без да крия гордостта си.

* * *

След две седмици Хамид беше по-енергичен и в добро настроение. Постепенно възвръщаше предишния си вид. Заедно с изчезването на мрачното му настроение, тялото му придобиваше сила и жизненост. С проникателните си погледи децата забелязаха промяната и вече се престашаваха да се приближат до баща си. Запленени и развълнувани изпълняваха заповедите му, смееха се с него и със своя смях озаряваха живота ми. С възстановяване на здравето и разпалването на жаждата на Хамид за живот, нуждите и желанията му също се пробудиха и след дългия мрак и въздържание нашите любовни ноци ни донесоха силна страст.

* * *

Родителите на Хамид заедно с Мансуре и съпруга ѝ дойдоха за два дни при нас. Изненадаха се и се зарадваха от промяната, която откриха в него.

— Видяхте ли, казах ви, че само така ще се оправи! — рече Мансуре.

Свекърва ми не беше на себе си от радост, непрекъснато се суетеше около сина си, а на мен благодареше, че съм го излекувала. Не знам защо нейното отношение винаги бе трогателно, дори в радостни мигове на човек му се доплакваше. През двата дни непрекъснато валя и бе студено, а ние седяхме край камината и си приказвахме. Бахман, съпругът на Мансуре, ни разказваше последните вицове за шаха и премиера Азхари. Хамид се смееше от сърце и всички бяха убедени, че вече е здрав. Въпреки това след дълго обсъждане се реши да поостанем още една-две седмици. Най-вече, след като свекърва ми пошушна, че бабата на Хамид не е никак добре и освен това няколко от предишните му приятели се навъртали и питали за него. Изплаших се и реших да удължа колкото може повече престоя ни сред тази тишина и покой. Бахман предложи да ни остави колата си, а те да се приберат с кола под наем, за да разгледаме повече градове в тази част на страната, въпреки че намирането на бензин по онова време беше трудно.

* * *

Останахме още две прекрасни седмици в Северен Иран. Купих на децата волейболна топка. Хамид играеше с тях, тичаше, спортуваше, а те, несвикнали на подобни отношения с него, го гледаха като кумир и го следваха навсякъде.

Рисунките на Масуд бяха изпълнени с четиричленни семейства сред цветя и градини, които се хранят, играят и се разхождат под слънчевите лъчи. На всички картини слънцето усмихнато и обичливо наблюдаваше семейството. Срамежливостта и сковаността в отношенията между бащата и синовете се бяха стопили. Те му разказваха за училището и за учителите си. Сиатак сподели за дейността си в името на революцията, за местата, на които е бил с вуйчо си Махмуд, за това, което е слушал да се говори там. Баща му слушаше замислен и учуден. Един ден, уморен от игра с тях, той се отпусна на одеялото до мен и помоли да му наля чай.

— Чудни деца, не знаят какво е умора. Откъде черпят тази енергия? — възкликна.

— Как ги намираш?

— Изключителни! Не съм допуснал, че толкова ще ги обичам. В тях виждам детството и младостта си.

— Спомняш ли си как не понасяше деца? Помниш ли какво направи, когато ти съобщих, че съм бременна с Масуд?

— Не! Какво?

Досмеша ме. Той дори не помнеше, че ме остави сама в онзи толкова емоционален момент, но сега не му беше времето да се заяждам и да му напомням горчиви неща.

— Нищо, не е важно.

— Не, кажи ми де, кажи!

— Отказа се от всякаква отговорност.

— Много добре знаеш, че тогава проблемът не бе детето. Не бях уверен в своето бъдеще и в собствения си живот. Все си мислех, че няма да живея повече от година. При това положение и за двама ни беше наистина глупаво да имаме дете. Между нас казано, и ти нямаше да страдаш толкова през годините. Нямаше да имаш толкова големи отговорности.

— Ако не бяха децата, нямаше да има за какво да живея и да се боря. Тяхното съществуване ме тласкаше да вървя напред и правеше всичко поносимо.

— Необикновена жена си ти. Както и да е, сега се радвам, че ги има и че ти ме дари с тях. Пък и положението се промени, вече ги очаква по-добро бъдеще, не се безпокоя.

Думите прозвучаха като благословия от неговата уста.

— Наистина ли?! Значи няма проблеми да си имаме дете? Вече не те е страх.

— О, не! За бога, Масум, да не би да има нещо? — подскочи той като ужилен.

Щях да припадна от смях:

— Не се страхувай, не се разбира толкова бързо? Обаче не се знае, все още съм в детеродна възраст. Знаеш, че тук няма хапчета. Шегата настрана, ако сега забременея, пак ли ще се паникьосаш и ще ти стане неприятно?

Замисли се и каза:

— Няма. Е, разбира се, не съм много възторжен, но вече не ме смущава толкова.

Когато изчерпахме всички теми, започнахме политически и социални дискусии. Все още не му беше ясно какво точно беше станало и какво точно бе довело до освобождаването му от затвора, защо хората са се променили толкова. Разказах му за хората, за студентите и колегите ми през призмата на своя опит. За срещите ми с тях, как са се държали в началото и как по-късно са променили своето отношение. За господин Заргяр, който ме назначи само защото мъжът ми беше в затвора, за господин Ширази, бунтар по рождение, когото политическите и обществените проблеми бяха изпълнили с омраза и черногледство. Най-накрая и за Махмуд, който се кълнеше, че е готов да жертва имота и живота си за революцията.

— Махмуд наистина е феномен. Никога не съм смятал, че аз и той някога бихме могли да направим дори две крачки заедно.

Постепенно желанието на Хамид да общува с околните нарасна. Започна да се интересува от новините, да заговаря хората на улицата и в магазините. Намери си и приятели, с които да спори и от които да научава новините и слуховете от първа ръка. Така изминаха двете седмици от престоя ни, но повече не бе възможно да го задържа в тази спокойна и затворена обстановка. Поехме към Техеран.

* * *

Пристигнахме в края на помена за седемте дни от смъртта на бабата на Хамид. Не бяха сметнали за наложително да ни информират. Всъщност са се страхували, че данданията и хората могат да повлияят на състоянието му. Бедната женица, загубата ѝ не остави никаква следа в живота на никого. Ничие сърце не трепна, в действителност тя беше мъртва от години. Отсъствието ѝ нямаше дори отражението, което има всяка смърт, и се изгуби на фона на гибелта на младежите, които според мълвата бяха избивани на цели групи. Затвориха прозорците и вратите на долния етаж и книгата на живота ѝ, която сигурно е била интересна и приятна, стигна своя край.

* * *

В Техеран Хамид се върна към начина си на живот отпреди години. От най-различни краища пристигаха книги и брошури, с всеки изминал ден около него ставаше все по-оживено. Хора, които го познаваха отпреди, го издигнаха на пиедестал като герой за младото поколение, като бивш затворник, преживял насилие и оцелял благодарение на жертвалите се основатели на групата. Скандираха в негова чест, възхваляваха превъзходството му, считаха го за свой ръководител, а той постепенно не само възвръщаше изгубената увереност в себе си, но и с всеки ден ставаше все по-горд. Говореше им като ръководител и им изнасяше лекции за средствата и начините за борба. Седмица след завръщането ни Хамид и една въодушевена група счупиха печата и катинарите на печатницата. Пригодиха останалото оборудване, макар и малко първобитно, за печатане на позиви, брошури и бюлетини. Сиатак следваше баща си като вярно куче, изпълняваше заповедите му, гордееше се, че е негов син, старееше се навсякъде да бъде близо до него. За разлика от него Масуд ненавиждаше всякакво внимание, непрекъснато странеше от тях и рисуваше край мен мирни демонстрации. В картините му никого не нараняваха, не се проливаше и капка кръв.

* * *

През деветия и десетия ден от мохаррам^[1], отбелязващ смъртта на имам Хусайн, у нас дойде голяма група от хора и всички заедно се отправихме на планираната за този ден демонстрация. Заобиколен от приятелите си, Хамид се оказа отделен от нас. Родителите му бързо се прибраха, а аз и сестрите му, Фати и мъжът ѝ, Садег, се стараехме да не се изгубим в тълпата. Викахме и скандирахме различни лозунги до прегракване. Независимо че бях много развълнувана да видя как хората дават отдушник на гнева и безсилието си, не можех да се освободя от страха и мрачното предчувствие, които ме бяха обхванали. Хамид за първи път ставаше свидетел на народния прилив на възторг от революцията. Както и предполагагах, това силно му повлия и той се отдаде на еуфорията до полуда.

* * *

Не след дълго усетих, че общото ми състояние е променено. Бързо се уморявах, сутрин ми се гадеше, но вътрешно се радвах и си казвах: „Това дете ще се роди в други условия, ние вече сме истинско семейство. Едно красиво момиченце ще внесе повече топлина в дома ни. Хамид не е опитал от удоволствието да има мъничко бебе“. Въпреки това не смеех да му съобщя, а когато най-после го сторих, той се засмя:

— Знаех си, че ще ни създадеш проблеми, но какво да се прави. Пък и не е зле — и това е един от плодовете на революцията, ще са ни нужни хора.

* * *

През изпълнените с опиянение дни на революцията всеки миг беше пълен със събития. Всички вземахме участие. Както къщата на Махмуд беше пълна с хора, така и в нашата цареше оживление, но постепенно домът ни се превърна в място за политически срещи,

въпреки че опасността все още дебнеше от засада и полицията смяташе струпването на повече хора за незаконно. Обаче Хамид беше толкова горд, ентусиазиран и дръзко вършеше дейността си.

— Няма да посмеят да се заяждат с нас. Ако отново ме арестуват, ще се превърна в легенда, а те не искат това.

* * *

Вечер се качвахме на покрива, скандирахме „Аллах акбар^[2]“ и по пътя за бягство, който Хамид си бе набелязал преди години, отивахме у съседите. Всяка вечер до късна доба спорехме и обменяхме идеи. Всеки — и малък, и голям, имаше свое собствено мнение за политическата обстановка. Въодушевлението нарасна още повече, когато шахът напусна страната. Махмуд нареди всеки път, когато е необходимо, да се събираме у тях, за да научаваме последните новини и програми. В общата си работа Махмуд и Хамид се сближиха и сприятелиха, не спореха помежду си, но изказваха мнение за новините, програмите за дейността и демонстрациите. Хамид сподели с Махмуд и приятелите му опита си с въоръжените акции и партизанската война. С приближаването на деня, в който щеше да пристигне имам Хомейни, сътрудничеството им се засили. Повечето вражди и различията във възгледите бяха забравени, много от прекъснатите връзки отново бяха възобновени. Например открихме вуйчо ни, който от около двайсет и пет години живееше в Германия. Като всеки иранец извън пределите на страната и той беше въодушевен. Стараеше се да се информира по телефона от Махмуд за положението в Иран. Махмуд започна да говори и със съпруга на братовчедка ни Махбубе. Обменяха сведения за ситуацията в Гом и Техеран. Брат ми наистина не скъпеше пари и богатство. Понякога се чудех това ли е същият онзи Махмуд.

Тринайсетгодишният Сиамак много бързо съзряваше. Изпълняваше задълженията си като истински мъж, рамо до рамо с баща си. Все по-рядко го виждах, през повечето време не знаех дали е обядвал, или вечерял, но бях сигурна, че е в прекрасно настроение. С красивия си почерк Масуд пишеше лозунги по стените, а понякога и върху хартия, а ако разполагаше с време, им рисуваха рамки от цветя и клонки. Тичаше с другите деца из улицата. Въпреки опасността,

която тази работа криеше, не можехме да попречим на децата. Принудих се да се включа в неговата група и стоях на пост в уличката, за да могат децата спокойно да пишат лозунгите си, а после коригирах грешките им. Така хем сина си пазех, хем вземах участие в революционната му дейност. Масуд наистина се въодушевяваше по детски, че върши нещо забранено и опасно в съучастие с майка си.

Единствената сянка на тъга, която ме караше да помръквам в онези дни, бе раздялата ми с Парване, дължаща се не на отдалеченост или пътуване, а на разлика във възгледите и убежденията ни. Тя толкова много ми помогна, когато Хамид беше в затвора, и бе от малкото хора, които в онзи период ни посещаваха, грижеше се за децата ми. Сега бе прекъснала всякакви отношения с нас. Те бяха поддръжници на шаха и считаха революционерите за разбойници. Споровете ни изостряха противоречията помежду ни, несъзнателно се нагрубявахме и всеки път се разделяхме почти скарани. Постепенно загубихме всякаква охота да се срещаме. Така и не разбрахме как и кога са си стегнали багажа и са напуснали страната. Безрезервната ми подкрепа за революцията се сблъска със съжалението, че губя завинаги приятелката си, но не успя да го заличи.

* * *

Хубавите и вълнуващи дни на революцията преминаха като вятър. Радостта и опиянението достигнаха своя връх следобед на 11 февруари^[3]. По телевизията звучеше химнът, а говорителката прочете в детската програма стихотворението „Снощи сънувах, че някой дойде“ на Форуг. Не бяхме на себе си от радост, с химна на уста вървахме от къща на къща и се прегръщахме, черпехме се със сладки и се поздравявахме. Чувствахме се свободни и леки, сякаш бяхме отхвърлили тежък товар от плещите си.

Бързо отвориха училищата, учрежденията заработиха, но всичко бе объркано и необичайно. Времето минаваше в дискусии и спорове. Някои смятаха, че непременно трябва да се запишем в новосъздадената партия на Ислямската република и по този начин да засвидетелстваме верността си към революцията. Други го намираха за напълно излишно, тъй като не беше времето на шаха, когато всички

бяха длъжни да членуват в „Растохиз“. В този период аз бях обект на внимание повече от всякога. Всички ме поздравяваха, сякаш сама бях осъществила тази революция. Желаяха да се срещнат с Хамид. Веднъж на връщане от печатницата Хамид дойде да ме вземе от работа и колегите ми настояха той да влезе. Посрещнаха го като герой, но той въпреки дейността си бе скромен по природа и всяка непредвидена програма го объркваше, затова успя да каже само няколко думи, да раздаде на колегите ми от току-що отпечатаните материали, които носеше, и да отговори на част от въпросите им. Приятелите ми го прецениха като мил и нежен и ме поздравяваха, а аз бях опиянена от гордост.

[1] Първият месец от ислямския календар, един от свещените месеци. — Б.пр. ↑

[2] През 1978 г., по време на полицейския час от 6 ч. вечерта до 6 ч. сутринта, в Иран е възприет начин на протест, при който след обявяването на полицейския час, в полунощ всички лампи се гасят и хората се качват на плоските покриви и скандират „Аллах акбар“ (Аллах е велик) в знак на протест срещу военното положение. Военните не могат да арестуват хора за това, че скандират религиозен възглас, обикновено използван и като израз на гняв, тъга или радост. — Б.пр. ↑

[3] Хомейни се завръща от изгнание на 1 февруари 1979 г., а на 11 февруари същата година обявява Иран за Ислямска република. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

През тези дни живеехме като победители. Опитвахме от новия дар, с който се бяхме сдобили — свободата. Тротоарите бяха изпълнени с книги и брошури — доскоро притежанието само на една от тях можеше да ни струва живота. Имахме на разположение най-различни вестници и списания, разговаряхме на всеослушание за каквото пожелаем, без да се страхуваме нито от САВАК, нито от когото и да било. Но всички години на потисничество ни бяха отнели способността да се възползваме правилно от свободата, не знаехме как да водим дискусии, не бяхме приучени да уважаваме различните мнения, да търпим инакомислещите. Именно това стана причина меденият месец на революцията да бъде по-кратък, отколкото очаквахме. Различията в мненията и пристрастията, които дотогава бяха туширани в името на общия враг, постепенно започваха да се усилват, да изплуват и все по-отчетливо да излизат наяве. Всяка група обявяваше другата за враг на народа, страната и вярата. Ежедневно изникваха нови и нови групи и заставаха срещу другите. Традиционните посещения при роднини за Ноу руз през онази година преминаха в разгорещени политически спорове, караници, дори скандали. Спречкването, което по-късно се оказа съдбоносно за мен, стана, докато бяхме на гости у Махмуд. Между него и Хамид избухна спор и накрая се скараха.

— Единственото нещо, което хората желяеха и заради което осъществиха тази революция, е ислямът. Затова управлението следва да е ислямско и никакво друго — отсече Махмуд.

— Интересно! — възкликна Хамид. — Въобще можеш ли да ми обясниш що е това ислямско управление?

— Прилагане на всички ислямски закони.

— Значи връщане с хиляда и четиристотин години назад!!!

— Законите на исляма са божии закони, никога не остаряват и са приложими във всяко време.

— Добре тогава, кажи ми, ако обичаш, какви са икономическите закони на исляма. Неговите закони за защита на гражданските права? — попита Хамид. — Или може би искате да си направите хареми, да пътувате с камили и да режете ръце и крака?

— Това също са божии закони. Ако бяха рязали ръцете на крадците, сега нямаше да са толкова многобройни. Предателите и измамниците също. Какво разбираш ти, безбожник, от тези закони? В тях има мъдрост.

Спорът приключи с обиди и никой не толерираше опонента си. Хамид говореше за основните човешки права, свободата, конфискацията на имуществото и разпределението на богатството, смъртното наказание на предателите в името на революцията и съюзното управление. Махмуд го нарече безбожник, непознаващ бога, и еретик, който трябва да бъде убит, а Хамид нарече него догматик и закостенял традиционалист, а Махмуд го обвини, че е предател и чужд агент. Ехтерам Садат и децата на Махмуд, а също и Али и жена му, бяха на негова страна и му суфлираха. На мен ми дожаля, че Хамид остана без подкрепа, застанах на негова страна и му подказвах. Мама държеше лицето си с ръце, не разбираше много от нашите приказки, единственото ѝ желание беше да се помирим. Фати и съпругът ѝ се двоумяха и не знаеха на коя страна да застанат. Най-лошото бе, че Сиамак стоеше по средата, объркан и зашеметен, и не можеше да проумее кой е правият. В съзнанието му все още бе прясно религиозното обучение на Махмуд отпреди няколко месеца, но напоследък живееше в интелектуалната и политическата атмосфера на баща си. До този момент обаче не се беше натъквал на противоречия, тъй като виждаше вуйчо си и баща си рамо до рамо и в съзнанието му двете гледни точки се сливаха. Острите разногласия между двамата го объркаха и обезвериха. Вече не показваше пристрастие или привързаност нито към единия, нито към другия. Отново стана нервен и агресивен. Докато най-накрая, след дълга и продължителна вътрешна борба, положи глава на гърдите ми, както правеше в детството си, и зарида. Зауспокоявах го и го попитах какво го измъчва.

— Всичко! — отвърна, хлипайки. — Истина ли е, че татко не приема бог? И е враг на ага Хомейни? Вуйчо Махмуд наистина ли е убеден, че татко и неговите другари трябва да бъдат убити?

Не знаех какво да му отговоря.

* * *

Животът ни продължи както преди години. Хамид отново рядко се мяркаше, забрави напълно за дом и семейство. Непрекъснато беше ту в една, ту в друга част на страната. Прекарваше времето си в писане на статии, речи, печатане на вестници, списания и бюлетини. Минаваха дни, без да получим вести от него. Нямахме нищо против Сиамак да го придружава, но самият Сиамак бе изгубил желание да го следва като преди. След отварянето на училищата, университетите и учрежденията всички продължиха своята работа. Но те се превърнаха в арена на дискусии, спорове, схватки, противоположни схващания и убеждения. В университета всяка група, която дойде по-рано, окупираше една от стаите, окачваше плакатите си на вратата ѝ и се заемаше да разпространява своите листовки и позиви. Това не беше характерно само за студентите, преподавателите също членуваха в различни групи и се хващаха за гушите. Вратите и стените бяха облепени с противоречащи си лозунги и със снимки на студенти и преподаватели, получаващи награди от шаха и съпругата му. Не си спомням как точно учихме и как протекоха изпитните сесии през тази година. Всичко бе подчинено на идеологическата война. Довчерашни приятели се биеха до смърт и когато опонентът бе победен, дори да му беше струвало живота, празнуваха, радваха се и го смятаха за голяма победа за групата. Бях доволна, че това бе последният ми семестър, а Хамид ми се присмиваше:

— Учудващо упорита студентка си! Толкова ти харесва да учиш, че май не възнамеряваш да завършиш.

— Много си несправедлив! Сега ми се подиграваш. Ако искаш да знаеш, можех да завърша за три години и половина, но заради теб бях принудена да прекъсна. После трябваше да взимам минимално възможните курсове, за да успея хем да ходя на работа, хем да гледам децата, хем да уча. Въпреки всичко успехът ми е много висок. Бъди сигурен, че и нагоре ще продължа.

За съжаление вълненията в университета, напускането на много от преподавателите и липса на занятия станаха причина отново да не успея да приключа образованието си и няколко курса да останат за следващия семестър. В службата положението също бе горе-долу

подобно. Всеки ден на няколко души лепваха клеймото, че са били сътрудници на САВАК, и плъзваха смразяващи слухове. Уволненията и прочистването на учреждения и организации от антиреволюционни елементи стояха на дневен ред във всички групи. Всеки обвиняваше другия, че е противник на революцията. В нашата къща долетя друга мълга. Сиатак започна да носи от училище вестници на муджахидините.

В средата на месец септември 1979 година се роди дъщеря ми. Този път Хамид бе до мен. Закара ме до болницата, а после, когато ме преместиха в отделението, дойде и усмихнат ми каза:

— Това дете най-много прилича на теб.

— Наистина ли? И по какво? Според мен е мургавичка.

— Засега е повече червеничка, отколкото мургавичка! Но има трапчинки на бузите, много е сладка. Решихме да се казва Шахрзад, нали така?

— Не! Решихме, че тя, за разлика от Шахрзад ще има дълъг, спокоен и щастлив живот и ще ѝ дадем име, което да ѝ отива.

— И кое име би му отивало на това мъниче?

— Ти сам току-що го каза.

— Какво съм казал?

— Ширин^[1]!

Този път вече ми бе добре известно, че бебешкият период, както и детството траят кратко. Бях убедена, че това ще е последното ми дете, затова исках да се насладя на всеки миг. Сиатак не обръщаше никакво внимание на новороденото, но Масуд не само не ревнуваше, но с интерес наблюдаваше малкото чудо и удивено възкликваше:

— Толкова е малка, а всичко си има! Виж какви са ѝ пръстчетата! Ноздричките ѝ са като две малки нулички!

Не знам защо формата на ушичките и мъхът, който тя имаше само отпред по главичката, предизвикваха смях у него. След училище веднага отиваше при бебето, говореше му, играеше си с него. Ширин явно също много го обичаше. Щом го видеше, започваше да маха с ръчички и крачета и да му се усмихва, а когато поотрасна, освен в мен се гушкеше само в него. Беше здраво дете. Като характер и поведение, както и външно, беше смесица между Сиатак и Масуд. Беше блага и усмихната като Масуд, немирна и дяволита като Сиатак. Формата на устните и бузите ѝ бяха моите, но мургавата кожа и големите черни

очи бе наследила от Хамид. Бях толкова заета с нея, че не се дразнех от дългите отсъствия на мъжа си. Не бях в течение на неговата дейност. Дори и от Сиамак се бях отчуждила. Учете се добре, както винаги, но не знаех с какво друго се занимава. След трите месеца отпуска по майчинство реших да си взема една година неплатен отпуск, за да си гледам спокойно детето, да завърша образованието си и евентуално да се подготвя за приемните изпити за магистратура.

Дъщеря ми се ползваше и от обичта на Парвин ханом, която вече се чувстваше много самотна и бе останала без ангажименти. Явно клиентите предпочитаха готовото облекло и работата ѝ като шивачка беше замряла. Тя даваше под наем двете стаи от едната страна на двора си, а живееше в тези от другата. Това ѝ осигуряваше добър доход и липсата на работа не я тревожеше. Прекарваше повечето свободно време при мен и когато се записах за зимния семестър, се зарадва и ми обеща, че ще гледа Ширин в дните, когато съм на лекции.

* * *

Но в университета цареше смут и хаос. Почувствах се много зле в деня, когато група студенти изгониха с ритник един от начетените дългогодишни преподаватели, на чиито лекции не смеехме да гъкнем и когото много уважахме, обвинявайки го, че бе получил монархическа награда за една от книгите си. Още повече че няколко преподаватели наблюдаваха с одобрение и усмивка случващото се. Когато разказах за това на Хамид, той поклати глава и заяви:

— В революцията няма място за безсмислено съчувствие. Чистката е неин основен стълб. За съжаление нямат силата за нея и я извършват през пръсти. След всяка революция потичат реки от кръв и народните маси си отмъщават за столетна тирания, но у нас подобно нещо не се случва.

— Как да не се случва? Нали наскоро по вестниците излязоха снимки на разстреляни.

— Ха! Само тези няколко ли? Ако и тях не бяха разстреляли, щеше да изглежда съмнително.

— Хамид, що за приказки?! Започваш да ме плашиш — според мен дори тези са твърде много.

— Много си чувствителна, проблемът е, че на нашия народ му липсва революционна култура.

* * *

Постепенно несигурността и противоречията в обществото до такава степен се изостриха, че доведоха до затваряне на университета, явно нямаше вероятност да приключи този етап от моето образование. Бяхме много далеч от спокойствието и сигурността, от уста на уста се носеха слухове за независимостта и отделянето на някои области от страната, по-специално на Кюрдистан. Хамид през повечето време пътуваше, а този път не се бе връщал повече от месец. Не знаех нищо за него, отново ме обхванаха тревогата и безпокойството, но този път не можех да търпя това и реших, че щом Хамид се върне, ще си имам сериозен разговор с него.

* * *

Върна се след шест седмици в полунощ, уморен и в окаян вид, веднага се хвърли в леглото и спа непробудно дванайсет часа. По обяд се събуди от шума, който вдигнаха децата, изкъпа се, нахрани се добре и без да става от кухненската маса, явно в настроение, оживено се разприказва и взе да се закача с децата. Аз миех чиниите на мивката, когато той ме погледна и възкликна:

— Напълняла ли си?

— Не, дори за последните няколко месеца съм отслабнала.

— Значи преди това си напълняла.

Прииска ми се да запратя нещо по него — беше забравил, че само преди седем месеца родих, затова не попита за Ширин. В този миг тя се разплака.

— Сетихте ли се, уважаеми, спомнихте ли си, че имате и още едно дете? — обърнах се ядосано към него.

Не си призна, че я беше забравил, отиде и я взе на ръце:

— Брей, колко е пухкава и колко е пораснала! Много е сладка!

Масуд с гордост започна да изброява уменията ѝ: как му се усмихва, как познава всички от семейството, как стиска здраво неговите пръсти, че има две зъбчета, а отскоро вече и пълзи.

— Брей, да му се не види, толкова ли дълго ме е нямало? Значи за толкова кратко време е научила всички тези неща?

— Нее, тя имаше зъбки още преди да заминеш и правеше много неща, но ти не я забелязваше — отвърнах му.

Тази вечер той не излезе, към десет часа някой позвъни на вратата. Хамид скочи, грабна сакото си и побягна към покрива. Това ме върна към предишни години, сякаш нищо не се бе променило. Призля ми.

* * *

Не си спомням кой звъня тогава, но не беше опасно. Обаче това промени и двама ни. Погледнах го с огорчение, Ширин спеше, момчетата нямаха намерение да си лягат, тъй като баща им си бе у дома. Решително и строго ги отпратих в стаята им. Хамид също стана, извади от джоба си малка книжка и се запъти към спалнята.

— Хамид, остани, искам да поговоря с теб! — казах с доста заповеднически тон.

— Уф... точно тази вечер ли? — отвърна ми отегчено.

— Да, точно тази, страхувам се, че може да няма утре.

— О, колко сериозно и поетично!

— Говори каквото си искаш, присмивай ми се колкото си искаш, но аз трябва да кажа каквото имам. От теб не съм очаквала нищо, уважавах идеите и целите ти, при все че не ги приемам. Привикнах със самотата, с липса на събеседник, със страховете, с безпокойството и с отсъствията ти. Твоите желания в живота за мен бяха на преден план. Приех нахлуванията през нощта в къщата ни, преобръщането на целия ни живот, годините на обиди и унижения пред вратите на затвора. Носих сама товара на живота на плещите си, сама отгледах децата си.

— Добре, е и? За това ли ме държиш буден, за да ти благодаря ли? Ами, хубаво, благодаря ти, уважаема, ти си изключителна!

— Хамид, не се подигравай! Не ми е нужна твоята благодарност. Нито аз съм онова седемнайсетгодишно момиче, което се възхищава от

твоя героизъм и се задоволява с такъв живот, нито пък ти си трийсетгодишният силен и здрав младеж, способен да се бори и да воюва. Нали самият ти казваше, че ако режимът на шаха падне, революцията победи и хората постигнат това, което искат, ти ще се върнеш към нормалния начин на живот и ние тихо, щастливо и спокойно ще отгледаме заедно децата си. Помисли и за тях, с теб носим отговорност, те се нуждаят от теб. Остави другото, но аз нямам вече сили. Най-важното вече се случи, ти изпълни задълженията пред страната си. Остави младите да довършат останалото. Аз не искам нищо друго, освен спокойствието и щастието на децата си. Нека поне веднъж за теб те да са най-главното. Момчетата имат нужда от баща, вече не мога да заемам и твоето място. Помниш ли колко весели и радостни бяха през онзи месец, който прекарахме на Каспийско море. Разказвах ти всичко, а сега от доста време нямам представа какво прави Сиатак, какви са приятелите му. И това в пубертета, в опасната възраст. Трябва да намериш време да поговориш с него, да го закриляш. Налага се да помислим и за бъдещето му. Разходите по децата от ден на ден нарастват. В тази скъпотия и инфлация повече не мога да се грижа за финансовото състояние на семейството ни. Ти въобще запита ли се как се справяме през тези няколко месеца, откакто съм в неплатен отпуск? Повярвай, и малкото пари, които бях скътала за черни дни, заминаха. Докога смяташ, че можем да лежим на ръцете на възрастния ти баща?

— Това, което ви дава всеки месец, е моята заплата.

— Каква заплата? Защо се самозалъгваш? Че колко е приходът на печатницата, за да дава заплата на безработен човек като теб, който все отсъства?

— Какъв е проблемът? От пари ли се нуждаеш? Ще му кажа да ти дава повече. Така по-спокойна ли ще бъдеш?

— Защо не искаш да разбереш какво ти говоря? Толкова много неща наговорих, а ти за парите се хвана.

— Всичко беше само дрънкане. Основният ти проблем е, че нямаш велик идеал. Служенето на народа няма място в твоето материално мислене.

— Ето, пак започна с лозунгите. Ако толкова страдаш за бедния си народ, нека заминем за някое затънтено място в страната като учители и да работим за хората, да ги научим на нещо. Да вземем земя,

да се заемем със земеделие или с каквато и да е работа, която според теб е в служба на народа. Дори да не получаваме никакъв доход, нищо няма да кажа. Искам само да сме заедно, децата ми да имат баща. Кълна се в бога, ще те последвам, където и да отидеш, само да се спасим от тази война на нерви, от страха, от бягството и от безпокойството. Веднъж в живота си реши нещо в полза на семейството и децата си.

— Приключи ли? — попита той ядосан. — Разсъждаваш много елементарно и витаеш в облаците? Все още мечтаеш и говориш като малко момиче. Да не си мислиш, че изтърпях всичките изтезания и затвора, че минах през обучение, за да се откажа накрая от всичко и да отида в някое забутано селце да садя фасул? Да ора с плуг? Моята мисия е установяването на народна власт. Кой казва, че революцията е победила? Чака ни още дълъг път. Мой дълг е спасението на всички ни. Кога ще разбереш това?

— Обясни ми, моля те, какво означава народна власт? Не е ли власт, избрана от народа? Така, направиха го, но ваша милост не желае да приеме избора на народа, за който толкова много се биеш в гърдите. С кого всъщност искаш да се бориш?

— Ооо, я стига... Какъв ти избор? Направен от безпросветни и луднали по революцията хора. Сами не проумяват в какъв капан попаднаха.

— Разбрали, неразбрали, при всички положения тях ги подкрепят, а ти не си адвокат на народа. Изборът си е техен и още не са се отказали от него. А ти трябва да го уважиш, въпреки че противоречи на твоите схващания.

— Значи да седна, да скръстя ръце и да оставя всичко да отиде на вятъра? Аз съм политически мислител, знам правилния път на властта. Сега, когато основите са положени, трябва да се довърши започнатото. И този път няма да се откажа от борбата, докато всичко не приключи.

— Борба? С кого? Шаха вече го няма, режимът е републикански, а ти искаш да се бориш? Добре, така да бъде, оповести програмата си и след четири години я предложи на избирателите. Ако пътят ти е правилен, бъди сигурен, че хората ще гласуват за теб.

— Ооо, я стига, много ти е лесно. Да не мислиш, че ще ми позволят? Пък и кои хора, седемдесетте процента неграмотни, които се

страхуват от бога и Пророка. И с две ръце правят всичко в името на религията?

— Грамотни, неграмотни, такива са хората от народа ни, такъв е изборът им. Ти искаш насила да наложиш своето управление в обществото.

— Точно така! Ако се наложи, и това ще направя. После, когато разберат кое е в тяхна полза и кой защитава интересите им, ще се присъединят към нас.

— А какво ще стане с онези, които не се присъединят и чиито убеждения се различават от вашите? Сега в страната има хиляди групи, уверени, че правото е на тяхна страна. Ако не приемат вашето управление, какво ще правите с тях?

— Те са продажници и изменници, които не мислят за интересите на народа и се изправят срещу него, затова трябва да ги отстраним от пътя.

— Значи да ги убиете, така ли?

— Да, ако се наложи.

— Добре, така постъпваше и шахът, защо тогава скандирахте, че е тиран? Каква глупачка съм била да имам високо мнение и да храня големи надежди за теб! Колко малко съм те познавала, ако след всички приказки за хората, за любовта към народа и проповедите за човешките права искаш да станеш палач! Затънал си във фантазиите си и вярваш, че религиозните фанатици ще стоят тихо и кротко и ще чакат ти да грабнеш оръжие, да започнеш нова революция и да ги избиеш до един! Напразни мечти! Те ще те убият! Няма да повторят грешката на шаха! И предвид това, което си замислил, ще бъдат напълно прави!

— Знам, именно това показва, че са склонни към фашизъм. И затова ние трябва да сме въоръжени и силни.

— И ти май имаш склонност към фашизъм, след като вземеш властта, се каниш да убиеш не по-малко хора от тях.

— Престани вече, така и не проумя какво представлява революцията.

— Да, не съм я проумявала и не я проумявам, искам само да опазя семейството си. Властта също не я искам.

— Ти си егоистка, която мисли само за себе си.

* * *

Спорът с Хамид бе безполезен и безрезултатен. Върнахме се години назад и всичко започна отначало. Обаче този път бях безкрайно уморена и изтощена, а той по-раздразнен и по-безстрашен. Няколко дни размишлявах върху живота и бъдещето си и стигнах до извода, че е глупаво и безпредметно да се надявам на Хамид. Трябваше да разчитам само на себе си и животът ми не можеше да продължава по този начин. Затова реших да прекъсна неплатения си отпуск и да тръгна отново на работа. Парвин ханом се съгласи да идва да гледа Ширин.

* * *

Господин Заргяр се изненада от моето завръщане:

— Нямаше ли да е по-добре да си останете при детето до края на отпуската? Докато се поуталожат нещата.

— Не се ли нуждаете от мен? Случило ли се е нещо в мое отсъствие, за което да не знам?

— Не, нищо специално. Ние винаги имаме нужда от вас, но проблемът с русарито^[2] и чистката създават леко напрежение.

— За мен не е от значение, цял живот съм ходила с русари и чадор.

* * *

Работният ден не бе свършил, когато напълно ми се изясни какво е имал предвид. Ведрата атмосфера от дните преди революцията бе изчезнала. Обстановката бе тежка. Бяха се появили нови групички, враждуващи една с друга. Колегите ми се стараеха да странят от мен. Щом влезех някъде, разговорите секваха или хората без причина започваха да говорят с намеци и недомлъвки. Други пък скришом ме заговаряха и се опитваха да изкопчат от мен някаква информация, сякаш разполагах със сведения за всички десни сили. Революционният

комитет, за чийто първи член бях избрана аз, сега бе ликвидиран и на негово място бяха създадени няколко други комитета, най-важният от които се занимаваше с чистката в учреждението. Изглежда, в неговите ръце сега бе съдбата на всички ни.

— Нали миналата година разобличиха и уволниха всички хора на САВАК? Защо правят всичките тези събрания и пускат слухове? — попитах господин Заргяр.

— След някой и друг ден ще разбереш — усмихна се горчиво той. — Хора, които познаваме от години, за една вечер станаха ревностни мюсюлмани, с броеница в ръка, непрекъснато се молят, пуснаха си бради. Идват и започват да разчистват лични сметки, да свалят другите от сцената и да печелят дивиденди. Вече не можеш да различиш тези опортюнисти от истинските революционери. Според мен те са по-опасни за революцията от онези, които открито застават срещу нея. Между другото — да не забравиш да отидеш на молитва, иначе е свършено с теб.

— Знаете, че съм религиозна, никога не съм преставала да се моля — отвърнах — но да го правя пред всички, само и само да ме видят, не ми се нрави. Никога не съм можела да се моля пред очите на хората.

— Остави тези приказки, днес задължително трябва да отидеш, куп хора те чакат да видят как ще го направиш.

* * *

Всеки ден на информационното табло окачваха списък с имената на тези, които трябва да бъдат изгонени. Всички с безпокойство се втренчахме в него, но щом не видехме имената си, въздъхнахме облекчено и считахме деня за хубав.

* * *

В деня, в който започна войната^[3], щом затрещяха бомбите, всички се качихме на покрива на сградата. Никой не знаеше какво

става. Едни мислеха, че противниците на революцията нападат, други бяха убедени, че е преврат. Носеха се хиляди различни слухове. Тревожех се за децата си и бързо се прибрах вкъщи. От този момент и войната се прибави към останалите проблеми в моя живот. Нощните затъмнения, дефицитът на различни стоки, липсата на бензин и други горива точно когато приближаваха студове, а аз бях с малко дете на ръце, и най-страшното от всичко — кошмарните картини на войната, които се въртяха в главата ми — всичко това отслаби духа ми. На прозореца в стаята на децата сложих черен плат и вечер, когато спираха тока заради въздушните нападения, всички се събирахме в нея на светлината на свещи, боязливо заслушани в шумовете отвън. Присъствието на Хамид можеше да внесе спокойствие и успокоение в сърцата ни, но както винаги в подобни важни моменти той не беше до нас. Не знаех къде е, но вече няха сили да се тревожа и за него.

* * *

Липсата на топливо и купоните за бензин объркаха обществения транспорт. Обикновено Парвин ханом трудно намираше кола, която да я докара до нас. И трябваше да извърви част от пътя пеша. Един ден закъснях за работа повече от обикновено. Още с влизането си в сградата усетих необичайната атмосфера в нея. Мъжът на пропуска отвърна очи и не само не ме поздрави, ами не отговори и на моя поздрав. Няколко шофьори, които седяха в стаята на пропуска, скришом ме наблюдаваха. Всеки, когото срещнах по коридора, се правеше, че не ме забелязва. Щом стъпих в стаята си, се стъписах. Всичко бе разхвърляно, съдържанието на чекмеджетата — изсипано върху бюрото. Листовете бяха разпилени. Коленете ми се разтрепериха. Страх, безпокойство, гняв и унижение се сляха и забушуваха в мен. Гласът на господин Заргяр ме накара да се съвзема.

— Извинете ме, госпожо Садеги, заповядайте в кабинета ми.

Мълчалива и зашеметена го последвах като робот. Покани ме да седна. Отпуснах се на стола. Той говори известно време, но аз нищо не чувах. Подаде ми писмо. Опомних се, взех го и запитах какво е.

— От централата на Комитета, отговарящ за чистката. Казах ви, че... Пише, че ви уволняват.

Гледах го втренчено, бликналите сълзи бяха застинали и очите ме боляха. Хиляди мисли се блъскаха в главата ми.

— Защо!?! — попитах с приглушен глас.

— За комунистически пристрастия, за връзки с антиреволюционни групи и пропаганда в тяхна полза.

— Но аз нито имам пристрастия, нито връзки. Пък и приблизително година бях в неплатен отпуск и не съм идвала на работа.

— Ами трябва да е заради съпруга ви.

— Но какво общо има неговата дейност с мен. Хиляди пъти съм казвала, че не мисля като него и не трябва да ми приписват неговата вина.

— Права сте. Вие, разбира се, можете да се оплачете, но казват, че разполагат с документи и имат свидетели.

— Какви документи? Какви свидетели? Какво съм направила?

— Ами през месец февруари 1979 г. сте довели съпруга си да пропагандира своята гледна точка, организирали сте събрание с въпроси и отговори и сте раздавали антиреволюционни вестници.

— Но той беше дошъл само да ме вземе. Колегите го накараха да се качи.

— Знам, знам. Много добре си спомням какво се случи тогава. Не мислете, че съм съгласен с написаното, само ви обяснявам в какво ви обвиняват. Можете да обжалвате, но предчувствам, че това крие опасност и за вас, и за него. Всъщност къде е той сега?

— Не знам. Няма го от около месец, нямам никакви вести от него.

* * *

Уморена и безсилна се върнах в стаята, за да прибера нещата си. Сълзите ми замъгляваха очите, но аз не им позволявах да потекат. Не желях враговете да станат свидетели на моята слабост. Аббас Али, разносвачът на чай на нашия етаж, се промъкна в стаята с поднос в ръце, сякаш влизаше в забранено място. Взря се състрадателно в мен и в разхвърляната стая, сетне прошепна:

— Госпожо Садеги, за бога, наистина се чувствам крайно неловко. Кълна се в децата си, на тия не съм казал нищо против вас. От вас, освен добро нищо друго не сме видели. На всички им е много неприятно.

Изсмях се напрегнато и огорчено:

— Да, личи си от отношението им, от лъжливите свидетелски показания. Хора, с които седем години по цял ден бяхме заедно, да се отнесат по този начин, а сега дори не смеят да ме погледнат в очите.

— Не, за бога, не е така, госпожо Садеги, страхуват се. Да знаете какво кроят за Садати и Канани, които ви бяха приятелки — след някой и друг ден и тях ще изгонят.

— Не, грешите, малко преувеличавате. Ако ги изгонят, няма да е заради приятелството им с мен, а заради дългогодишна злоба и завист, които сега излизат наяве.

Взех под мишница чантата си, издута от папки с мои лични документи, и се запътих към вратата.

— Ханом, за бога, не си го слагайте на сърцето, моля ви, простете ни.

Прилоша ми.

До обяд бродих из улиците без посока. Постепенно горчивото унижение премина в гняв и недоволство, тревога за утрешния ден, за Хамид, за децата, за липсата на пари. Какво щях да правя в тази скъпотия без заплаща? От два месеца печатницата беше без приходи и бащата на Хамид не можеше да му осигури доход. Заболя ме главата, едвам се довлякох до нас.

— Ха! Защо се връщаш толкова рано? Пък и сутринта закъсня! Ама така ще те уволнят! — посрещна ме учудена Парвин ханом.

— Вече го направиха!

— Какво? Наистина ли? И защо? Господ да ме убие, аз съм виновна, защото днес закъснях!

— Моля ти се... Никого не уволняват за закъснение, бездействие, за тормоз, за некомпетентност, за кражба, за разврат, за мошеничество, за безмозъчност. Уволниха мен, дето работя като вол, разбирам си от работата и издържам децата си. Аз бях проблемът, мен трябваше да отстранят, за да се прочисти учреждението.

* * *

Няколко дни бях много зле. Силното ми главоболие не преставаше нито за миг. Само благодарение на ампулите „Новалгин“ на Парвин ханом успях да поспя няколко часа. Новините за Хамид и групата му ме накараха да дойда на себе си и да се раздвижа. Хамид се бе върнал преди седмица от Кюрдистан, но само един-два пъти дойде у дома. Обясни, че е зает и нощем ще бъде в печатницата. Дори не успях да му разкажа за чистката и за причината да ме уволнят. От ден на ден новините ставаха все по-обезпокоителни и страхът ми се усилваше все повече, докато една вечер не се повтори кошмарът, който веднъж вече бях преживяла. Посред нощ нахлуха в къщата. От разговорите им разбрах, че са нахълтали и в печатницата и са заловили Хамид и останалите. И пак същите оскърбления, същият страх, същата омраза, сякаш ме бяха накарали насила да гледам отново стар и отвратителен филм. Ровенето на чужди ръце и очи в най-скритите и интимни кътчета на дома и имуществото ми отново предизвикаха в цялото ми същество усещане за голота и студ като преди години. Още настръхвах от спомена. Този път гневът не бе само в погледа на Сиамак. Той беше раздражителен петнайсетгодишен младеж, кипящ от гняв, и аз се опасявах, че всеки момент ще даде израз на омразата си вербално или физически. Стисках здраво ръката му в своята и тихо го умолявах да се успокои, да не говори и да не утежнява повече и бездруго сложната обстановка. Масуд пребледнял наблюдаваше случващото се. Държеше на ръце неспокойната и уплашена Ширин и дори не правеше опити да я укроти.

* * *

И всичко започна отначало. Рано сутринта се обадох на Мансуре и й казах да намери най-благоприятна възможност да разкаже на баща си как стоят нещата. Дали той щеше да понесе за втори път такова нещо? След час той ми се обади. Като чух приглушения му и измъчен глас, сърцето ми се сви:

— Татко, трябва да започнем отново, но не знам откъде. Имаш ли някой, който може да ни каже къде са го отвели? Да ни каже какво е станало с него?

* * *

Къщата бе с главата надолу и всички бяхме изнервени. Сиамак ревеше като див звяр, удряше с крака и ръце по стените и вратите и ругаеше всичко живо. В гостната зад дивана Масуд се правеше на заспал. Знаех, че плаче и не иска никой да го безпокои. Ширин, която винаги се усмихваше и беше в добро настроение, също се повлия от тревогата и болката у дома и непрекъснато плачеше без причина, а аз... Объркана и съкрушена се борех с лошите си мисли. От една страна, ругаех и обвинявах Хамид, който ни докара тези черни дни, от друга, се питах: „Пак ли така ще го изтезават? Какво ли е състоянието му? Той разказваше, че първите четиридесет и осем часа мъченията са най-лоши. Ще може ли да понесе ударите с камшик? Краката му едва наскоро се бяха оправили. В какво точно го обвиняват? От Революционния съд ли ще бъде съден?“. Искаше ми се да крещя, имах нужда да съм сама. Влязох в спалнята и затворих вратата. Запуших ушите си с ръце да не чувам децата и оставих сълзите ми да се стичат на воля. Погледнах се в огледалото — бледа, изплашена, безсилна и смазана. Какво трябва да правя? Какво можех да сторя? Искаше ми се да избягам. Ох, само ако ги нямаше децата, можех да избягам в планината, в полето, да изчезна. Ами те?

Бях като капитан на потъващ кораб, в когото са вперени очите на всички пътници, но аз бях по-разбита и от кораба си. Нуждаех се от спасителна лодка, която да ме отведе надалеч, където никой да не може да ме намери. Вече не бях в състояние да нося на плещите си толкова тежък товар. Детският плач се усили, постепенно премина в писъци. Механично се изправих и изтрих сълзите с опакото на ръката си. Нямах друг изход, децата ми се нуждаеха от мен. Този връхлетял от буря кораб нямаше друг капитан, освен мен. Вдигнах телефона и се обадох на Парвин ханом. Разказах ѝ накратко как стоят нещата и я помолих да ѝ заведе Ширин. Тя още крещеше, когато затворих телефона. Ширин се беше успокоила в прегръдките на Масуд. Знаех,

че той няма да понесе сестра му да плаче и ще престане да се прави на заспал. Сиатак седеше до кухненската маса с пламнало лице и стиснати зъби и юмруци. Видях как вената на челото му пулсира, седнах до него:

— Виж какво, синко, ако искаш, крещи, ако искаш, удряй! Викай, докато ти олекне.

— Дойдоха и разрушиха целия ни живот, арестуваха татко, а ние като глупаци само стояхме и гледахме. Те вилняха из къщата ни, а ние си траехме.

— А според теб как трябваше да постъпим? Какво да направим? Можехте ли да ги спрем?

Стовари юмруци върху масата, кокалчетата на пръстите му се бяха разкървали. Взех ръцете му в своите, говореше несвързано и крещеше. Прегледах раните му и когато се поуспокои, му казах:

— Знаеш ли, Сиатак, като малък се караше с всички, беше много избухлив. Когато изпаднеше в подобно състояние, аз те прегръщах, ти ме риташе и удряше с юмруци, докато ти олекнеше. Ако това ще те успокои и сега, ела при мен!

Прегърнах го. Беше цяла глава по-висок и много по-силен и с лекота би могъл да се освободи от прегръдката ми, но не пожела. Положи глава на рамото ми и заплака. След известно време промълви:

— Блазе ти, мамо, колко си спокойна и силна!

Усмяхнах се иронично и си помислих: по-добре, нека си мисли така за мен... Масуд ни гледаше с насълзени очи, Ширин беше заспала в ръцете му. Направих му знак с ръка да се приближи. Той остави детето на земята и дойде при нас. Прегърнах и него. Тримата заплакахме, сълзите ни свързваха и ни вдъхнаха сили. След няколко минути се отдръпнах:

— Добре, деца, да не губим време. Плачът и вайкането няма да помогнат на баща ви. Трябва да измислим план и сериозно да работим за неговото изпълнение, готови ли сте?

— Разбира се!

— Добре, тогава съберете си багажа, за един-два дни ще трябва да постоите при ханом джан, а Ширин ще остане при Парвин ханом.

— А ти какво ще правиш?

— Ще отида при дядо ви и с него ще се опитаме да открием баща ви, може и да успеем да разберем нещо за него. Трябва да

обиколим доста места, тъй като има хиляди комитети и военни поделения.

— Идвам с теб!

— Ти трябва да се грижиш за брат си и сестричката си. След баща си ти си мъжът, отговорен за това семейство.

— Първо, аз няма да ходя у баба, защото жената на вуйчо Али пак ще се мръщи, тъй като държи да се покрива пред мен, и ще мърмори. Второ, Ширин ще е при Парвин ханом, а Масуд е голям и не се нуждае от гледане.

Имаше право, но се страхувах, че младата му и чувствителна душа няма да издържи на някои от нещата, с които предстоеше да се сблъскаме, пък и нямах представа каква е ситуацията този път, затова добавих:

— Виж, момчето ми, ти имаш и друго задължение, не е само грижата за децата. Трябва да ни осигуриш помощ, да разкажеш на вуйчо си Али за станалото, да разбереш дали няма познати в някой комитет. Чух, че братът на жена му е пасдар^[4]. Ако е нужно, ти отиди заедно с вуйчо си при него да говорите, но внимавай, не изричай неща, които биха навредили още повече на баща ти.

— Няма, да не съм дете? Знам какво да говоря.

— Добре, после отиди при леля си и разкажи всичко на чичо си, може пък и той да има някакви познати. Ако искаш, по-добре остани у тях... Най-важното сега е да разберем къде са отвели баща ти. После ще ти кажа останалото.

— На вуйчо Махмуд да не казвам ли? И той би могъл да помогне... Говори се, че станал директор на някакъв комитет.

— Не, след онова спречкване, което имаха с баща ти, надали ще си мръдне пръста за него. Нека го оставим за по-нататък. Щом мога, веднага ще дойда у баба ви. Два дни не ходете на училище, а по вдругиден и без това е петък. Дано до събота нещата се изяснят.

* * *

Нещата не само не се изясниха, но се усложниха и заплетоха. Със свекъра ми обиколихме всички приятели и хората, които той познаваше. Но без резултат. Повечето на отговорни длъжности бяха

напуснали страната. Останалите бяха уволнени или се укриваха, или не успяхме да ги открием.

— Сега е различно, вече няма кой да ни помогне. Трябва сами да се помъчим да открием къде е Хамид — заключи свекърът ми.

Полицейските участъци отричаха да имат нещо общо с арестуването на съпруга ми и заявяваха, че нямат информация и че ще трябва да се обърнем към комитетите. В комитетите се интересуваха за какво престъпление е арестуван. Не знаехме какво да отговорим и аз със страх и безпокойство отвърщах, че май е арестуван като комунист. Никой не се наемаше да ми отговори. Може би не го намираха за редно. След два дни, още по-уморена отпреди и разтревожена за децата и Хамид, се запътих към дома на майка си с надеждата, че е намерена помощ. Фати беше дошла с децата. Всички ме очакваха притеснени.

— Не можа ли да ни се обадиш? — смъмри ме Сиамак.

— Не, миличък, не можах, не знаеш в какво състояние бях. Ходихме на хиляда места. Снощи се върнахме късно и останах да спя у баба ти и дядо ти, защото сутринта в 7:30 трябваше да се срещнем с един човек. Ти нали говори с баба си? Или не?

— Да, но исках да разбера какво сте направили.

— Бъди сигурен, че ако разберем нещо, ти първи ще научиш, а сега си събери нещата, че трябва да се връщаме у дома. — После се обърнах към брат си: — Али, ти и Махмуд имате толкова познати в комитетите, няма ли начин да разпитате и да разберете къде е Хамид?

— Всъщност, како, забрави за батко Махмуд, той не иска да чуе за Хамид. Аз директно не мога да разпитвам — каквото и да си говорим, мъжът ти си беше комунист. Утре кой знае какво може да ми припишат, но косвено ще се опитам да проуча.

Беше ми страшно притеснено, исках да отговоря, но се въздържах — нуждаех се от помощта им.

— Садег също ще попита няколко човека, които познава. Ти не се измъчвай, от теб нищо не зависи. Защо искаш да си ходиш вкъщи?

— Трябва да си вървя, сестричке. Нямах представа на какво прилича домът ми и животът ми. Най-малкото, трябва да подреда, децата ми отсъстват от училище, а в събота трябва да отидат.

— Добре тогава, остави ми Ширин. Щом ще ходиш насам-натам, тя само ще ти пречи. Виждаш ли колко я обича Фирузе, играе си с нея

като с кукла.

Фирузе бе петгодишно обично и красиво момиченце. Фати бе бременна в четвъртия месец с второто си дете.

— Не, миличка, в твоето състояние не може да се грижиш за деца. Пък и аз съм по-спокойна, когато децата ми са с мен. Ако Парвин ханом има възможност, ще дойде с мен...

Парвин ханом тъжно слушаше, че ще си тръгваме, и сега скочи от мястото си:

— Кой? Аз ли? Разбира се, че ще дойда, тъкмо се чудех какво ще правя без нея.

— Не си ли заета? Не ти ли объркваме плановете?

— Че с какво да съм заета? Слава богу, ни мъж, ни дете, ни коте, а и тия дни никой не си шие. Ще дойда и цяла седмица ще остана при теб, докато си свършиш работата.

— Парвин ханом, много съм ти задължена. Не знам какво щях да правя без теб? Как бих могла да ти се отблагодаря за добрината?

* * *

Целият петък премина в чистене.

— Първия път, когато претърсиха къщата, ага джан, бог да го прости, изпрати няколко души, за да ми помогнат, но вече няма кой да ми помага и да ме закриля. Ох, колко ми е мъчно за татко, как се нуждая от него — споделих с Парвин ханом и бучка ми заседна в гърлото.

Масуд дотича до мен, не знам какво беше чул, но взе ръката ми в своята и каза:

— Ние сме тук, ще ти помогнем. Не тъгувай!

Разроших косата му с милувка и се взрях в очите му, изпълнени с обич.

— Знам, миличък, докато ви имам, не мога да тъгувам.

Този път не бяха влизали на долния етаж и в мазето, които бяха почти празни. Така работата ни се ограничи с нашия етаж, който подредихме и почистихме до следобед. Вечерта казах на момчетата да се изкъпят, накарах ги да наваксат с уроците си и да се приготвят за утре. Обаче Сиамак бе неспокоен, не искаше да учи и беше

раздразнителен. Знаех, че има право, но и моето търпение не беше безгранично, затова строго им наредих да седнат до мен:

— Деца, сами виждате колко съм заета, какви беди и проблеми ми се струпаха на главата. За колко неща трябва да мисля. Смятате ли, че мога дълго да издържа? Няма да се справя без вашата помощ. Ако вие не ми помагате и допълнително ми създавате грижи, ще се сринат. Най-голямата помощ е да си учите добре уроците и поне вас да не мисля. Ще направите ли това за мен?

Масуд прие от все сърце, а Сиатак — с известно колебание.

* * *

В събота отново се отбихме на няколко места. Под бремето на тревогата си бащата на Хамид се бе състарил с години. Много го жалех, затова се стараех да не го водя със себе си. Цялото ми тичане беше напразно. Не ми остана друг изход, освен да отида при Махмуд. В този момент трябваше да забравя за гордостта си. Щеше да ми бъде по-спокойно да разговарям с него по телефона, но всички от семейството му бяха инструктирани да кажат, че го няма. Неохотно отидох пред тях и зачаках, докато той се прибра. Веднага след него позвъних на вратата и влязох. Ехтерам Садат ме посрещна хладно. Голам Али бе на двора и щом ме видя, радостно ме поздрави, сетне сякаш се сети, че не трябва да говори с мен, обърна ми гръб и отмина намръщен.

— Разбира се, че не си дошла да ме питаш как съм — каза жлъчно снаха ми — а ако търсиш Махмуд, трябва да те осведомя, че не си е дошъл. Не знам дали въобще тази вечер ще се прибере.

— Иди и му кажи да дойде, защото искам да говоря с него. Вкъщи си е, с очите си го видях да се прибира.

— Ха, как така си е дошъл, без да го забележа.

— Явно въобще нямаш представа какво се случва в дома ти. Кажи му да дойде за две минути.

Тя присви очи, уви чадора около пълната си фигура и мърморейки, излезе от стаята. Не ѝ се сърдех, защото знаех, че изпълнява заповедите на Махмуд. След няколко минути Ехтерам Садат се върна:

— Сега се моли, а знаеш колко дълго продължава това.

— Няма значение, ще почакам. Имам време до сутринта.

След известно време Махмуд влезе в лошо настроение и измърмори под носа си нещо като поздрав. С цялото си същество изпитвах отвращение, че съм в тази къща.

— Батко — подех приглушено — ти си моят голям брат и освен теб си нямам никого. Татко ме повери на теб. Трябва да ме закриляш. В името на твоите деца, не оставяй моите сирачета, помогни ми.

— Какво общо има това с мен? Да не би да зависи от мен? Че аз какъв съм?

— Чичото на Ехтерам Садат е в един от комитетите, в Революционния съд, къде ли не. Ти само ми уреди среща с него. Достатъчно ми е да науча къде е Хамид и какво е състоянието му. Ти само ме отведи при него.

— Нее! Как си представяш да отида и да кажа: този безбожник ми е роднина, простете му?! Не, миличка, да не съм си намерил доброто име на пътя?

— Няма нужда ти да казваш нещо, сама ще говоря с него. Няма да се моля да го освобождават или да му прощават. Ако трябва, да му дадат доживотна присъда, но да не го измъчват или... екзекутират — рекох и избухнах в плач.

Той ме изгледа тържествуващо, с подигравателна усмивка, заклати глава и отвърна:

— Когато изпаднеш в безизходица, се сецаш за нас, така ли? Нали досега моллите бяха лоши и закостенели, нали нямаше бог, Пророк?

— Батко, престани, кога съм казвала, че няма бог, че няма Пророк? Не съм пропускала молитва. Повечето от моллите са по-либерални и просветени от хора като теб. Всъщност не бяхме ли заедно и не беше ли ти този, който се фукаше със зет си революционера, затворника, мъченика? Не споделям неговите идеи, но независимо какъв е, Хамид е баща на децата ми, нямам ли право да знам къде е и как е? Моля те, в името на децата ти, помогни ми!

— Стани, сестро, стани и се стегни! Това да не е разграден двор? Съпругът ти е противник на исляма, на бога, еретик, а ти, уважаема, искаш никой да не го закача, да го оставят да прави всякакви мерзости. Да унищожи държавата, религията. Да си говорим честно, ако властта

беше в неговите ръце, щеше ли да ни остави живи? В името на децата си, бъди честна... защо млъкна...? Не, мила, грешиш, бог повелява той да бъде убит. Искаш аз, който цял живот съм търпял какво ли не заради исляма, но не съм позволил правдата и кривдата да се смесят, да отида при Хадж ага заради този безбожник, отвърнал се от вярата, и този чист и свят човек да вкарам в грях! Не, няма да извърша подобно дело, пък и той няма да потъпче закона и да пусне опълчилиия се срещу вяра и бог и да го освободи просто ей така. Няма да го направи дори целият свят да го умолява. Това да не ти е времето на шаха, когато го спасихте с връзки? Не, мила, сега става дума за справедливост, за законност, за религия. Кой би му простил?

Сякаш ме удариха с тежък чук по главата. Очите ми горяха, пламнах от гняв. Запитах се защо ли въобще дойдох. Защо потърсих помощ от този непознаващ бога лицемер? Стиснала зъби, се изправих лице в лице с него, загърнах се в чадора си и изкрещях:

— Не! По-добре кажи: използвах го, вече не ми е нужен, не искам да имам съдружник, искам сам да лапам. Тежко на бог, който има раб като теб.

Побягнах и напуснах къщата, сипейки ругатни. Цялото ми тяло трепереше.

След две седмици разбрах, че Хамид е в затвора „Евин“. Всеки ден или със свекъра ми, или аз сама, загърната в чадор, търсех някой от служителите на затвора да ми даде достоверни сведения за Хамид. Престъплението му бе потвърдено. Притежаваха толкова много негови снимки, статии, речи, че не можехме да ги опровергаем. Не разбрах дали е имало дело, или не и кога се е състояло, но месец и половина след залавянето му, при едно от посещенията ни в затвора ни отведоха в една стая.

— Май са ни разрешили свиждане — прошепнах в ухото на свекъра си.

Зачакахме. След няколко минути един от служителите донесе пакет, остави го на масата с думите:

— Това са нещата му.

Известно време го гледах смаяна и обърквана, не разбирах какво иска да каже.

— Не сте ли от семейството на Хамид Солтани? — попита безразлично. — Онзи ден беше екзекутиран, а това са му нещата.

Сякаш бяха опрели електрическа жица в тялото ми. Разтресоха ме нервни конвулсии. Погледнах към бащата на Хамид. Беше бял като платно и притискаше с юмрук гърдите си, сви се на стола и се свлече. Понечих да отида до него, но краката отказаха да ме слушат, зави ми се свят и изгубих съзнание. Звукът от сирената на линейката ме върна в действителността. Отворих очи. Откараха свекъра ми в реанимацията, а мен в спешното. Трябваше да съобщя за станалото. Дадох на сестрата телефонните номера на Фати и Мансуре, които знаех наизуст.

Бащата на Хамид остана в болницата, а аз вечерта се прибрах у дома. Не смеех да погледна децата в очите, нямах представа какво точно знаят и какво да им кажа. Нямах сили нито да плача, нито да говоря, толкова много успокоителни ми бяха инжектирали, че моментално се унесох в зловещ черен сън.

Нужни ми бяха три дни, за да изляза от замаяното шоково състояние. Три дни бащата на Хамид се бори със смъртта, но накрая бе победен и пое към вечността. Единственото, което можах да кажа, бе: „Блазе му, намери покой“. Завидях му...

* * *

Траурните церемонии за бащата и сина се сляха в една. Оплаквахме ги без страх и безпокойство. Скръбните лица, подпухналите от плач очи и слабите телца в черни ризи на синовете ми ми късаха сърцето. През повечето време бях потънала в спомени за съвместния си живот с Хамид, най-вече за месеца, прекаран край Каспийско море. От моето семейство присъстваха само мама и Фати. До седмата вечер бяхме в дома на бащата на Хамид. Нямах представа къде е Ширин. Все питах Фати да ми каже, тя ми отговаряше, но аз не я чувах и след известно време отново повтарях въпроса си.

Майката на Хамид беше много зле, според Фати нямаше да понесе това нещастие. Свекърва ми плачеше и нареждаше. Всяка нейна дума бе достатъчна да накара и околните да избухнат в плач. В мигове на нещастие аз потъвах в черни мисли, притихвах и се втрещвах в един ъгъл, затова ми бе чудно, че тя има сили да говори. Ту прегръщаше синовете ми и констатираше, че миришат като Хамид, ту ги отблъскваше и изкрещяваше: „За какво сте ми, след като него вече

го няма!“. Понякога плачеше за мъжа си и стенеше: „Ако Мортеза беше жив, по-лесно щях да понеса тази мъка!“. После пък благодареше на бога, че е мъртъв и не може да види това нещастие. Виждах, че децата ми се тормозят и тази атмосфера им се отразява зле. Помолих Фати да каже на мъжа си да ги отведе от тук. Сиатак само чакаше знак да се махне, но Масуд се вкопчи в мен:

— Страх ме е, че като си тръгнем, много ще плачеш или може да ти стане нещо.

Обещах му, че ще внимавам и ще се пазя. Когато си тръгнах, сякаш ми олекна и сълзите, които възпирах в тяхно присъствие, се отприщиха и дъхът ми излезе от гърдите с ридание.

* * *

Когато се прибрах къщи, знаех, че вече нямам право да бъда опечалена и да губя време. Не можех да си позволя лукса на дългия траур. Животът ми бе страшно объркан, момчетата изоставаха с уроците си, а изпитите приближаваха и най-вече нямах никакъв доход. Бях без работа, последните няколко месеца изкарах благодарение на помощта на свекъра си, но той си бе отишъл.

Трябваше да помисля за разходите по къщата, да си намеря работа. Мислите ми бяха объркани и по друга причина: през тази седмица в къщата на свекъра ми и на свекървата ми се шушукаше за наследството. Един ден, както лежах в една от стаите, две от лелите на Хамид не ме забелязаха и заговориха за къщата на баба му. Тогава разбрах, че тя е наследство на лелите и чичовците му, които дотогава заради майка си и понеже брат им се е грижил за нея, не са отваряли дума за правото си на собственост, но вече нямаше причина да отлагат. Искаха да я продадат и всеки да вземе полагащия му се дял. Няколко дни по-късно присъствах на разговор между зетъвете на Хамид.

— Според закона, тъй като синът, е починал преди баща си, нищо от наследството на Солтани няма да отиде при наследниците на Хамид. Попитай когото искаш — каза съпругът на Монир.

Странно как въпреки цялата тази суматоха и моето състояние всички думи, отнасящи се за живота ми, се бяха запечатали в умореното ми и замъглено съзнание. Във всеки случай тревогата за

бъдещето ме измъкна от скръбта и помогна болката ми от загубата на Хамид да избледнее. Тъмните нощи на самотата ми преминаваха в тревожност, не можех да спя, не ме свърташе на едно място. Обикалях около къщата, мислех и от време на време си говорех на глас като луда. Сякаш всички врати се затръшваха пред мен. Без работа, без Хамид, без баща, без дом, без никакво наследство и с клеймо за цял живот, като съпруга на екзекутиран комунист. Как да опазя децата си в това бурно море на живота и да ги отведе на спокоен пристан? „Ех, къде си, татко...? Видя ли как думите ти се сбъднаха, дъщеря ти остана да се лута сам-самичка в този свят. Боже, колко много си ми нужен!“

* * *

В една от тези вечери, докато бродех като сомнамбул, ме стресна телефонен звън. Изненадана от това обаждане по никое време, вдигнах слушалката. Чух далечен глас:

— Масум, ти ли си?! Миличка, истина ли е, че Хамид... Хамид е починал?

— Ах, Парване, ти ли си? — промълвих и сълзите ми захапах. — Къде си? От кого разбра?

— Значи е истина. Тази вечер съобщиха по една от иранските радиостанции.

— Да, истина е. И той, и баща му.

— Какво говориш!?!... Баща му пък как!?

— Получи удар от шока и умря от мъка.

— Ох, милата ми, толкова ми е мъчно за теб! Остана съвсем сама. Каж ми, ако се нуждаеш от нещо. Братята ти помагат ли ти?

— Пръста си не мръднаха за мен. Дори на погребението не дойдоха, едно сухо и вяло съболезнование не ми изказаха.

— Добре поне, че работиш и нямаш нужда от никого.

— Ами! Каква ти работа! Засегна ме чистката.

— Какво значи това? Какво значи чистка?

— Уволниха ме, това е.

— Боже, ама защо? Сега какво ще правиш с две деца?

— Три.

— Какво?! Три ли? Че кога станаха три? От колко време не сме се чували?

— От доста. Две години и половина, а дъщеря ми е на годинка и половина.

— Видя ли колко се отдалечихме една от друга? Помниш ли какъв грях си сложи на душата, като ни обвини за арогантни и самозабравили се тунейдци, лишили народа от полагащото му се, за предатели... Твърдеше, че всичко трябва да се преобърне и народът да извоюва правото си... Ето ти сега! По-добре ли е?... Но наистина, ако имаш нужда от пари, от помощ, само ми кажи. Нали?

Мъка и сълзи стиснаха гърлото ми.

— Какво стана, защо мълчиш? Кажи нещо!

— Не ме е страх от вражески нападки, но нека не ме съжаляват приятели — изрецитирах.

Няколко секунди Парване не отвърна нищо, после продължи с известно неудобство:

— Извини ме, Масум, прости ми. За бога, знаеш, че не зависи от мен, познаваш ме, не мога да тая нищо в себе си. Толкова ми е мъчно, че не знам какво говоря, не понасям, когато си нещастна. Толкова се радвах, че ти постигна това, което искаше. Мислех, че живееш щастливо. През ум не ми минаваше, че е станало така. Знаеш колко много те обичам. По-близка си ми и от сестра, ако ние не си помагаме в такива времена, кой друг? В името на децата ти, ако имаш нужда от нещо, само ми кажи.

— Непременно, благодаря ти. Дори обаждането ти е помощ. Сега най-много се нуждая от дух и вяра, които ми вдъхна гласът ти. Моля те само да не прекъсваме връзката си.

* * *

Мислех си за най-различни начини, с които да си изкарвам прехраната. Трябваше пак да се върна към шиенето, което винаги съм ненавиждала, но явно то беше белязало моя живот. Парвин ханом обещавахе да ми помогне, но всичките й клиентки се бяха отказали от услугите й. Трябваше да измисля нещо по-съществено. Знаех, че в държавните учреждения нямаше да ме назначат, тъй като бях уволнена

заради чистката. Частните предприятия, свързани с държавата, и големите организации имаха специални комитети по назначаванията, които в никакъв случай не биха погледнали на мен като на потенциален свой служител. Започнах да търся сред малките частни фирми, но напразно. Пазарът на труда беше силно свит. Хрумна ми да правя туршия и да я продавам на магазинчета или пък да вземам поръчки за кексове, сладкиши и по-обикновена храна, но как, като нямах никакъв опит.

* * *

В един от тези дни господин Заргяр ми се обади по телефона. Гласът му, за разлика от друг път бе малко развълнуван. Попита ме как съм, явно наскоро беше научил за случилото се с Хамид. Изказа съболезнованията си и поиска разрешение да ме посети с някои от бившите ни колеги. На следващия ден дойде с петима от тях. Като ги видях, мъката пак ме връхлетя, отново заплаках, и жените след мен. Почервенял, господин Заргяр хапеше устни и се стараеше да не ни гледа. Никога не го бях виждала такъв. Когато се успокоихме, той каза:

— Знаете ли кой се обади снощи да ви предаде съболезнованията си?

— Не, кой?

— Господин Ширази от Америка. Всъщност от него научих новината.

— Странно, значи е още там? Мислех, че след победата на революцията се е върнал.

— Да, върна се, не можете да си представите в какво състояние беше, не бях виждал толкова въодушевен и щастлив човек. Беше се подмладил с няколко години.

— А защо пак е заминал?

— Знам ли? Когато си заминаваше, го попитах: „Защо си тръгваш? Нали мечтата ти се осъществи?“. И знаете ли какво ми отвърна?

— Не, какво?

— *Животът беше смърт — смърт на мечтите и мечта за смърт.*

— Трябваше да го задържите във вашата служба.

— Ами, те мен не задържаха там...

— Вас пък защо?!

— Нима не знаеш? — зачуди се ханом Молави. — Скалъпиха му досие.

— Какво досие? Да не би да сте направили нещо?

— Същото, което и вие.

— Не се връзва с вас.

— Как да не се връзва? — възкликна ага Мотамади — господин Заргяр е *тагути*^[5] от главата до петите!

Всички се разсмяха.

— Много мило!

Досмеша ме, да бъдеш *тагути*, постепенно беше се превърнало в комплимент.

— Известно време се заяждаха с мен само защото чичо ми бил адвокат, а аз съм учил в чужбина и съм женен за чужденка. Нали помните, че Алаи не можеше да ме понася? Искаше да се възползва от възможността и да се освободи от зло като мен, но планът му не успя.

— Какво правите сега?

— Нищо! Търся си работа от врата на врата, но нищо не намирам. Вече нямам надежда.

* * *

Вечерта господин Заргяр отново ми се обади и каза:

— Не исках да говоря пред другите, но ако наистина имате нужда от работа, може да измислим нещо на първо време.

— Разбира се, че имам. Да знаете в какво положение съм!

Разказах му накратко.

— Значи задължително трябва да се заемете с нещо. Засега имаме няколко статии и книга за редактиране и набор. Ако успеете да си намерите пишеща машина, може да ви ги възложим. Парите не са много, но не са и малко, поне докато ви намерим постоянна работа.

— Сякаш Аллах ви изпраща, за да ме спаси. Но как ще работя с тази фирма? Ако разберат, може да имате неприятности.

— Не е нужно да разбират, ще подпишем договора на друго име. Аз ще ви нося поръчките, вие няма да се появявате там.

— Наистина не знам какво да кажа и как да ви благодаря!

— Няма нужда да ми благодарите. Вие работите много добре, малко хора имат вашата грамотност по персийски език. Само си набавете пишеща машина. Утре следобед ще донеса материалите.

Не бях на себе си от радост, но откъде да намеря машина? Онази, която бащата на Хамид ми даде преди години, за да се упражнявам, бе много остаряла. В този момент позвъни Мансуре да попита как съм. Тя беше най-внимателна и разбрана от всички. Споделих ѝ проблема си.

— Почакай, ще попитам Бахман. В службата си може да имат някоя, която временно да ти дадат.

Затворих телефона и почувствах лекота и радост. Благодарих на бога, че днес беше хубав ден.

* * *

Така започнах да работя вкъщи, редактирах, печатах, шиех. Парвин ханом ми беше приятелка, помощничка и спътница. През повечето дни идваше да гледа Ширин или да шием заедно. Внимателно изчисляваше и изплащаше моя дял, но бях сигурна, че ми дава повече от полагащото ми се. Беше все така весела и красива. Не можех да повярвам, че след Ахмад не си намери друг приятел. Заговореше ли за него, очите ѝ се наливаха със сълзи. За мен вече не беше от значение мнението на другите за нея. В нея виждах благородна и мила жена, която ми помагаше повече от всеки друг в семейството ми. Милата Фати също правеше всичко по силите си, за да ми помага. Обаче с две деца и малката заплата на мъжа си имаше своите проблеми и хиляди грижи. Явно в онези дни всеки се бореше с трудностите. Единствените хора около мен, чието състояние от ден на ден се подобряваше, бяха Махмуд и Али. Богатството им непрекъснато нарастваше. Явно използваша магазина на татко, който сега принадлежеше на майка ми, за да складират стоки с купони, които после продаваха на черно на няколкократно по-висока цена. Ханом джан остаря, беше по-уморена от всякога, непрекъснато потънала в своите собствени мисли. Рядко я виждах и при малкото ни срещи гледах да не се натъквам на братята

си. Не участвах на никакви събирания, докато един ден майка ми не се обади и не ми съобщи радостната новина, че най-последно, след дългогодишно очакване, жената на Али е бременна, и ме покани на *софре-йе хазрат-е Аббас*.

— Да ѝ е честито. Поздрави я от мен, но знаеш, че аз няма да дойда.

— Не говори така, ами ела. Става дума за свети Аббас, нима ще посмееш да обърнеш гръб на тази церемония. Знаеш, че нещастията идват без предупреждение, пак ли искаш да те връхлетят?

— Не, майко, не искам да ги виждам онези.

— Че каква работа имаш с тях? Ела на празника и се помоли бог да ти помогне.

— Всъщност, ханом джан, имам голяма нужда от такова събиране, да отида на поклонение или нещо подобно, където да се наплача и да ми олекне, но не желая дори да зърна безчестните си братя.

— В името на децата, не говори така — каквото и да е, все пак са ти братя, Али какво е виновен. Аз съм свидетел на колко много хора звъня. Заради мен ела, правиш ли си сметка откога не съм те виждала. Идваш при Парвин ханом, а не ми се обаждаш — нареждаше мама, после се разплака.

Накрая приех.

* * *

На масата си поплаках и помолих бог да ме направи по-силна физически и духовно, за да мога сама да нося тежкия товар на живота. Помолих се за бъдещето на децата си. Фати и Парвин ханом също лееха сълзи. Ехтерам Садат, цялата в злато, стоеше начело и отвърщаше лице от мен. Мама въртеше броеницата си и тихо се молеше. Жената на Али, горда и с високо вдигната глава, седеше до майка си и не помръдваше, да не би да пометне бебето. Непрекъснато искаше да яде различни неща, които веднага слагаха пред нея. Когато гостите си тръгнаха, започнахме да раздигаме. В това време Садег дойде да ни вземе с децата, които бе извел на разходка. Ханом джан разцелува децата, накара ги да седнат на двора и им сипа от курбан

чорбата. Точно в този момент пристигна Махмуд и Ехтерам Садат се изстреля на двора като огромна футболна топка. Обаче мама не им разреши да си тръгнат. Сипа и на Махмуд от чорбата и започна да му шепне нещо в ухото. Явно ставаше дума за мен. Толкова бях обидена, че не исках никой да ни посредничи. Знаех, че ще имам нужда от финансовата помощ на брат си, но от друга страна, не исках синовете ми да станат свидетели на какъвто и да било разговор между мен и брат ми. Извиках Сиамак:

— Вземи чантата на детето и я остави в колата. Масуд, ела и гушни Ширин.

— Ама, как така? Остави децата, още не са си изяли чорбата. Току-що пристигнаха.

— Не, мамо, работа ме чака, трябва да вървя. Сиамак, побързай! Подадох му сака, който бях оставила до прозореца.

— Мамо, вуйчо Махмуд си е купил нова кола. Ще отидем да я видим, докато ти се приготвиш. Голам Али!

— Тогава, мамо, ти доведи Ширин. И аз отивам! — каза Масуд.

Всички деца изтичаха навън. Ханом джан добре беше подготвила почвата за помиряването и Махмуд имаше предварителна готовност.

— Казваш ми да не правя лоши неща, да не съм нелоялен — говореше той на мама. — Та аз потъпках правата си, пренебрегнах обидите, тъй като според Пророка мюсюлманинът трябва да прощава. Но не мога да пренебрегна предаността към вярата, към Пророка и към Аллах.

Хвана ме яд, но доколкото го познавах, тези негови думи можеха да бъдат изтълкувани като един вид извинение.

— Масум, дъще, ела за малко! — повика ме мама.

Облякох си жакета, защото времето в началото на март бе студено и влажно.

Гушнах Ширин и с неохота излязох от стаята. Мама още не бе привършила встъпителните си слова, когато от улицата долетя врявата на децата. Задъхан, Голам Хосейн, малкият син на Махмуд, дотърча в средата на двора:

— Елате бързо, Сиамак и Голам Али се сбиха.

— Татко, тичай, убиха Голам Али — допълни разплакана дъщеричката на Махмуд.

Али, Махмуд и зет ми Садег изхвърчаха на улицата. Оставих Ширин на земята, наметнах чадора си, който бях сложила на оградата, и тичешком ги последвах. С мъка си пробих път през насъбралите се съседски деца и излязох напред. Брат ми Али бе притиснал Сиамак до зида и го ругаеше, а Махмуд му удряше силни шамари. Много добре знаех каква тежка ръка има. С цялото си същество почувствах болката. Озверяла извиках:

— Пусни го! — и се хвърлих към тях.

Чадорът ми се свлече на земята. Вмъкнах се между Сиамак и останалите и заразмахвах юмруци към лицето на Махмуд, които попадаха върху раменете му. Идеше ми да го разкъсам. За втори път се отнасяше така с детето ми. Мислех си, че всичко могат да правят с децата ми, като знаеха, че нямат баща, който да ги защити. Садег дръпна настрана братята ми, но аз още няколко секунди стоях като страж със свити юмруци пред Сиамак. Тогава забелязах Голам Али, който седеше край уличната канавка, плачеше, а майка му разтриваше гърба и тихо проклинаше. Бедното дете още не можеше да си поеме дъх. Явно Сиамак го бе тръшнал на земята, гърбът му се бе ударил в ръба на уличния канал и дишането му беше пресекнало. Дожаля ми:

— Какво ти стана, леленце?

— Оставете ме и ти, и твоят луд звяр — изкрещя ми гневно той.

Махмуд приближи лице към моето и с разкривено от гняв изражение просъска:

— Чуй какво ще те попитам: когато обесят и сина ти, тъй като е изчадие на онзи безчестник и безбожник и сигурно ще свърши като него, и тогава ли ще свиваш ръце в юмруци?

С гневни крясъци набутах децата в разнебитения „Жиан“ и по целия път се проклинах, че въобще отидох, че децата ми скачат на бой като бойни петли, проклинах майка си и братята си и оплаквах тежката си орис да вода такъв живот.

Бършех сълзите си с опакото на ръката и карах. Вкъщи известно време крачех разгневена из стаите. Децата ме гледаха с уплашени очи. Щом се поуспокоих, извиках Сиамак и му казах:

— Как не те е срам? Докога ще се нахвърляш върху хората като бясно куче? Преди месец навърши шестнайсет, кога ще станеш човек? Ами ако бе станало нещо с него? Ако главата му се бе разбила в ръба и бе получил мозъчен кръвоизлив? Тогава какво? Ако беше умрял, какво

щяхме да правим? Цял живот щеше да гниеш в затвора или и теб да осъдят на смърт — избухнах в плач.

— Мамо, извинявай, сбърках. Не исках да се караме, но не знаеш какви ги приказваха. Първо се фукаха с новата си кола, после започнаха да се смеят и да се подиграват на нашата. Заявиха, че ние заслужаваме да сме още по-нещастни, защото не сме мюсюлмани, не познаваме бог. Не им обръцах внимание, оставих ги да си приказват. Масуд, така ли беше? Но те не преставаха, започнаха да хулят татко, а после имитираха как е бил обесен. Голам Хосеин си изплези езика и килна главата настрани, а другите се смееха. Сетне добавиха, че не бил погребан в мюсюлманско гробище, а бил хвърлен на кучетата, защото е нечестив. Тогава не помня какво се случи, не можех повече да се владея. Ударих му два шамара, а бутнах Голам Али, който дойде да ни разтърве, той падна като пиян на земята и си удари гърба в ръба на канавката. Мамо, нима всеки може да ни обижда, а аз да си мълча? Ако не бях го ударил, тази вечер щях да умра от гняв. Нямах представа как се подиграваха с татко!

И се разплака. Известно време го наблюдавах, така ми се искаше и двамата да ударим през устата Голам Хосеин. Стана ми смешно от тази мисъл.

— Ама здравата ги набихме, а? Но бедничкият Голам Али не можеше да си поеме дъх, мисля, че си му счупил няколко зъба.

Децата схванаха, че съм разбрала как стоят нещата и че донякъде съм на тяхна страна. Сиамак изтри сълзите си и през смях каза:

— Ама и ти как скочи по средата!

— Ами те те биеха!

— За мен не бе от значение, бях готов да изтърпя още десет такива шамара, но да можех поне още един път да ударя Голам Хосеин.

Разсмяхме се. Масуд започна да имитира какво съм направила. Скочи по средата на стаята и каза:

— Мама с чадора си изскочи на уличката. „Зоро!“ — помислих си аз. И в цял ръст се изправи срещу вуйчо Махмуд и вуйчо Али, стиснала юмруци, зае отбранителна поза досущ като Мохамед Али, и всеки момент щеше да нападне. Ако вуйчо Махмуд понечи да я удари, тя щеше да скочи на покрива на къщата на полковника. Но най-готиното беше, че и те се бяха изплашили и стояха объркани...

Масуд така добре пресъздаде цялата картина, че направо припаднахме от смях. Колко хубаво, че все още не бяхме отвикнали да се смеем!

* * *

Наближаваше Ноу руз, но аз нямах желание за нищо. Радвах се само, че тази лоша година си отива. Писах на Парване, че не може да си представи колко ужасна година съм преживяла, всеки ден — нова беда, или както казваше господин Ширази:

Триста шейсет и пет пъти ме продаваха като робиня, триста шейсет и пет пъти ме съживяваха и отново ме убиваха.

По настояване на Парвин ханом уших на децата нови ризи и панталони. Иначе празникът ни бе скромнен. Без пролетно чистене, без *хафт син*^[6], без оживление. Свекърва ми настояваше да посрещнем новата година у тях. За първа година всички щели да дойдат, но аз не исках да виждам никого. По възгласите на съседите разбрах, че е настъпила новата година^[7]. Празното място на Хамид бодеше очите ми като трън. Седемнайсет години посрещах празника с него, дори да не беше с нас, чувствахме закрилата му, бях спокойна. Сега бях самотна и без защита. Масуд държеше в ръце снимката на баща си и я гледаше. Сиамак се беше затворил в стаята си. Ширин бродеше насам-натам. Аз се скрих в спалнята и заплаках.

* * *

Фати, Садег и децата, облечени с нови дрехи, шумно влетяха. Сестра ми се стъписа, като видя траурния ми празник. Дойде при мен в кухнята и ме смъмри:

— Како, това не е привично за теб, какво става? Поне заради децата трябваше да направиш *хафт син* или друго нещо. Зарадвах се, когато каза, че няма да ходиш у свекърва си, защото там ще се натъжиш, пък и на децата няма да им е приятно. Но сега виждам, че ти си по-зле. Хайде, облечи се, каквато и да беше тази година, свърши.

Дано новата да е по-хубава за теб и да те овъзмезди за всички нещастия.

— Едва ли — въздъгнах.

* * *

След Нова година мълвата за освобождаването и продажбата на къщата се засили. Свекърва ми и Мансуре се противопоставяха, но братята и сестрите на свекър ми бяха единодушни, че сега е времето да я продадат. Продажбата на имоти след революцията бе малко неорганизирана, заради слухове за поделянето и конфискуването им. Наскоро пазарът се бе раздвижил, цените се вдигнаха и те бързаха да я продават, за да не паднат цените или им отнемат къщата. Когато официално ми съобщиха, аз им пратих отговор, че не мърдам, докато не приключат изпитите на децата, чак тогава ще си помисля. Но за какво? Едва изкарвах за прехраната на децата, откъде щях да намеря пари за наем. Майката и сестрите на Хамид също се тревожеха. Отначало предложиха да живеем при свекърва ми, но аз знаех, че тя не би издържала шума, врявата и щъкането напред-назад на децата повече от няколко часа. А аз не исках да ги ограничавам. Най-накрая един от чичовците на мъжа ми предложи да преустрои двете порутени стаи и гаража с отделен вход, от другата страна в двора на бащината къща на Хамид и да ни настанят там. Така и майката на Хамид нямаше да бъде сама, и дъщерите й щяха да са спокойни, пък и ние щяхме да сме си отделно. При положение че няхахме никакво право на наследство, аз им бях изключително благодарна за добрината.

* * *

С приключването на изпитите след третия срок приключи и реконструкцията в двора на свекърва ми. Но подозрителното поведение на Сиамак не ми позволи да мисля за преместването. У мен отново се събуди предишното безпокойство. Следобед той се връщаше по-късно от обичайното. Спореше на политически теми, обръщаше специално внимание на актуалните новини и вестниците. Но аз вече не

можех да търпя никакви групи и групировки. Стараех се да затворям вратите на дома си пред новините на деня и да предпазя децата си от бедни. Обаче може би именно тези ограничения засилваха още повече интереса му. На панихидата на Хамид и баща му се запознах с приятелите на Сиатак, които бяха дошли да помагат. Изглеждаха добри и здрави момчета, но не ми хареса, че постоянно си шушукаха, сякаш споделяха някакви тайни. Постепенно посещенията им в нашата къща зачестиха. Въпреки желанието ми Сиатак да си намери приятели и да излезе от черупката си, тези негови познанства предизвикваха у мен неприятни чувства. В ушите ми кънтеше гласът на свекърва ми, която все повтаряше: „Приятели погубиха Хамид!“. Сиатак беше станал един от сериозните и запалени поддръжници на муджахидините. По събирания със стиснати юмруци афишираше принадлежността си към тях. Носеше вестниците и позивите им у дома, което ме вбесяваше. Разговорите ни за политика винаги приключваха с караници и скандали. Не само не постигаха очаквания резултат, но той все повече се отдалечаваше от мен. Докато един ден положих неимоверни усилия да съм спокойна и седнах да разговарям с него. Разказах му за баща му и за проблемите, които неговите политически пристрастия ни бяха навлекли. За страданията, които той и другарите му са преживели, за трудностите и изпитанията в техния живот, останали без резултат. Помолих го да ми обещае, че няма да се замесва в никаква група. Той ми отговори сериозно с вече възмъжал глас:

— Майко, какви ги приказваш?! Нима е възможно? Всички се занимават с политика. В нашия клас няма човек, който да не членува в някаква група. Повечето са муджахидини и са много добри момчета. Хем са набожни и четат намаз, хем се борят за свободата на народите.

— Значи нещо средно между баща ти и вуйчо ти и повтарят грешките и на двамата.

— Не, въобще не е така, много се различават от тях, харесвам ги, добри приятели са, подкрепят ме. Ако не съм с тях, ще си остана сам. Не разбираш.

— Разбирам, как да не разбирам, все трябва да си обвързан с нещо или с някого.

По пламналото му враждебно лице разбрах, че съм сгрешила, бях изгубила контрол.

— Прости ми, не исках да кажа това, но не мога да издържа още една политическа борба вкъщи — промълвих с приглушен и тъжен глас, сетне дадох воля на сълзите си.

Умолявах го да се отдръпне от тях. Успях да изтръгна обещание официално да не членува в никаква група, но пък не можел да не бъде привърженик или „симпатизант“, както той се изрази. Нямах сили сама да се боря с него, затова помолих Садег, към когото Сиамак бе привързан, да поговори с момчето. Положението от ден на ден ставаше все по-сериозно. Подразбрах, че Сиамак продава вестници на кръстовището, изоставил е уроците си и едва се е явил на изпитите за третия срок. Резултатите не бяха излезли, но бях убедена, че ще го оставят на поправителен. Един ден Садег ме предупреди да внимавам, защото замисляли демонстрация, дори вече имали заповед. От сутринта задебнах Сиамак с четири очи. Обу си дънките и гуменките и на няколко пъти тръгна да излиза, под предлог, че ще пазарува, но аз изпрацах Масуд вместо него. Постепенно започна да се изнервя и излезе на двора. Известно време се мота край цветята, после взе маркуча и като поглеждаше скришом към прозореца, започна да ги полива. Направих се, че имам работа в мазето, но го наблюдавах през тънкото перде. Бавно остави маркуча на земята и на пръсти се запъти към вратата на двора. Затичах се и го изпреварих, разперих ръце в рамката на вратата.

— Престани вече, искам да изляза навън, защо се държиш с мен като с дете? Писна ми от теб. Остави ме! — изкрещя гневно.

Беше пожълтял, ядно ме стисна за ръката, за да ме отмести. Знаех, че няма да мога да се преборя с него, но трябва да удържа.

— Само през трупа ми ще излезеш днес от тук.

Отново ми се нахвърли. С решително изражение и със слабата си източена фигура Масуд ми се притече на помощ и застана пред мен. Гневът, който не можеше да излее върху мен, Сиамак изля върху брат си. Обсипа го с юмруци и ритници, като ругаеше през зъби:

— Разкарай се, пале! За какъв се мислиш? Изчезвай и не се бъркай, мършав труп такъв.

— Нямах право да говориш така на мама. Трябва да я слушаш!

— Млъкни, теб не те засяга! — тросна се Сиамак, зашлеви силен шамар на брат си и той загуби равновесие. Разплакана, се провикнах:

— Мислех, че големият ми син ще ме закриля, ще заеме мястото на баща си. Но той явно е готов да ме продаде за шепя непознати само защото поисках днес да не излиза от къщи.

— Защо да не излизам?

— Защото те обичам, защото не желая да те изгубя като баща ти.

— Тогава защо не спря него, той беше комунист?

— Не ми стигнаха сили, направих всичко възможно, но не успях. Той беше по-голям и по-силен от мен, но ти си ми дете, ако не мога теб да спра, трябва да умра.

— Ако не ме оставиш да изляза, ще убия този.

— Не, мен убий, защото след теб аз ще умра. Нека е от твоята ръка.

В очите на Сиамак проблясваха искрици гняв. Известно време ме гледаше, после бесен се върна към стълбите. Събу се, като притискаше всяка обувка с другия крак, и ги изрита в един ъгъл. Седна на нара срещу стаята на биби. След четвърт час прошепнах на Ширин:

— Иди да целунеш батко си, той е разстроен.

Тя изтича, с мъка се покатери на нара, застана до него и започна да го милва. Сиамак гневно я отмести с ръка и викна:

— Остави ме! И ти ли почна?

Отидох, гушнах Ширин, свалих я на земята и седнах до него.

— Момчето ми, разбирам, че е вълнуващо да си член на някоя група и да правиш героични неща. Удовлетворяващо е да мечтаеш да спасиш човечеството. Но знаеш ли какво крие това и как ще завърши? Какво искаш да промениш? За какво искаш да се изложиш на смърт? За това после да дойдат други, да опорочат идеята и да забогатеят? Така ли? Това ли искаш?

— Не, ти не разбираш. Въобще не познаваш тази група. Те не са такива. Искат да установят справедливо общество.

— Скъпи мой, другите казват същото. Досега виждал ли си някой, който се стреми да се добере до властта, да твърди, че целта му е несправедливост в обществото? Но от гледна точка на всички тях справедливостта възтържествува, когато тяхната група вземе властта. И в случай че някой им се противопостави, незабавно му виждат сметката.

— Мамо, ти въобще чела ли си някоя от техните книги? Чула ли си, макар и малка част от речите им?

— Не, миличък, не съм. Достатъчно е, че ти си ги чул. Според теб истината ли казват?

— Да, разбира се. Ако ги бе слушала, щеше да разбереш.

— Добре, а другите групи и организации? Чел ли си техните книги, слушал ли си техните речи?

— Не, няма нужда, знам за какво говорят.

— Не, не става. Не може така с лека ръка да заявяваш, че ти си намерил верния път, за който си готов да жертваш живота си. Може пък другите групи да са прави. Ти колко гледни точки и идеологии си изследвал, колко от книгите им си прочел непредубедено, че стигна до този извод? Прочете ли поне една от книгите на баща си?

— Не, неговият път не беше верният. Те бяха атеисти, дори бяха против религията.

— Но за него това беше пътят за спасение на човечеството и установяване на справедливостта. Той направи избора си след много четене и борба. Сега обаче ти, неговият син, без да си прочел и една стотна от това, което той беше прочел, заявяваш, че баща ти е грешал през целия си живот. Може да си прав, защото и аз мисля така. Но само си помисли, след като той въпреки своята начетеност е направил тази грешка, дали пък и ти не бъркаш? Не знаеш дори имената на различните философски школи и учения. Помисли, синко, животът е най-ценното нещо на този свят, не може с лека ръка да го застрашаваш заради някаква грешка, защото ще се случи непоправимото.

— Ти не знаеш нищо за момчетата и нямаш основание да си толкова черногледа. Мислиш, че те ни мамят.

— Да, скъпи, прав си, не ги познавам, но знам, че всеки, който, за да постигне собствените си цели, се възползва от чистите чувства на младежи като теб, които все още не са имали възможността да четат и открият своя път, който си послужи с тях като средство да напредне, като стълба към властта, не може да е свестен човек. И ставам черногледа. Не съм те намерила на пътя, че заради идването на власт на филанкишията да те жертвам с лека ръка.

* * *

Гордея се със съпротивата, която оказах в онзи ден. В късния следобед започнаха да пристигат новини за арести и убийства. Положението беше изключително тревожно. Всеки ден Сиатак научаваше, че някои от другарите му са арестувани на митинга. Главните организатори се укриваха или се готвеха да избягат, а младежите биваха избивани на групи. Всеки следобед по телевизията съобщаваха имената и възрастта на убитите. С ужас слушахме безкрайните списъци. Щом прочетяха познато име, Сиатак започваше да се мята и да реве като лъв в клетка и се затваряше в себе си. Как ли се чувстваха родителите на тези деца, като чуеха имената на децата си? И несъзнателно благодарях на бога, че тогава не позволих на сина си да излезе. Хората реагираха странно и по различен начин: едни бяха втрещени, други — безразлични, трети се радваха. Не беше за вярване, че в общество, доскоро толкова единно, съществуват така различни реакции.

Един ден на улицата срещнах бивш колега, който бе много политически настроен. Той ме изгледа и попита:

— Какво става, госпожо Садеги, да не са ти потънали гемиите, много си навъсена.

— Ситуацията и новините не ви ли тревожат? — запитах учудена.

— Не! Според мен всичко е така, както трябва да бъде.

* * *

В началото на лятото започнахме преместването. Раздялата ни с къщата, в която бяхме прекарвали седемнайсет години и в която имахме куп спомени, не беше никак лека. Всяка тухла имаше какво да разкаже или събуждаше възпоменание у мен. Дори най-горчивите спомени с течение на времето изглеждаха обичани. Все още наричахме гостната „стаята на Шахзад“, а стаята на долния етаж — „дома на биби“. От всяко кътче ухаеше на Хамид. Все още в най-скритите места продължавах да намирам неща, свързани с него. Най-хубавите дни от живота ми минаха между стените на този дом. Напомнях си да мисля трезво. Нямаше друг изход. Започнах да се стягам за преместването. Някои неща продадох, други изхвърлих, трети раздадох.

— Запази си новите, може по-късно да си намериш по-голямо жилище. Не ти ли е жал за мебелите? Купи ги в началото на революцията, помниш ли?

— Да, тогава хранех големи надежди, мислех си, че след това вече ме очаква по-хубав семеен живот. Няма къде да ги сложа. Не можеш да си представиш колко тясно е там. Ще запазя само най-необходимото.

* * *

Новото ни жилище се състоеше от две свързани стаи и гараж, който сега служеше за всекидневна и кухня. Тоалетната и банята бяха до тази постройка и до тях се стигаше през двора. Едната стая бе за момчетата, а другата — за мен и Ширин. Разположих в тези стаи леглата, бюрата на децата, моята работна маса и пишещата машина, както и шевната машина. В гостната сложих телевизора, гарнитура и ниска масичка. Трите стаи бяха свързани с голям двор с две правоъгълни градини и кръгъл басейн в средата. От другата му страна бе къщата на свекърва ми.

Когато натовариха цялата покъщнина, къщата се опразни. Преди да я напусна, влязох във всяка стая, прокарах ръка по стените и вратите, станали свидетели на целия ми живот. Сбогувах се с тях. Качих се и на покрива и проследих пътя за бягство на Хамид, чак до съседната къща. Полях старите дървета и цветята. През прозореца надникнах в стаите на *биби*, потънали в прах. Колко оживявана беше тази тиха къща. Избърсах сълзите си. Със свито сърце затворих вратите, а с това — и част от своя живот. Сбогувах се с радостта и младостта и си тръгнах.

[1] Букв. сладка (*перс.*). — Б.пр. ↑

[2] На 6 март 1979 г. в гр. Гом Хомейни обявява за задължително носенето на хиджаб на публични места. Речта му е широко отразена в медиите. Много интелектуалки и образовани жени реагират остро на този акт — освен че са против забулването, в него те виждат нарушаване на човешките права. Силите на *Хизбула* създават няколко ислямски женски организации, които да защитят забулването.

Протестите на практика не променят решението на религиозните хардлайнери, те само им показват, че трябва да изчакат и да правят промените постепенно. Така ислямски женски организации, разярените екстремистки групи и полицията продължават да принуждават жените да се забулват. Скандират лозунги като: „Разбулването пропагандира проституцията“, „Разбулването на жените, срам за мъжа“, „Или кърпа, или бой по главата“ (*Я русари я ту сари*). — Б.пр. ↑

[3] Войната между Иран и Ирак, започнала на 22 септември 1980 г. и продължила осем години. — Б.пр. ↑

[4] Член на Ислямския революционен гвардейски корпус *Сенах-е пасдаран-е енгелаб-е еслами*, Армия на пазителите на ислямската революция, накратко „Пасдаран“ или Революционна гвардия, създадена през 1979 г. броени месеци след ислямската революция в Иран. Основната ѝ цел е да защитава новата система от външни и вътрешни врагове и да брани революционните ценности, което ѝ дава мандат да се изявява, когато системата е заплашена. — Б.пр. ↑

[5] Реакционер. — Б.пр. ↑

[6] Букв. „Седемте «с»-та“. Традиционна подредба на масата за Ноу руз. Слагат се седем неща, чиито имена започват с буквата „с“ на персийски език. Това са: *сабзе* — зеленина (покълнала леща или пшеница), *сир* — чесън, *сиб* — ябълка, *сенджед* — облепиха (символ на любовта), *серке* — оцет (символ на търпението и мъдростта), *саману* — приготвено от покълнали семена пшеница, символ на изобилието, *самаг-шмаг*, символ на изгрева. Освен това се боядисват яйца. — Б.пр. ↑

[7] В Иран новата година започва в часа на астрономическата пролет, т.е. всеки път настъпва по различно време. — Б.пр. ↑

СЕДМА ГЛАВА

Децата бяха много недоволни и разстроени от преместването. Цялата неразбория ги объркваше, не знаеха какво да правят и мърмореха. Недоволството изразяваха чрез упорития си отказ да ми помагат. Сиатак лежеше на едно легло с хвърлен накриво върху него дюшек, покрил очите си с ръка. Масуд седеше на земята до зида в двора, подпрял брадичка на коленете си, загледан в неизвестна посока, и от време на време с парче останал от строежа гипс чертаеше линии върху тухлите от настилката в двора. Ширин, за щастие, бе при Парвин ханом, така че с нея няха проблем.

Унилите им и тъжни лица ме натъжаваха най-много от всичко, неразборията ме побъркваше и вече няха желание да правя нищо сама. Не можех да ги накарам насила, мълчанието им беше знак, че само чакат искра, за да избухнат и да вдигнат скандал. Отидох и седнах в една от стаите, поех дълбоко дъх, за да премине ядът ми, говорих си сама. Нужно беше известно време, докато се поуспокоя и събера сили да застана лице в лице с тях. Станах, запарих чай и излязох от къщи. В хлебарницата на уличката тъкмо вадеха следобедната фурна. Купих два топли хляба барбари^[1] и тихо се прибрах у дома. Постлах една черга в двора и сложих върху нея хляба, чая, масло, сирене и малко плодове. Извиках момчетата да прием чай. Знаех, че са гладни, защото за обяд към единайсет хапнаха само по един сандвич, преди да напуснем онази къща. Първо малко се позабавиха, но мирисът на топъл хляб и краставица, която белех, засили апетита им. Не след дълго като котета се промъкнаха на чергата до мен и започнаха да ядат. Щом усетих, че лошото им настроение от глада премина в доволство от храната, започнах:

— Вижте какво, деца, напускането на онази къща е най-тежко за мен, тъй като в нея преминаха всичките щастливи дни от живота и младостта ми, свързана е с много скъпи спомени. Но имаме ли друг избор? Нека бъдем реалисти! Животът продължава. Вие сте млади и още в началото на жизнения си път, ще си имате собствени домове, по-

големи и по-хубави от нея. Не трябва да се привързвате към стари къщи.

— Но те нямаха право да ни я вземат. Нямаха! — извика гневно Сиатак.

— Защо да са нямали право? Къщата е тяхна. Имало е уговорка, докато майка им е жива, да не продават къщата, но когато тя почина, трябваше да си вземат наследството.

— Те въобще не идваха да навестяват *биби*, ние се грижехме за нея.

— Тъй като ние живеехме там, наше задължение беше да се грижим за нея.

— Но и от къщата на дядо нямаме право на наследство. Всички имат, само ние не.

— Ами такъв е законът, момчето ми, ако синът почине преди баща си, губи правото си на наследство.

— Защо законът е все против нас? — попита Масуд.

— Що за приказки? Ти какво общо имаш с наследството? Кой ти напълни главата с подобни неща?

— Да не сме глупаци? От всички страни слушаме за това, още от погребението на дядо.

— Ние нямаме нужда от нищо. Пък и сега сме в къщата на дядо ви, те направиха тези стаи за нас за своя сметка. Тук нямаме проблеми, какво значение има дали е на наше име, или не. Не плащаме наем, пък и не е зле. Ще пораснете, ще си построите по-хубави къщи и ще живеете по-добре. Не искам децата ми като някакви лешояди да се интересуват само от наследство.

— Да, да, трай, коньо, за зелена трева!

— Искаш да кажеш, че ти се живее в стара къща? Аз имам големи мечти за вас. Скоро ще тръгнете в университета, ако желаете, може да следвате и да работите. Единият ще стане лекар, а другият — инженер, ще устроите живота си, ще си купите свои къщи, и то какви — модерни и прекрасно обзаведени, и няма да искате да погледнете онази съборетина. И тогава аз като една *ханом баджи* от старите времена, ще ходя от къща на къща да ви търся булки. Където отида, все ще казвам: „Единият ми син е лекар, а другият — инженер, да не им е уроки, стройни са, имат си къщи, хубави коли“. Момичетата ще припаднат по вас.

Момчетата се усмигнаха на моите думи, засмяха се какви ги нижа.

— Е, Сиамак ага, кои момичета ви харесват повече — русокосите или чернокосите?

Лошото му настроение се беше изпарило и засмян отвърна:

— Чернокосите.

— А на теб, Масуд?

— Да са със сини очи, цветът на косата няма значение.

— Сини като очите на Фирузе, така ли? — запитах.

— Глупчо, издаде се! — засмя се Сиамак.

— Какви ги приказваш, нищо не съм казал. Мамините очи понякога са сини.

— Не си измисляй, на мама очите са зелени.

— Пък и Фирузе ми е като сестра.

— Има право. Сега Фирузе му е като сестра, но като порасне, кой знае, може да му стане и жена.

— Майкооо, какво говориш? Сиамак, ти пък какво се хилиш без причина?

Прегърнах го, притиснах го към гърдите си и го целунах. После казах:

— Да знаете какво ще направя аз за вашите сватби! — Тези думи сякаш ме окрилиха. Почувствах прилив на енергия. — Деца, според вас как трябва да подредим дома си?

— Дом? Как го казваш! Човек наистина може да си помисли, че е дом.

— Разбира се, че е дом. Почакай само да го подреда, после всички ще ни завидят. Не е важно какъв е домът, важното е как ще го подредиш. Някои например живеят в барака или мазе и така го правят, че става по-хубав и уютен от замък. Това е изкуство. Не като да отидеш и да живееш в готов и подреден дворец. Всеки дом разкрива личността, вкуса и душата на човека, който го обитава.

— Но този е много малък.

— Защо да е малък? Имаме две стаи, гостна и голям и красив двор, в който ще прекарваме половината година. Почакайте само да го засадим с цветя и растения, ще видите колко красиво ще стане. Ще боядисаме заедно басейна и ще пуснем в него червени рибки.

Следобед пускаме водоскока, ще си седим тук и ще се наслаждаваме. Как ви се струва?

Децата изведнъж се промениха. Вместо тъгата и унието отпреди час, в погледите им се появи оживление. Непременно трябваше да се възползвам от благоприятния момент:

— Добре тогава, младежи, ставайте! Голямата стая е за вас, оправете я! Цветът ѝ е много хубав, нали? Между нас казано, онази къща още малко и щеше да падне на главите ни. Тук поне е ново. Другата стая е за мен и Ширин. Вие внесете големите неща, останалото оставете на мен. Онази маса със столовете е за двора. Масуд, дворът плаче за теб: когато се понаредим, разгледай го и виж какво е нужно, какви цветя трябва да купим. Сиамак хан, ваша милост трябва да прокара антена и телефонен кабел от къщата на баба, а корнизите закачете заедно с Масуд. Да не забравим да почистим дървения нар от къщата на прабаба ви, много е подходящ за двора, ще го застелем с черга. Ако решим, вечер може да спим на него. Ще бъде чудесно, нали?

Момчетата се въодушевиха и започнаха да дават предложения.

— Смени пердетата в нашата стая, те са от онази къща и са много тъмни — предложи Масуд.

— Прав си, ще излезем и заедно ще изберем хубав и весел плат на цветя, от него ще ви уشيا и покривка за леглата. Обещавам ви, че стаята ви ще стане светла и много модерна.

Така децата приеха новия си дом и постепенно привикнахме с него. След седмица вече се бяхме настанили, а след месец в градината имаше красиво басейнче, изпълни се с цветя и свежест, стаите живнаха с пердета и весели украси. Парвин ханом беше доволна от преместването ни, защото идваше по-лесно. Майката на Хамид също се радваше, че сме до нея. Сподели, че така по-малко се страхува. По време на нападенията спираха тока и се разнасяше воят на сирените, а ние всички мигом отивахме при нея. Децата свикнаха с войната и я приемаха като част от живота си. Когато прекъсваха тока и започваха бомбардировките и ракетните обстрели, карахме Ширин да ни рецитира стихове и ние ѝ пригласяхме. Така мислите на всички ни се отклоняваха от случващото се, само свекърва ми ужасена вперваше поглед в тавана.

Господин Заргяр редовно ни навестяваше и ми носеше работа. Беше толкова мил и грижовен! Вече го нямаше сухото и официално отношение, както преди в службата. Бяхме станали добри приятели. Споделях проблемите си с момчетата и се съветвах с него. Той също беше останал сам. В началото на войната жена му и дъщеря му се върнали във Франция и сега той не знаеше какво да прави.

— Знаете ли, получих писмо от господин Ширази — събщи веднъж той.

— Какво пише? Добре ли е?

— Не мисля, страда. Струва ми се, че носталгията ще го изкара извън релси. Последните му стихове са като книга за емиграцията, тръпки те побиват. Написах колко му завиждам, че е там, и само да знаете какво ми отговори!

— Какво?

— Аз не съм като вас, че да го запомня. Много дълго стихотворение е. Помня само началото:

*На запад, казваш, от пиле мляко има.
Ала за мен тук западът е изток,
а всеки изгрев — залез.*

— Имате право, самотата и носталгията ще го съсипят.

Думите ми се оказаха пророчески. Много скоро наранената душа на нашия приятел намери вечен покой. Покой, който така и не позна в земния си път...

Отидох на церемонията, организирана от неговото семейство. Беше почетен и хвален, но продължаваше почти конспиративното мълчание, с което беше обгърната поезията му приживе.

* * *

Господин Заргяр ме представи на няколко издателства и аз изпълнявах задачите им у дома. Накрая ми намери и постоянно място в

редакцията на едно списание, въпреки че заплатата не беше голяма, но с надомната работа се получаваше добре.

* * *

Записах децата в близкото училище. Първата седмица тръгнаха намръщени и с нежелание, тъй като се бяха разделили с приятелите си. След месец обаче дори не си спомняха за предишното си училище. Сиатак си намери много нови приятели, а Масуд, какъвто беше добър и отзивчив, бързо спечели обичта на всички. Ширин беше навършила три години и беше много весело и бърливо дете. Приказваше с всички, танцуваше и се катереше по раменете и гърбовете на братята си. Искях да я дам на детска градина, но Парвин ханом не ми позволи.

— Излишни пари ли имаш? Трепеш се от работа, тичаш в редакцията, пишеш на машина вкъщи, четеш или пък шиеш. И сега искаш да им пълниш джобовете с твоите изкарани с труд и пот пари. Няма да ти го позволя, аз да не съм умряла? — заяви ми тя.

Започвах да привиквам към новия си начин на живот. Имаше война и непрекъснато слушахме ужасяващи новини, но тя ни се струваше много далеч от нас. Толкова бях погълната от работата си, че само при воя на сирените се сецах за боевете. Особено когато бяхме всички заедно, от нищо не ме бе страх. Бях уверена, че това е най-хубавата смърт — всички заедно, на едно място и за миг. Слава богу, на момчетата им бе рано да ходят войници. Надявах се, че когато това стане, войната ще е приключила. Колко можеше да продължи тази война? Пък и момчетата ми не бяха от тези, дето им се ходи на фронта. Започнах да си мисля, че проблемите ми вече са в миналото, че всичко е наред и относително спокойно ще отгледам децата си.

* * *

Изминаха няколко месеца. Терорът и убийствата се засилиха, политическата дейност мина в нелегалност. Ръководителите на противниците на режима избягаха, войната продължаваше, а аз се тревожих за бъдещето и бдях над момчетата. Явно думите ми и

събитията бяха оказали своето влияние върху Сиамак и той беше прекъснал всякакви връзки с приятелите си муджахидини, или аз поне така си мислех. С настъпването на пролетта тревогите ми понамаляха. Децата се подготвяха за изпитите в края на годината. Щом чух слуха, че ще отворят университетите, започнах да ги убеждавам да кандидатстват. Исках така да са погълнати от уроците си, че да нямат възможност да мислят за нищо друго.

* * *

Една пролетна вечер, както обикновено пишех на машина текст, който бях редактирала. Ширин спеше, лампата в стаята на момчетата още светеше. Удари с юмруци по вратата и звънът на звънеца ме накараха да замръзна на мястото си. Сърцето ми заби лудо. Сиамак излезе от стаята и ме погледна въпросително и учудено. Масуд сънен дойде при нас. Звънецът не спираше и тримата тръгнахме към вратата. Изтиках момчетата встрани и се показах през полуотворената врата. Някой я бутна и отвори широко, тикнаха пред очите ми някакъв лист, но в тъмнината не можах да разбера какво пише. Отстраниха ме от пътя си и влязоха. Сиамак затича към къщата на баба си. Двама го последваха и го повалиха в средата на двора.

— Оставете го! — изкрещях.

Исках да му се притека на помощ, но ме дръпнаха навътре.

— Какво е станало, какво е направил? — попитах ги умоляващо.

По-възрастният нареди на Масуд да покрие главата ми с чадора. Не можех да се успокоя, виждах как в тъмното Сиамак седи на двора. Божичко, какво щяха да сторят на свидната ми рожба? При мисълта, че ще го изтезават, закрепях и припаднах. Когато дойдох на себе си, след като Масуд ме напръскал с вода, вече отвеждаха Сиамак.

— Няма да позволя да отведете детето ми, то нищо не е направило! — завиках и се затичах след тях. — Къде го водите? Кажете ми!

Един пасдар на средна възраст ме погледна със съчувствие и когато колегите му излязоха, тихо ми прошепна:

— Водим го в „Евин“. Не е сериозно, не се плаши. Ела другата седмица и кажи, че търсиш Азатоллах Хадж Хосеини. Аз лично ще ти

дам информация.

— Благодаря. За бога, не наранявайте сина ми! В името на вашите деца ви моля!

Той кимна с глава в знак на съпричастност и излезе. Ние с Масуд тичахме до края улицата след него. Съседите надзъртаха иззад пердетата. Когато колата зави, седнах насред платното. Масуд с мъка ме прибра у дома. Пребледнялото лице на Сиамак, уплашените му очи, умоляващият му глас, който непрекъснато повтаряше: „Мамо, мамо, за бога, направи нещо!“, не ми даваха и миг покой. Цяла вечер не бях на себе си. Него нямаше да мога да преживея. Та той беше само на седемнайсет и наистина невинен. Може би искаха да го обвинят за това, че бе продавал вестници на кръстовището. Но защо го арестуваха, та той отдавна бе прекъснал всякакви връзки с онези.

* * *

Сутринта някак успях да се надигна и се изправих на треперещите си нозе. Не можех да стоя със скръстени ръце и да загубя детето си. Нямаше кой да ми помогне. Животът ми бе като повтарящ се сериал. Всеки път имаше дребна разлика, но издръжливостта ми отслабваше. Облякох се. Масуд бе заспал на канапето, тихо го повиках и му казах:

— Днес няма нужда да ходиш на училище, стой тук и изчакай Парвин ханом. Остави й Ширин, а ти звъни на леля си Фати и й разкажи за случилото се.

— Ти къде отиваш толкова рано? Колко е часът? — попита сънен той.

— Пет. Отивам при вуйчо ти Махмуд да не го изпусна.

— Не, мамо, не. Няма защо да ходиш.

— Няма как. Става дума за детето ми. Няма време за подобни приказки. Той има хиляди познати. Каквото и да става, ще го накарам да ме отведе при Хадж ага.

— Моля те, мамо, недей да ходиш. Пръста си няма да мръдне, помниш какво стана онзи път.

— Не, маменце, този път е различно. Хамид му бе чужд, но Сиамак е негова кръв. Дете на сестра му, в ръцете му израсна.

— Не, майко, не. Ти не знаеш.

— Какво? Какво е станало? Какво не знам?

— Не исках да ти казвам. Вчера следобед видях един от тези пасдари на улицата.

— Е, и?

— Ами не беше сам, а с вуйчо Махмуд. Разговаряха и гледаха към нашата къща.

Свят ми се зави. Значи Махмуд го е предал? Как е възможно?! Собственият си племенник! Обезумяла излязох на улицата. Не знам как стигнах до къщата на Махмуд. Зачуках по вратата като бясна. Голам Хосеин и Махмуд бързо отвориха. Голам Али от известно време беше на фронта. Махмуд още беше по домашни дрехи.

— Ти, ти, ти, безчестнико! Довел си пасдари до нашата къща! Довел си ги, за да арестуват моя Сиамак. Така ли?

Гледаше ме хладнокръвно. Очаквах да отрече, да ме успокои или да се почувства оскърбен, че съм си помислила подобно нещо.

— Момчето е муджахидин, нали? — отвърна той със същото хладнокръвие.

— Не, моят Сиамак не е достатъчно голям, че да има политически пристрастия. За две години три пъти си смени убежденията. Никога не е членувал в никаква група.

— Така си мислиш, сестро!... Заровила си главата в пясъка, нали с очите си го видях да продава вестници на кръстовището.

— И само заради това го изпращаш в затвора?

— Законът на шериата ме задължава. Не виждаш ли какви предателства и убийства вършат? Няма да си продам религията и блаженството в задгробния живот заради твоя син. И мой син да беше, пак така щях да постъпя.

— Но моят син е невинен, не е муджахидин.

— Това вече не ме засяга. Мой дълг беше да го докладвам, което и сторих. Останалото е в ръцете на справедливия ислямски съд. Ако е невинен, ще го пуснат.

— Просто така? Ами ако сгрешат, тогава какво? Те не са безупречни. И детето ми да си отиде заради една грешка! Как ще живееш тогава? Ще ти тежи на съвестта.

— Какво общо има това с мен? Ще тежи на тяхната съвест, пък дори и да извършат подобна грешка, той ще се присъедини към

мъчениците, ще отиде в рая, душата му цяла вечност ще ми е благодарна, че съм го спасил от съдба като бащината му. Те са изменници на вярата и държавата.

Единственото нещо, което ме крепеше на краката ми, беше гневът.

— Няма по-голям изменник на вярата и държавата от теб самия — изкрещях. — Такива като теб унищожават исляма, прогонват хората ни. Кой ти дава право да си играеш със съдбите на хората? За собствена облага вършиш какви ли не гадости, а после си измиваш ръцете с религията.

Заплюх го в лицето и излязох. Главата ми щеше да се пръсне от болка. По улицата на два пъти се спирах встрани и повръщах жлъчка. Стигнах до къщата на мама. Али се готвеше да излиза. Хванах го за ръката, заувещавах го да ми помогне, да намери познат, да поиска помощ от тъста си, който имаше много връзки. Поклати глава и каза:

— Сестро, не можеш да си представиш колко зле се чувствам, много обичах Сиамак, нали отрасна в ръцете ми...

— Обичах ли? Говориш за него сякаш е умрял.

— Не исках да кажа това. Никой нищо не може да направи. Щом става дума за муджахидин, всички се отдръпват, толкова много хора са убили тези безчестници. Нали разбираш?

Влязох в стаята на мама, отпуснах се на килима и заудрях главата си в стената:

— Порадвай се на синовете си, запретнали ръкави да изпратят сина на сестра си на смърт! Едно седемнайсетгодишно момче! А ти ми казваш да не си го слагам на сърце, една кръв сме били.

В това време пристигнаха Фати и Садег с малкото си дете. Вдигнаха ме. Върнахме се у дома. Фати ронеше сълзи, Садег гневно дъвчеше мустака си.

— И за Садег се притеснявам — прошепна сестра ми, ами ако вземат и него да обвинят, че е муджахидин? Нали един-два пъти спори с Али и Махмуд?

С обляно в сълзи лице се обърнах към зет си:

— Садег ага, хайде да вървим в „Евин“, може да научим нещо.

Отидохме, но нямаше резултат. Попитах за Азатоллах Хадж Хосеини, но ми отговориха, че днес нямамо да идва. Прибрах се объркана и замаяна. По изражението ми Фати и Парвин ханом

разбраха, че не носим новини. Опитвах се да ме накарат да хапна нещо, но аз не можех. Непрекъснато мислех какво ли яде там Сиамак и избухвах в плач. Какво да правя? При кого да отида? Бях сама жена.

— Махбубе! — извика изведнъж Фати.

— Коя Махбубе?

— Братовчедка ни, нали свекърът ѝ е духовник. Говори се, че е много влиятелен. Леля много го хвалеше и обясняваше, че е добър и мил човек.

— Да, имаш право.

Хванах се като удавник за сламка. Озари ме лъч на надежда. Изправих се.

— Къде?

— Отивам!

— Почакай, със Садег ще дойдем с теб — спря ме сестра ми. — Утре заедно ще отидем.

— Утре ще е късно! Сама ще тръгна.

— Как така?

— Защо не? Знам къде живее леля. Нали не си е сменила адреса?

— Не!

— Не може да пътуваш сама.

— Няма да е сама, аз тръгвам с нея — каза Масуд, докато се обличаше.

— Но ти си на училище... Днес също не ходи.

— Какво ти училище при това положение? Няма да те оставя сама и толкоз! Аз съм мъжът в къщата.

Поверихме Ширин на Парвин ханом и тръгнахме. Масуд ме обгрижваше като малко дете. Седеше изправен на седалката, за да мога да облегна глава на рамото му и да поспя. Непрекъснато ми даваше вода и бисквити. Говореше с околните като мъж. Взе такси и ме настани в него. Вечерта пристигнахме в дома на леля. Тя се изненада да ни види на прага си по това време. Втренчи се в лицето ми и възкликна:

— Жива да не бях! Какво е станало?

— Лельо, помогни ми! Ще загубя и детето си! — изхлипах и заплаках.

След половин час дойдоха Махбубе и съпругът ѝ Мохсен. Махбубе беше запазила младежката си свежест, само беше малко

понапълняла и по-зряла. Мъжът ѝ изглеждаше симпатичен, разбран и състрадателен. Любовта и привързаността между тях бе очевидна. Заплаках и заразказвах какво ме е сполетяло. Съпругът на Махбубе ме утешаваше и обнадеждаваше с думите си:

— Невъзможно е при такива слаби обвинения да му се случи нещо лошо.

Обеща на другия ден да ме заведе при баща си и да направят необходимото. Малко се поуспокоих. Леля ме накара да хапна нещо леко, а Махбубе ми даде успокоителни. След двацет и четири часа се унесох в горчив и тежък сън.

* * *

Свекърът на Махбубе бе мил, човечен и разбран. Сълзите ми го трогнаха. Смирено и деликатно ме успокояваше. Обади се на няколко човека по телефона, записа няколко имена и бележки. Даде ги на сина си Мохсен и му нареди да ме придружи. Върнахме се в Техеран. Не спирах да се моля. Още с пристигането Мохсен се зае да се свързва с хора и да разговаря с тях. Накрая направи план за срещи за следващия ден. На сутринта отидохме в затвора „Евин“. Мохсен си поговори свойски с началника на затвора, който му обясни:

— Явно е бил симпатизант, но досега няма нищо сериозно срещу него. Ще го освободим веднага щом изтече законният срок за задържане.

После помоли Мохсен да поздрави баща си от негово име.

* * *

Тези думи ми помогнаха да не рухна десет месеца. През тези черни и тъжни десет месеца всяка вечер сънувах как бият с камшици Сиатак, завързан за краката, и как плът от стъпалата му остава по камшика, и се будех с вик. Около седмица след залавянето му се погледнах в огледалото и се видях остаряла, измъчена, отслабнала и прежълтяла. Най-странното от всичко бяха кичур бели коси отдясно.

След екзекуцията на Хамид косата ми се беше прошарила, но този кичур бе съвсем нов, резултат от неприятностите напоследък.

Непрекъснато поддържах връзка с Махбубе, а чрез нея — и с мъжа ѝ и свекър ѝ. Веднъж участвах на срещата на родителите на затворниците с ръководството на затвора. Попитах за Сиатак. Оказа се, че служителят на затвора добре го познава.

— Няма място за безпокойство, ще го освободим — успокои ме той.

Зарадвах се, но си спомних думите на една от майките: „Когато кажат, че ще го освободят, имат предвид освобождение от живота“.

Страхът и надеждата ме убиваха. Стараех се да работя — хем да наваксам изоставането, хем да не ми остава време да мисля.

* * *

Новината за отварянето на университета стана реалност. Отидох да запиша няколко кредита, които не ми достигаха, и да приключая най-сетне със следването си, покрай което толкова се измъчих. Хладнокръвно и навъсено администраторът ми заяви, че нямам право да влизам в университета.

— Но аз бях приета. Сега искам да завърша обучението, само трябва да си взема тези няколко кредита. Всъщност съм посещавала лекциите, остава само да взема изпитите.

— Името ви е в списъка за чистката.

— Защо?

— Значи не знаете причината? — попита ме с иронична усмивка. — Вие сте съпруга на комунист и майка на лицемерен изменник.

— Гордея се и с двамата! — отвърнах гневно.

— Гордейте се колкото си искате, но нямате право да вземете диплома от нашия ислямски университет и да посещавате лекциите в него.

— Знаете ли през какви трудности преминах? Ако университетът не бе затворил, отдавна щях да съм завършила?

Безразлично повдигна рамене... Говорих с още няколко души, но напразно. Смазана излязох от университета... Всичките ми усилия бяха отишли на вятъра.

* * *

Топлото слънце на късния февруари пропъди пронизващия студ на зимата. Във въздуха се носеше хладният мирис на пролетта. Садег хан беше дал колата ми на сервиз... Вървах пеша към службата си. Сърцето ми се бе свило тревожно. Потопах се в работа. Към два следобед ми позвъни Фати:

— След работа ела у нас. Садег ще докара децата, като вземе колата от сервиза...

— Нямам настроение, ще се прибера вкъщи.

— Не, непременно ела. Имаме работа.

— Каква? Има ли някакви новини?

— Не, но от Махбубе разбрах, че са в Техеран, и ги поканих у нас. Може пък да има нещо ново.

Щом оставих слушалката, се замислих: според мен гласът на Фати не звучеше както обикновено. Притесних се. В този момент ми донесоха спешна работа и аз се заех с нея. Но мислите ми не ми даваха мира. Обадох се вкъщи и наредих на Парвин ханом:

— Пригответи Ширин, Садег ага ще дойде да я вземе.

Тя се засмя:

— Дойде, изчакваха Масуд, но и той си дойде. Сега отиват у Фати. Ти кога ще бъдеш там?

— Когато свърша работа. Парвин ханом, кажи ми истината има ли някаква новина!

— Новина? Каква новина? Аз не знам. Ако имаше нещо, Садег ага щеше да каже. Миличка, не се тревожи толкова, ще се поболееш.

* * *

Щом приключих, предадох материала и хванах първото такси към дома на Фати. Тя ми отвори със стаено въодушевление. Изгледах я внимателно и проникателно.

— Здравей, како, какво ти е, защо ме гледаш така? — учуди се тя.

— Фати, кажи ми истината. Какво е станало?

— Трябва ли да е станало нещо, че да дойдеш у нас?

Фирузе се затича и с танцова стъпка се хвърли в прегръдките ми, Ширин също дотърча. Погледнах към Масуд, стоеше замислен и тих. Овладях се и влязох.

— Масуд, станало ли е нещо? — попитах тихо.

— Не знам, и ние сега дойдохме. Според мен има нещо подозрително. Непрекъснато си шушукат.

— Фати, какво става? Ще се побъркам, кажи ми, де! Скъси ми се животът! — изкрещях.

— За бога, успокой се. Каквото и да се е случило, е за добро. Бъди спокойна.

— Знаеш ли нещо за Сиамак?

— Да, чух, че за Нова година ще го пуснат.

— Наистина ли?

— А може и по-рано... — допълни Садег.

— За бога, кой го каза? Откъде го чухте?

— Успокой се. Ела седни, ще донеса чай.

Масуд стискаше здраво ръката ми, Садег се смееше и се занимаваше с децата.

— Садег ага, за бога, обяснете ми като хората! — замолих се.

— Аз не съм в течение, Фати трябва да ти каже.

— От кого е чула? От Махбубе ли?

— Да, доколкото знам, от нея е научила.

В това време Фати внесе поднос с чай. Усмехната и подскачайки, Фирузе носеше захарницата.

— Фати, в името на децата, седни и ми обясни като хората какво каза Махбубе!

— Каза, че всичко е наред, *еншалах*, тези дни ще го освободят.

— Вярно ли е? Кога точно?

— Може би още тази седмица.

— Боже, миличка, нима е възможно!

Облегнах се на креслото. Фати бе приготвила всичко предварително и веднага ми пъкна една чаша в ръцете. Изпих я и се поуспокоих. Изведнъж скочих.

— Къде тръгна? Какво те прихвана?

— Трябва да отида и му оправя стаята. Ако детето ми се прибере утре, всичко трябва да е наред. Толкова неща имам да върша.

— Не, сестрице, седни. Страшно си напрегната! Всъщност Махбубе каза, че Сиамак може да си дойде още тази вечер.

Пак се отпуснах в креслото.

— Какво значи това? Говори нормално!

— Ами че Махбубе и Мохсен отидоха в „Евин“ — в случай че днес го освободят, да го доведат. Ти запази спокойствие. Искаш ли да ти дам още няколко капки успокоително. Изпий и това хапче, всеки момент може да дойдат. Трябва да си готова.

— Какво става? Кога ще дойдат? — заразпитвах неспокойна и объркана.

В този момент Масуд се провикна:

— Сиамак!

Сиамак се показа зад стената. Сърцето ми не можеше да се справи с толкова радост и емоции, щеше да изхвъркне от гърдите ми. Прегърнах сина си, беше отслабнал и се беше източил. Дъхът ми спря. Напръскаха ме с вода. Пак го притиснах в обятията си. Галех лицето, очите и ръцете му. Той ли беше наистина!? Моят скъп Сиамак!

Масуд плака цял час в прегръдките на брат си. Как това добро и мило момче, което смело беше поело отговорностите на своите плещи и през цялото време ми вдъхваше надежда, толкова дълго беше преглъщало сълзите си?!

Засмяна и развълнувана от цялата дандания и радост, Ширин известно време странеше и се срамуваше, но сега се хвърли в прегръдките на батко си.

Цялата вечер премина в неописуема радост, веселие и еуфория.

— Трябва да ти видя краката — сетих се изведнъж.

— Майко, остави ме. Какви ги приказваш?! — засмя се Сиамак.

Най-напред се обадих на Хадж ага и разплакана му благодарих от все сърце.

— Нищо не съм направил.

— Как така?! Много добре знам какво направихте. Върнах си моя Сиамак само благодарение на вас.

* * *

Два дни имахме купища гости. Маниже и Мансуре се занимаваха със свекърва ми, която напоследък беше замаяна, объркана, забравяше. Вече не правеше разлика между Сиамак и Хамид.

Толкова обети бях дала, че не знаех кой да изпълня по-напред. Заряхах си работата и четиримата отидохме на поклонение на гроба на имам Реза в Машхад. После заминахме за Гом да благодарим лично на леля, Махбубе, Мохсен и моя ангел спасител — Хадж ага. Какъв хубав ден беше! Чувствах се като преродена. Щом децата ми бяха здрави и до мен, нищо не можеше да ме сломи.

* * *

Наближаваше Сиамак да навърши седемнайсет години. Беше изостанал една година в училище, но тъй като тръгна година по-рано, се движеше с връстниците си. Трябваше да се запише в гимназия, но имаше досие и отказаха да го запишат. Колкото и да се мъчихме, нищо не се получи. Аз таях огромни очаквания децата ми да станат висшисти, а сега се оказа, че синът ми и гимназиално няма да вземе. Сиамак беше изнервен. Това ограничение беше още един удар за него. Без работа, без посока и затворен вкъщи, той направо не се побираше в кожата си. Някои от старите му приятели започнаха да ни навестяват и макар той да не изглеждаше заинтригуван от тях, присъствието им ме правеше неспокойна.

Реши да тръгне на работа. Виждаше как се трепя и как едва свързваме двата края, затова искаше да помогне по някакъв начин. Но какво умееше? Нито имаше капитал, нито образование. От друга страна, войната не бе свършила и с всеки изминал ден се приближаваше към нас. Борех се с тези свои мисли, когато ме навести Мансуре. Споделих с нея притесненията си за Сиамак.

— Всъщност затова съм дошла при теб. Той трябва да продължи да учи. Всички от последното поколение на нашето семейство са с висше образование. Как така Сиамак дори гимназия няма да завърши.

— Проучих и разбрах, че може да държи приравнителни, но трябва да посещава вечерни курсове. Той обаче иска да работи. След като нямало да му разрешат да следва, за какво му била гимназиална

диплома. И тъй като трябвало да работи свободна професия, по-добре да започнел отсега.

— В действителност, Масум джан, аз имам друго предложение. Не знам как ще реагираш на него, но моля те, нека си остане между нас, не го споделяй с никого.

Погледнах я изненадано:

— Добре. Какво е?

— Знаеш, че моят Ардешир завърши гимназия преди година и сега трябва да отиде войник, а тази война няма край. Помниш, че от малък си е страхлив — ако не умре от куршум, ще умре от страх. Затова решихме да го отървем от казармата.

— Да го отървете ли? Как? Нали знаеш, че им забраняват да напускат страната.

— Именно тук е проблемът, трябва да го прекараме нелегално през границата. Намерихме човек, иска двеста и петдесет хиляди томана, за да ги прекара през граница. Предлагам да ги изпратим заедно. Ще е от полза и за двамата. Какво мислиш?

— Ами, добре, но трябва да събера парите.

— Не се притеснявай, ако не ти достигат, ние ще ти помогнем. Много е важно да са заедно. Най-вече за Ардешир. Защото Сиамак няма да си остави коня в реката. Да не му е уроки, стана мъж, но Ардешир има нужда от помощ. По-леко ще му е да не е сам. И ние ще сме по-спокойни. Проучихме на много места, навсякъде приемат бежанци. Там ще могат да учат, ще им дадат и финансова помощ. Теб какво те притеснява? Парите ли?

— Не, щом е за благо на децата, и живота си ще продам, ще взема заем, ще изпратя Сиамак, но трябва да съм сигурна, че е за негово добро. Ще си помисля и ще се посъветвам с него. Дай ми една седмица време.

Два дни размишлявах какво да правя. Дали е правилно да поверя детето си на тази възраст в ръцете на трафикант, който при всички положения си е престъпник? Доколко опасно е нелегалното преминаване на границата? А после и животът в чужда страна, сам на другия край на света? Кой ще му помогне, ако се наложи? Трябваше да се посъветвам с някого. Споделих под секрет всичко със Садег.

— Ами не знам, всяка работа крие риск, ама тази е доста опасна. Нямам никаква представа за живота зад граница, но познавам много

хора, които в последно време станаха бежанци. Е, разбира се, неколцина се върнаха.

На другия ден имах уговорка с господин Заргяр за предаване и приемане на материали. Той беше завършил висшето си образование в чужбина, можеше да ме насочи. Представих му положението, а той се замисли и каза:

— Аз, разбира се, не съм много запознат с нелегалното преминаване на границата, не знам колко е опасно, въпреки че напоследък е много разпространено. Има риск, но Сиатак трябва да си реши. Но от друга страна, като му дадат бежански статут, което със сигурност ще направят, след като е лежал в затвора, няма да има финансови проблеми, а ако има и способности, ще има най-добрите условия да учи. Обаче самотата и отчуждението също са много сериозен проблем. В подобна ситуация много от младежите на неговата възраст изпадат в депресия и имат сериозни емоционални проблеми, в резултат на които не само не могат да учат, но и не могат да водят обикновен начин на живот. Не искам да ви плаша, но сред такива деца има много случаи на самоубийства. Затова погрижете се при него да има човек, който наистина е състрадателен и мил, който да запълни вашата липса и да се грижи за него.

Единственият човек извън Иран, когото познавах и на когото имах доверие, беше Парване. Обадох ѝ се от къщата на Мансуре, защото се страхувах, че нашият телефон се подслушва. Когато споделих намеренията ни, тя се зарадва:

— Не се колебай, нямаш представа колко се тревожех за него. За бога, на всяка цена го изпрати при мен. Обещавам ти, че ще се грижа за него като за свой син. Въобще не се безпокой.

Сърдечният ѝ тон, готовността, с която откликна, понамалиха тревогата ми. Дойде време да разкажа за плана и на Сиатак. Нямах представа каква щеше да е неговата реакция. Ширин спеше. Тихо отворих вратата на стаята на момчетата и влязох. Той се бе излегнал на кревата, вперил поглед в тавана, а Масуд учеше на бюрото си. Седнах на леглото до Сиатак и започнах:

— Искам да поговоря с вас.

Той се понадигна, а Масуд се обърна и попита:

— Какво има, мамо? Случило ли се е нещо?

— Не, синко, още не. Искам да вземем решение относно бъдещето на брат ти.

— Нима ни дават право на избор?! — възкликна гневно Сиатак.
— Трябва само да се съгласяваме с техните решения.

— Не, маменце, няма нищо общо с тях. Цяла седмица обмислям да те изпратя в чужбина.

— Ха! И с какви пари? Знаеш ли колко искат? Поне двеста хиляди томана за трафиканта и горе-долу толкова ще са нужни за живот, докато се решат нещата с бежанския статут.

— Браво! Колко точно... А откъде знаеш?

— Проучих. Знаеш ли колко от приятелите ми заминаха?

— Не. А защо не ми каза?

— Какво да ти кажа? Знам, че не разполагаш с пари, и само ще се натъжиш.

— Парите не са важни — щом е за твое добро, все ще ги намеря. Каж ми само: искаш ли да заминеш, или не?

— Искам, как да не искам!

— И какво ще правиш там?

— Ще уча. Тук нямам никакво бъдеще. Няма да ми разрешат да следвам.

— Няма ли да ти домъчнее за нас?

— Ще ми домъчнее, и то много, но докога ще седя до теб и ще те гледам как се трепеш от работа. А бъдещето ми?

— Обаче трябва нелегално да преминеш границата, което е много опасно. Готов ли си да поемеш този риск?

— Да не би да е по-голям от риска да съм в казармата или на фронта?

Имаше право. Следващата година щяха да го привикат, а както се очертаваше, войната нямаше да свърши скоро.

— Но ако те изпратя, трябва да ми обещаеш няколко неща и още сега да се закълнеш, че ще си удържиш на думата.

— Добре, но какви са те?

— Първо, няма да припарваш до никакви политически групи и групировки, няма да се замесваш с тях и повече няма да докосваш оръжие. Второ, да завършиш най-високата степен на образование и да станеш уважаван и добър специалист. Трето, да не забравяш майка си и при нужда да помагаш на брат си и сестра си.

— Няма нужда да се кълна, и аз искам същото.

— Всички казват така, после забравят.

— Как ще ви забравя, вие сте моят живот! Единствената ми цел е да мога един ден да ти се отблагодаря за всичко, което си направила за мен. Бъди сигурна, че здравата ще уча. Няма да се забърквам с политика. Да си кажа право, вече ми се повдига от всички политически групи.

* * *

Часове разговаряхме за заминаването на Сиатак, събирането на парите, плановете за неговото бъдеще. Той отново се оживи, въодушеви и обнадехи, но едновременно с това бе разтревожен и разстроен. Продадох два килима, останалото ми злато, дори халката си и гривничката на Ширин. Взех назаем от Парвин ханом, но пак не стигаха. Господин Заргяр, който имаше представа как живея и знаеше за трудностите ми още преди да ги споделя, един ден донесе у дома петдесет хиляди томана, като обясни, че е събрал неизплатените ми хонорари.

— Не ми дължат толкова много.

— Е, и аз прибавих малко.

— Колко? Трябва да знам, за да ви ги върна.

— Не е важно, но съм си записал и ще си приспадна от следващите ви заплати.

Точно след седмица връчих двеста и петдесет хиляди томана на Мансуре и уверено ѝ заявих, че сме готови.

— Откъде намери толкова? — погледна ме учудено. — Аз ти бях заделила сто хиляди томана.

— Благодаря, но сама се справих.

— Ами за прехрана и за харчове през първите месеци, когато ще са в Пакистан? Имаш ли за тях?

— Не, но ще събера. Сега вземи тези и уреди нещата.

— Няма нужда. Аз имам останалата сума.

— Добре тогава, после постепенно ще ти се издължа.

— Не е нужно. Парите са твои, делът на твоите деца. Ех, само ако Хамид бе починал една седмица по-късно! Половината къща и

останалото наследство щяха да са ваши!

— Ако Хамид не бе умрял, баща му щеше да е още жив.

* * *

Връзката ни с трафиканта — висок и тъмнокож младеж в местна носия — се оказа цяла сага. Псевдонимът му бе Мохин ханом. Отговаряше на телефонните обаждания само когато кажехме, че търсим Мохин ханом. Каза момчетата да имат готовност и щом им нареди, да тръгват към Захедан. Пое ангажимент с помощта на приятелите си да ги преведе през граница и ги отведе в град Куета^[2] и до офиса на ООН. Говореше се, че ги покриват с овчи кожи и ги превеждат заедно със стадата. Като чух за това, се разтреперих, но се постарях Сиамак да не разбере за страха ми и съмненията ми. Той обаче беше безстрашен търсач на приключения, тези разкази му се нравеха и го изпълваха повече с въодушевление, отколкото със страх.

* * *

Вечерта, когато се обадиха да тръгват, Бахман хан, мъжът на Мансуре, се отпрати с момчетата към Захедан. На прощаване имах чувството, че откъсвам парче от себе си. Не бях уверена, че постъпвам правилно. Мъката от раздялата и опасността, на която го излагах, направо ме парализираха. Цяла нощ не станах от килимчето си за молитва. Молех се, плачех и поверих сина си в божиите ръце.

Прекарах три дни в страх и безпокойство, докато най-после не дойде новината, че са минали границата благополучно. След десет дни Сиамак лично ми се обади от Исламабад. Гласът му бе далечен и тъжен. После за мен остана само болката от раздялата. Масуд страдаше много за брат си, а среднощният ми плач го измъчваше още повече. Мансуре беше по-зле от мен. Тя не се бе отделяла от сина си дори за ден и сега беше неутешима. Вдъхвах ѝ сили, но всъщност окуражавах себе си:

— Трябва да сме силни! В тези времена ние, майките, трябва да понесем мъката от раздялата с нашите деца и тяхното отсъствие в името на техния живот и бъдеще. Това е цената, която трябва да платим заради обичта си към тях, иначе ще бъдем егоисти.

Четири месеца по-късно една вечер Парване ми се обади по телефона и даде слушалката на Сиамак. Изпищях от радост. Беше стигнал до целта си. Парване ме увери, че е поела грижата за него, но той трябва да остане известно време в лагера за бежанци. За разлика от останалите, които безделничеха, Сиамак не си губеше времето там и веднага се зае да учи езика. После завърши училище, а след това бе приет да следва машинно инженерство. И не забрави за обещанието си. Парване беше създавала традиция той да прекарва почивните дни у тях. Така редовно получавах вести за него. Парване на драго сърце ме осведомяваше за напредъка му. Бях много радостна и горда. Чувствах, че съм изпълнила една трета от майчинските си задължения и с още по-голямо желание се залавях с работата си. Постепенно изплатих дълговете си. Масуд с огромно старание се грижеше за нас и живота ни. Наред с учението изпълняваше ролята на бащата в семейството и ни обграждаше с любов, внимание и надежда.

Със сладкия си гласец и с дяволиите си, Ширин изпълваше дома ни с настроение и радост. Животът ми се поуспокои, но знаех, че е временно, тъй проблемите не свършваха, а войната се точеше без край. През онези дни, когато отново започнах да се смея, ага Заргяр, със сериозно изражение, забол поглед в масичката пред дивана, ми направи предложение за брак. Знаех, че жена му си е заминала за Франция заедно с дъщеря му, но нямах представа, че се е развел. Той беше образован и възпитан мъж, добра партия от всяка гледна точка.

Животът ми с него щеше да ме отърве от редица от проблемите ми — материални и емоционални. Освен това не бях безразлична към него. Открай време го смятах за добър приятел. Можех без притеснение да разкрия душата си пред него. Отдавна усещах, че храни по-специални чувства към мен. Може би той щеше да ми даде привързаността и обичта, които не почувствах от страна на Хамид.

След смъртта на съпруга ми той беше третият ми кандидат, но ако на първите двама без колебание отказах на мига, с господин Заргяр не знаех как да постъпя. Женитбата с него от гледна точка на разума и

на чувствата изглеждаше най-подходяща. Обаче Масуд ме наблюдаваше с любопитство и изглеждаше нервен и неспокоен.

— Никой не ни трябва, мамо! — заяви веднъж той без заобикалки. — Ако имаш нужда от нещо, само ми кажи, аз ще ти го набавя. Да кажеш на този господин Заргяр да не идва повече тук, че не понасям да го виждам.

Разбрах, че не бива да нарушавам неотдавна възцарилото се спокойствие и да насочвам вниманието си към друг, освен към децата си. Трябваше изцяло да се посветя на тях. Почувствах, че аз трябва да запълня празното място на баща им, не някой чужд човек. Присъствието на господин Заргяр в живота ми може и да беше изгодно и приемливо за мен, но явно щеше да накара моите деца, по-специално синовете ми, да се чувстват неудобно и да бъдат нещастни.

След няколко дни с дълбоко съжаление дадох отрицателен отговор на господин Заргяр и го помолих да не ме лишава от приятелството си.

[1] Вид плосък ирански хляб със сусам. — Б.пр. ↑

[2] Главният град на провинция Балучистан в Пакистан. — Б.пр.

↑

ОСМА ГЛАВА

В живота ми винаги се появяваха периоди, когато мога да си поема въздух и да възвърна силите си, но колкото по-дълъг беше покоят, толкова по-силен бе следващият шок. Това бе причината в най-хубавите моменти да изпитвам скрита тревога и сърцето ми да се свива.

Със заминаването на Сиатак се разреши основният проблем в живота ни. Независимо че страдах от неговото отсъствие и понякога мъката ми беше непоносима, никога не съжалих за своето решение и не пожелах той да се върне. Разговарях със снимката му, пишех му подробни писма, за да бъде в течение на всичко случващо се с нас и да не се отчужди. Масуд беше толкова мил и спокоен, че не само не създаваше проблеми, ами разрешаваше моите. Бурните години на пубертета изкара сдържано и търпеливо. Считаше се отговорен за нас и се нагърбваше с всичко, затова се стараех да не злоупотребявам с неговата доброта и всеотдайност и да не изисквам повече, отколкото този току-що пораснал младеж можеше да понесе. Той обаче не беше съгласен. Често ме гледаше разтревожено:

— Страх ме е да не се разболееш, иди да спиш! — настояваше, заставаше зад мен и ме масажираше.

— Не, синко. Не се тревожи, никой не се е разболял от работа. Умората от нея си отива след една нощ спокоен сън или два дни почивка седмично. Всъщност може да се разболееш от липса на работа, от тревожни мисли и опънати нерви. Работата е същността на живота.

Той бе не само мой син, но и мой партньор, приятел и съветник. Споделяхме си всичко. Бяхме истинско семейство. Масуд твърдеше, че не се нуждаем от никого. Единственото ми притеснение беше, че покъсно в живота обществото може да се възползва от добрия му нрав и от готовността му винаги да се раздава за другите, както правеше палавата му сестра, която само с целувка, сълза или молба успяваше да го принуди да направи, каквото тя поиска. Масуд се държеше с нея

като отговорен баща. Записваше я в училище, разговаряше с учителите, водеше я до училището, прибираше я след часовете и ѝ купуваше всичко необходимо. По време на бомбардировки я прегръщаше и я скриваше под стълбището, а аз се разтапах от удоволствие, като наблюдавах нежната привързаност помежду им. В същото време изобщо не се радвах като останалите майки по света, че синът ми расте, напротив — дори се страхувах. Страхът ми се засилваше още повече заради проточилата се война. Всяка година си казвах, че до следващата всичко ще приключи и Масуд няма да бъде мобилизиран. Обаче краят на войната не се виждаше. Новините за гибелта на съседските деца ме ужасяваха, а вестта за смъртта на Голам Али направо ме разтърси. Никога няма да забравя последната ни среща. Учудих се, когато го видях да стои пред вратата на къщата ни. От няколко години не го бях виждала. Не знам дали заради военната униформа, или заради нещо странно дълбоко в погледа му, изглеждаше много по-голям. Във всеки случай това не бе предишният Голам Али. Изненадана отговорих на поздрава му и веднага попитах:

— Случило ли се е нещо?

Погледна ме с укор и отвърна:

— Трябва ли да се е случило нещо, за да дойда да ви видя?!

— Не. Разбира се, че не, момчето ми. Добре дошъл си, но понеже за пръв път правиш подобно нещо, се учудих. Влез!

Децата не бяха вкъщи. Той имаше измъчен вид. Сипах му чай и се опитах да разведря обстановката, разпитвайки за всички от семейството, без да споменавам униформата му или за това, че той е на фронта, сякаш се боях от тази тема. В моите очи войната беше само страх, сълзи, кръв и смърт. Когато най-накрая замълчах и седнах срещу него, той започна:

— Лельо, дойдох, за да ти поискам прошка.

— Ех, момчето ми! Че какво си сторил? Случило ли се е нещо?

— Знаеш, че бях на фронта. Сега съм в отпуск и пак ще се върна, нали е война. Дано бог е милостив и ми позволи да загина като мъченик.

— Господи, синко, какви са тези приказки? Не дай си боже да те сполети нещо лошо! Та ти си в разцвета на младостта!

— Лельо, това не е нещастие, а благословия. Всъщност е най-голямата ми мечта!

— Не говори така! Умът ми не го побира. Помисли за бедната си майка. Ако те чуе какви ги говориш, бог знае какво ще стане... Не мога да разбера как въобще те пусна да отидеш на фронта! Нали знаеш, че съгласието на родителите е най-важното?

— Как да не знам? Първо нейното съгласие поисках. В началото плака много, не ми разрешаваше, но я заведох в онзи хотел, в който са настанени пострадалите от войната. Казах ѝ: „Виж на какви мъки са подложени хората. Мой шиитски дълг е да браня исляма, родината и невинно страдащия ни народ. Нима искаш да ми попречиш да изпълня дълга си на шиит?“. Лельо, майка ми е истински вярваща. Според мен вярата ѝ е много по-силна от тази на баща ми. „Коя съм аз, че да преча на божията воля! Ако Той е съгласен, и аз съм съгласна“ — отвърна ми тя.

— Добре, момчето ми, но можеше да отидеш, след като завършиш училище. Може би дотогава войната щеше да е свършила и ти щеше да имаш добър и съдържателен живот.

— Да, като баща ми. Това ли имаш предвид? — попита той с иронична усмивка.

— Добре де, какво му е на баща ти?

— Какви ги говориш, лельо?! На теб поне ти е ясно как стоят нещата! Не желая това! Фронтът е друго нещо. Това е единственото място, където се чувствам близо до Аллах. Не можеш да си представиш какво е усещането, как всеки се жертва с готовност. Имаме една цел. Никой не говори за пари. Никой не говори за положение. Никой с нищо не се хвали. Никой не търси изгода. Това е съревнование по себеотдаване и жертвоготовност. Да знаеш как момчетата се надпреварват да бъдат на предните линии. Там има истинска вяра, без лицемерие и без лукавство. На фронта се запознах с истински мюсюлмани, които пет пари не дават за материалните облаги. Около тях чувствам покой, чувствам се по-близо до бога.

Навела глава, размишлявах над изпълнените с вяра думи на този пораснал младеж, който бе открил истината. Не след дълго той с мрачен глас наруши възцарилата се тишина:

— Когато напоследък започнах да ходя с татко до магазина, ми бе неприятно от онова, на което ставах свидетел. Започнаха да ме гризат съмнения. Не си идвала у нас и не си виждала новата ни къща.

— Не, не съм. Чух, че е много голяма и красива.

— Да, голяма е. Колкото искаш голяма! Човек се губи в нея. Има места, които дори не знаем за какво са. Но, лельо, тя е конфискувана. Не разбираш ли, конфискувана?... Не знам как баща ми, който все говори за вяра и набожност, се съгласи да живеем там. Колкото и да го убеждавах, че в тази къща не може да се чете намаз, че нямаме съгласието на собственика ѝ, той само отвърщаше: „Той няма думата! Бил е крадлив мошеник, избягал след революцията. Да не искаш да кажеш, че когато сме взели нещо от крадец, нямаме право да го ползваме, защото не сме го питали?“. Думите и действията му ме объркват. Искам да избягам. Желая да бъда истински мюсюлманин, не като него.

Накарах го да остане за вечеря. Когато започна да се моли, потръпнах от чистотата на вярата му.

На сбогуване Голам Али ме целуна.

— Моли се да загина като мъченик! — прошепна ми той.

* * *

Племенникът ми постигна мечтата си, а аз дълго време оплаквах загубата му. Но дори по този повод не можах да стъпя в къщата на Махмуд. Майка ми много се обиди. Обвини ме, че съм злопамятна и безсърдечна, но не зависеше от мен, просто няхах сили да стъпя в онази къща. След няколко месеца срещнах Ехтерам Садат при мама. Изглеждаше грохнала и сломена. Кожата на лицето и около гушата ѝ бе увиснала. Щом я зърнах, неусетно заплаках. Прегърнах я. Няхах представа как да утеша майка, изгубила сина си. Едва промълвих обичайните думи. Тя леко ме отдели от себе си и заяви:

— Поздрави ме! Синът ми стана мъченик, а това не е повод за печал.

Смаях се. Погледнах я невярващо и изтрих сълзите си с ръка. Как можеше да поздравиш майка, изгубила сина си?!

След като си тръгна, попитах майка си:

— Наистина ли Ехтерам Садат не скърби за сина си?

— Какви ги приказваш, дъще?! Нямаш представа какво ѝ е! По този начин се утешава. Силната ѝ вяра ѝ помага да го понесе.

— Не знам, не го разбирам. За Ехтерам може да си права, но съм сигурна, че Махмуд се е възползвал и е извлякъл дивиденди от смъртта на сина си.

— Боже, жива да не бях! Какви ги приказваш, момиче? Изгубиха детето си, а ти говориш зад гърба им такива глупости!

— Добре познавам Махмуд. Искаш да ми кажеш, че не е извлякъл полза? Нима е възможно? Тогава откъде идват всичките пари?

— Нали е търговец бе, маменце! Защо му завиждаш? Всеки човек си има отредена орис.

— Ооо, я стига! Сама знаеш, че чисти пари не се изкарват лесно! Чичо Аббас не е ли търговец? Започна трийсет години преди Махмуд — как тогава си остана с един магазин, а Али ага, който започна скоро, сега се къпе в пари. Чух, че купил къща за няколко милиона.

— Сега пък с Али се захвана! Слава богу, децата ми са умни и набожни и бог им помага. Други пък са нещастни като теб. Бог така е пожелал. Човек не бива да е толкова завистлив.

* * *

Дълго време не ходих да видя майка си. Посещавах Парвин ханом, но никога не се отбивах при нея, нямах желание. Дори да беше права, че завиждам, не можех да приема, че когато хората търпят бедите и несгодите на войната, братята ми забогатяват все повече и повече! Не, това не беше човешко и аз го считах за грях!

* * *

Спокойните дни от живота ми преминаваха сред война, в относителна бедност, много трудности и тревоги за бъдещето. Година след заминаването на Сиатак, майката на Хамид почина от рак, който се разви много бързо. С цялото си същество копнееше да напусне този свят. Имах чувството, че сама ускорява болестта. Въпреки тежкото си състояние не ни забрави в завещанието си. Накара дъщерите си да обещаят, че няма да ни оставят да скитахме бездомни. Разбира се, знаех,

че Мансуре има пръст в тази работа. По-късно тя се противопостави на сестрите си и направи всичко възможно да осъществи желанието на майка си. Мъжът ѝ, който беше строителен инженер, бързо разруши къщата и на нейно място построи няколко етажна сграда, като през цялото време избягваше всякакви строителни работи от страната на двора, в която живеехме ние, за да не се наложи да се местим. Две години живяхме в кал, мръсотия и шум, докато красивата четириетажна къща бе завършена. На всеки етаж имаше по два апартамента от по сто и петдесет квадратни метра, с изключение на третия етаж, където имаше един апартамент от триста квадратни метра, в който живееше Мансуре. На нас дадоха апартамент на първия етаж, който се намираще над паркинга, а съседният стана офис на съпруга на Мансуре. Вторият етаж беше за Маниже. Тя живееше в единия апартамент, а другия даваше под наем. Монир пък даваше и двата си апартамента на четвъртия етаж под наем. Когато Сиатак разбра, че ние имаме само един апартамент, каза ядосано по телефона:

— Трябва да ни дадат още един, за да го давате под наем и така да си помагате финансово. Дали са ви само половината от полагащото ни се!

— Сине, ти още не се отказваш, а? — отвърнах през смях. — Трябва да сме благодарни и на това, можеха и нищо да не ни дадат. Помисли си, че станяхме собственици на чист и красив новопостроен дом, без да плащаме нищо. Трябва да сме много доволни и благодарни.

Нашият апартамент бе готов по-рано от останалите, за да освободим стаите в края на двора и да се застрои и там. Бяхме много радостни, че имаме три хубави спални. Всеки от нас си имаше собствена стая. Можех да си откъсна от шумните игри на Ширин, с която преди деляхме една стая, а тя — от моя ред и от забележките ми. Масуд бе доволен от светлата си и красива стая и продължаваше да смята, че Сиатак ще живее с него.

* * *

Годините минаваха бързо. Масуд завършваше училище, а войната продължаваше. Всяка година приключваше с отлични оценки и моето безпокойство се засилваше.

— Защо бързаш толкова, сине? Дипломирай се след една-две години!

— Какво говориш, майко? Искаш да направя така, че да повтарям?

— Какво толкова? Иска ми се да останеш в училище, докато войната свърши.

— За бога, не! Трябва по-бързо да порасна, да сваля товара от плещите ти. Искам да работя. Не се безпокой за военната служба. Обещавам ти, че ще успея да вляза в университета и ще отложам с няколко години.

Сърце не ми даваше да го разочаровам и да споделя притесненията си, че системата на политически подбор в университета няма да позволи той да бъде приет.

* * *

Най-накрая с много труд и денонощно учене взе диплома с отлични оценки и се яви на приемен изпит. И двамата знаехме, че шансовете да го приемат с подобно семейно досие са малки, но се стараехме да не го показваме.

— Нямам политическо минало. Всички училища бяха доволни от мен. При проучване те ще ме защитят — казваше понякога Масуд, за да ме утеши или по-скоро да окуражи себе си.

Но уви! По политически причини бързо-бързо бе лишен от възможността да влезе в университет, а когато научи новината, въпреки присъщата си сдържаност и хладнокръвие, Масуд удари с юмрук по масата, изхвърли книгите си през прозореца и заплака неутешимо. Всичките ми надежди за неговото бъдеще отиват на вятъра — заплаках заедно с него и нямах сили да го утеша.

После насочих всичките си мисли и усилия към това да го отърва, защото до няколко месеца предстоеше да го вземат в казармата. Сиатак и Парване се обаждат от Германия и настояваха на всяка цена да го изпратят там.

— Не могат да ви оставят сами, а и откъде ще вземем пари? Тъкмо върна заемите, които взех за заминаването на Сиатак — възразяваше Масуд.

— Парите нямат значение. Ще намеря отнякъде. Важното е да открием сигурен човек.

Това обаче не беше никак лесно. Разполагах само с един телефонен номер. Позвъних на онова кодово име „Махин ханом“. Вдигна мъж, който потвърди, че е той, но гласът му не беше същият. Заговори ме. Зададе ми странни въпроси. Изведнъж се усъмних, че е клопка. Не дадох друга информация и затворих телефона. Помолих за помощ Бахман хан, който бе придружил Сиамак и Ардешир до Захедан. Поразпита и ми съобщи, че онази банда е била заловена и контролът на границата вече е засилен. Научих за случаи, при които младежите били залавяни на границата или контрабандистите им взимали парите, а после са ги изоставяли в пустошта. Не знаех какво да правя.

— Какво толкова се притесняваш, няма синът ти е от друго тесто. Дълг на всички младежи е да се бият за родината си като Голам Али?! — заяви ми Али.

— Ако някой трябва да воюва, това сте вие, защото се възползвате от облагите, които ви дава тази страна. Ние тук сме чужденци. Пренебрегвате ни. Нямаме никакви права. Парите, общественото положение, уважението, спокойният живот, всичко е за вас, а синът ми, който е толкова способен, дори няма правото да учи, да продължи образованието си и след това да работи в тази страна. Отвсякъде го отхвърлят поради възгледите на близките му, които той всъщност не споделя. По прищявка на коя религия е необходимо да се жертва за тази страна? — отвърнах му ядосано.

Единственото ми желание бе да предпазя и да задържа сина си, друго не ме интересуваше. Бях объркана и замаяна, не откривах никакъв вариант да го изведе извън страната, а той самият по никакъв начин не ми помагаше.

— Не е толкова лесно да намеря някого — казваше той и непрекъснато спореше с мен: — Защо се измъчваш? Две години военна служба не е кой знае какво. Дълг на всеки е да брани страната си и аз ще отида. След това лесно ще взема паспорт и с по-малко средства законно ще напусна страната.

— Да, но това е война, не е шега работа — възразявах аз. — Не дай боже нещо да ти се случи, аз какво ще правя?

— Кой е казал, че всеки войник загива? Виж колко много се върнаха живи и здрави. Всяка работа крие рискове. Да не мислиш, че незаконното преминаване на границата е по-малко опасно от войната.

— Но много загиват. Забрави ли горкия Голам Али?

— Уф, майко, не го приемай толкова навътре. Смъртта на Голам Али много те стресна. Обещавам ти, че ще се върна жив и здрав. Твърде възможно е войната да свърши, докато получа повиквателна или докато премина обучението. Защо си се уплашила толкова? Ти беше единствената жена, която през всичките тези години не се страхуваше от сирените, ракетите и бомбардировките и винаги разсъждаваше логично. Казваше, че вероятността ракета да удари къщата е колкото тази да катастрофираш с кола. Не мислим всеки ден, че ще катастрофираме, не трябва да мислим и за ракетите. Сега защо не следваш тази логика? Никоя от майките на другите момчета не прави така.

— Когато вие сте с мен, от нищо не се страхувам. Не знаеш какъв страх ме обзема, когато се разнесе ужасяващият вой на сирената, направо умирам, докато се добера до вас. И сега е така — ако ме изпатят с теб на фронта, изобщо няма да трепна.

— Що за небивалици! Искаш да отида и да кажа, че без майка си никъде не отивам! Искам с мама!

Винаги правеше така, обръщаше на шега моите опасения и приключваше разговора с целувка.

* * *

Ето че дойде денят, в който той заедно с още хиляди младежи замина за обучение в казармата. Мъчех се да приема факта с разум и оптимизъм. Молитвеното килимче денонощно бе разпънато, а ръцете ми — вдигнати за молитва, та дано тази война свърши по-скоро и скъпите ни рожби се върнат в прегръдките на семействата си. През седемте години война до този момент не бях изпитвала такъв непрестанен страх и тревога. Всеки ден виждахме траурни процесии на загинали във войната. Не си спомням дали по онова време докарваха повече ранени и загинали, или винаги е било така, но просто не съм ги забелязвала. Където и да отидех, срещах майки в моето

положение. Всички бяха примирени, със страх в очите. С тихи и приглушени гласове си вдъхвахме една на друга кураж, но всички отчаяно знаехме, че не сме добри в лъжата.

* * *

Обучението приключи, но чудото не стана и войната не свърши. Усилията ми да пратя Масуд на по-безопасно място не дадоха резултат и един ден, стискайки ръчичката на Ширин, го изпратих на фронта. В униформата изглеждаше пораснал. Светлите му и благи очи се взираха в нас притеснено. Не успях да се сдържа и заплаках.

— Мамо, моля те, трябва да се овладееш, трябва да се грижиш за Ширин. Погледни майката на Фарамарз колко стоически го понася! Виж другите как спокойно се сбогуват със синовете си и им вдъхват кураж — постоянно повтаряше той.

Обърнах се и се огледах. Според мен всички майки плачеха, дори по лицата им да не се стичаха сълзи.

— Добре, синко. Не се тревожи. Ще се оправя. След един час ще съм добре. До няколко дни ще свикна.

Целуна Ширин и се опита да ѝ се усмихне.

— Обещай ми, че като се прибера, ще си щастлива, здрава и силна, както винаги! — прошепна в ухото ми.

— Ти обещавай, че ще се прибереш жив и здрав!

Взирах се в лицето му, докато не се изгуби от погледа ми. Сякаш исках да запечатам в ума си чертите на лицето му. Неволно и напълно безсмислено се затичах след влака.

* * *

Мина седмица, докато приема, че е заминал, но не свикнах с отсъствието му. Освен мъката, че е далеч, и притесненията ми заради опасностите, които го заплашваха, чувствах липсата му и във всекидневието. След заминаването на Масуд разбрах колко много ми е помагал с къщната работа и какъв тежък товар е свалял от плещите ми, който сега, в неговото отсъствие, утежни още повече живота ми. Колко

егоистично след известно време започваме да приемаме помощта на другите като даденост и въобще не оценяваме онова, което правят за нас. Сега, когато се налагаше да се справям сама с всичко, ми ставаше ясно колко много усилия е полагал. Всичко, което трябваше да свърша, ми напомняше за него и сърцето ми се свиваше.

— Когато езекутираха Хамид, бях нещастна, страдах, но истината беше, че неговата смърт не се отрази на нашия живот, тъй като той никога не се бе ангажирал с нищо вкъщи. Скърбяхме единствено поради загубата на скъп човек. След няколко дни животът се върна към обичайното си русло, защото след смъртта му нищо не се промени. Но липсата на хората, които помагат в дома и семейството, се усеща по-осезаемо и е много по-трудно да забравиш тях — споделих с Фати.

* * *

Изминаха три месеца, докато се научим да живеем без Масуд. Ширин, която бе весело и палаво дете, вече по-рядко се смееше и поне веднъж всяка вечер се разплакваше по някакъв повод. Аз самата намирах успокоение единствено докато се моля. С часове стоях на молитвеното килимче и забравях за себе си и за хората около мен. Често не забелязвах, че Ширин не е вечеряла или е заспала пред телевизора или над тетрадките си. Масуд използваше всеки удобен случай да позвъни. Когато разговарях с него, се успокоявах за двайсет и четири часа и се убеждавах, че той е жив и здрав, но после безпокойството постепенно се връщаше и дори се усилваше, както камък, пуснат по наклон, непрекъснато набира скорост.

* * *

Когато минаха две седмици без никаква вест от него, се притесних. Позвъних в къщата на приятеля му, с когото бе заминал на фронта.

— Госпожо, много е рано за притеснения — заяви сериозно майката на Фарамарз и в думите ѝ имаше логика. — Мисля, че вашият

син ви е свикнал лошо. Не е на гости у леля си! Няма постоянно телефон на разположение! Понякога ги изпращат на места, където дори баня няма, какво остава за телефон. Поне месец изчакайте!

Много е тежко цял месец да нямаш новини от любимия си син, който живее под дъжд от оръдеен огън, но аз изчаках. Опитвах се да си намирам занимания. Стремях се да запълвам цялото си време с работа, въпреки че мислите ми бяха далеч от това, което вършех, и не можех да се концентрирам.

След два месеца най-накрая се реших да се обърна към съответната институция. Трябваше да го направя по-рано, но се страхувах от възможния отговор. За момент спрях с треперещи крака пред вратата на сградата. Нямах как, трябваше да вляза. Упътиха ме към претъпкана с хора стая. На опашката чакаха сломени мъже и жени с преbledнели лица и зачервени очи, за да научат къде и как са убити децата им. Когато стигнах до бюрото, краката ми се подкосиха. Събрах последни сили и се овладях. Сърцето ми биеше в ушите и не чувах нищо друго. Служителят цяла вечност преглеждаше регистрите.

— Каква връзка имате с войника Масуд Салтани? — попита най-сетне.

На няколко пъти отворих уста, преди да успея да отроня, че съм негова майка. Сякаш му стана неприятно, намръщи се леко, наведе глава и отново запрелиства страниците, а след това с пресилена любезност ме покани да седна.

— Сама ли сте? Баща му не е ли с вас?

Сърцето ми щеше да изскочи. Преглътнах, помъчих се да овладеем сълзите си.

— Не! Няма баща! Каквото и да е, кажете го на мен! — отвърнах с треперещ глас, който дори на мен ми се стори чужд. — Какво се е случило? Кажете ми, какво е станало? — продължих със сподавен вик.

— Нищо, ханом. Не се притеснявайте, нищо не се е случило. Успокойте се!

— Тогава къде е синът ми? Защо не се знае нищо за него?

— Не знам!

— Не знаете? Как така не знаете?! Вие го изпратихте, а сега ми казвате, че не знаете къде е!

— Вижте, ханом, истината е, че в този район е имало военни действия. Части от граничните области преминаваха ту в ръцете на

едните, ту в ръцете на другите. Нямаме информация какво се е случило с всички войници. Водим разследване.

— Не разбирам какво говорите! Ако сте си върнали територията, вероятно все нещо сте открили.

Не исках да изрека, че са открили тяло, но той ме разбра.

— Не, ханом, досега не е открито тяло с отличителните особености и идентификационната плочка на вашия син. Поне аз не знам.

— Кога ще разберете?

— Не е ясно. В момента претърсват района. Засега не могат да се правят заключения.

Няколко жени ми помогнаха да стана от стола, майки като мен, които очакваха да чуят подобни новини. Едната ме заведе до вратата, като заръча на жената пред нея да ѝ пази реда, сякаш беше опашка за купони. Не разбрах как съм стигнала до вкъщи. Ширин още не се беше прибрала от училище. Обикалях празните стаи и виках синовете си. Имената им ехтяха: Сиатак! Масуд! Виках ги все по-силно, сякаш се криеха някъде, а моите викове ги подканват да ми отговорят. Отворих скрина, прегърнах дрехите им отпреди години и започнах да ги мириша... Друго не помня. Ширин извикала лелите си. Доведоха лекар, който ми би няколко успокоителни. Отново започнаха ужасните кошмари и трескавият сън.

Садег хан и съпругът на Мансуре, Бахман хан, продължиха да проучват. Седмица по-късно казаха, че името му е в списъка с безследно изчезналите. Не разбирах. Какво означаваше това? Че се е изпарил във въздуха? Смелият ми син бе изчезнал и няма и следа от него. Сякаш никога не го е имало. Не беше логично. Трябваше да направя нещо. Една колежка ми бе споменала, че открили сина на сестра ѝ в болница месеци по-късно. Не можех да седя и да чакам администрацията да направи нещо. Цяла вечер се борих с налудничавите си мисли и на сутринта, щом станах от леглото, знаех как ще постъпя. Половин час стоях под душа, за да премине ефектът от успокоителните. Сънливостта ми се изпари. Облякох се, погледнах се в огледалото — колко много ми бе побеляла косата! Парвин ханом, която през всичките тези ужасни дни бе неотлъчно до мен, се събуди и ме погледна.

— Какво става? Къде отиваш? — попита учудено тя.

— Отивам в онзи район! Сама трябва да прибера детето си!

— Как така сама? Няма да позволят сама жена да отиде на фронта.

— Близките болници мога да обиколя.

— Чакай, ще се обадя на Фати. Може би Садег ще се освободи и ще дойде с теб.

— Не искам. Защо да го товаря с моите проблеми? Какво е виновен, че е станал наш зет?

— Кажи на Али, даже и на Махмуд. В крайна сметка са ти братя, няма да те оставят сама!

— Знаеш, че говориш небивалици! — възразих с иронична усмивка. — Те повече от който и да е чужд човек са ме оставяли сама в трудни моменти. Трябва да отида сама. Така ще се чувствам по-спокойна да търся невинната си рожба. Ако някой дойде с мен, ще съм принудена да зарежа нещата наполовина.

* * *

Заминах за Ахваз с влак, в който повечето пътници бяха войници. Пътувах в едно купе с мъж и жена, които също бяха тръгнали да търсят любимия си син, но те знаеха, че синът им е ранен и е настанен в някоя от болниците в Ахваз.

Пролетният въздух беше горещ като през лятото. След близо осем години там в онази част за пръв път видях истинското лице на войната. Какво бедствие! Каква болка, разруха и хаос! Не зърнах нито едно усмихнато лице. Всички се суетяха, тичаха насам-натам, но движенията им напомняха на оплаквачите и гробарите по време на погребение — лишени от радост и живец. Дълбоко в очите им проблясваше нестихващ страх и тревога. Когато и да заговорех, бе някак тъжен.

Заедно с господин и госпожа Фарахани, с които се запознах във влака, обикаляхме болниците. Те откриха сина си, който бе ранен в лицето. Срещата им бе трогателна. Помислих си, че дори Масуд да е изгубил цялото си лице, ще го позная и по нокътя на крака му. Нямахше значение дали ще го открия инвалид, без ръце и крака, само да е жив, за да мога отново да го притисна в обятията си. Гледката на всички

пострадали, ранени и осакатени младежи, които виеха от болка, ме побъркваше. Сърцето ми се късаше за всяка майка. Господи, кой е отговорен за това? Как не бяхме разбрали, че войната не е само периодични бомбардировки? Как въобще не сме прозрели дълбочината на това бедствие.

Навсякъде търсих, обърнах се към най-различни институции и най-накрая успях да открия човек, който в нощта на военните действия бе видял Масуд. Раните му тъкмо бяха зараснали и той изчакваше да го преместят в Техеран.

— Видях Масуд — обясни ми, като се опитваше да се усмихне окуражително. — Онази вечер вървахме заедно. Той беше на няколко крачки по-напред, когато нещо избухна. Аз изгубих съзнание и не разбрах какво се е случило с останалите, но чух, че повечето убити и ранени от нашата рота са открити.

Уви, никой не знаеше какво се е случило със сина ми! Думите „безследно изчезнал“ ме смазваха, като с чук. На път за къщи почувствах, че бремето на болката ми е хилядократно по-тежко. Замайна и объркана се прибрах и влязох направо в стаята на Масуд. Бързо извадих дрехите му, сякаш бях забравила да направя нещо. Стори ми се, че няколко ризи не бяха изгладени. Ами сега? Ризите на момчето ми бяха измачкани! Започнах да гладя, като че ли това беше най-важното нещо, което имам да свърша. Гладех невидими гънки по дрехите, но щом ги погледнех срещу светлината, отново ми се виждаха измачкани. И започвах отначало... Оле, колко много приказваше тая Мансуре, но аз усещах присъствието ѝ само с малка част от съзнанието си.

— Фати джан, така е по-зле — дочух я по едно време да казва. — Вече наистина полудява. От два часа глади една риза на Масуд. Ако ѝ бяха казали, че е загинал, щеше да е по-добре. Всичко вече щеше да е приключило и сега просто щеше да скърби.

— Не! — изскочих като див звяр от стаята и заявих: — Ако ми бяха казали, че е загинал, щях да се самоубия! Ако още съм жива, то е, защото храня надежда, че е жив.

Самата аз усещах, че съвсем малко ме дели от лудостта. Често се улавях да си говоря на висок глас с бог. Отношенията ми с него бяха прекъснати или по-точно враждебни, като между безпощадна сила и някой победен и отказал се от живота. Победеният нямаше какво да

губи и в последните мигове на съществуването си бе намерил куража да говори, каквото му е на ума. Богохулствах. В моите очи бог беше като идол, изискващ жертвоприношение, и аз трябваше да отведа до жертвеника едно от децата си. Трябваше да избира едно от тях. На мястото на Масуд изпращах ту Сиамак, ту Ширин и с угризения на съвестта и силна омраза към себе си отново започвах да скърбя. Какво щяха да си помислят децата ми за мен, ако знаеха как жертвам едното за сметка на другото? Нищо не върших, Парвин ханом дори насила ме вкарваше в банята да се изкъпя. Майка ми и Ехтерам Садат ме утешаваха, говореха ми за честта и високия ранг на мъченика. Ханом джан ми внушаваше страх от бога.

— Трябва да приемеш неговата воля. Всеки си има съдба. Ако той така е пожелал, какво можеш да направиш ти? — нареждаше тя.

— Защо ми е дал такава съдба? Не я искам, що за съдба е това?! — побеснявах аз. — Не страдах ли достатъчно?! Обикалях от затвор на затвор, колко пъти прах окървавените дрехи на любимите си хора! Бях сама, страдах, ден и нощ работих! Децата ми бяха едничката радост. Отгледах ги в размирно време. За какво? За да стане това ли?!

— Не богохулствай! — каза през сълзи Ехтерам Садат. — Това е божие изпитание.

— Докога ще ме изпитва? Господи, защо ми изпращаш толкова изпитания? Коя съм? Искаш да изпиташ мощта си, като ми пращаш беди ли? Не желая да преминавам през това изпитание. Искам си само детето! Върни ми го и нека не издържа този изпит!

— За бога! Не говори така, бог ще се разгневи! Да не би да си само ти! А останалите майки? Всяка жена, която има син на възрастта на нашите деца, се намира в същото положение. Някои са загубили по четирима-петима синове. Искаш ли да ги видиш? Не бъди толкова неблагодарна!

— Не си мисли, че като видя нещастieto на другите, ще стана по-благодарна! Мъчно ми е за тях, за теб също ми е мъчно, както и за мен самата, защото загубих деветнайсетгодишния си син и това ме убива. Дори няма тяло, което да прегърна.

Очевидно бях започнала да приемам смъртта му, щом като за пръв път заговорих за тяло. Тези срещи влошаваха състоянието ми. Вече бях загубила представа за дните и месеците. Погълтах с шепи

лекарства за нерви и успокоителни. Люшках се между съня и реалността.

* * *

Една сутрин се събудих от неутолима жажда. Замаяна отидох в кухнята, за да си сипя чаша вода. Видях Ширин да мие съдовете. Изненадах се. Изобщо не й давах да върши къщна работа с малките си ръчички.

— Ширин, защо не си на училище? — попитах я аз.

Погледна ме учудено. С укор и с горчива усмивка каза:

— Мамо, училищата от един месец са разпуснати.

Изумена се заковах на място... Как така? Аз къде съм била?

— А изпитите? Взе ли си изпитите за третия срок?

— Да, мамо. Отдавна ги взех. Ти не разбра ли? — попита тя с горчивина.

Не, не бях разбрала. Колко много бе отслабнала! Колко бледа и тъжна беше! Колко егоистично се бях отдала на самосъжаление през всичките тези месеци и напълно бях забравила за нейното съществуване. Това малко същество навярно скърбеше, колкото и аз. Прегърнах я. Явно отдавна бе мечтала за този момент. Притискаше се, сякаш искаше да потъне в обятията ми. И двете заплакахме.

— Извинявай, миличка, извинявай! Нямах право да те забравям!

Тъжното лице на Ширин, толкова жадна за обич, бледа и слаба, се стовари като чук върху моята апатия и унес и ме накара да се събудя. Заклех се, че повече няма да посрещам трудностите по този егоистичен начин. Имах и друго дете, за което бях длъжна да живея. Трябваше да продължа.

* * *

Самотна и огорчена се върнах към живота. Стрелях се да оставам повече в службата и да работя. Вкъщи изобщо не можех да се концентрирам. Реших да не плача пред Ширин. Тя имаше нужда от нормален и щастлив живот. Това деветгодишно момиче бе изтъпяло

достатъчно. Помолих Мансуре да я вземе с тях на вилата им край Каспийско море, но Ширин не искаше да ме оставя сама. Нямах друг избор и тръгнах с тях. Вилата на Мансуре беше същата, като преди десет години, а северният бряг на морето ни посрещна отново с красотата си, връщайки ме в най-хубавите дни от живота ми. Сладките спомени отново оживяваха. В главата ми ехтяха гласовете на синовете ми, които си играеха. Зад гърба си усещах влюбения поглед на Хамид. С часове стоях и гледах как той и децата играят на топка, дори един път се наведох и им я подадох. Красивата гледка и гласовете от миналото се сляха в едно. Господи, колко бързо отмина това време! Късчето хубав семеен живот обхващаше само онези дни. Всичко останало е било болка и гняв.

Във всяко кътче оживяваха спомени. Понякога неволно разтварях обятия, за да прегърна завърналите се мои любими същества, но рязко се опомнях. Уплашена се озъртах наоколо да не би някой да ме е видял. Вечерта седнах на брега на морето. Потънала дълбоко в мисли, усетих ръката на Хамид върху рамото си. Присъствието му зад мен ми се струваше напълно естествено.

— Хамид, не знаеш колко съм изморена! — прошепнах.

Той притисна леко рамото ми, а аз положих глава на ръката му. Той леко погали косата ми. Подскочих, стресната от гласа на Мансуре:

— Търся те от час. Къде си?

Станах. Как бе възможно бляновете да бъдат толкова реални! Продължавах да усещам топлата ръка върху рамото си. Ако определението за лудост е прекъсване на връзката с реалността, аз бях стигнала до този момент. Можех да се отдам на това чувство и вечно да живея в този сладък унес, да се възползвам от свободата на лудите и да не чувствам никаква отговорност за това. Обсебването от лудостта, откъсването и пристъпването в света на мечтите ме бяха отвели до ръба на пропастта. Единствено споменът и отговорността за Ширин ме подтикваха да се съпротивлявам. Бързо взех решение да се върна обратно. Трябваше да се върна. Не издържах повече. Трудно се съпротивлявах на виденията. Страхувах се, че накрая те ще вземат връх над мен. Отново щях да рухна. На третия ден си събрах нещата и се прибрах в Техеран.

* * *

Беше топъл августовски ден, в два часа следобед, когато чух веселите викове на колегите си, тичащи из коридора на службата. Всички се поздравяваха. Алипур отвори вратата на стаята ми и извика, че войната е свършила. Не помръднах от стола. Как щях да реагирам, ако ми бяха съобщили тази новина преди една година?

* * *

Бе минало много време, откакто за последен път бях ходила до някакво военно учреждение. Сега като майка на безследно изчезнал войник се отнасяха с голямо уважение към мен, смятах подобно отношение за също толкова оскърбително, колкото обидите пред вратата на затвора, когато стоях като майка на муджахидин или съпруга на комунист. Не можех да го понеса.

* * *

Бе минал повече от месец от края на войната. Училищата все още бяха затворени. В единайсет часа сутринта вратата на стаята ми в службата се отвори, влязоха Ширин и Мансуре — някак променени и развълнувани. Уплашена станах, страхувах се да попитам какво се е случило. Ширин се хвърли да ме прегръща. Плачеше и не можеше нищо да каже. Мансуре ме гледаше втръчено и сълзите се стичаха по бузите й.

— Масуд! Жив е! Жив е! — успя да промълви най-накрая.

Строполих се на стола. Подпрях глава на облегалката и затворих очи. Ако в този момент сънувах, исках да остана така и никога да не се събудя. Ширин ме плесна през лицето с малките си ръчички, за да се увери, че съм жива.

— Мамо, стани! За бога, кажи нещо! — заумолява ме тя.

Отворих очи. Тя се усмихна и продължи:

— Обадиха се от щаба. Лично говорих с тях.

С поглед попитах какво са казали. Не помня дали някакъв звук се изтръгна от мен.

— Името на Масуд е в списъка с военнопленниците. В списъка на ООН.

— Сигурна ли си? Може би си чула грешно, трябва да отида и да проверя.

— Не! Когато Ширин дойде при мен, аз им се обадох. Говорих подробно с тях. Името на Масуд и цялата информация за него са в списъка. Обясниха, че скоро ще го разменят.

Не помня какво направих. Мисля, че започнах да танцувам като луда. След това се свлякох на земята в молитвена поза. Добре, че беше Мансуре. Избута насъбралите се колеги от стаята, за да не стават свидетели на лудостта ми. Трябваше да отида някъде. Не знаех къде. На някое свято място. Най-близкото, за което Мансуре се сети, беше гробницата на имам Салех^[1]. Страхувах се. Трябваше колкото се може по-бързо да поискам прошка за богохулството си. В противен случай щастието щеше да ми се изплъзне от ръцете. Хванах се за решетките около гроба на имама. Сто пъти повторих: „Господи, сгреших! Сгреших! Прости ми! Господи, ти си Велик! Ти си милостив, трябва да ми простиш! Обещавам, че ще извърша всички пропуснати молитви! Ще дам пари за милостиня! Ще ида на гроба на имам Реза! Още хиляди неща обещавам да направя!“. Обяснявах му защо бях изрекла толкова много неща против него. Аргументирах се. Казвах: „След толкова много беди човек изгубва себе си и те забравя. Започва да говори против теб. Моля те, прави каквото пожелаеш с мен, само не ме изпитвай чрез децата ми!“.

* * *

Сега, когато се върна към онези дни, виждам, че наистина съм била побъркана. Говорех на бог, както дете говори на другарчето си в игрите. Разяснявах му правилата на играта. Зорко следях никой от нас да не ги нарушава. Хиляди пъти на ден изпитвах нуждата да се моля и да благодаря. Непременно трябваше да го направя, за да не се стовари върху мен още някоя беда. Бях като влюбена, която след дълга раздяла се сдобрява с любимия си, изпитвах силно желание и страх. С боязън и

надежда, засрамена от изреченото, непрестанно се молах, та дано бог забравеше моята неблагодарност и ми влезе в положението.

* * *

Отново бях жива. Радостта се завърна у дома. Смехът на Ширин, който от дълго време бе заглъхнал, отново кънтеше, тя тичаше, играеше, прегръщаше ме и ме целуваше. Знаех, че военнопленничеството е сурово и мъчително. Знаех, на Масуд не му е било лесно там, но всичко щеше да мине. Важното беше, че е жив. Сега всеки ден очаквах да го освободят. Непрекъснато чистех дома ни и оправях дрехите му. Месеците се нижеха един след друг и за мен всеки следващ беше по-труден от предишния, но надеждата ме крепеше и ми даваше сили да живея. Накрая една лятна нощ го доведоха. Още предната вечер бяха украсили с лампи улицата около къщата. На голямо платно бяха изписали името му и приветстваха завръщането му. Мирисът на цветя, сладкиши и шербет изпълваше дома ни с уханието на живота. Беше претъпкано с хора, повечето от които не познавах. Развълнувах се, когато дойдоха Махбубе и съпругът ѝ, а щом видях Хадж ага да пристига, ми се прииска да целуна ръката му. Неговото лице за мен бе символ на духовността и любовта...

Парвин ханом бе поела организацията по посрещането. Мансуре, Фати и Фирузе, която бе станала красива млада девойка, вече от няколко дни бяха заети с приготовленията.

— На всяка цена трябва да се боядисаш! — настоя Фати предишния ден. — Ако синът ти те види така, ще му призлее.

Приех. Бях готова на всичко. Тя ме боядиса, оправя ми веждите и лицето.

— Все едно е сватбата на леля — засмя се Фирузе. — Прилича на булка.

— Да, мила, чувствам се като булка, но е много по-хубаво, отколкото на сватбата ми. В онази нощ въобще не се чувствах толкова щастлива.

Облякох си красива зелена рокля. Масуд обожаваше този цвят. Ширин беше с розова, която ѝ купих преди няколко дни. Нагласих се още от следобед и зачаках. Дойдоха и мама, Али със семейството си,

заедно с Ехтерам Садат и децата. Ехтерам изглеждаше съкрушена. Потисканата ѝ скръб с всеки изминал ден ставаше все по-дълбока. Стараех се да отбягвам погледа ѝ. Неловко ми беше от това, че моят син е жив, а нейният — не. Сякаш аз имах вина, че нейният син не се завърна.

— Защо доведохте Ехтерам? — попитах мама.

— Тя сама пожела. Какво толкова?

— Нищо. Неудобно ми е. Завистта в погледа ѝ ме измъчва.

— Какви ги говориш? Та тя изобщо не храни завист към теб. Майка е на мъченик, стои много по-високо от теб. Знаеш ли с какво уважение се ползва пред бог?! Как можа да си помислиш, че тя ще ти завиди?! Не, скъпа, и тя се радва много. Не се безпокой за нея.

Може би имаше право, но аз не можех да го разбера. Вероятно вярата на Ехтерам беше толкова силна, че успяваше да намери сили да стои на краката си, а аз бях много по-слаба. Стремях се да не мисля повече за нея, но продължавах да избягвам погледа ѝ.

Ширин сто пъти запали кадилницата с диво седефче, която все загасваше. Търпението ми вече се изчерпа. Минаваше девет, когато пристигна конвойт. Бях упражнявала как да се държа и си бях взела успокоителните, но от силното напрежение изгубих съзнание. Колко хубаво беше, когато се събудих и се намерих в прегръдките му.

* * *

Масуд се бе източил на ръст, но беше много слаб и блед. Погледът му бе променен. Болезненият опит го бе принудил да порасне. Накуцваше с единия крак и често изпитваше болки. От състоянието му, кошмарите нощем и безсънието му заключих колко много е бил измъчван. На мен обаче нищо не разказваше. Знаехме, че е бил ранен, че е попаднал в ръцете на врага полужив и е бил по различни болници.

Раните му още не бяха заздравели и затова понякога вдигаше температура и имаше болки. Лекарят каза, че кракът му може да се оправи, ако се подложи на сложна операция. След като позакрепна, се оперира. За щастие — успешно. Гледах го като дете, много се грижех за него и постоянно бях наоколо. Когато спеше, сядах до главата му и

го наблюдавах, не можех да се наситя да се взирам в красивото му и мъжествено лице, което спящо изглеждаше невинно като на дете. Наричах го Холадад^[2]. Наистина ми бе дарен от бог за втори път. Постепенно физически оздравя, но душевно не. Не рисуваше. Не правеше никакви планове за бъдещето. Понякога, когато идваха да го видят другарите му от фронта или пленническия лагер, докато е бил в плен, той се оживяваше за кратко, но после отново се затваряше в себе си. Помолих ги да не го оставят сам. Те бяха на различна възраст, но всички го обичаха. Пред единия от тях — ага Магсуди, около петдесетгодишен мъж, когото Масуд много уважаваше, а аз намирах за много мил и интелигентен човек, споменах за депресията на Масуд.

— Не се безпокойте — успокой ме той — малко или много всички сме били така. Момчето постепенно ще се оправи. Все пак е бил лошо ранен. Трябва да започне работа.

— Но той е талантливо момче, иска ми се да учи.

— Разбира се, разбира се. Трябва да учи. Може да се възползва от квотата за участниците във войната и да влезе в университета.

Много се зарадвах. Събрах учебниците на Масуд и му заявих:

— Така, възстановяването ти приключи. Трябва да мислиш за бъдещето си и да доведеш докрай всичко, което си започнал. Най-важно е образованието, заемаш се още от днес.

— Не, мамо, минало ми е вече времето за това. Не мога повече да мисля, нямам нерви за изпити и учене. Изключено е да ме приемат.

— Не, синко, този път със сигурност ще те приемат. Ще се възползваш от привилегиите.

— Какво значи това? Ако не ме бива за наука, какво значение има дали съм с квота, или някой друг е влязъл вместо мен.

— Стига да пожелаеш, можеш да натрупаш много повече знания от другите. Но привилегията ти се полага.

— Защо ми е тази привилегия, след като са отнели правото на друг? Не, не искам!

— Ти ще се възползваш от правото, което ти отнеха несправедливо преди три-четири години.

— Понеже са ми го отнели тогава, сега аз да го отнема от някого, така ли? Това ли искаш да кажеш?

— Правилно или не, такъв е законът. Трябва да се подчиниш. Май си свикнал законът винаги да е в твой ущърб? Не, скъпи, понякога

той е и в полза на човека. Ти си воювал за този народ, за тази страна. Сега всички искат да те възнаградят. Може ли да не приемаш?

Водехме тези нескончаеми спорове, докато най-накрая аз надделях. Разбира се, Фирузе му повлия най-силно. Тя вече завършваше гимназия. Донесе учебниците си, започна да го изпитва и го застави да учи. Красивото ѝ и миловидно лице върна радостта в живота на Масуд. Учеха заедно, разговаряха, смееха се. Понякога ги карах да излязат да се разходят. Това допринесе за бързото подобряване на състоянието на Масуд. Приеха го архитектура, неговата мечта. Целунах го и го поздравих.

— И двамата знаем, че се възползвах от привилегията, но съм много щастлив — отвърна ми през смях.

Другото, което го измъчваше, беше, че е безработен.

— Срамота, момче на моите години продължава да лежи на плещите на майка си — казваше той.

Дори на няколко пъти подхвърли, че ще напусне университета и ще започне работа. Отново споменах за това на господин Магсуди, който вече заемаше висок пост.

— Разбира се, че ще му намерим работа — отвърна той уверено — и няма да се налага да напуска университета.

Намери му добра работа в същото министерство, в което работеше и той. Масуд премина с лекота през всички етапи на подбор, през изпита и интервюто, които имаха по-скоро формален характер, и беше назначен официално. Клеймото, което бяха поставили на нашето семейство, изведнъж беше заличено. Масуд се ползваше с огромна популярност. Навсякъде беше на преден план, въпреки че на него самия това не му се нравеше. Сега и мен като майка на освободен военнопленник много ме уважаваха. Получавах множество предложения и възможности за работа. Някои бях принудена да отхвърлям. Досмешаваше ме от цялата тази промяна. Какъв странен свят! Проумях, че нито упреците, нито похвалите на хората имаха някакво значение.

[1] Имамзаде Салех — една от известните джамии в северната част на Техеран. В нея е погребан Салех, синът на дванайсетия имам Муса ибн Джафар ал Казем. — Б.пр. ↑

[2] Божи дар. — Б.пр. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

Животът ми течеше спокойно в обичайното русло. Децата ми бяха здрави и се учеха успешно. Нямахме материални затруднения. Имах относително добри доходи, а Масуд получаваше заплата, по-висока от обичайната. Бяха му предоставили и възможност да си купи жилище и кола. Сиамак бе завършил следването си и сега работеше. Беше готов да ни изпраща пари. След края на войната Парване редовно посещаваше Иран. Щом се срещнехме, всички изминали години моментално се стопяваха и ние се връщахме във времето на нашата младост. Тя беше все така духовита и дяволита и с постъпките си ме караше да припадам от смях. Никога не забравих какво направи за мен. Десет години се грижи за Сиамак като родна майка. Той и сега продължаваше да прекарва почивните дни у тях. Тя ми разказваше с най-големи подробности за неговите успехи и за израстването му. Затварях очи и се опитвах да пресъздам времето, което бях пропуснала, да си представя сина си в различните ситуации. Копнеех да го видя и единствено тази тъга от време на време помрачаваше живота ми. От две години той настояваше да отида в Германия, но загрижеността ми за Масуд и безпокойството за Ширин, която все още бе малка, не ми позволяваха. Докато накрая вече не издържах. На снимките Сиамак бе започнал да ми се струва някак чужд. По настояване на децата и Парване се застягах за Германия. Бях страшно превъзбудена. Колкото повече приближаваше датата за отпътуването ми, толкова повече губех търпение. Как изобщо бях издържала десет години далеч от него! Унесена в грижи, някои дни забравях да погледна снимката му. Спомних си думите на Хамид, светла му памет, който все повтаряше, че безпричинният стрес и меланхолията са характерни за буржоазния начин на живот, че когато стомахът ти е пълен и си безразличен към нещастията на другите, обикновено те обхващат подобни съзлививи чувства. Може и да беше прав, но аз непрекъснато изпитвах печал от раздялата със Сиамак и тъй като бях безсилна да променя тази ситуация, стаих дълбоко емоциите си и не

исках да призная дори пред себе си колко много искам да го видя. Сега, когато животът ми бе относително спокоен, имах правото да се отдам на тъгата по сина си и на копнежа да го видя.

* * *

На сбогуване Ширин изглеждаше натъжена, но троснато ми заяви:

— Не съм разстроена, че заминаваш, а че не ми дадоха виза.

Тя вече беше на четиринайсет, можеше да разсъждава и с прямотата на дете, обградено с любов, казваше без задръжки всичко, което ѝ бе на сърцето. Въпреки недоволството ѝ я поверих на грижите на Масуд, Фати, Мансуре и Фирузе и потеглих.

* * *

Щом излязох от транзитния салон на летище Франкфурт, заоглеждах се с разтуптяно сърце. Пред мен застана млад и красив мъж, втренчих се в лицето му. Само погледът и усмивката му ми бяха познати. Няколкото кичури коса, паднали върху челото му, по-скоро ми напомниха за Хамид, отколкото за Сиамак. Въпреки всички снимки, които имах вкъщи, все още очаквах да видя онова момче със слабичко вратле и недодялано поведение. Но той вече беше висок, красив и улегнал мъж, който сега беше разперил ръце срещу мен. Положих глава на гърдите му и той ме притисна към себе си. Какво блаженство, да се приютиш в обятията на сина си като малко дете. Стигах до раменете му. Вдъхнах уханието на неговото тяло и се разридах. Плачех от щастие. След известно време забелязах симпатично момиче, което непрекъснато ни снимаше. Сиамак ми я представи като Лейла. Невероятно, това беше дъщерята на Парване! Прегърнах я и възкликнах:

— Колко красива и голяма си станала! Виждала съм те на снимки, но в действителност си още по-хубава.

Засмя се сърдечно и равните ѝ бели зъби се показаха. Качихме се в малката кола на Сиамак.

— Първо ще отидем у Лейла, леля Парване е приготвила обяд и ни чака. Ако желаяш, още тази вечер, а ако не, утре ще заминем за моя град. Той е на два часа път оттук.

— Браво! Не си забравил персийския, нямаш и акцент.

— Че как да го забравя! Тук има толкова много иранци и най-важното — леля Парване не дава да се говори друг език, освен персийски. Вади душата и на децата си, нали така, Лейла?

Още преди да стигнем до къщата на Парване, разбрах, че между Сиамак и Лейла има нещо повече от дружбата от детските им години.

* * *

Домът на Парване бе красив и уютен. Тя ме посрещна радостно. Съпругът ѝ Хосроу бе остарял повече, отколкото очаквах. Стори ми се в реда на нещата, все пак бяха изминали четиринайсет-петнайсет години. Със сигурност и аз му изглеждах стара и уморена. Децата бяха пораснали. Лале говореше персийски с лек акцент, а Ардалан — третото им дете, което се бе родило в Германия, разбираше какво говоря, но не можеше да ми отговори на персийски. Парване много настояваше да остана при тях, но със Сиамак решихме да отидем в неговия град и да се върнем при тях за края на седмицата. Трябваше ми поне седмица, за да мога да опозная сина си отново. Имахме да разговаряме за толкова много неща, но като останахме насаме, известно време просто мълчахме. Откъде да започна? Как щяхме да прехвърлим мост през всички години на раздяла? Отначало той ме заразително за роднините, отговарях му, че са добре и му изпращат поздравии. Поинтересувах се дали времето тук винаги е така приятно, защото преди да тръгна, в Техеран бе много горещо. И неща от този род. Мина цял ден, докато ледовете от дългогодишната раздяла се стопят и ние се увлечем в задушевен разговор. За щастие, следващите дни бяха почивни и имахме достатъчно време. Сиамак ми разказа за трудностите при бягството си, за живота в бежанския лагер, за приема си в университета и накрая за следването и работата си. А пък аз — за Масуд и раните, които бе получил, за дните, когато го мислехме за мъртъв, и за завръщането му. Също така за Ширин и нейните лудории, за готовите ѝ отговори за всяко нещо, непокорството, по което

приличаше повече на него, отколкото на Масуд. Не можехме да се наприказваме. В понеделник Сиатак отиде на работа, а аз излязох да се поразходя. Бях изумена колко голям и красив бе светът и ме досмеша колко наивно се мислим за център на света. Научих се да пазарувам и всеки ден готвех вечеря и го чаках да се прибере. После заедно посещавахме забележителностите. Не спирахме да говорим, но престанехме да обсъждаме политиката. Сиатак отдавна беше извън страната, затова нямаше ясна представа от новата ситуация и реалните проблеми. Дори думите и изразите, които използваше, бяха малко поостарели и ми напомняха за първите дни на революцията. Понякога ме напушваше смях.

— Защо ми се подиграваш? — попита ме веднъж поразсърден.

— Скъпи, не се подигравам на теб, но думите ти са някак странни.

— Какви?

— Като на чуждите радиостанции.

— Чужди ли?

— Да, в Иран така наричат радиостанциите, които излъчват предаванията си извън страната, и по-специално радиата на антиреволюционните групи.

— Те как говорят?

— Като теб, смесват истина с лъжа, служат си с думи и изрази отпреди години — и дете би разбрало, че не живеят в Иран. А понякога са толкова далеч от истината, че изглеждат комични и дори досадни. Между другото, ти още ли симпатизираш на муджахидините?

— Не! Някои от схващанията им са неприемливи за мен.

— Кои например?

— Нападенията над Иран и сраженията срещу ирански войници. Понякога се чудя какво щях да правя, ако все още ги подкрепях, щях да съм принуден да се бия срещу брат си? Това е кошмарът, от който понякога се будя нощем.

— Благодаря на бога, че ти дойде умът.

— Е, не съвсем. Сега си мисля повече за баща ми. Бил е голям човек, нали? Трябва да се гордеем с него. Тук има много негови съмишленици. Много ме обичат, разказват ми за него неща, които ние не знаехме. Искат да се срещнат с теб и да им разкажеш за татко.

Погледнах го невярващо, неприятностите не даваха покой на душата му. Не желяех да го обърквам или го лиша от гордостта му, но тази привързаност отдавах на липсата на зрялост:

— Виж какво, моето момче, не жадувам за подобна показност. Сам знаеш, че никога не съм споделяла идеите на баща ти. Той беше много добър човек, благороден и мил, но си имаше своите кривици и недостатъци. И най-вече едностранчива гледна точка. За него и съмишлениците му светът беше разделен на две: тези, които са с тях, и тези, които са против тях. Разправяха се с противниците си не по най-правилния начин. Дори в изкуството признавах за добри само артисти, споделящи техните идеи, останалите не струваха. Ако кажех, че харесвам някой певец или смятам някой поет за добър, баща ти изтъкваше, че въпросният певец или поет е привърженик на шаха или антикомунист, следователно изкуството му не струва. Караше ме да се чувствам виновна, че се наслаждавам на някоя песен или поема. Тези хора нямаха лично мнение и индивидуални предпочитания. Помниш ли деня, в който почина аятолах Талегани^[1]? Нашите съседни Дехгани, които подкрепяха една от левите групи, непрекъснато звъняха по телефона или идваха у нас, защото не знаеха как да реагират на новината. Преди да почине, аятолах Талегани бе говорил против хората, надигнали се на бунт в Кюрдистан, и те не знаеха как да постъпят. Цял ден търсеха ръководителите на групата, за да разберат дали да скърбят, или не. Накрая дойде заповедта, че аятолахът е подкрепял народа и за смъртта му трябва да се скърби. Тогава госпожа Дехгани избухна в сълзи и двамата с мъжа ѝ се потопиха в дълбока скръб. Помниш ли?

— Не!

— Но аз помня, затова бих искала да разчиташ на собствените си мисли и преценки и да оформяш възгледите си на базата на това, което сам си прочел и научил, за да решаващ сам, не да се влияеш от идеологията, която би те ограничила, би те лишила от лично мнение, би те направила предубеден и неминуемо би те превърнала в тесногръд фанатик. С радост бих споделила това и с приятелите ти и бих им изброила грешките: както техните, така и тези на баща ти.

— Какво говориш, майко? Ние трябва да пазим спомена за него жив. Бил е герой.

— Уморих се от тази игра на героизъм, спомените от миналото са толкова горчиви, че не искам да си ги припомням, и ти се откажи от тях и се дръж за настоящето. Животът е пред теб, защо искаш да киснеш в миналото? Ще ти кажа и друго, не ми се нравят и новите ти пристрастия.

Не разбрах до каква степен му повлияха думите ми, но повече не заговорихме на политическа тема и отново се върнахме към лични и семейни въпроси. Помолих го да ми разкаже за Парване и нейното семейство, за да ми разкрие сърцето си. Най-сетне го стори:

— Мамо, нямаш представа колко мила и умна е Лейла, учи търговски мениджмънт. Тази година завършва и започва работа.

— Обичаш ли я?

— Как разбра?

Засмяхме се.

— Още на летището, майките бързо схващат.

— Искаме да се сгодим, но има пречка.

— Каква?

— Техните. Разбира се, леля Парване е много готина, през цялото това време се грижи за мен като майка, знам, че ме обича, но по този въпрос е на страната на мъжа си.

— А той какво казва?

— Не знам, но сякаш е недоволен от това. Създават ни необясними пречки. Не ни оставят да се видим на спокойствие. Отношението му е като на иранците от преди век. Сякаш не е следвал и не е живял тук.

— Добре, какво точно казва?

— Ние искаме да се сгодим, а той: „Не, не може!“.

— Само това ли? Не се притеснявай, ще поговоря с тях и ще разбера какъв е проблемът.

* * *

Парване нямаше нищо против Сиатак, напротив — дори бе радостна и доволна.

— Имам го за свой син, иранец е, говорим на един език, мога да си споделям с него и радости, и скърби. Винаги ме е било страх децата

ми да не се обвържат с германци и да не можем да общуваме като хората. Прекрасно познавам Сиатак, знам кои са родителите му. Той е твой син, а ти си най-добрата ми приятелка. Израсна пред очите ми, знам, че не е способен на лоши постъпки, умен е, учи се добре, успява, очаква го блестящо бъдеще. Най-важното е, че се обичат. Не сме в Иран, та да мога да ги разделя насила.

— Добре, тогава какъв е проблемът? Явно Хосроу не мисли като теб.

— Нищо подобно. Проблемът е друг. Нашият начин на мислене се различава от този на децата ни. Ние все пак сме си иранци, не можем да приемем много неща. Докато децата ни израснаха тук и понятие си нямат какво им приказваме. Непрекъснато говорят за дълъг годеж.

— Парване, просто ти се чудя, какво толкова, ако една година са годеници? В Иран е традиция, може пък да искат по-добре да се опознаят или да посъберат пари, или просто се нуждаят от време.

— Колко си наивна! Знаеш ли в какво се изразява според тях годежът?

— Годеж като годеж.

— Не, мила, незаконно съжителство. Те искат като повечето младежи наоколо да поживеят известно време заедно без брак, а под дълъг период имат предвид поне пет години. И ако след това още се желаят, да се оженят, ако не, да се разделят. Междувременно, ако им се роди дете, не е от значение, все единият от двамата ще го вземе.

Ококорих се слисано.

— Не! Надали това са имали предвид — промълвих шокирана.

— Напротив, миличка, точно това е. Всяка вечер Лейла се кара с баща си на тази тема. Масум джан, Хосроу не приема, въпреки че, дето се казва, е половин германец. Не вярвам и ти да се съгласиш.

— Естествено, че няма да се съглася! Боже, каква грешка! Ако разберат вуйчо му Махмуд и другите. Ненапразно Хосроу хан е толкова хладен с нас. И с право. Сиатак ме учудва, съвсем е забравил откъде идва. Толкова ли бързо стана чужденец? В Иран и сега се пролива кръв само за една дума, разменена между момиче и момче, глава режат, а нашичкият иска да живее пет години с момиче без брак. Невиждано и нечувано!

— Масум, ще ти бъда задължена, ако поговориш с тях, нас ни заболяха устите.

— Разбира се, още тази вечер ще седнем и поговорим. Боже, боже, колко различни светове!

* * *

Същата вечер разговаряхме до зори. Децата говориха колко важно е задълбоченото познанство преди брака и безполезността на някакъв къс хартия пред истинската любов. Ние от своя страна — за важността на съгласието на семейството, за нуждата от регистрацията на брака, за уважение към семейните ценности. Накрая постигнахме споразумение децата да изпълнят това „безполезно и глупаво“ нещо заради нас и в мига, в който почувстват, че е невъзможно повече да живеят заедно, да се разведат. Разбрахме се да сключат брак, докато съм там, а след като уредят жилището си и се почувстват готови, да започнат съвместния си живот.

— Много благодаря, голям товар ми смъкна от плещите! — въздъхна облекчено Хосроу.

— Наистина странен свят, още не мога да го проумея!

* * *

Пътуването беше много приятно, особено след като се увенча със сватбата на Сиамак и Лейла. Не бях на себе си от радост, че моя снаха щеше да е дъщерята на Парване. Толкова хубаво прекарах, че чак не ми се връщаше. Спомените от пътуването щяха да ме съпровождат и в отвъдното. Най-хубавият сувенир от тях бяха снимките, които взех със себе си. С тях украсих всички стени, ниши и маси у дома.

* * *

Хубавите години минаваха бързо. Докато мигна, и Ширин вече завършваше гимназия, а Масуд — последния семестър от следването си и беше погълнат с дипломната си работа. Освен това и отговорностите му в службата явно се бяха увеличили, непрекъснато чертаеше някакви скици у дома. Мълчанието му напоследък обаче не се дължеше на натовареността му. Нещо го измъчваше. Усещах, че от известно време иска да обсъди нещо с мен, но се колебае, което ми бе чудно, защото ние винаги разговаряхме за всичко с лекота. Нямах представа какво му пречи да изложи проблема. Оставих го да се пребори със съмненията си и щом е готов, да дойде и да поговорим. Най-накрая една вечер, когато Ширин беше на рожден ден на приятелка, той дойде и седна до мен:

— Мамо, ще ти бъде ли неприятно, ако се отделя от вас и отида да живея другаде?

Сърцето ми се сви — каква ли беше причината да иска да ни напусне?

— В края на краищата всяко дете някой ден напуска майка си и баща си — отвърнах, като се стараех да се владеея: — Каква е причината?

— Например сватба.

— Сватба? Искаш да се жениш ли? Боже господи, така се радвам, че най-сетне се реши! Това е една от мечтите ми.

Наистина много мислех за сватбата на Масуд. От години мечтаех да поискам Фирузе за негова съпруга. Те се харесваха още от деца.

— Слава на бога! Смятах, че няма да се съгласиш.

— Защо да не се съглася, нека да е честито. Добре, кажи кога да бъде сватбата?

— Защо толкова бързаш, мамо? Рибата е още в морето. Първо трябва да отидем да поискаме булката, да видим дали тя ще се съгласи, или не.

— Какви ги приказваш? Разбира се, че ще се съгласи, нима ще намери по-добър от теб? Те всички те обичат още от малък. Няколко пъти ми намекнаха, че се чудят защо не пристъпваш към действие. Фирузе, бедничката, пък никога не е можела да крие чувствата си към теб, очите ѝ я издават. Лелината хубавица, каква красива булка ще бъде!

— Каква Фирузе! — рече студено Масуд и сбърчи вежди. — Тя ми е като сестра.

Смразих се, как беше възможно да греша? Значи всичките искрени отношения, многозначителните погледи, дългите споделяния бяха израз на отношения като между брат и сестра?

— А коя е тогава? — попитах и се постарях да се овладея, но тонът ми бе хладен.

— Братовчедката на Рамине, на двайсет и четири е, много е красива. Наистина е привлекателна, от уважавано семейство с добра репутация. Баща ѝ е пенсиониран служител от Министерството на пътищата.

— Явно добре ги познаваш. И от колко време? Ах, ти, лошо момче такова! И си мълчиш! — засмях се, тъй като исках да посмекча студената си реакция.

Зарадва се като малко дете и се разприказва:

— Ами, запознахме се преди три месеца, а преди един разкрихме чувствата си.

— От три месеца се познавате и вече си решил да се жените! Защо е това бързане?

— Мамо, защо говориш така? Хората отиват да искат ръката на някое момиче дори без да са се виждали, след това се срещат два пъти и се женят.

— Така е, но, сине, съществуват два вида бракове: единият — основан на разум и на определени условия, а другият — на любов. Традиционният брак се извършва, когато някой ги представя и отиват официално да искат ръката на момичето. В този случай се преценяват условията на двете семейства, после всяко изразява своите искания, възрастните обсъждат и преценяват условията и когато всичко е съгласувано, се разрешава на младите да се видят няколко пъти и ако се харесат, ги женят с надеждата, след като всички условия са благоприятни, любовта помежду им да се появи с годините. Вторият вид брак се основава на любовта: двамата млади се влюбват един в друг и не се интересуват от нищо. Заслепени от любовта си, не обръщат внимание на някои неща в своите взаимоотношения и се приспособяват един към друг. Ако срещнат неодобрение, поемат своята отговорност, изправят се срещу всички и се женят, независимо от всякакви логични и разумни аргументи. Смятам, че вашият случай е

по-скоро от втория вид. При него обаче двойката трябва да се познава много добре, да са уверени, че любовта им е достатъчно силна и трайна, за да се справят в случай на несъвместимост и да се противопоставят на неодобрението на другите. Мислиш ли, че един месец, та дори и три, са достатъчни да се развие такава силна връзка и любов?

— Прощавай, мамо, но пак се разфилософства. Искам бракът ми да е нещо средно между двете. Какво лошо има в това хем да си влюбен, хем условията да са разумни, правилни и подходящи. Знаеш ли какъв е твоят проблем — нямаш никаква представа за любовта. Както сама си ни казвала, два-три дни след сватбата си още не си била видяла лицето на младоженеца, не си го познавала, така че не можеш да съдиш за любовта. Според Ладан любовта е като падането на ябълка в скута на човек, случва се за миг. Виждаш ли колко хубаво определение за любовта има тя, емоционално и очарователно? Трябва непременно да се запознаеш с нея.

Притеснявах се да му разкрия, че навремето бях готова да умра за любовта си, но не отроних дума по този въпрос, а само отвърнах:

— Какво ли знам аз за любовта! А ти какво знаеш за мен? Както казва Форуг, „всичките ми рани са от любов“.

— Но ти никога не си говорила за това?!

— И сега няма да го сторя, знай само, че ти не си единственият, който познава любовта.

— Добре тогава, кажи какво да правим.

— Нищо, просто трябва да си дадеш време, провери любовта си, нека мине през различни изпитания, нека издържи проверката.

— Не разполагаме с тази възможност, тя има кандидат, възможно е дори тези дни да я омъжат и ние завинаги да се изгубим.

— И това е един вид изпитание — ако наистина те харесва, няма да се омъжи за друг.

— Нямаш представа в какво положение се намира! Семейството ѝ я притиска. Сякаш твоето не те е омъжило насила! Трябва да я разбереш!

— Момчето ми, това момиче е образовано и умно, а по думите ти съдя, че и техните са разбрани хора. Доста се различават от моите родители и нейното положение няма нищо общо с моето преди трийсет години. Ако тя заяви, че не иска да се омъжи за някого, със

сигурност ще я разберат и няма да я омъжат насила. Сега нещата доста са се променили.

— Какво се е променило? Традициите са си същите, за семейството единствената цел е да омъжат дъщеря си и могат дори да я заставят. Искали са да го сторят още когато била на седемнайсет, но тя им се противопоставила.

— Е, значи може да им се противопоставя още една година.

— Мамо! Ти защо откри фронт срещу нея? Кажй си направо, че не искаш да се женя за нея и толкова.

— Не съм казала такова нещо. Дори не съм я видяла. Може да си е много добро момичето, само казвам да изчакате малко.

— Нямаме време да чакаме.

— Добре, какво трябва да направи моя милост?

Той скочи от мястото си и ми подаде лист хартия:

— Това е номерът на телефона им, обади им се още сега и им определи среща за в другиден.

Бях замаяна и се насилвах да не му откажа нещо, на което той имаше пълно право. Действително ли бях открила фронт срещу момиче, което още не бях виждала? Сетих се за майка си, която искаше да вземе за жена на Махмуд Ехтерам Садат, дъщерята на сестра си, и поради това толкова дълго отлагаше да поиска ръката на Махбубе, която той харесваше. Масуд за първи път ме молеше толкова настоятелно за нещо, не биваше да му отказвам. Обаче лицата на Фирузе, Фати и Садег хан не избледняваха пред очите ми. Тази новина щеше да им нанесе страшен удар!

— Добре, не искаш ли да ги проучиш малко повече?

— Не, майко, казах всичко, което исках. Баща й е заявил, че ако има някой друг, то нека да дойде и й поиска ръката до края на тази седмица. В противен случай ще омъжат Ладан за кандидата, когото имат предвид.

Нямаше как, взех слушалката. Познаха ме, явно бяха очаквали обаждането ми и се отнесоха много любезно.

Масуд се зарадва, сякаш товар бе паднал от плещите му. Кръжеше около мен, стараше се и мен да развесели:

— Хайде, ставай, да отидем да приберем Ширин, че приближава единайсет!

Нямах настроение, работата ми стоеше недовършена, но си помислих, че ако му откажа, ще ми се разсърди, а не исках да развалям радостта му. В колата също малко си поговорихме. Но Фирузе и Фати не ми излизаха от главата. Нали тъкмо Фирузе го върна към живота, тя го накара отново да учи? Какво се обърка? Толкова ли се бях заблудила аз, която имах претенции, че познавам добре сина си?

* * *

Ширин с дяволитата си прозорливост само за няколко минути долови необичайното състояние на брат си:

— Какво става? Господинът е много весел.

— Нищо не е станало — отвърнах. — По-добре ти разкажи как мина празненството, добре ли прекара?

— Да, супер беше, слушахме много музика и танцувахме. Знаете ли, че и аз трябва да ги поканя? Настояха да дойдат на рождения ми ден. Все пак съм ходила на гости у всички, а те не са идвали у нас. Мога да ги поканя другия месец.

— Но рожденият ти ден е през лятото.

— Няма значение. Всъщност трябва да има повод, обаче у нас нищо не се случва.

— Може пък и да има, например ти пък да ги поканиш на сватба — подхвърли брат й.

Ширин погледна Масуд подозрително с ококорени очи, а после и мен:

— Сватба? Чия сватба?

— Моята, сватбата на твоя брат. Искаш ли да се оженя?

Тя ме погледна със съмнение:

— Ти да се ожениш? Не, да си кажа право, не искам. Ама зависи за коя?

— Не я познаваме, запознали се и се харесали.

— Да не би да е онова нахално момиче, дето час по час звъни? Да, тя ще е, нали, Масуд? Абе усещах аз, че има нещо. Да знаеш, мамо, само тази досадница ще е.

Масуд почервеня.

— Каква досадница! Какво искаш — не й е удобно да разговаря с вас и когато аз не вдигна, тя затваря.

— Как така не й е удобно? Много даже й е удобно. Въобще не мълчи. Най-нахално казва: „Масуд хан там ли е?“, а щом я попитам: „Кой го търси?“, кокетно ми отвърща: „Ще го потърся по-късно“. Може да вбеси човек с лигавщините си.

— Престани! — сопна й се брат й. — Мамо, утре трябва да поръчаме цветя, а и не забравяй да облечеш нещо по-шик...

Погледнах го изненадано и промълвих:

— Браво, сякаш сто пъти си ходил да искаш ръката на момиче, толкова добре знаеш всичко!

— Ти пък! Ладан ми обясни какво трябва да се направи, че техните да ни харесат.

— И аз ще дойда! — заяви Ширин.

— Не, не става, следващия път ще те вземем — сръза я Масуд.

— Защо? И аз трябва да я видя. Все пак съм сестрата на младоженеца. Трябва да присъствам.

— Не може! След като сестрата е още дете, не може!

— Как ще съм дете?! На седемнайсет съм! Мамо, кажи нещо, за бога!

— Масуд, защо да не дойде и тя? Обикновено ходят майката и сестрата на кандидата. Не й повтаряй непрекъснато, че е дете, защото ще ти повярва, а аз на нейните години имах дете.

— Не, мамо, този път не! Следващият може.

Стигнахме до нас. Ширин слезе и ядосано затръшна вратата на колата. Разсърди се, но плачът и цупенето й не трогнаха Масуд. Явно нарежданията му идваха от другаде и нямаше възможност за отстъпление.

* * *

Кошницата с цветя бе толкова голяма, че не се побираше в колата, но все пак успяхме да я сместим някак си в багажника, като оставихме капака отворен.

— Можеш ли да ми обясниш защо трябваше да вземаме толкова голяма кошница?

- Ладан каза да вземем най-голямата, за да засенчи другите...
— Що за глупави приказки!!!

* * *

Къщата им бе стара и голяма. Стаите бяха украсени с най-различни антики.

Имаше всички видове порцеланови вази, които бях виждала по магазините. Мебелите бяха стилни, на високи крачета, със златни дръжки и червена, жълта и оранжева тапицерия. По стените висяха репродукции на стари картини в широки резбовани златни рамки. Пердетата бяха червени със златни нишки. Повече приличаше на ресторант или хотел, отколкото на спокоен и уютен дом.

Майката на Ладан бе на моята възраст, с боядисана руса коса и безупречна прическа. Обута в сандали на бос крак, с високи токчета, непрекъснато пушеше.

Бащата беше сериозен и улегнал мъж с прошарени коси, от време на време слагаше лулата си в крайчеца на устата и разказваше за себе си, за предишното величие, за пътешествията си в чужбина, за известни семейства. Аз бях повече слушател. Вечерта премина в опознаване и общи приказки. Колкото и да беше явно, че очакват да изложи сериозните ни намерения, на мен ми се струваше рано. Поисках да отида до тоалетната и майката на Ладан настоя да ме заведе в онази, която се намираще в уединената част на къщата. Явно искаше да ми покаже всички стаи. Дори във всекидневната им нямаше удобна гарнитура в топъл цвят.

— Имате много хубава къща! — казах от учтивост.

— Искате ли да видите и другите стаи? — попита ме доволна.

— Не, не, благодаря, не ми е удобно.

— Но, моля ви, заповядайте! — настоя тя и ме побутна да вляза в спалнята.

Беше ми крайно неприятно. Ако някой поискаше да надникне в личното ми пространство, в никакъв случай нямаше да му позволя, обаче сега изпитах любопитство, примесено с лека злоба, и затова не се противопоставих. И тук завесите бяха плътни и доста скъпи, а останалото обзавеждане беше в същия стил.

На път за вкъщи Масуд обезпокоен ме запитва:

— Защо не отвори дума?

— Каква дума? Беше едва първата ни среща.

Той замълча. У дома Ширин се обърна към мен, тъй като бе сърдита на брат си:

— Е? Разказвай! Какво стана в каменната крепост?

— Нищо.

Явно ѝ докривя и се разплака:

— Добре, не ми казвайте, аз съм чужда, въобще не съм човек. Смятате ме за дете и за шпионин и криете всичко от мен.

— Няма такова нещо, маменце! Какви са тези приказки! Ти си единствената сестра на младоженеца. Нека се преоблека и ще ти разкажа всичко.

Тя ме последва и коленичи върху леглото.

— Хайде, разказвай!

— Ти питай, аз ще ти отговарям — отвърнах ѝ, докато се преобличах.

— Момичето как е?

Колкото и да се мъчех да изтъкна някаква отличителна черта на момичето, не се сещах. Направих кратка пауза и продължих:

— На ръст е нисичка, малко по-ниска от мен, но иначе доста поедра.

— Значи дебела.

— Не, закръгленичка. Все пак аз съм слаба, така че не всеки, който е по-пълн от мен, е дебел.

— Както и да е, друго?

— Мисля, че е с бяла кожа, но тъй като бе силно гримирана, а и в стаята не беше много светло, не можах да разбера със сигурност. Очите ѝ май са кафяви, косата ѝ е боядисана светлокестенява към руса.

— Ах! С какво беше облечена?

— Тясна черна пола до коленете и черно сако на розови и лилави шарки.

— Косата ѝ права ли е?

— Не мисля. Беше я навивала, обаче къдриците бяха твърде много.

— Брей, брей! Каква чаровница! А маменцето и татенцето как бяха?

— Не говори така, грозно е! Родителите ѝ изглеждат свестни хора. Майка ѝ ми е връстница, но е много поддържана и елегантна. Къщата им е пълна с порцеланови вази и антики, пердета с пискюли и стилни златни мебели.

— А този ага, дето стана голям мюсюлманин, като се върна от фронта и само да си сложа малко грим, кипва? Прави ми забележка дори, че русарито ми било назад! Как ще вземе такава жена? И то с тези приятелчета от Хизбула?

— Право да си кажа, и аз не го разбирам. Сякаш изведнъж се е обърнал на сто и осемдесет градуса.

— Да оставим това, ти хареса ли я?

— Ами, какво да ти кажа...

В този момент се обърнах и видях Масуд, облегат на рамката на вратата, да ме гледа с упрек и раздражение. Поклати глава и се запъти към стаята си.

* * *

С всяка следваща среща различията в нашето и тяхното мислене ставаха все по-явни. Забелязвах колко несъвместими са двамата млади. На Масуд обаче това не му правеше впечатление, толкова беше заслепен, че не забелязваше нищо наоколо. В същото време се страхуваше да говори с мен и аз си мълчах, чаках той пръв да отвори дума. Осведомяваше ме само, че те ще дойдат на следващия ден да ни върнат визитата, или пък че голямата сестра на Ладан ни кани на гости. И аз, без да изказвам мнение, го придружавах навсякъде и само слушах. През това време научих, че за мехрието^[2] на голямата дъщеря са поискали няколкостотин златни монети, но по-късно младоженецът ги удвоил. Също така разбрах от кой златарски магазин е купена халка с брилянти на братовчедка на Ладан. Колието, обеците и гривната на друга братовчедка с какви скъпоценни камъни са инкрустирани и колко пари е дала за сватбен тоалет булката от миналата седмица. Естествено, не всичко бе чиста истина, тъй като историите понякога бяха противоречиви.

Веднъж подличко възкликнах:

— Блазе ви, вие за няколко седмици сте били поне на десет сватби!

Те млъкнаха и се спогледаха, а настроението им се поразвали. Сетне заспориха лятото или есента е по-подходящо за сватба. Колкото и да се насилвах, момичето не успя да ми легне на сърцето, не можех да намеря обща приказка и да установя сърдечни отношения с това семейство, в което освен за пари, приеми, дрехи и прически, не се говореше за нищо друго. Не желяех да говоря с Масуд, защото се страхувах, че изразяването на каквото и да е мнение от моя страна би било изтълкувано от негова милост като отваряне на фронт. Сам трябваше да разбере колко са различни.

Най-накрая, под натиска на Ладан, Масуд проговори и заяви с негодувание и студенина, която никога не бях чувала в гласа му:

— Е, мамо, докога смяташ да продължаваш с тази игра?

— Коя игра?

— Тази, да не говориш нищо за мен и Ладан и за нашите намерения.

— И какво според теб трябва да кажа?

— Сподели мнението си!

— А какво е твоето? Доколкото разбирам, и ти самият се познаваш отскоро със семейството ѝ. Как ти се струват?

— Какво общо имам аз с нейното семейство?! Обичам нея.

— Всеки човек отраства в семейство и носи възпитанието и културата на дома, в който е отраснал.

— И какво им е на културата? Те са семейство от класа.

Замълчах. Тази дума не съществуваше в речника на Масуд.

— И какво ще рече това „от класа“? Въобще кои хора според теб са с класа?

— Знам ли? Уф, и ти за какви неща ме питаш. Ами, свестни хора са.

— И по какво разбра, че са свестни? По многото вази и антики ли? Защото, вместо да мислят за уют и красота, са се заобиколили с предмети, които просто са скъпи. Защото непрекъснато обсъждат мода, дрехи, цветове на коси или си говорят един друг зад гърба и сравняват живота си с останалите.

— Но, мамо, и ти самата обичаш красивите неща. Непрекъснато ми се караш, че ризата ми не си отивала с панталона, за всяка вещь

вкъщи обикаляш по сто магазина...

— Синко, няма нищо лошо в това да обичаш красивите неща. Да разкрасиш дома си и го направиш по-уютен, означава, че се радваш на живота. Изобщо не съм против това. Животът на всеки човек е отражение на начина му на мислене и култура.

— А ти по дома и по бита им разбра какви са недостатъците на начина им на мислене и на културата им, така ли?

— А ти не разбра ли?

— Не!

— Видя ли дори следа от библиотека? Или някой от тях да държи книга в ръцете си? Да заговорят за научен труд, за произведение на изкуството или за антика, без да изтъкнат материалната ѝ стойност?

— Какво говориш, мамо! Не всички хора поставят книгите си на показ. И въобще, какво те интересува тяхната библиотека?

— Исках да разбера мисленето им.

— Боже мой, ние имаме всякакви книги, кой би опознал мисленето ни по тях?

— Някой мислещ човек.

— Как така?

— В библиотеката на комуниста има книги от тази идеология: от основните трудове до по-сложните. Литературните му произведения са главно на Максим Горки и други руски автори. Има също произведения на Ромен Ролан и други подобни автори. Има малко книги за други философии и идеологии. В библиотеката на интелектуалеца, който не е комунист, има няколко книги за комунистическата теория, останали недочетени. Всички останали комунистите биха нарекли „буржоазни“... Притежанието на трудовете на Али Шариати не означава непременно, че дадено семейство е силно свързано с исляма, тъй като непосредствено след революцията всички ги купуваха. В библиотеката на набожния мюсюлманин има молитвени текстове, книги по теория и философия на исляма, религиозни напътствия и тем подобни, а в тази на националиста има колкото искаш книги за личности и събития от славното минало на Иран. Освен това всеки образован човек има книги и по своята специалност.

— Обясни ми защо толкова те интересува тяхната образованост и политическите им пристрастия.

— Защото целият ми живот бе повлиян от различни политически групи и техните схващания, и сега бих искала да знам с кого си имам работа.

— Но ти винаги си била против политиката и все искаше да ти обещаваме, че няма да участваме в никакви групи — възрази Масуд.

— Така е, но не съм ви казвала да не четете и да не се образовате. Като всеки интелигентен човек трябва да имаш представа от различните школи на мислене, за да не ставаш мasha в ръцете на хора, борещи се за власт. Ладан говорила ли е с теб за книга, която е прочела, за някаква идея или за свой възглед? Ти си талантлив човек на изкуството! Отраснал си с книгите. А по отношение на изкуството двамата имате ли неща, за които сте единомдушни или спорите? Ами религиозните възгледи, които ти прие, след като бе военнопленник? Как смяташ да вирееш в семейство, в което единствената представа за исляма е вечерята в памет на имам Абулфазл^[3], която те отбелязват, сякаш е сватба. Привърженици са на шаха и очакват завръщането на престолонаследника му. И то не заради политически пристрастия, а поради факта че по онова време алкохолът бе разрешен и можеше да се ходи по бикини на плажа. С нашето политическо минало и култура за какво бихме могли ние да си говорим с тях? Скъпи синко, това момиче няма нищо общо с теб. Та тя дори няма да се облича така, както ти би искал. Всеки път ли ще се карате, когато искате да излизате?

— Не се безпокой, тя ми каза, че ще носи чадор, ако аз поискам.

— Вярваш ли? Но и това не е правилно. Човек с изграден характер и собствени мисли не следва да няма собствено мнение.

— Бедничката, вече стана и без собствено мнение! — подскочи той. — Така тя изразява любовта си към мен. Кажй си, че просто си търсиш оправдание. Според теб ние сме идеални, другите не струват!

— Не, миличък, не съм твърдяла подобно нещо. Те може би дори да са по-добри от нас, но са различни.

— Не! Просто си търсиш оправдание.

— Ти ме попита, а аз ти споделих своето мнение. Става въпрос за живота ти и за твоето бъдеще, а те за мен са по-важни от всичко.

— Мамо, аз я обичам. Нещо става с мен, когато тя говори, нейните движения и смях са така привлекателни. Досега не съм срещал толкова женствена жена, много е различна от другите.

Бях поразена. Как не се досетих? Момичето представляваше интерес за Масуд, защото беше различна от всички жени в живота му. В нея имаше нещо специално и женствено, което ние, жените в живота му, така старателно прикривахме. Честно казано, в поведението, в движенията на това момиче имаше много кокетство, дори в гласа ѝ по телефона. Тя бе съблазнителна и пленителна, с две думи — изкусителка. Естествено моят неопитен син, който не беше виждал подобни женствени качества, беше привлечен от тях. Но как да го накарам да разбере, че привличането, което той чувства, е далеч от любовта и твърде неподходяща основа, върху която да се гради съвместен живот? При това положение никакви думи или логика не биха му повлияли, а само щяха да го накарат допълнително да се заинати и противопостави. Затова заявих:

— Най-голямата ми мечта е щастието на децата ми. Вярвам, че то се крие в брак, основан на обич и разбирателство. Уважавам любовта ти и ще направя всичко, което поискаш, дори да е против волята ми. Единственото ми условие е да сте сгодени в продължение на година. За това време ще може по-добре да се опознаете, защото няма да сте ограничени и ще имате възможност да прекарвате повече време заедно, а и ние ще може да спестим пари за сватба, каквато те желаят. Както разбра, очакванията им са големи. Единственото ми изискване е това.

* * *

Семейството на Ладан отначало се възпротивиха, но като разбраха, че съм непоколебима в решението си, приеха дългия годеж. Уверена бях, че тяхното безпокойство не бе свързано с религиозни вярвания, просто искаха да са сигурни, че сватбата ще се състои. Пожелаха да дадат изискан прием в чест на годежа, за да представят бъдещия зет на големия си род, и определиха датата за следващата седмица. Не можех повече да крия, трябваше да осведомя всички. Обаче как щях да съобщя новината на Фати, Фирузе и Садег?

* * *

Една сутрин отидох у Фати. Известно време говорих за божията воля, за участта, за съдбата. Фати ме слушаше до един момент, сетне ме изгледа с подозрение и попита:

— Како, случило ли се е нещо? Говори направо, какво искаш да ми кажеш?

— Какво ли? Винаги съм мечтала някой ден да дойда и да поискам Фирузе за жена на Масуд. Ама не стана, сякаш не било писано.

Лицето на сестра ми потъмня и посърна:

— Напоследък чувствам, че има нещо — промълви тя обидено. — Така, а сега признай, бог ли не пожела, или ти?

— Що за приказки, Фати?! Та аз обичам Фирузе повече от Ширин! Това беше най-голямата ми мечта. Никога не ми е хрумвало, че няма да се осъществи, но не знам как така това момче взе, че се влюби. И като се заинати, искам я, та искам я, накара ме да отида да искам ръката ѝ. Сега ще се сгодяват.

Забелязах сянката на Фирузе в рамката на вратата. Беше замръзнала на мястото си с подноса за чай. Фати изтича до нея и го пое. Племенницата ми се бе втренчила в мен и сякаш с очи ме питаше: „Защо?“.

По лицето ѝ се четеше разочарование и тъга, към които постепенно се прибави сянка на гняв и обида. Обърна се и избяга в стаята си.

— Още като беше малка, ти наляво и надясно разправяше, че Фирузе ще бъде за Масуд — обърна се Фати ядосана към мен. — Двамата винаги са се разбирали прекрасно! Не можеш да отречеш, че Масуд я е обичал.

— И то много даже. И сега я обича, но твърди, че му е като сестра.

Фати се засмя подигравателно и напусна стаята. Знаех, че иска да ми наговори много неща, но не го прави от уважение към мен. Последвах я в кухнята.

— Миличка, каквото и да кажеш, ще си права. Аз самата чувствам, че ще откача. Единственото нещо, което успях да направя, е да забавя тази комична сватба. Споразумяхме се годежът да трае година. Дано това момче прогледне.

— Какви ги приказваш, како?! Добре де, влюбил се е, нека да са щастливи. А ти недей като някоя проклета свекърва да мислиш как ще се разделят още преди да са се сгодили.

— Ох, сестрице — въздъгнах — разбери, сърцето ми се къса! Ако имаха поне нещо общо помежду си, нямаше да се чувствам така. Нямах представа колко са различни. Не казвам, че момичето е лошо, но не е за нас. Ще дойдеш и сама ще се убедиш. Добре ще е да чуя и твоето мнение, може пък аз да греша, защото още отначало не бях съгласна, може да съм предубедена. Мен ме остави, добре съм, мълча и търпя, но Ширин не иска да я погледне. Стана чувствителна на тази тема. Ако Масуд разбере сестра му какви ги говори по адрес на момичето, няма да ни погледне повече и ще го загубя завинаги.

— Все има някакви добри качества, щом Масуд иска да се ожени за нея — апострофира ме Фати. — Все пак тя на него трябва да му харесва.

— Искаш ли аз да говоря с Фирузе? — попитах. — Не можеш да си представиш колко неудобно се чувствам пред това дете. Само за нея се притеснявам.

Фати сви рамене:

— Не знам, може пък да не ѝ се говори.

— Няма значение, дори да ме изгони от стаята си, няма да се разсърдя.

Тихо почуках на вратата на стаята и я открянах. Фирузе лежеше на леглото, сините ѝ очи и обляното ѝ в сълзи лице бяха зачервени. Щом ме видя, ми обърна гръб, за да скрие лицето си. Стана ми мъчно за нея, не можех да понеса това мило и добро момиче да страда. Приседнах в края на леглото и я погалих.

— Масуд не те заслужава. Помни ми думата, той ще съжалява. В случая той губи. Не знам защо бог не желае това дете да има тих и спокоен живот след всичките изпитания и беди, които преживя. Надеждите ми бяха ти да му дадеш такъв живот. Жалко, че той не го заслужава.

Крехките ѝ рамене потрепваха, но не отрони дума. Болката от поражението в любовта ми беше позната. Станах и се прибрах у дома, уморена и разбита.

* * *

На церемонията за годеча от наша страна присъстваха сестрите на Хамид, майка ми, Фати, Садег хан и Парвин ханом. Моят Масуд, красив и елегантен, с костюм и вратовръзка, стоеше до Ладан, издокарана в дантелена рокля и с розови цветя в косата, току-що върнала се от фризьор.

— Брей, брей! Погледнете само годеника! Не казваше ли той, че връзката е като примка и не може да я търпи. Какво стана сега?! Как с лекота сам си надяна примката! Само да го видят колегите му! — промълви с присмех Ширин.

Стараех се да изглеждам щастлива и развълнувана, но в действителност не се чувствах никак добре. Спомних си какви мечти имах за сватбата на Масуд. Смятах, че това ще бъде най-хубавата нощ в живота ми. Ширин се държеше много невъзпитано и критикуваше всичко. Щом някой от гостите поздравеше младоженците и им пожелаеше щастие, тя се извъръщаше и прошепваше: „Пфу...“, без да довърши. Това ме напрягаше, но тя не преставаше — колкото и да я убеждавах, че не бива да го прави заради брат си, въобще не ме слушаше. Най-лошо се получи, когато я помолиха като сестра на младоженеца да изиграе танца с ножа^[4] и по време на танца да подаде ножа на Ладан, за да разрежат тортата. Тя отказа и им се тросна:

— Не понасям подобни циркове.

Масуд ни погледна с укор. Не знаех как да реагирам.

* * *

Не минаха и три месеца от годеча на Масуд, и Фирузе се омъжи. Научих последна. Докривя ми, но знаех, че имат право. Фирузе беше красиво и умно момиче и не беше никак чудно, че има много кандидати, но не смятах, че ще се омъжи толкова скоро.

— Миличка, защо толкова бързаш? — попитах я, когато отидох да я видя. — Защо не изчака, за да може по-спокойно да харесаш някой, който ще оцени какво съкровище си?

Тя се усмихна горчиво.

— Не, лельо, към никого няма да изпитам такава любов и привързаност, затова заръчах на нашите да ми изберат някой, когото сметнат за подходящ. Разбира се, аз също харесвам Сохраб, умно и добро момче е. Мисля, че по-нататък ще се влюбя в него и ще забравя всичко.

— Да, разбира се — съгласих се, но си помислих: „Пламъкът не ще угасне!“, после продължих: — Но защо не изчакаш една година, не вярвам годежът на Масуд да продължи дълго? Отсега се вижда, че имат разногласия.

— Не, лельо, няма да стане, дори ако Масуд ей сега дойде и падне в краката ми, развали годежа си и ми поиска ръката. Бях го превърнала в свой идол, но нещо се пречупи в мен и вече нищо няма да е както преди.

— Прости ми, че ти заговорих за това, не беше нарочно, просто винаги съм мечтала да ми станеш снаха.

— Лельо, престани вече! По-добре никога да не го беше казвала! Именно тези твои думи ме направиха нещастна. Откакто се помня, все се виждах като съпруга на Масуд и твоя снаха. Сега се чувствам като жена, чийто съпруг ѝ е изменил пред очите. Всъщност бедничкият Масуд нищо не е направил. Никога не сме се клели във вярност и той е в пълното си право сам да избира жената, която обича. Твоите приказки създадоха измамни илюзии у мен.

За щастие Сохраб бе мил, разбран, образован и красив младеж, отраснал в културно семейство. Следваше във Франция. Един месец след сватбата двамата заминаха за Париж. Аз заедно със семействата им с насълзени очи и свито сърце ги изпратих с пожелание за вечно щастие.

* * *

Годежът на Масуд и Ладан трая само седем месеца. Синът ми внезапно сякаш се събуди от дълбок сън.

— Нямахме какво да си кажем — обясни той. — С часове ѝ говорех за архитектура, изкуство, религия и култура, но тя отначало ме слушаше с огромно внимание, но вече не проявяваше никакъв интерес към нито една от тези теми. В главата ѝ са само гримове, прически,

дрехи и маникюр. Дори спорта не обича. Не можеш да си представиш колко безсмислени и смешни са мислите и идеите ѝ — единствено като заговоря за пари, мога да привлече вниманието ѝ. Странни хора са, готови са да не вечерят, да се унижават и да взимат заеми, само и само на дадено събиране да са с тоалет, с който преди това никой не ги е виждал. Между тяхното разбиране за репутация и почтеност и нашето разликата е от небето до земята.

Най-сетне си отдъхнах, но жалкото бе, че изпуснахме милата ни Фирузе, а думите и поведението на Масуд издаваха неговото съжаление за станалото. Дори смятам, че именно нейната сватба беше първият удар, който го накара да се опомни, но каква полза, беше твърде късно.

Масуд отново се вкопчи в работата си. Отношенията му с Ширин също се оправиха. В дома ни отново се възцари предишното спокойствие. Масуд се чувстваше гузен за главоболието, което ми бе създал през тези няколко месеца, и искаше да ми се отплати по някакъв начин. Един ден се върна вкъщи много весел:

— Мамо, добра новина! Работата ти е уредена.

— Моята работа ли? Тя си е наред.

— Имам предвид продължаването на следването ти. Знам колко искаше да завършиш. Никога няма да забравя изражението ти, когато те отстраниха от университета. Говорих с няколко човека, между които е деканът на факултета по литература, с него бяхме заедно в армията. Той се съгласи да си вземеш оставащите кредити, да се дипломираш, а после спокойно да запишеш магистратура. Доколкото те познавам, и докторат можеш да защитиш.

В главата ми се заблъскаха най-противоречиви мисли. Замислена стоях на мястото си — вече не бях така въодушевена да получа въпросния къс хартия.

— В университета имах състудентка, Махназ, която поръча да напишат калиграфски любимата ѝ мисъл и я закачи на стената: „Всичко, което исках, постигнах един ден, когато вече не го исках!“.

— Какво, майко? Значи не искаш, така ли?

— Не, скъпи, напразно си се старал.

— Но защо?

— Защо ли?! Години наред ми отказваха това мое право. Най-малката загуба беше, че не получих увеличението на заплатата, от

което толкова много се нуждаех в онези трудни години. Сега с хиляди молби и връзки се съгласяват да ми направят тази услуга!... Не, благодаря, не я искам. Днес всички ме уважават за моите познания и опит. Понякога за редактиране ми плащат като на специалист с докторска степен. Всички ме ценят. Никой вече не ме пита за дипломата. Дори споменаването ѝ ме разсмива. Освен това тези хора така раздават степени и титли, че те губят стойността си за мен. Искях да постигна нещо сама, а не по милост.

* * *

Същата година приеха Ширин в университета, специалност „Социология“. Бях много щастлива и горда от факта, че и трите ми деца ще бъдат висшисти. Дъщеря ми бързо си намери приятели. Тъй като исках да следя от разстояние с кого контактува, ѝ предложих да се събират у нас. Така бях по-спокойна. Опознах по-добре младите хора около нея. Постепенно апартаментът ни се превърна в желано място за техните събирания. Въпреки че понякога пречеха на работата ми, нарушаваха спокойствието и концентрацията ми и ме натоварваха с повече чистене и готвене, бях доволна и вършех всичко на драго сърце.

* * *

След две години, в началото на зимата, се роди първото внуче на мен и на Парване. Заминах за Германия за неговото раждане. Беше красиво и сладко момиченце, което нарекоха Дорна. С Парване го обожавяхме, грижехме се за него и често спорехме на кого повече прилича. Мисълта, че съм станала баба, ме изпълваше с щастие и радост, чувствах се по-млада и по-жизнена, отколкото преди десет години. Въпреки че ми бе много трудно да се откъсна от малкото същество, бях принудена да се върна в Иран за Ноу руз. Не ми се искаше да оставам сами Масуд и Ширин за празника.

При завръщането си забелязах промени около себе си. Сред приятелите на Ширин се бе появил младеж на около двацет и шест

години, когото не бях виждала преди. Тя ми го представи като Фаромарз Абдоллахи и обясни, че учи магистратура.

— Добре дошли в обществото на великите социолози — приветствах го след размяната на обичайните любезности. — Как се спогаждате с тях?

— Доста трудно! — засмя се той и ме изгледа внимателно и с любопитство.

— Ха! Фаромарз, подиграваш ли ни се? — смърри го Ширин.

— Какво говорите, ханом! Та вие сте короната, която с гордост носим!

Ширин весело се изкиска. Мина ми през ум, че тука има нещо.

Когато всички си тръгнаха, дъщеря ми поиска да узнае мнението ми за тях.

— Не са се променили много в моето отсъствие, повечето ги знам отпреди.

— А какво ще кажеш за тези, които виждаш за първи път?

— За онова високо момиче, което седеше на дивана и което не съм виждала преди, за него ли?

— Не, тя е Негин, а момчето, което седеше до нея, е годеникът ѝ. Много са готини, другия месец ще се женят и всички сме поканени.

— Чудесно, много си отиват.

— А какво мислиш за другите? — настояваше Ширин.

— Кои други? Имаше ли други?

Много добре знаех, че целият разпит е заради Фаромарз, но ми се прииска малко да я подразня.

— Искаш да кажеш, че не си забелязала един едър мъж?!

— Че те всички са едри, кого имаш предвид?

— Фаромарз, разбира се! Той смята, че си много хубава жена, и според него като млада си била голяма красавица.

— Симпатичен младеж — засмях се. — Според мен и той не е лош.

— Само това ли...?

— Как искаш да дам мнение за човек, с когото си разменихме две думи? Ти ми разкажи за него, за да разбера дали отговаря на външния си вид.

— Какво точно?

— Всичко, което знаеш, дори това, което ти се струва маловажно.

— Той е второ дете в семейство с три деца като нашето. Фаромарз е техният Масуд, на двайсет и седем, много е начетен, майка му е учителка, а баща му е строителен инженер, повечето време е в командировка, а Фаромарз работи във фирмата при баща си.

— Но това не е по специалността му, нали е от вашия факултет?

— Не е. Не ти ли казах, че е в Техническия?

— Тогава какво прави с вас? Къде се запозна с него?

— Той е много близък приятел на Соруш, годеника на Негин, все ходеше с него. Много често го срещаме в университета, но след заминаването ти той официално се присъедини към групата ни и повечето време прекарва с нас.

— Друго?

— Какво друго, това е всичко.

— Не, миличка, разказа ми общи неща, сега чакам да чуя нещо повече за характера и личността му.

— Ха, че откъде да знам?

— Какво означава това? Искаш да ми кажеш, че си се сприятелила с него, защото е второ дете, майка му е учителка, баща му е инженер, а той учи в Техническия факултет, така ли?

— Мамо, с теб не може да се разговаря. Да не намекваш, че ми е гадже?

— Може и да ти е, това не ме тревожи, за мен е важно да разбере какъв човек е.

— Не те тревожи ли? Значи нямаш нищо против да съм приятелка с него, така ли?

— Виж какво, дъще, ти си голямо момиче, скоро ще навършиш двайсет и една, значи си напълно зряла. Вярвам ти и вярвам в начина, по който съм те възпитала. Никога не ти е липсвала обич и знам, че няма да се увлечеш по първия, който ти засвидетелства обичта си. Знаеш си правата и няма да позволиш никому да ти ги отнеме. Уважаваш религиозните и обществените норми, умна и чувствителна си, притежаваш интуиция. Не се поддаваш на емоции и можеш да вземаш разумни решения.

— Вярно! Наистина ли смяташ, че съм такава?

— Разбира се, скъпа! Понякога постъпваш по-зряло и вземаш по-разумни решения от мен самата. По-добре от мен контролираш чувствата си.

— Наистина ли?

— Защо се съмняваш в себе си? Да не би напоследък чувствата ти да са толкова силни, че ти се струва, че заглушават разума ти?

— Ох, така е! Да знаеш само колко ме е страх.

— Много добре, именно този твой страх свидетелства, че разумът ти работи.

— Всъщност не знам какво да правя.

— Нима е нужно да правиш нещо?

— Не е ли?

— Не, сега освен да учиш, да мислиш за бъдещето си и да си дадете възможност да се опознаете, не е нужно да правиш нищо друго.

— Но аз все за него мисля, иска ми се да го виждам по-често, да съм непрекъснато с него...

— Добре, нали го виждаш в университета, кани го колкото искаш и у дома, когато съм тук, естествено. И аз искам да го опозная по-добре.

— Не се ли опасяваш, че аз... кой знае... може да отида твърде далеч?

— Не! Няма, защото ти вярвам повече, отколкото на себе си. Когато момиче си науми нещо, дори с белезници и окови ще го направи и никакви препятствия няма да го спрат. Човек сам трябва да си слага спирачки, а ти го можеш.

— Благодаря ти, майче, колко си добра! Олекна ми. Не се безпокой, всичко ще е под контрол.

* * *

Един следобед след новогодишните празници, когато с Масуд бяхме само двамата у дома, той дойде и седна до мен:

— Мамо, чувствам, че трябва да взема сериозно решение за своето бъдеще. Ти не смяташ ли така?

— Как да не смятам! От доста време исках да поговоря с теб на тази тема, но да ти кажа право, не си падам много по сватосването и ми се иска сам да си харесаш някое момиче, да го опознаеш, да разбереш дали е за теб. Надявах се в университета или на работното си място да срещнеш подходящата.

— В действителност, мамо, онзи път така се опарих, че сега ме е страх. Не мисля, че вече мога да хлътна така до уши. Сега обаче има една възможност, която е едновременно разумна и практична. И ако ти я сметнеш за подходяща, ще пристъпя към действие. Пък и всичките ми приятели се изпожениха и аз, да си призная, се чувствам самотен.

— Милият ми той, имаш пълното право да бъдеш щастлив.

Нещо ме жегна в сърцето, щом се сетих за Фирузе, въздъхнах дълбоко и после продължих:

— Е, разкавай, каква е тази възможност?

— Господин Магсуди има двацет и пет годишна дъщеря, която следва химия. На няколко пъти намекна, че няма нищо против да му стана зет.

— Той е добър и мил човек, със сигурност има и добро семейство. Има обаче проблем.

— Какъв?

— Заместник-министър е, а това е политически пост.

— Мамо, престани вече. Правиш от мухата слон. Да не би да се страхуваш, че може да го хвърлят в затвора и да го екзекутират?

— А защо не? Политическите игри ме ужасяват. Страхувах се и за теб и затова те накарах да ми обещаеш никога да не приемаш отговорен пост и политическо назначение.

— Ако всички мислеха като теб, кой щеше да управлява страната? — упрекна ме Масуд. — Съжалявам, но май имаш нужда от психолог.

* * *

Независимо от всичко определихме ден, в който да поискаме ръката на момичето. С Ширин бяхме готови да тръгваме, когато Масуд каза:

— Искам да ви помоля за нещо. Може ли — в знак на уважение към ага Магсуди — да си сложите и чадори.

Вбесих се и му се сопнах:

— Виж какво, синко, не смяташ ли, че и ние сме хора, че имаме свои мисли, мнения и вкусове? Не може всяка секунда да се превръщаме в нещо, което не сме. Знаеш ли колко пъти в своя живот

съм променяла начина си на обличане заради приумиците на мъжете? В Гом носех чадор, в Техеран — забрадка. След сватбата баща ти искаше да не ги нося, а след революцията облякох манто и забрадка. После твоя светлост ме накара у Ладан да бъда елегантна — тогава щеше да ти хареса дори да съм с деколте. Сега, когато отиваме да искаме ръката на дъщерята на шефа ти, ми нареждаш да си сложа чадор. Не, момчето ми, ако не съм успяла да се опълча срещу другите хора в моя живот, на теб, моя син, ще се опълча. И като жена на средна възраст, вкусила и добро, и зло в живота си, ще ти заявя, че имам достатъчно разум, за да избирам сама как да се обличам. Ще отидем, както си се обличаме, и няма да се държим лицемерно, само и само да им се харесаме.

* * *

Атефе беше набожно, сериозно и кротко момиче, а най-важното — чувствително и умно. Имаше светла кожа и големи сиви очи. Майка ѝ, която дори пред мен и Ширин не сваляше хеджаба си, беше отлична домакиня, а господин Магсуди, пред когото се чувствах задължена за помощта към Масуд, както винаги бе мил и любезен. Беше понапълнял и косата му побеляла. Непрекъснато въртеше броеницата между пръстите си. Още с влизането ни с Масуд се увлякоха в служебни разговори, сякаш не бяхме дошли за друго. Въпреки че обстановката в тяхната къща донякъде ми напомни за тази у Махмуд и Али, това не пробуди негативни емоции у мен. Тук атмосферата на набожност и благочестие по някакъв начин ми даряваше мир и спокойствие. Нямахме и намек за страх от греха и ада. Вместо това чувствах присъствието на ангелите на любовта и приятелството. За разлика от дома на Махмуд, тук смехът и веселието не бяха грях. Така че дори Ширин, която покрай вуйчовците си не обичаше много религиозните семейства, бързо се сприятели с Атефе и двете забъбриха.

Всичко мина бързо и добре. В средата на пролетта отпразнувахме сватбата на Масуд и Атефе. Въпреки че Масуд преди години се бе възползвал от възможността, която се предостави от министерството да закупи хубав апартамент, тъстът му настоя младото

семейство да се нанесе на втория етаж на тяхната къща, който беше празен и предвиден за Атефе.

* * *

В деня, в който Масуд дойде да си събере нещата и да се раздели с нас, много се стараех да изглеждам весела. Помагах му и го подкачах. Но когато си тръгна, седнах на леглото му в празната му стая и загледах стените. Без него апартаментът изглеждаше празен и сякаш без душа. Почувствах сърцето си тъжно. Помислих си: „Пиленцата отлитат и гнездото постепенно се опразва“. За първи път се уплаших за бъдещето си и от самотата, която ме очакваше.

Ширин, която тъкмо се прибра, откряна вратата и попита:

— Замина ли? Колко е пусто без него!

— Да, всички деца си отиват, но това е най-хубавата раздяла. Благодаря хилядократно на бог, че Масуд е жив и здрав, че дочаках сватбата му.

— Но на нас сега ще ни е много самотно без него, нали, мамо?

— Така е, но все пак сме си двечките. Слава на бога, че те имам, все още има няколко години, докато и ти ме напуснеш.

— Колко...?

— Поне докато завършиш, не мислиш да се омъжваш, нали? Така ли е?

Стисна устни и вдигна рамене:

— Знае ли се, може пък до месец-два и аз да се омъжа.

— Да не смяташ, че ще ти позволя? Докато не завършиш, дори не си го помисляй.

— Да, но ако обстоятелствата го наложат? Тогава какво?

— Какви обстоятелства? Не се поддавай на увещания, завърши си спокойно, започни работа, стъпи си на краката, а не накрая да те бият, да си с вързани ръце и да търпиш всякакви унижения. Чак тогава мисли за женене. Защото, щом го направиш, ставаш отговорна за дома и семейството си. Това време, когато си млада, необвързана и без никакви грижи, е твърде кратко и никога няма да се повтори. Какъв е смисълът да го скъсяваш излишно?

* * *

Масуд идваше редовно да ме вижда и все повтаряше:

— Стига, спри да работиш. Вече си на възраст, в която трябва да си вземеш почивка.

— Но, синко, аз обичам работата си — възразих. — Повече ми е като хоби, без нея се чувствам безполезна.

Но той не ме послуша. Незнайно как събра всичките ми документи и ме пенсионира. От една страна, се радвах, че имам постоянен доход, но не можех да не работя. Приех няколко поръчки за изпълнение. Освен това Масуд ми оставяше пари — повече, отколкото ми бяха нужни. Знаех, че финансовото му положение е доста добро, но не бях доволна от работата му, не исках да се занимава с административна дейност. Все му натяквах:

— Ти си човек на изкуството, архитект, защо се обременяваш с тази изморителна и объркана административна работа. Повишението в тази сфера е измамно. В момента, в който вашите хора напуснат, ще рухнеш. Трябва да приемеш длъжност, за която имаш квалификация. Защо всички вие, които сте толкова набожни и дълбоко вярващи, станете ли дума за статус и позиция в обществото, ставате толкова безотговорни и превзети и си мислите, че заслужавате всички постове?!

— Мамо, знам какъв ти е проблемът. Парила си се много пъти. Не се притеснявай, и на мен не ми се нравят игричките в службата, скоро ще започна частен бизнес. Разбрахме се с няколко приятели да направим фирма. Имам някои работи за довършване в службата. Но когато всичко е уредено, ще напусна.

* * *

Независимо от моето старание да отбягвам темата, няколко месеца по-късно се наложи сериозно да поговорим за сватбата на Ширин. Фаромарз завърши магистратурата и се готвеше да замине за Канада. Възнамеряваха да се оженят, преди той да замине, за да може по-късно да уреди визата за престой на жена си. Бях против Ширин да

прекъсне следването си, но те бяха уверени, че уреждането на документите на Ширин ще продължи с години и тя ще има възможност през това време да завърши. Мисълта, че ще се разделя с Ширин, беше много мъчителна, но тя бе толкова щастлива и развълнувана, че не можех да си позволя тъгата ми да проличи. Разписаха се и малко покъсно Фаромарз замина. Щеше да се върне, когато Ширин се дипломира и документите ѝ за пребиваване станат готови, за да направим сватбеното тържество, а после младоженците да заминат завинаги.

* * *

Смятах, че независимо от трудностите, съм се справила добре със задълженията си. И трите ми деца бяха образовани, успели и задомени. Свалих товара от плещите си, но се чувствах празна и безцелна, както преди се чувствах след годишните изпити в училище. Сякаш вече нямаше какво друго да правя. Благодарях на бога повече от всякога, защото се страхувах, че ще ме помисли за неблагодарна и ще ме накаже. Утешавах се, че Ширин няма да замине най-малко една година. Но не можех да пренебрегна тъмните облаци на старостта и самотата, които хвърляха своята сянка върху мен.

[1] Махмуд Талегани (1911–1979) — ирански духовник, хуманист и реформатор. Един от основателите на Движението за свобода на Иран (Нехзат-е азади-йе Иран), основано през 1960 г. Известен с толерантността си, служи като медиатор в споровете между Хомейни и кюрдите и други дисидентски групи. След революцията има разногласия с Хомейни, което довежда до сблъсък между тях през април 1979 г., в който Талегани предупреждава аятолаха, че връща деспотизма. Двама от синовете на Талегани са арестувани от Революционната гвардия, но хиляди негови привърженици излизат на улицата, скандирайки: „Талегани, ти си душата на революцията! Долу Реакционерите!“. Хомейни привиква Талегани в Гом, след което на пресконференцията след разговора заявява: „Г-н Талегани е с нас и съжалява за случилото се“. Нарочно не го нарича аятолах. Махмуд Талегани умира при загадъчни обстоятелства на 9.09.1979 г. — Б.пр. ↑

[2] Мехрие или махр — сумата, която според брачния договор бъдещият съпруг трябва да заплати на жената в случай на развод. — Б.пр. ↑

[3] Абулфазл Аббас ибн Али — несъщи брат на имам Хусейн и син на Али от втората му жена Ум ал Бани. — Б.пр. ↑

[4] *Рагс-е чагу* (перс.) — шеговит танц, при който младоженецът трябва да откупи и да вземе ножа от танцуващи жени, за да разреже тортата. Жената, която започва танца, иска пари, а когато ги получи, предава ножа на следващата танцьорка. Така ножът се предава от ръка на ръка, докато младоженецът най-после го вземе. — Б.пр. ↑

ДЕСЕТА ГЛАВА

Колкото повече приближаваше времето на заминаването на Ширин за Канада, толкова по-неспокойна и унила ставах. Мъчех се да не се вкопчвам в децата си. Не исках като някои възрастни и досадни майки да ги обсебвам и да им бъда в тежест. Стараех се да разширя кръга на познатите си и да запълня по някакъв начин свободното си време, което от ден на ден се увеличаваше. Но намирането на приятелки на тази възраст беше много трудно. Ханом джан беше доста остаряла и грохнала. Сега живееше в къщата на Махмуд и не ѝ се идваше за няколко дни у нас, нито пък аз имах желание да ходя у брат ми. Затова твърде рядко я виждах. Парвин ханом също вече беше на възраст и предишният ентузиазъм и енергичност я бяха напуснали. Въпреки това си оставаше единствената, на която винаги можех да разчитам при нужда. След случилото се с Фирузе и заминаването ѝ, Фати изпадна в депресия и тъга. Двете вече не се спогаждахме. Явно ни считаше виновни за болката от раздялата с детето си. Виждах се с бившите си колежки и понякога се събирахме. Срецах от време на време и господин Заргяр. Преди няколко години се бе оженил повторно и изглеждаше щастлив. Единствено когато Парване идваше в Техеран, някак ми олекваше на душата. Връщахме се в хубавите дни на нашата младост, смеехме се, бърбяхме си. Така се случи, че майка ѝ през тази година заболя и се наложи тя да прекарва повече време в Иран.

— След като замине Ширин, дай апартамента си под наем и прекарвай по няколко месеца при всяко от децата си — съветваше ме Парване.

— Никога! Не желая да изгубя независимостта и самоуважението си, а и не искам да им досаждам. Те си имат свой живот. Вече не е възможно и правилно няколко поколения да живеят под един покрив.

— Що за глупости!? Те биха искали да ти се реваншират за грижите, които си положила за тях.

— Остави тези приказки, напомняш ми за баба ми, която казваше: „Да отгледаш син е като да пържиш патладжан: отива много

олио, но после той трябва да ти го върне“. Аз не очаквам подобно нещо от децата си. Мой дълг беше да ги отгледам и го направих за себе си, никой не ми е длъжен. Пък и те никога нищо няма да ми откажат, но аз държа на независимостта си.

— И какво ще правиш с тази своя независимост? Ще си кукуваш сама вкъщи, а те с чиста съвест преспокойно ще те забравят.

— Какви ги приказваш? Всички революции в света са за независимост, а аз сама да се откажа от нея?

— Боже, Масум, как бързо порастват децата и животът си отминава! Как ми се иска да се върнат онези хубави дни!

— Аз пък не искам да се върне дори и един час от онези дни. Слава богу, че отминаха! Надявам се и останалите дни да се изнижат толкова бързо.

* * *

Започнаха летните горещини. Бях заета да приготвям чеиза на Ширин. Ходех на покупки главно с Парване и всеки ден си намирахме повод да сме заедно. В този горещ летен следобед тъкмо си бях полегнала, когато ненадейно се позвъни и аз скочих.

— Кой е? — попитах на домофона.

— Аз съм, кой друг, бързо отвори!

— Парване, ти ли? Какво е станало? Нали срещата ни бе привечер?

— Ще отвориш ли, или да строша вратата? — извика тя.

Натиснах копчето. Докато мигна, тя вече се бе качила.

Бузите ѝ бяха зачервени, а по челото и горната ѝ устна блестяха капчици пот.

— Хайде, хайде влизай! — нареди ми.

Послушах я слисана. Захвърли забрадката и мантото си и се отпусна на фотьойла:

— Вода, студена вода!

Подадох ѝ чаша студена вода и казах:

— После ще донеса и шербет. Казвай сега какво стана, не ме измъчвай повече!

— Ако знаеш само!? Ако знаеш кого видях!

Почувствах как сърцето ми пада на земята като камък и гърдите ми остават празни. Познах онова нейно настроение и изражение отпреди трийсет години.

— Саид...?! — промълвих приглушено.

— Ей, ужасна си! Как разбра?

Отново бяхме две момичета в стаята на горния етаж на бащината ми къща и си шушукахме. Сърцето ми заби лудо, както тогава. И като тогава беше неспокойно и развълнувано.

— Казвай, казвай къде го видя? Как изглежда?

— Уф, почакай малко, едно по едно. Отидох да взема лекарствата на майка ми от аптеката. Аптекарят ми е познат, имаше някакъв гост. И двамата стояха зад тезгяха и си говореха. Не виждах лицето на госта, той беше с гръб към мен, но гласът му ми се стори познат. Беше ми любопитно да видя лицето му. Помощникът на аптекаря ми подаде лекарствата, но аз не можех да си тръгна, без да видя лицето на непознатия. Просто тръгнах към аптекаря, поздравих го, поинтересувах се как е и поисках да знам по колко хапчета сънотворни на ден може да пие майка ми... Представи си какъв глупав въпрос само! Но пък онзи се обърна и ме изгледа с учудване. Ох, Масум, той беше! Не можеш да си представиш как се почувствах, направо не знаех какво да правя.

— А той... Позна ли те...?

— Ами да, браво на него, добра памет има! Да ме познае след толкова години, с кърпа, с манто, с боядисана коса. Разбира се, отначало се подвоуми, а аз бързо свалих слънчевите си очила, за да ме види по-добре, и му се усмигнах, за да се претраши да ме поздрави.

— Говорихте ли?

— Е, не... Разбира се, че говорихме, да не си мислиш, че още ме е страх от братята ти?

— Как изглежда? Много ли е остарял?

— Косата му на слепоочията е съвсем бяла, иначе е прошарена. С очила с тънки рамки. Тогава носеше ли очила?

— Не.

— В лицето е малко поостарял, естествено, но иначе не се е променил много. Очите му например са си все същите.

— Какво каза?

— Поздрави ме. Първо попита как е баща ми, отвърнах му, че отдавна почина. Изказа си съболезнованията и аз най-нахално го попитах: „Къде се губите? С какво се занимавате?“, а той: „Известно време бях в Америка“. Помислих си: „Колко жалко!“ и продължих с въпросите: „Значи не живеете в Иран?“, а той: „Ами, от няколко години съм си тук и работя“. Чудех се как да го попитам дали има жена и деца: „Семейството ви как са? Добре ли са?“. Той ме погледна изненадано, откъде ги познавам. „Имам предвид майка ви и сестрите ви.“ А той: „Майка ми за съжаление е покойница от двацет години, а сестрите ми се омъжиха и са заети със семействата си, но сега, както съм сам в Иран, ги виждам по-често“. Наострих уши, усетих, че това е най-добрата възможност: „Сам ли сте?“. „Да, семейството ми е в Америка.“ „Но това е много трудно, вие тук, те там...“ „Какво да се прави? Момчетата пораснаха, свикнали са повече там, а на жена ми не ѝ се искаше да ги оставя сами.“ Вече бях измъкнала необходимата ми информация и щеше да е някак грозно да продължавам да го разпитвам, затова му казах, че много се радвам на срещата ни. Накарах го да си запише домашния ми телефон и го уверих, че ще се радвам да се видим, ако има възможност.

— За мен не попита ли? — казах леко разочаровано.

— Как не, имай търпение! Докато си записваше телефона ми, продължи: „Приятелката ви как е? Поддържате ли връзка?“. Щях да хвъркна от радост: „Да, да! Разбира се. Тя също ще се радва да ви види. Обадете ми се следобед, може да си определим среща“. Не можеш да си представиш как заблестяха очите му. „Дали ще е удобно?“ Според мен още го е страх от братята ти. „Ама разбира се — отвърнах — не се притеснявайте“, сбогувах се и изхвърчах навън. Не знам как стигнах до вас. Слава богу, че не катастрофирах. Сега какво ще кажеш?

Отново хиляди мисли затанцуваха в главата ми, ама буквално, защото нито една не спря за миг, за да разбере за какво точно мисля...

— Ехо... къде си? Питам те, ако се обади, какво да му отговоря? Искаш ли да се разберем да дойде утре?

— Да дойде...? Къде?

— Или у нас, или тук. Само виж каква е програмата на Ширин.

— Утре какво сме?

— Понеделник.

— Не ѝ знам програмата.

— Няма значение, ще се видим у мамини. Тя ще спи.

— Добре, защо е необходимо да се виждаме? Откажи се.

— Ооо, не се прави на интересна. Не ти ли се иска да го видиш?

В края на краищата той е стар приятел. И след толкова години е любопитно да узная какво е преживял. Какво друго можем да правим?

— Не знам, напълно съм объркана.

— Не е нещо ново. Кога ли не си била объркана!

— Мозъкът ми не работи, ръцете и краката ми треперят.

— Ооо, я стига... Да не си на шестнайсет!?

— Именно защото не съм, затова не искам да се срещаме. Той ме помни на толкова. Горкичкият, като ме види сега, ще се изплаши.

— Какви ги приказваш... Да не би само ние да сме остарели? И той е остарял. Пък и Хосроу казва за теб, че си като килим от Керман^[1] — с времето по-хубава ставаш!

— Не дрънкай глупости. Ние си знаем, че сме стари вече.

— Важното е другите да не разберат, ние знаем много неща, но не трябва да се издаваме.

— Хората да не са слепи? От снимките се вижда колко сме се променили. Вече не искам да се гледам в огледалото.

— Престани! Говориш, сякаш сме на сто години. Та ние сме на четиридесет и седем!

— Скъпа моя, не се самозалъгвай, на петдесет и три сме.

— Браво, чудя се, като си толкова добра по математика, защо не си станала Айнщайн?

В този момент влезе Ширин и ние притихнахме като малки деца. Тя целуна Парване и излезе от стаята, без повече да ни обърне внимание. Ние се спогледахме и избухнахме в смях.

— Помниш ли как криехме писмата, щом влезеше Али? — попитах.

— Леле! — скочи Парване. — Уж излязох за петнайсет минути! Мама вече сигурно се е побъркала от притеснение да не ми се е случило нещо. — И докато си обличаше мантото, продължи: — Следобед няма да дойда. Ще му определя среща за утре в шест у нас, за по-сигурно. Ти ела по-рано. Хайде, после ще се чуем по телефона.

* * *

Влязох в стаята си, седнах пред огледалото на тоалетката и се взрях в отражението си. Опитвах се в него да открия следи от времето, когато бях на шестнайсет. Внимателно прегледах ситните бръчици около очите си, които ставаха по-дълбоки, когато се смеех. Две отчетливи линии започваха от края на ноздрите ми и описваха полукръг от двете страни на устните ми, а двете красиви трапчинки на бузите ми, които се появяваха, когато говорех и се смеех и за които Парвин ханом казваше, че са като боцнати с пръст, сега бяха само две успоредни на бръчките бразди, ограждащи устата ми. Светлата ми и гладка кожа беше бледа и отпусната, на места върху бузите ми имаше безцветни петънца. Клепачите ми не бяха опънати и синкави, като преди, а тъмни кръгове отнемаха от блясъка на очите ми. Здравата ми и гъста светлокестенява коса, спускаща се чак до кръста, сега беше къса, изтъняла, изтощена и оредяла. Корените ѝ бяха бели, въпреки че наскоро се боядисвах. Дори погледът ми бе променен. Не, вече не бях онова красиво момиче, в което Саид се бе влюбил. Смутена и объркана се вирах в огледалото, дирейки себе си, когато гласът на Ширин ме накара да се опомня:

— Мамо, какво има? От един час се любуваш на отражението си. Никога не съм те виждала толкова обсебена от огледалото.

— Обсебена? Не! Дори ми се иска де що има огледала да ги счупя.

— Странно! Какво се е случило? Нали знаеш, че счупеното огледало носи нещастие. Защо искаш да го правиш? Какво виждаш в него?

— Себе си, старостта си.

— Ти никога не си се тревожела от това, че остаряваш. За разлика от много жени никога не си крила годините си.

— Така е, но понякога случка или снимка може да те върне към миналото и тогава щом се погледнеш в огледалото, разбираш, че представата, която си имала за себе си, е твърде различна от действителността. Много е жестоко, сякаш се сгромолясваш.

— Но, мамо, ти все повтаряш, че всяка възраст има своята красота.

— Така е, но все пак младостта си е младост.

— Приятелите ми са еднородни, че майка ми е жена с индивидуалност.

— Майката на майка ми беше много добродушна. Когато искаше да опише някое грозновато момиче, сърце не й даваше да го нарече така, затова казваше, че е миловидно. И приятелите ти, за да не ме нарекат стара и повехнала, казват: „Майка ти е жена с индивидуалност“.

— Мамче, не ти отива да говориш така. Винаги съм смятала, че си много красива. Когато бях малка, много ми се искаше да приличам на теб. Дори ревнувах — допреди няколко години хората се заглеждаха повече в теб, отколкото в мен. Много страдах, че моите очи не са с цвета на твоите и че кожата ми не е толкова бяла и гладка.

— Що за глупости! Ти си много по-красива и привлекателна от мен. Аз винаги съм била бледа и хората мислеха, че съм болнава. А ти си съвсем различна с тези твои дяволити очи, мургава кожа и трапчинки.

— Как така изведнъж се замисли за младостта си? — поинтересува се Ширин.

— От годините ще да е. За хората на моята възраст младостта придобива особена прелест, дори лошите дни в нея изглеждат привлекателни. Докато сме млади, мислим за бъдещето. Какво ще стане следващата година, какви ще сме след пет години. Искани се дните да минават бързо и ние по-скоро да стигнем до бъдещето. Когато станеш на моите години, пред теб няма да има бъдеще, в действителност ще си стигнала върха и щом погледнеш към миналото, ще забележиш, както казваше господин Ширази:

*Пътя извървян да погледна.
А ти още си в утрото.
Не знаеш какво преживях,
не знаеш какво провалих.
Ти гледаш само напред.*

* * *

Привечер се обади Парване да ми съобщи, че е уговорила среща за шест часа следобед на другия ден. Прекарах нощта в трескава възбуда. Все си повтарях, че е по-добре да не се виждаме, така поне ще си останем с хубавите спомени от младостта. Спомних си как през всичките години, когато обличах някакъв хубав тоалет или оставах доволна от отражението си в огледалото, мечтаех да се видим със Саид неочаквано на някое гостуване, сватба или просто на улицата. Винаги ми се е искало, ако въобще някога се видим отново, аз да съм в най-прекрасната си форма. Рано сутринта ми позвъни Парване:

— Как си? Аз не мигнах цяла нощ.

— С теб сме като скачени съдове — засмях се.

Сетне, без да губи време, бързо взе да ми дава нареждания:

— Първо си боядисай косата!

— Скоро я боядисах.

— Може, но на корените боята не е хванала добре, после си вземи гореща вана. След това вземи голяма купа, напълни я с вода и лед и си топни лицето в нея.

— Ще се задуша.

— Няма, глупачке, няколко пъти си топни лицето, после си сложи от онези кремове, дето ти донесох. Зеленият е краставична маска. Намажи се, постой двацет минути със затворени очи, дремни. После го измий и хубаво се намажи с жълтия. В пет да си при мен, за да те наглася.

— Какво ще ми нагласяваш? Да не съм булка?

— Знае ли се, може и да станеш.

— Я стига! Засрами се! Как ме виждаш на тези години?!

— Ето пак заговори за години! Ако още веднъж те чуя, заклевам се — ще те набия...

— Какво да облека? — попитах.

— Сивата рокля, дето заедно я купихме от Германия.

— Не, не върви, тя е вечерна.

— Права си. Онзи кремавият тоалет от две части. Не! Блузата в червено и синьо с дантела от по-блед цвят около яката.

— Добре, ще измисля нещо — прекъснах я.

— И да не забравиш да изпълниш това, което ти казах. Непременно, чу ли?

Никога не съм имала нерви за тези неща, но криво-ляво изпълних нарежданията на Парване. Когато си бях полегнала с маската върху лицето, в стаята ми влезе Ширин и удивена попита:

— Какво става, днес добре се грижиш за себе си? Какво има?

— Нищо, просто Парване ме накара да пробвам една маска и аз реших да опитам.

Ширин сви рамене и излезе от стаята. От три и половина започнах да се приготвям. Изсуших внимателно със сешоар косата си, която преди това бях навила на ролки. Една по една обличах всички рокли и се оглеждах в цял ръст в огледалото. Забелязах, че съм напълняла поне с десет килограма оттогава. Странното беше, че когато бях по-слаба, лицето ми беше по-закръглено, бузите ми — поизпъкнали. А сега лицето ми беше наполовина. Всяка дреха, която облякох, ми се стори неподходяща. Леглото ми се отрупа с блузи, поли и рокли.

— Мамо, какво става? — попита Ширин, подпряна на рамката на вратата. — Къде ще ходиш?

— У Парване.

— Всичкото това гласене, за да отидеш у леля Парване!

— Парване е открила няколко от старите ни приятелки и ги е поканила. Не ми се иска да изглеждам пред тях стара и грозна.

— Ха! Искаш да кажеш... че съперничеството ви от младостта продължава и досега?

— Чак съперничество, не. Чувството е странно, сякаш ще се погледнеш в огледало след трийсет и няколко години по-късно. Дано да открием нещо от това, което сме били по онова време, в противен случай ще се почувстваме като напълно непознати.

— Колко души са?

— Кои?

— Тези, дето леля Парване е поканила.

Обърках се, никога не съм можела да лъжа. Смотолевих, че Парване е видяла една от жените и тя обещава да доведе когото намери, затова не знам дали ще дойде само тя, или още десет човека.

— Никога не си ни разказвала за другите си приятелки. Тази как се казва?

— С никоя от тях не съм била толкова близка, колкото с Парване, но имах и други приятелки и съученички.

— Много интересно, не мога да си представя моите приятели след трийсет години — стари и изкуфели.

Не обърнах внимание на приказките ѝ. Бях подготвила извинение, в случай че реши да ме придружи. За щастие, тя предпочиташе компанията на връстниците си или да бъде сама, пред компанията на старите и изкуфелите. Най-накрая избрах вталена, шоколадовокафява рокля от тънък памук и кафяви сандали на висок ток. Колкото и да бързах, когато стигнах, минаваше пет и половина. Парване ме огледа от главата до петите.

— Добре, сега ела да те донаглася.

— Виж, не искам да ме пудриш и киприш. Каквато съм, такава. Животът ми отмина, и при това не беше никак лек.

— И така си красива, само ще ти сложа леки кафяви сенки, молив, спирала и руж, толкова. Нямах нужда от нищо друго. Да не ти е уроки, ама кожата ти е като огледало.

— Да, ама напукано.

— Пукнатините още не са видими, пък и той недовижда. Ако искаш, може да го поканим вътре, на по-слаба светлина, че да не вижда добре?

— Стига де! Все едно искаш да му пробуташ дефектна стока. На двора си е много добре.

Точно в шест часа на вратата се позвъни и двете подскочихме като ужилени.

— Кълна се в майка ми, той със сигурност е дошъл поне десет минути по-рано и досега се е въртял пред вратата — каза Парване. — Помни ми думата, той е по-зле от нас.

Натисна копчето на домофона и се запъти към външната врата. След няколко крачки се обърна и като ме видя, че съм замръзнала на мястото си, ми направи знак да отида при нея, но аз не помръднах. През прозореца наблюдавах как го настанява на столовете и масата на двора. Беше облечен със сив костюм. Беше понапълнял, с прошарени коси, но все още не виждах лицето му. След няколко минути Парване влезе в къщата:

— Къде си? — сопна ми се тя. — Да не искаш да се явиш покъсно с подноса с чай, като момиче, на което са дошли да искат ръката.

— Стига си се занасяла! — срязах я. — Сърцето ми е в гърлото. Краката ми изведнъж се парализираха, не можех крачка да направя.

— Ох, милата ми тя, а сега ще благоволиш ли?

— Не, почакай!

— Какво ще рече това? Засрами се. Той ме попита дали си дошла и аз му казах, че си тук. Не е удобно, хайде, идвай! Не ти отива на годините, защо се държиш като четиринайсетгодишна.

— Почакай да дойда малко на себе си.

— Уф, а сега, като отида, какво да му обясня? Че си припаднала? Грозно е, той седи сам.

— Не, кажи му, че съм при майка ти и след малко ще дойда. Ох, ама аз наистина не се отбих при нея. Да ме вземат мътните!

Бегом се отправих към стаята на майката на Парване... Никога не съм вярвала, че на тези години ще изпитвам подобни емоции и чувства. Винаги съм се смятала за сериозна и улегнала, преживяла и добро, и зло в живота си. През тези години много мъже бяха засвидетелствали интереса си към мен, но освен в младостта си никога не се бях чувствала така.

— Масум, кой дойде?

— Една позната на Парване.

— Ти познаваш ли я?

— Да, да, разбира се. Запознахме се в Германия.

В този момент се разнесе гласът на Парване:

— Масум джан, ела, Саид хан дойде.

Погледнах се в огледалото, прокарах ръка в косите си... Майката на Парване май ми говореше нещо, когато излязох от стаята. Не трябваше да си предоставям възможност да размисля. Бързо излязох на двора и поздравих, като се стараех гласът ми да не трепери:

— Здравейте!

Той скочи от мястото си и се изправи, гледаше ме втрещен, но след няколко секунди се опомни и промълви тихо:

— Здравейте!

След обичайната размяна на любезности се поотпуснахме. Парване отиде да донесе чай, а ние седнахме един срещу друг. Не знаехме какво да си кажем. Лицето му бе по-състарено, но погледът на привлекателните му кафяви очи беше такъв, какъвто го помнех през всичките тези години. Общо взето, изглеждаше улегнал и привлекателен. Надявах се и той да ме вижда такава. Когато Парване отново дойде при нас, продължихме да разговаряме за обикновени

неща. След половин час постепенно се отпуснахме и с Парване го помолихме да разкаже къде е бил през това време и какво е правил.

— Ще ви разкажа, но първо вие... — заяви Саид.

— Аз нямам кой знае колко за разказване — започна Парване. — Животът ми е съвсем обикновен. Омъжих се след гимназията. Заминах за Германия. Имам две дъщери и един син. Голямата ми дъщеря е омъжена. Живея в Германия, но тъй като майка ми се разболя, повече време прекарвам тук. Когато, дай боже, се оправи, ще я отведа с мен. Това е. Виждате ли, нищо интересно, никакво вълнуващо събитие няма в моя живот. — Посочи ме с глава и продължи: — За разлика от нейния.

— Тогава вие разкажете какво правихте през тези години.

— Какво да кажа... — загледах умолително към Парване.

— Не, моля те, за бога, нищо не разказвай. Ох, да знаете, животът ѝ е цял роман, започне ли сега, до полунощ няма да свърши. Пък и в по-голямата му част го знам, така че ще ми е скучно. По-добре вие ни разкажете за себе си.

— Завърших висшето си образование малко по-късно, отколкото трябваше. Освободиха ме от военна служба, тъй като бях единствен син и глава на семейство. Върнах се в Орумие^[2] и с помощта на чичовците си отворих аптека. Финансовото ни положение се подобри. Цената на земите на баща ми се повиши. Омъжих сестрите си една след друга. После продадох аптеката и с майка ми се преместихме в Техеран. Няколко от моите състуденти искаха да открият фармацевтична компания. Станах им съдружник. Бизнесът ни потръгна. Занимавахме се с износ и внос. Открихме и фабрика за козметика и санитарни материали. Майка ми настояваше да се ожения. И аз се ожених за Нази, сестрата на единия от моите съдружници, която току-що беше завършила гимназия. След известно време ни се родиха двама сина — близнаци. Луди глави, толкова трудно ги отгледахме, че се отказахме да имаме повече деца. След революцията всичко тръгна с главата надолу, положението на компанията ни беше неясно. Избухна войната и всичко още повече се обърка. Семейството на Нази се готвеше да напусне страната и тя настоя и ние да ги последваме. Границите бяха затворени, но тя искаше да заминем нелегално. Въпреки това аз се съпротивлявах в продължение на две години, докато се уталожат нещата. Мама беше болна, мъката, че ще

заминем, я вкара преждевременно в гроба. Бях съсипан, продадохме всичко и заминахме. Единственото разумно нещо, което сторих, беше да не продам акциите си в компанията. Първо отидохме в Австрия при другия брат на Нази, докато ни оправят документите за САЩ. Не беше лесно да започна живота си от нула, но все пак останахме и свикнахме с живота си там. Децата бяха много щастливи и доволни. След година-две се превърнаха в истински американци. За да усъвършенства английския си, жена ми забрани у дома да се говори на персийски, така че децата почти го забравиха. От сутрин до вечер само работехме, животът ни беше хубав, имахме всичко, освен щастие, липсваха ми сестрите ми, приятелите, Техеран, Орумие. Семейството и приятелите на жена ми бяха до нея, децата ми също имаха приятелите си в училище и съседчетата. Живееха в среда, към която аз не бях привикнал. Чувствах се твърде самотен и чужд. След като войната приключи, чух, че нещата в Иран са се променили и много иранци са се върнали. Върнах се и аз. Фирмата ни все още беше в бизнеса и условията за работа бяха добри. Започнах отново работа. Чувствах се прекрасно. Купих апартамент и заминах за Америка да доведе семейството си. Обаче жена ми не искаше и да чуе за връщане. Имаше и прекрасно оправдание — децата! Донякъде беше права, нямаше как да отделим децата от средата, с която бяха свикнали. Затова решихме аз да се върна и да продължа да работя в Техеран, тъй като тук изкарвах повече пари, а Нази да остане там, докато децата поотраснат. Ето, вече седем-осем години живеем така. Децата са големи, заминаха да живеят в други щати, но Нази изобщо не мисли за връщане в Иран. Веднъж в годината отивам да я видя и оставам за месец, през останалото време самота, работа, размисъл. Знам, че този начин на живот не е правилният, но и нищо не правя, за да го променя.

* * *

Парване гледаше към Саид с едва прикрита дяволита усмивка, която ми беше добре позната, а под масата ме риташе по крака. Аз обаче се натъжих, винаги се бях надявала, че поне той ще е щастлив, но явно беше по-самотен и от мен.

— А сега е ваш ред! — обърна се Саид към мен.

Разказах накратко историята за светкавичния си брак, за живота си с Хамид, за неговата доброта, за политическата му дейност, затворничеството, освобождаването му, повторния му арест и накрая за екзекуцията му. Също и за работата си, учението, неприятностите, които преживях заради децата. И накрая — за положението си сега, когато и трите ми деца имат семейства и животът ми много или малко е вече по-спокоен. Онази вечер ние като трима близки приятели, срещнали се след много години, разговаряхме толкова дълго, че изгубихме представа за времето. И тримата подскочихме, когато се разнесе телефонният звън. Парване вдигна и след секунди възкликна учудено:

— Ширин се обажда, казва, че е десет часът.

Изненадахме се. Взех слушалката.

— Мамо, къде си? Явно добре се забавляваш, а аз се тревожа — каза тя ядосано.

— Няма нищо, веднъж и ти да се разтревожиш за мен. Ние се заприказвахме и не усетихме как е минало времето — отвърнах ѝ.

Станахме да си тръгваме.

— Ще ви закарам! — обърна се към мен Саид.

— Няма нужда. Слава богу, тя си има кола. Така че вие двамата няма да можете да си говорите без мен — отвърна му Парване с типичната си нетактичност.

Саид се изсмя високо, а аз я изгледах злобно.

— Какво има, защо пак ме гледаш злобно? Какво толкова, искам да знам за какво ще си говорите. Саид хан, тя още от малка си беше такава, все ми правеше забележки: не говори така, грозно е, не прави това, не е прилично. И сега на петдесет пак си е същата.

— Парване, престани вече. Какви ги приказваш!? — смъмрих я.

— Говоря това, което мисля. Кълна се, само да разбере, че сте си определили среща без мен, знаеш какво ще направя. И аз трябва да съм там...

Саид продължаваше да се смее, а аз хапех устните си и промълвих:

— Естествено, че и ти ще присъстваш.

— Добре, тогава защо не определите следващата ни среща пред мен. Надявам се, че искате пак да се видим.

— Следващия път заповядайте у нас! — предложих аз, за да приключим дискусията.

— Аха! Това е добре, кога?

— В сряда сутринта. Ширин в десет отива в университета. Прибира се чак привечер. Така че заповядайте на обяд.

Парване плесна с ръце:

— Чудесно! Ще кажа на Фарзана да дойде при мама. Саид хан, вас устройва ли ви?

— Не искам да ви създавам главоболия — възпротиви се Саид.

— Какво говорите, дори много ще се радвам!

Той бързо записа адреса и телефона ми. Разделихме се с уговорката, че ще се видим вдругиден.

Когато се прибрах у дома, още не си бях свалила дрехите, и телефонът иззвъня.

— Моите поздравления! Явно няма съпруга — смееше се Парване от другия край на линията.

— Как да няма? А това, което разказа, според теб какво беше?

— Историята е за раздяла, а не история за семеен живот. Схващаш ли?

— Дано да не е така! Горкичкият... Ама ти си много лоша — дано жена му се върне и двамата да заживеят заедно.

— Ооо, я престани, след толкова години все още не мога да разбера глупава ли си, или се правиш на глупава!

— Скъпа, те са законни съпруг и съпруга, не са разделени, дори не е ставало дума за развод. Как можеш да прецениш така бързо една връзка.

— Каква е дефиницията за раздяла? — не се предаваше Парване. — Само когато отидат и разпишат някаква хартийка, така ли? Не, мила, те от седем години са разделени що се отнася до чувства, предпочитания, начин на живот, проблеми, култура, среда, време и място. Помисли малко и виж реалността. Да не мислиш, че жена му сам-самичка на пъпа на Америка, в онова свободно общество цели седем години си изплаква очите за съпруга си, заради когото не е готова, макар и за кратко, да дойде в Иран? А той пък седем години да живее праведно като Исус Христос със спомена за своята любима. Хайде, моля ти се, ти или си много наивна, или се преструваш.

— Добре, да приемем, че си права, защо тогава не се разведат официално?

— И от какъв зор? Жената просто е много умна. Той тук работи като вол, за да изкара пари, и ѝ ги изпраща, а тя няма никакви задължения към него, нито му готви, нито го пере, нито нищо. Да не е луда да се откаже от кокошката, която ѝ снася златни яйца! На него пък не му се развежда, може би защото не е искал да се жени или пък там имат капитал и при развод тя да вземе половината, така че засега той не го счита за необходимо.

— Боже мой, за какви работи си мислиш!

— Нагледала съм се на хиляди подобни случаи. Е, по нещо може да се различават, но едно е сигурно — Саид и жена му никога вече няма да са съпруг и съпруга. Бъди сигурна в това.

* * *

В сряда с младежка енергия, която смятах, че съм изгубила, подредих апартамента, сготвих и се нагласих. Тримата прекарахме чудесен ден! Срещите ни продължиха по същия начин и доминираха над моя живот. Младостта ми сякаш започна отново. Грижех се за себе си. Гримирах се, купувах си нови дрехи, понякога даже посягах към шкафа на Ширин и обличах някои от нейните блузи. Светът за мен вече имаше друг цвят. Животът ми имаше стимул. Вършех всичко с въодушевление и ентусиазъм. Вече не се чувствах самотна, стара, безполезна и забравена. Дори имах чувството, че лицето ми се е подмладило. Бръчките около очите ми не бяха толкова видими, а около устата ми не бяха така дълбоки, както преди. Кожата ми изглеждаше по-сияйна и по-свежа. Приятно чувство на очакване изпълваше сърцето ми. Телефонният звън за мен бе придобил друго значение. Когато се обаждах, несъзнателно снижавах глас и давах откъслечни и неясни отговори. Отбягвах любопитния поглед на Ширин. Знаех, че със своята остра чувствителност бе забелязала промените у мен, но не можеше да си обясни причината.

— Мамо, откакто намери старите си приятели, си в отлично настроение — констатира тя седмица след началото на нашите срещи.

Друг път със сарказъм заяви:

— Мамо, кълна се, наистина има нещо подозрително в поведението ти.

— И какво му е подозрителното? Какво съм направила?

— Неща, които преди не си правила, гласиш се, излизаш често навън, весела си и пещ. Накратко, не мога да го обясня, но си една такава...

— Каква?

— Ами като влюбена, като момиче.

* * *

С Парване сметнахме за разумно да запознаем Саид с Ширин. Защото вече някак не вървеше да се крия на тези години и да изпитвам страх, че може да ме видят с него. Но трябваше да намерим причина за неговите посещения. След дълги разговори решихме да го представим като семеен приятел на Парване, наскоро върнал се от чужбина, и да обясним идванията му с работа. По случайност Саид беше превел няколко статии и ме помоли да ги редактирам. Ширин на два-три пъти се срещна с него. Много ми се искаше да узная мнението ѝ, но не смеех да я попитам, да не би да си направи погрешен извод. Обаче тя самата заговори след втората среща, през която имаха повече време да се опознаят:

— Леля Парване откъде го намери този?

— Неин далечен роднина, дълго време не се е връщал в Иран. Защо питаш?

— Просто така, симпатичен възрастен мъж е.

— Възрастен мъж...?

— Да, изтънчен, с маниери. Някак не се връзва с леля Парване.

— Много си невъзпитана, в семейството на Парване има много изискани хора.

— Ами тя защо е такава?

— Каква?

— Малко лудичка.

— Засрами се! Така ли се говори за леля? Лошо ли е, че е весела, обича шегите и кара човек да се чувства млад.

— Така е, като се съберете, си загубвате ума и все си шушукате тихичко.

— Ревнуваш ли? Не може ли и аз да имам една приятелка?

— Моля те, не съм казала подобно нещо. Дори се радвам, че си в настроение и се чувстваш добре, но тя май забравя на колко е години.

* * *

През цялото лято се срещахме през ден. В началото на септември Саид ни покани в градината, която бе купил край планината Дамаванд. Прекрасен и паметен ден! Приятен ветрец довяваше хлад от извисилите се планински върхове, покрити със сняг. Въздухът бе чист и благоуханен. Листенцата на тополите край градината потрепваха като едри пайети под лъчите на слънцето. Щом полъхът на вятъра се усилише, шумоленето на листата звучеше като хиляди хора, аплодиращи нас, живота и красотата на природата. Край поточетата китки от петунии растяха, загърнати в приятния си аромат. Дърветата бяха натежали от плод. Ябълки, круши, жълти сливи и мъхести праскови приканващо и апетитно блещукаха под златистата светлина на слънцето. Много рядко в живота ми се е искало времето да спре. Този ден беше именно такъв, спокоен, красив, без тревоги. Завесата на предпазливостта и неудобството се бе вдигнала. Тримата бяхме весели и се чувствахме непринудено в компанията си. Парване като моя половинка изказваше неща, които аз не смеех. С присъщата си закачливост и прямота тя ни караше да се смеем от сърце. Не можех да овладеея смеха си, той сякаш извираше от дълбините на моето същество и разцъфтяваше на устните ми. Звукът му бе приятен и странен за мен. Питях се аз ли съм жената, която се смее така.

Късно следобед след дълга и освежаваща разходка седнахме на високата тераса на вилата и се наслаждавахме на красивия залез. Пиехме чай и ядохме сладки, когато Парване поде:

— Саид, не мога да не ти задам въпроса, който с Масум ни измъчваше през всичките тези години. Защо изчезна след онази нощ? Защо не се върна? Защо не изпрати майка си да ѝ поиска ръката? Не смяташ ли, че трудностите, които и двамата сте срещнали в живота си, са в резултат на липсата ти на решителност?

До този момент бяхме отбягвали тази тема, защото тя щеше да ме накара да се почувствам неудобно, него също. Затова ми стана неприятно от нетактичността на приятелката ми. Погледнах я, прехапах устни и с укор промълвих:

— Парване!

— Какво? Мисля, че се сближихме достатъчно, за да можем да си говорим за всичко, и най-вече за нещо толкова важно, което промени съдбите и на двама ви. Саид, ако не искаш, не отговаряй.

— Не, не! Трябва да обясня. Между другото, и на мен ми се искаше да ви разкажа за случилото се през онази нощ и последващите събития, но се боях, че на Масум може да ѝ стане неприятно.

— Масум, наистина ли ще ти е неприятно? Би ли искала да узнаеш истината? — обърна се Парване към мен.

— Разбира се, че искам, нямам нищо против...

— Онази вечер — започна Саид — без да подозирам нищо, си стоях в аптеката, когато връхлетя Ахмад и започна да ругае. Встрещих се. Доктор Атаи тръгна към него, за да го успокои, но Ахмад налетя да го бие. Спуснах се да ги разтърва, когато той се нахвърли с ритници и юмруци върху мен. Не исках да се бия с него, защото беше много пиян. Всички от квартала се бяха струпали. Потънах в земята от срам, по онова време бях толкова срамежлив, че не смеех да запаля цигара пред хората. Нарече ме с хиляди неприлични епитети. Крещеше, че съм отклонил сестра му от правия път, и други неща, които вредяха и на него, но Ахмад не беше на себе си. Сетне извади нож и ми се нахвърли. Зяпачите нахълтаха, хванаха го и ме отърваха. Заплаши ме, че ако ме види наоколо, ще ме убие. Не се стреснах от заплахите му, но докторът ме посъветва да не се весвам няколко дни, пък и състоянието ми не бе добро, не можех да мръдна. Тялото ми беше доста пострадало, едното ми око така бе отекло, че не се виждаше. Сериозни рани нямах, отървах се само с няколко шева по ръката.

След няколко дни доктор Атаи дойде да ме види и ми каза, че всяка вечер Ахмад пиян-залян стои пред аптеката и ругае. Заявил, че ако тук не са му позволили да убие това мръсно куче, у тях никой нямало да го спре да убие момичето, та мухльото цял живот да страда за оная не знам каква си. Междувременно доктор Табатабаи, чийто кабинет беше в края на уличката, казал на Атаи, че е ходил да преглежда момичето и споделил колко са те били. Доктор Атаи ме

посъветва заради това невинно момиче да изчезна за няколко месеца, докато се уталожат нещата. Обеща ми да поговори с баща ти и да ми изпрати вест, а аз да доведа майка си и да ти поискаме ръката. Понякога посред нощ се промъквах като крадец и заставах срещу вашата къща с надеждата да надникнеш през прозореца. Този семестър вече не ходих на занятия, а през сесията не се явих на изпити. Заминах за Орумие да чакам новини от доктора. Бях решил да подпишем, а докато завърша, да останеш при майка ми, ако си съгласна. Такива мисли ми минаваха през главата, мама също прие, но не получих вест от доктора. Сам дойдох в Техеран и отидох при него. Започна да ме наставлява, че трябва да си завърша учението, че животът ми тепърва започва, да не страдам, понеже всичко бързо се забравя. Съвети, които дават на някой, чиято любима е мъртва. Отначало се изплаших, не дай боже вече да не си между живите, но най-накрая той ми разказа как за седмица са те омъжили. Тогава светът наоколо потъна в мрак. И следващия семестър не ходих в университета. Бяха ми необходими шест месеца, за да дойда на себе си и да продължа живота си.

Колкото повече го слушах, толкова повече се убеждавах как са опропастили живота ми. Ние можехме да бъдем най-щастливите съпрузи в света. Само ако не ме бяха омъжили толкова бързо...

* * *

Красивите дни на лятото отлетяха с невероятна бързина. Хладината в средата на септември известяваше идването на есента. Майката на Парване се справи и лекарите ѝ разрешиха да пътува. И сега приятелката ми се подготвяше за заминаване. Седяхме с нея и Саид в двора. Бях наметнала тънък шал върху раменете си, сърцето ми бе свито.

— Парване, този път повече от всякога ми е мъчно и чувствам самота.

— Нека бог чуе това, което наистина ти е в сърцето. Кой знае колко и двамата сте го молели и умолявали да си тръгна. Обаче отсега нататък искам да ми пишеш всяка дума, която си разменят. Или не, по-добре записвайте разговорите си на касетофон.

За разлика от друг път Саид не се разсмя.

— Не искам да те тревожа, но и аз трябва да замина.

И двете изпънахме гърбове.

— Къде заминаваш? — попитах изненадана.

— За Америка. Всяка година в началото на лятото отивам там и стоя при Нази и децата от един до три месеца. Тази година също трябваше да го направя, но все отлагах. Всъщност не ми се искаше, не ми се ходеше...

Отпуснах се на стола, усмивката отлетя от устните ми. И тримата се умълчахме и замислихме. Парване влезе в къщата, за да донесе чай. Саид се възползва от възможността, постави ръката си върху моята на масата и каза:

— Преди да замина, на всяка цена трябва да говоря с теб, но насаме. Утре в един ще те чакам на обяд в ресторанта, в който бяхме миналата седмица. Непременно ела!

* * *

Знаех какво иска да ми каже. Цялата любов от онова време отново се бе събудила в нас. Неспокойна и изпълнена с опасения, влязох в ресторанта. Саид седеше на малка маса в най-отдалечения му край и гледаше през прозореца. Запътих се към него. Стана и аз се настаних. Разменихме си няколко приказки и обядвахме. И двамата бяхме умислени, но никой не отрони дума, дори не си изядохме обяда. След това той запали цигара и заговори:

— Масум, вече със сигурност си разбрала, че си единствената истинска любов в моя живот. Съдбата ни подложи на много изпитания и много неща са ни минали през главите. Кой знае, може би сега иска да ни се реваншира и да ни покаже своето усмихнато лице. Аз заминавам за Америка, за да изясня отношенията си с Нази. От две години съм ѝ поставил ултиматум или да дойде и да живее с мен в Иран, или да се разведем. Но така и не предприехме нищо. Сега тя е отворила ресторант и явно е много заета. Смята, че за нас е по-добре да живеем там. При всяко положение тази година трябва да решим нещата между нас. Уморих се от този несигурен и неустановен живот. Ако съм уверен, че ти ще се омъжиш за мен, много неща ще ми се

изяснят. Лесно ще взема решение и ще действам категорично. И така, какво ще кажеш? Ще се омъжиш ли за мен?

Въпреки че бях очаквала това и още от първия ден, когато го видях, бях сигурна, че ще ми зададе този въпрос, сърцето ми се сви и не бях в състояние да говоря свързано. Дори в мислите си не знаех какво да отговоря.

— Не знам — отроних.

— Как така не знаеш? Искаш да кажеш, че след трийсет и няколко години ти все още не можеш да вземеш някакво решение за себе си.

— Саид, ами децата? Какво ще правя с децата си?

— Деца? Какви деца? Няма вече деца, пораснали са, всяко едно е поело по своя път. Вече не се нуждаят от теб.

— Но те са много чувствителни спрямо мен. Страх ме е, че ще им бъде неприятно. Майка им да се омъжва на тези години...

— За бога, поне веднъж в живота си нека помислим за себе си. В края на краищата и ние имаме право на свой дял от живота. Не е ли така?

— Налага се да говоря с тях.

— Добре, говори! Но трябва да ми дадеш отговор по-скоро, защото нямам време — не тази събота, а другата летя. Няма за кога да отлагам пътуването. Още повече че пътъом имам среща в Германия.

От ресторанта директно отидох у Парване и й разказах всичко. Тя скочи от мястото си:

— Ей, предатели такива, най-накрая направихте своето, все пак успяхте да говорите тайно от мен! Повече от трийсет години чаках да видя реакцията ти в момента, в който той ти предложи брак. Обаче ме предадохте.

— Но, Парване...

— Много сте подли, но както и да е. Прощавам ви, обаче ви заклевам да се ожените тези няколко дни, докато съм тук. Непременно трябва да присъствам. Това е най-голямата мечта в моя живот.

— Парване, моля те, престани! Как си представяш да се омъжа отново на тези години! Какво ще кажат децата ми?!

— Да казват, каквото искат! Ти им отдаде младостта си, направи всичко за тях, вече е време да помислиш и за себе си. Те си имат

семейства и свой живот. И ти имаш право да си избереш другар за старините. Аз мисля, че децата много ще се зарадват.

— Как не разбираш! Боя се да не ги засрамя пред половинките им. Трябва да помисля и за доброто им име.

— Уф, и ти с това твое добро име, честна дума, лошо ми става от него! Първо беше доброто име на баща ти, после на братята ти, сетне на мъжа ти, сега пък на децата ти. За бога, този път направи нещо заради себе си! Само още веднъж да си ми споменала за добро име, заклевам се, ще се хвърля от прозореца!

— Ха... От кой прозорец? На първия етаж сме!

— Нямам предвид оттук. Ако още веднъж заговориш за добро име, ще се хвърля от Айфеловата кула. Пък и ти не правиш нищо неморално!? Много хора се женят по няколко пъти. Нека поне прекараш остатъка от живота си спокойно и щастливо. И ти си човек и имаш права в този живот.

* * *

Цяла нощ премислях как ще съобщя на децата си. Мъчех се да си представя реакциите на всяко едно от тях в най-добрия и в най-лошия случай. Чувствах се като ученичка, която трябва да се изправи пред майка си и баща си и да им заяви: „Да, обичам го, ще се омъжа за него!“ и да тропне с крак. До сутринта на няколко пъти се разколебавах. Вземах решение да игнорирам Саид и да продължа живота си, както досега. Но пред очите ми изплуваха милото му и благородно лице, моят страх от самотата, старата ни искрена и чиста любов, която години наред пазехме в сърцата си и която сега беше възкръснала отново, и ми пречеха да се откажа с лека ръка от него. Цяла вечер се въртях и мятах в кревата, но напразно. Рано сутринта ми позвъни Парване:

— Е, каза ли им?

— Не, разбира се, посред нощ на кого да кажа? А и как?

— Ама че си! Не са чужди хора. Винаги си била откровена с децата си, сега не можеш да им кажеш нещо толкова елементарно. Само на мен да ми се сопваш.

— Кое му е елементарното?

— Първо сподели с Ширин, все пак е жена. По-добре би те разбрала — тя не е жертва на дивата ревност, която иранските момчета изпитват към майките си.

— Не мога, много е сложно.

— Искаш ли аз да ѝ кажа?

— Ти ли? Не, ще трябва да намеря сили сама да го направя или въобще да се откажа.

— Да се откажеш? Да не си се побъркала?! След трийсет и няколко години ти намери любовта си и сега искаш да се откажеш от нея, и то за нищо. Знаеш ли, ей сега идвам и двете заедно ще ѝ съобщим. Така ще е най-добре. Две срещу една е по-добре... ще се справим.

— Да не смяташ да се бием?

— Ако се наложи, може и да я набием. Ще дойда към обяд.

Следобед Ширин се облече и каза:

— Трябва да отида у приятелката си Шахназ, няма да се бавя.

— Но, Ширин, миличка, ама аз дойдох да те видя, къде ще ходиш? — възкликна Парване.

— Извини ме, лелю, налага се, свързано е с проекта за летния семестър в университета. Като го завършим, ако е рекъл господ, другия семестър приключвам с ученето и ще мога да замина... Докато си починете, аз ще се върна.

— Не е красиво, не може ли да не ходиш? Леля ти Парване е тук още няколко дни и после си заминава.

— Тя не ни е чужда, а и нямаше да ходя, ако не се налагаше. Вие си полегнете, а аз малко по-късно ще купя един кейк с нескафе, любимия на леля Парване, а вие подгответе чашите за чай на терасата.

С Парване се изтегнахме на кревата.

— Вашата история е като филм.

— Да, индийски.

— Че какво им е на индийските филми?! Нали и те са хора, и с тях се случват различни неща.

— Да, но странни и невероятни, които трудно биха се случили в действителността.

— Да не би пък филмите от другите държави да са по-малко фантазмагорични? Да не би техните истории да са действителни? Онзи мускулестият американец, как му беше името... Аха, Арнолд, сам

унищожава цяла войска. Или пък един друг, дето избива шестстотин души с един каратистки удар, скача от самолет върху влак, после в кола, а от нея лети и скача на параход, като междуременно се бие с триста човека, без да получи и драскотина. Да не би в това да има капка истина и да отговаря на действителността.

— Какво искаш да кажеш?

— Мисълта ми е, че в твоята орис, или както там я наричаш, бог ти предоставя прекрасна възможност и ако не се възползваш от нея, ще бъдеш неблагодарна.

* * *

В късния следобед седяхме на терасата с Парване, когато Ширин се върна задъхана и постави кейка на масата. Оплака се, че времето пак е станало топло и отива да се преоблече. Погледнах умолително към Парване, а тя ми направи знак с глава да съм спокойна и да си седя на мястото. Ширин се върна и се разприказва, като отпиваше от чая, който ѝ сипах.

По едно време Парване се възползва от откритата ѝ се възможност и започна:

— Ширин, миличка, какво ще кажеш за една сватба?

— Сватба ли...?! Ох, да знаеш само как ми е зажадняло сърцето за една хубава сватба, от онези с много танци и веселие. Не като сватба в къщата на вуйчовците ми Махмуд и Али. Кажи, кого имаш предвид? Булката и младоженецът красиви ли са? Готини ли са? Не си падам по измити физиономии.

— Маменце, що за приказки, какво значи „готини“?

— Готини означава жизнени и весели. И си е много хубава дума даже. Не е чужда. И само защото се ползва от младите, не означава, че е лоша. Слава богу, че мама не ни преподава персийски в университета, че щяхме да говорим като едно време.

— Браво, виждаш ли, Парване, колко е устата. Кажеш ѝ една дума, а тя сто.

— Не спорете за глупости. Закъснявам и трябва да вървя.

— Еее, лельо, къде си се разбързала, та аз сега дойдох.

— Ти си виновна, да беше стояла. Предупредих те.

— Добре де, сега ни разкрий чия е сватбата.

— Ти чия искаш да е?

Ширин се облегна на стола, отпи от чая си и промълви:

— Знам ли?

— Ами ако е на майка ти?

Ширин изплю чая си, наведе се напред и се разсмя силно. С Парване се спогледахме, помъчихме се и ние да се позасмеем, но Ширин не спираше. Сякаш ѝ бяхме разказали най-смешния виц.

— Какво ти е? Толкова ли е смешно?

— Как да не е смешно бе, лельо! Само си представи мама на нейната възраст с булчинска рокля, с воал и прегърбен старец с бастун да влизат в залата. Аз сигурно ще трябва да ѝ нося шлейфа. Представи си после как той с треперещи ръце се мъчи да сложи халката на сбръчканата ръка на булката. Ти само опитай да си ги представиш! Кажи, не е ли смешно!?

Засрамена и ядосана наведох глава и преплетох пръстите на ръцете си.

— Престани! Майка ти не е стара! Говориш, сякаш е на сто години. Младите сте много невъзпитани и нетактични. Не се притеснявай, младоженецът не е немощен. По-симпатичен и по-строен е дори от твоя Фаромарз.

Ширин гледаше объркано ту към мен, ту към Парване:

— Ама защо се засягате така? Видях тази сцена в един филм. Говорете направо, за да разбере какво имате предвид.

— Имаме предвид, че майка ти, ако поиска, още сега може да сключи много хубав брак.

— За бога, лельо, престани! Не говори такива неща. Майка ми е дама и подобни неща не ѝ отиват. Има две снахи и две внучета, а много скоро ще омъжва и единствената си дъщеря. Между другото, мамо, Фаромарз каза, че документите ми са почти уредени. Има голяма вероятност той да дойде за празниците през януари и тогава да направим сватбата, после двамата заедно ще заминем.

Не можех да контролирам реакциите си. Ставаше въпрос за сватбата на дъщеря ми и трябваше да покажа съпричастност. Замаяна, кимнах с глава:

— После ще говорим.

— Какво ти е, мамо? Да не би да се обиди, че те нарекох стара? Прости ми, но леля Парване е виновна — говори такива неща, че ме размива.

— Защо да те размивам? На Запад жени се омъжват на осемдесет години и никой не им се смее. И децата, и внуците им се радват, празнуват. А майка ти е много по-млада.

— Лельо Парване, ти дълго си била в чужбина и мислиш като чужденка. Тук е по-различно. Тук как да съобщя, че сватбата е на майка ми. Нищо не ѝ липсва, защо ѝ е притрябвало да се омъжва.

— Сигурна ли си...?

— Да, разбира се, има си хубав дом и живот, работа. Масуд с много труд ѝ събра документите и я пенсионира. Синове ѝ се грижат за нея. Пътувания, разходки, забавления, не може да се оплаче. След сватбата ми ще дойде при нас в Канада, за да се грижи за децата ми.

— Каква чест!!!

Не можех повече да слушам тази препирня. Станах, събрах чашите и влязох вътре. През прозореца гледах как Парване говори остро, а Ширин я гледа ядосано. Повече не се върнах на терасата. Парване си взе чантата и дойде при мен.

— Обясних ѝ, че хората на всяка възраст имат не само материални нужди, но и емоционални — прошепна ми Парване, докато си обличаше мантията и си връзваше кърпата на главата. — Казах ѝ, че онзи мъж, който идваше тук, е кандидатът на майка ѝ.

Наблюдавах Ширин през прозореца, тя седеше, подпряла лакти на масата, обхванала главата си с две ръце. Щом Парване си тръгна, излязох на терасата. Ширин ме погледна с насълзени очи и промълви:

— Мамо, кажи ми, че леля Парване лъже. Кажи, че не е истина!

— Кое не е истина? Това, че Саид ми поиска ръката? Напротив, истина е! Обаче аз още не съм му дала отговор...

Въздъхна облекчено.

— Ох... Леля Парване така го поднесе, все едно всичко вече е решено. Няма да го направиш, нали?

— Не знам, може и да го направя.

— Мамо, помисли за нас! Знаеш Фаромарз колко те уважава. Все говори колко почитена, нравствено извисена и самоотвержена си. Според него ти си майка, пред която трябва да се коленичи. Сега как да му обясня, че на майка ми ѝ е скимнало да се омъжва? Ако го сториш,

ще унищожиш образа, който сме си изградили за теб и сме почитали през всичките тези години.

— Не планирам да извърша престъпление, нито измяна, нито измама, за да поставяте под въпрос моята личност — заявих твърдо.

Тя скочи, шумно отмести стола и побягна към стаята си. След малко кратките звукови сигнали на телефона в хола ми подсказаха, че набира нечий номер. Бях сигурна, че се обажда на Масуд. И си помислих: „Бурята започва!“. Имах чувството, че ставам мъничка — сякаш аз бях детето, а Ширин — майката, и трябваше да чакам разрешението ѝ.

След един час пристигна Масуд видимо притеснен. Седях на терасата и се правех, че чета вестник. Ширин му говореше нещо бързо, но тихо. След малко Масуд дойде при мен. Беше намръщен.

— Ооо, здравей! — започнах аз. — Как така насам?!

— Извини ме, мамо, но съм много зает, не знам кога е ден, кога е нощ.

— Защо, миличък? Защо се товариш с излишна административна работа? Нали щеше да си правиш фирма и да се занимаваш с архитектура и изкуство? Ти специално въобще не си за тази работа. Състарил си се и отдавна не съм те чувала да се смееш.

— Вече съм се захванал, а бащата на Атефе твърди, че е наш свещен дълг и трябва да помагаме.

— На кого? На хората? Смяташ ли, че ако се занимаваш с работа по специалността си, ще си по-малко полезен? Кога въобще набра опит в управлението?

— Остави сега това, ами кажи какви са тези глупости, които чувам от Ширин?

— Ширин говори доста глупости, така че се уточни.

В това време тя влезе с поднос с чай и седна до брат си, сякаш искаше ясно да очертае двата фронта:

— Е ей, мамо...

— Това, че ти искат ръката... — обясни Масуд.

И двамата преглътнаха смеха си и скришом се спогледаха. Това ме накара да се заинатя и отвърнах, мъчейки се да се овладеея:

— След смъртта на баща ви доста кандидати идваха да ми искат ръката.

— Знам ги всичките! — каза Масуд. — Някои бяха досадни, колкото щеш. Ти беше хубава и изискана жена, мислиш ли, че не забелязвах жадните им погледи, или че не съм разбирал кой те преследва? За някои дори ти самата си нямаше представа. Обаче аз като повечето деца в моята ситуация, нощем в кошмарите си те виждах омъжена за някой непознат и като обезумял се стрясках насън. Ох, колко нощи планирах убийството на Заргяр, единственото нещо, което ме успокояваше, беше вярата ми в теб. Знаех, че няма да ни оставиш, за да последваш сърцето си. Вярвах, че ти си най-добрата и жертвоготовна майка в света, че никога с нищо няма да ни замениш и ще предпочетеш нас пред всичко друго. Само че сега не мога да разбера какво стана, какво влияние оказва върху теб този човек, че те накара да ни забравиш.

— Никога не съм ви забравяла и няма да ви забравя. Ти вече си мъж, затова престани да говориш като момче с едипов комплекс. Вече трябва да си разбрал колко скъпо е детето за майка си и баща си и че нищо не може да го замени. Докато бяхте малки, имахте нужда от моята закрила и аз бях длъжна да живея единствено за вас. Не знам доколко правилно беше всичко това, но зная, че момчета като теб и Сиамак нямаше да се примирят лесно със съжителството си с пастрок, въпреки че той би могъл да ви помогне с напътствията си, а и мен да освободи от доста грижи и тревоги. По онова време нищо не беше по-важно от вашето щастие и спокойствие, но сега положението е съвсем различно. Вие сте големи, доколкото можах, изпълних задълженията си към вас, нямате повече нужда от мен, аз само мога да съм ви в тежест. Не смятате ли, че вече имам пълното право да помисля за себе си и за своето бъдеще и да вземам решения за себе си, да правя, каквото желая? Бъдете реалисти — така и за вас е по-добре. Няма да се занимавате с проблемите на застаряващата си самотна майка, която с времето ще става по-капризна и взискателна.

— Не, мамо, не говори така. Ние се гордеем с теб и много те уважаваме. Още си най-скъпото ни същество на този свят. Докато съм жив, ще бъда твой слуга, ще изпълня всяко твое желание. Кълна се, тези няколко дни бях изключително зает, но си мислех за теб.

— Именно! Ти си женен мъж със своите ангажименти и отговорности. Защо е нужно мислите ти да са заети с майка ти? Аз искам именно това, вие да мислите за своя живот и проблеми. Не

желая да се безпокоите за мен, да се чувствате задължени и да съм ви бремене. Искам да знаете, че не съм сама, че съм щастлива, и да сте спокойни за мен.

— Няма нужда — възрази Масуд. — Ти няма да си сама, аз няма да го допусна. С любов и почит ще бъда на твое разположение и може би ще съумея поне малко да ти се отблагодаря за грижите ти!

— Синко, не го искам, а и не се чувствайте длъжни. Само изпълних дълга си и нищо повече. Желая да изживея остатъка от живота си с човек, който ще ми осигури спокойствието, за което винаги съм мечтала. Толкова ли много искам?

— Мамо, как не разбираш каква беда ще ни навлече тази твоя постъпка!

— Каква? Да не би да престъпвам закона?

— Престъпваш традициите, което е също толкова лошо! Въобще помисли ли, че подобна новина ще избухне като бомба. Ще бъдем посрамени, ще ни сочат с пръст. Какво ще си кажат приятелите, колегите и подчинените ми? И най-лошото от всичко, как ще стоя с вдигната глава пред семейството на Атефе? Ширин, много внимавай да не се изгървеш по този въпрос пред Атефе.

— И какво като разбере? — попитах.

— Какво ли?! Ще изгуби уважението, което храни към теб. Кумирът, който създадох за нея, ще рухне. Ще каже на родителите си, ще стигне до ушите на господин Магсуди и всички в службата ще научат...

— Нека научат.

— Знаеш ли после какво ще говорят зад гърба ми?

— Какво?

— Ще кажат: „На тази възраст нашият директор се сдоби с пастрок. Снощи даде ръката на майка си на един никаквец“. Как ще живея с този срам?!

Гневът ме стисна за гърлото, не можех да изрека и дума, не можех да понеса да говорят така за моята чиста и красива любов. Изправих се, главата ми пулсираше от болка. Изпих едно хапче, седнах в тъмното на дивана и облегнах глава. Двамата продължиха да си говорят нещо на терасата. Масуд се наклони да си тръгва и влязоха в хола. Ширин го следваше и каза:

— За всичко е виновна леля Парване. Тя не е много в ред. Горката мама не е по тези неща, но тя така я навива, че и нея я прихвана.

— Никога не съм я харесвал. И приказките, и държанието й винаги са били някак вятърничави. Никога не съблюдава благоприличие. Онази вечер у нас понечи да се ръкува с ага Магсуди... Бедният, почувства се неудобно. Бъди сигурна, че ако тя беше на мястото на мама, досега сто пъти щеше да се е омъжила.

Станах от дивана, запалих настолната лампа и промълвих:

— Това няма нищо общо с леля ви Парване. Всеки човек има право да решава сам как да живее.

— Да, мамо, имаш това право, но искаш ли да се възползваш от него за сметка на честта и репутацията на децата си?

— Боли ме главата, искам да си легна. Ти също закъсняваш, по-добре се прибирай при жена си и детето си.

* * *

Въпреки успокоителните, които изпих, прекарах тревожна и неспокойна нощ. Противоречиви мисли ме разпъваха на всички страни. От една страна, мисълта, че бих навредила на децата си, ме караше да се чувствам виновна. От друга страна, ме мамеше мечтата ми за свобода. Как ми се искаше веднъж в живота си да се освободя от всички отговорности, да сваля оковите си и да се рея свободна и без страх по големия свят. Обаче умореното, тъжно и унило лице на Масуд и сълзите на Ширин не ми даваха мира. От трета страна, желанието на моето сърце, любовта, която изпитвах към Саид, и страхът ми, че мога отново да го загубя, разбиваха сърцето ми. Настъпи утрото, но аз нямах сили да стана. Телефонът звъня на няколко пъти. Ширин вдигаше, но от другата страна затваряха. Знаех, че е Саид, че се безпокои за мен, но не иска да говори с Ширин. Отново някой звънна, Ширин студено поздрави и неучтиво се провикна:

— Мамо, Парване ханом е, вдигни слушалката.

Направих го.

— Какво има? — попита Парване. — Вече станах „Парване ханом“. Малко остана да ме наругае.

— Извинявай, не се обиждай. Не го взимай присърце.
— Моля ти се, няма значение. Каж ми ти как си?
— Скандал! Главоболието ми не спира.
— И Масуд ли разбра? Какво направи? Ширин е много рязка. И той ли е така?
— Дори по-лошо.
— Какви егоисти! Не се съобразяват единствено с твоето щастие. Въобще не разбират... Ама и ти си си виновна, все се жертваше и все се съгласяваше с тях, че те станаха чак нахални и не могат да си представят, че и ти имаш права. Сега какво смяташ да правиш?
— Не знам. Нека малко се опомня.
— Саид, горкичкият, е ни жив, ни умрял. Казва, че от два дни не те е чувал. Звънял ти, но все Ширин вдигала и той няма представа как си. Удобно ли е да говори с нея, или засега да запази дистанция?
— Нека засега не се обажда, аз ще го потърся по-късно.
— Ще дойдеш ли следобед да се поразходим тримата из парка?
— Нямам настроение.
— Аз съм тук още два-три дни, а и на Саид не му остава много до заминаването...
— Не мога, не се чувствам добре, едва стоя на краката си. Поздрави го от мен, ще му се обадя по-късно.

* * *

Ширин се беше облегнала на рамката на вратата и ядосана слушаше разговора ми с Парване. Затворих телефона и се обърнах към нея:

— Моля? Искаш нещо да ми кажеш ли?
— Съвсем не...
— Тогава какво стоиш като пазач на ада?
— Искях да разбера за Парване ханом, нали щеше да си заминава. Кога най-после ще се измете?
— Я се дръж нормално! Не е прилично човек да говори така за леля си.
— Каква ти леля...? Аз имам само една, леля Фати.

— Престани вече! Ако още веднъж те чуя да говориш по този начин за леля си Парване, ще видиш какво ще ти се случи! Разбра ли ме?

— Ау, извинявай, не знаех, че Парване ханом заема толкова високо място в твоите очи — отвърна Ширин саркастично.

— Да, заема. А сега се махай, защото искам да спя.

Някъде към обяд звънна Сиатак. Беше много странно, никога не звънеше по това време. Значи брат му и сестра му толкова са бързали да му съобщят новината, че не са изчакали той да се прибере от службата вкъщи. След хладния поздрав и обичайните въпроси как съм, продължи:

— Мамо, какви са тези приказки, дето разправят децата?

— Какви приказки?

— Че си щяла да се омъжваш.

Беше ми много тежко да слушам подобни думи от устата на децата си, и то с такъв тон.

— Проблем ли е? — попитах твърдо и сериозно.

— Разбира се, че е проблем. Как можеш след съпруг като баща ми да произнесеш името на друг мъж?! Това е предателство спрямо паметта му. За разлика от Масуд и Ширин аз няма да загубя честта си, нито пък намирам за странно жена на твоята възраст да се омъжи. Но не мога да гледам паметта на моя мъченически загинал баща да бъде потъпкана. Всичките негови последователи ни гледат как пазим спомена за него. А ти искаш да доведеш някакъв безделник и да го поставиш на неговото място.

— Сиатак, чуваш ли се какво говориш?! Какви последователи, защо превръщаш баща си в кумир и говориш за него, сякаш е бил пророк. Надали и един от милион иранци е чувал името му. Защо толкова обичаш да се фукаш и преувеличаваш? Знам, че хората около теб те окуражават, а ти, какъвто си наивен, се наслаждаваш на ролята си на син на герой. Хората много обичат да си създават герои. Правят някого голям, за да могат да се крият зад гърба му и той да говори от тяхно име, а когато стане опасно, да им служи за щит, да изтърпи техните наказания и да им даде възможност да избягат. Именно това направиха с баща ти. Сложиха го на предна линия, възхваляваха го, викаха „ура“, но когато бе хвърлен в затвора, всички избягаха. Когато бе екзекутиран, отрекоха въобще да имат нещо общо с него. После

започнаха да го критикуват и да изброяват грешките му. А какво спечелихме ние от героизма на баща ти? Кой от тях почука на вратата ни, за да се поинтересува как живее семейството на техния герой? Най-смелите и най-дръзките едва промърморваха нещо под нос в отговор на поздрава ми, когато се срещнем на улицата. Не, синко, ти нямаш нужда от герой. Може би, докато беше малък, това бе разбираемо, но сега си голям мъж: нито имаш нужда да си герой, нито ти трябва герой, когото да следваш. Стъпи на собствените си крака и разчитай на интелигентността и знанията си, избери и следвай всеки път, който ти се струва правилен, избирай лидерите, които искаш да подкрепяш, но щом усетиш, че те водят в грешна посока, отдръпни се от тях. Не трябва да следваш човек или идеология, които те принуждават сляпо да ги приемаш. Нямаш нужда от митове и легенди. Нека децата ти те виждат като човек с твърд характер, който в труден момент би ги защитил, а не като някой, който сам се нуждае от защита.

— Уф... мамо, никога не си схващала огромното величие на баща ми и важността на неговата борба.

Всеки път, когато Сиамак искаше да сътвори великан от Хамид, „татко“ ставаше „баща“. Сякаш „татко“ бе твърде слаба дума за този титан.

— И ти никога не си разбирал какво съм била принудена да изтърпя заради него. Синко, отвори си очите! Казвам го за твое добро. Бъди реалист! Баща ти беше добър човек, но имаше своите слаби страни, що се отнася до нас, членовете на неговото семейство. Идеални хора не съществуват.

— Баща ми е правил всичко в името на борбата и спасението на хората. Борил се е да създаде държава на социализма, в която процъфтява равенството, справедливостта и свободата.

— Точно така, държава като онази, дето след седемдесет години се разпадна, а гражданите ѝ страдаха от липса на свобода. Ти не видя как хората от южните републики на тази суперсила идваха в Иран да търсят работа и колко окаяни, невежи и объркани бяха. С дни плаках, след като се сблъсках с тази реалност, и месеци наред се питах за какво умря баща ти. Това ли беше неговата Медина, за която жертва живота си?! Много се радвам, че той не видя каква съдба сполетя Каабата на неговата дейност.

— Мамо, какво разбираш ти от политика?! Не се обадих да водя дискусия с теб на тази тема, а да обсъдим това, което се каниш да направиш. Няма да понеса някой да заеме мястото на баща ми. Това е!
— И затвори телефона.

* * *

Следобед пристигна Масуд с Атефе и сладкото им синче, което много ми напомняше на баща му на неговата възраст. Взех внука си от ръцете на майка му и казах:

— Добре дошли! Боже, Атефе, откога не съм виждала това русокосо сладурче.

— Масуд е виновен, много беше зает. Едва днес, въпреки че имаше събрание, изостави всичко и се прибра по-рано. Каза, че трябва да те посетим, защото не се чувстваш добре. И аз тутакси тръгнах с него, бездруго ме бе хванал съклетът и се бях затъжила за теб.

— Добре сте направили — и аз се бях затъжила за теб и този малък красавец.

— Какво ти беше? — попита обезпокоена снаха ми.

— Нищо, преувеличават, само малко ме болеше главата. Не исках да ви създавам неприятности.

— Какво говориш, мамо, какви неприятности — взе думата от Атефе Масуд. — Ти ме извини, че толкова дълго бях зает, че не се погрижих за теб и не успях да намеря време да дойда да те видя.

— Аз да не съм малко дете, та да се грижиш за мен! Все още съм на крака, ти се погрижи за своя живот, за жена си и детето. Не ми е приятно да си зарязваш работата и да идваш тук, за да изпълняваш някакво задължение. Става ми още по-неловко.

Атефе с въпросителен поглед взе детето, което плачеше, и отиде да го преобуе. Станах и се отправих към кухнята, моето постоянно убежище. Захванах се да мия плодове, за да оставя Ширин на спокойствие да предаде последната информация на брат си и да обмислят следващите си стъпки. Обаче Атефе, прегърнала детето, се присъедини към тях, като се опитваше да разбере нещо от тихия и изпълнен с недомлъвки разговор. По едно време сякаш схвана нещо и попита на висок глас:

— Кой? Кой иска да се омъжи?

— Никой! — отвърна объркан Масуд, а Ширин хладнокръвно додаде:

— Една стара приятелка на мама, която преди няколко години остана вдовица, а сега иска да се омъжи.

— Ха! Какви странни жени има само! Няма ли кой да им каже, че на тези години трябва да вършат добри дела, да съблюдават стриктно намаза и постите. Да се обърнат към бог и да мислят за онзи свят, вместо за капризите и прищевките си. Истина е, че...

Стоях с купата плодове в ръце и слушах красноречивата проповед на Атефе. Масуд погледна към Ширин, избягваше да среща очите ми. Оставих купата на масата и промълвих:

— Просто я посъветвайте да отиде да си купи гроб и да легне в него!

— Що за приказки, мамо, духовният живот е много по-хубав от материалния. На определена възраст човек следва да се стреми да го изпита.

* * *

Отношението на децата ми към моята възраст и към жените на моите години ми помогна да разбера защо жените така ревниво, като запечатана тайна, крият истинската си възраст. На другия ден се наках да отида у Парване. Ширин се облече и заяви:

— И аз идвам!

— Не, няма нужда!

— Не искаш ли да съм с теб?

— Не! Откакто се помня, все си имам пазач. Мразя да ме покровителстват! Така че и ти се откажи от това си поведение. В противен случай ще побягна накъдето ми видят очите, та никой от вас да не може да ме намери...

* * *

Парване си стягаше багажа, а аз ѝ разказвах за случилото се.

— Просто не е за вярване — възкликна тя — колко бързо децата изпращат родителите си на онзи свят. Сиамак ме учудва, как не може да разбере... Ама и твоята орисия е една!

— Майка ми обичаше да казва: „Съдбата на всеки човек е предопределена, заделят му я и ако ще и небето да се продъни, тя не може да бъде променена“. Често се питам какъв беше моят дял от този живот и дали въобще съм имала отреден дял от него, или просто моят дял бе съставна част от живота на хората в моя живот, от техните идеали и цели, а всеки един от тях ме жертва по някакъв начин. Бях жертвана в името на доброто име на баща си и на братята си, заради идеалите на съпруга си, заради играта на геройство и дълг към родината на синовете си. Коя съм аз всъщност? Съпруга на разбойник, изменник и предател на родината? Майка на лицемер? Съпруга на герой и борец за свободата? Или жертвоготовна майка на свободолюбив боец? Колко пъти съм била въздигана на пиедестал, а после хвърляна ничком на земята. В действителност не заслужавах нито едното, нито другото. Не ме възвеличаваха заради личните ми способности и добродетели и не ме поваляха заради собствените ми грешки. Сякаш аз самата никога не съм съществувала, сякаш съм нямала никакви права. Кога съм правила нещо заради себе си? Кога съм имала право да избирам? Попитаха ли ме някога какво искам.

— Ти си жестоко наранена, никога не си се оплаквала така, не ти отива! Трябва да им се опълчиш и да направиш това, което искаш.

— Знаеш ли, вече не го искам. Не че не мога, но вече не изпитвам радост от това. Чувствам се победена. Сякаш за тези трийсет години нищо не се промени. Независимо от всичко, което преживях, аз дори не успях да променя нещата в собствения си дом. Очаквах от децата си поне малко съпричастност и разбиране. Те обаче дори не ме смятат за човешко същество, което има своите права. За тях съм само майка, която трябва да им служи. Помниш ли старата поговорка: „Никой не ни иска заради самите нас, а заради себе си“. Моето щастие не ги интересува. Вече нямам нито сили, нито желание за този брак. Изгубих надежда, отношението им опетни връзката ми със Саид. След като тези, които считах за най-близки и които отгледах сам-сама, говорят така за мен и Саид, представи си какво биха казали останалите, как ще ни окалят.

— Да вървят по дяволите! — каза Парване. — Нека си приказват каквото искат, ти не трябва да ги слушаш. Бъди силна, живеј си твоя живот. Отчаянието въобще не ти отива. Решението е да отидеш и да се видиш със Саид. Стани и му се обади. Бедният, побърка се от тревога по теб.

Същия следобед Саид дойде у Парване. Нашите разговори вече не ѝ бяха интересни и тя отиде да си гледа работата.

— Саид, много съжалявам, но няма да мога да се омъжа за теб. Явно не ми е съдено да имам спокоен и щастлив живот.

Той беше съкрушен.

— Целият ми живот бе разбит от тази моя съдбоносна любов — започна той. — Дори в най-щастливите мигове от живота си дълбоко в себе си бях тъжен и сам. Не казвам, че не съм обръщал внимание на други жени или че не съм обичал Нази, но ти си любовта на живота ми. Сега, когато отново те намерих, си помислих, че бог най-накрая ми дава благословията си и през остатъка от живота си иска да опозная радостта. Най-хубавите и най-спокойни дни в своя живот преживях през последните два месеца. Сега ще ми е трудно да живея без теб. Нуждая се от теб повече от всякога. Моля те, обмисли всичко отново. Не си дете, не си шестнайсетгодишното момиче, което да има нужда от разрешението на баща си, можеш сама да решаваш. Не ставай причина отново да се срина.

Очите ми се пълнеха със сълзи:

— Но тук става въпрос за децата ми. Какво да правя с тях?

— Да не би да приемаш това, което казват?

— Не, в никакъв случай, логиката им се основава на егоизъм и на личните интереси. Но с начина си на мислене те ще ме осъждат и ще страдат, ще бъдат объркани и унили. Не мога да ги гледам отчаяни. Как бих извършила нещо, което ще ги накара да изпитват срам, унижение и тъга? Ще се чувствам виновна, че техните половинки, колеги и подчинени ще ги гледат с упрек и презрение.

— Известно време може да се чувстват така, но после ще забравят — възрази Саид.

— Ами ако не забравят?

— Какво да се прави, може би това да е цената, която трябва да платим за нашето щастие.

— И да накарам децата ми да я плащат? Не, не мога.

— Веднъж в живота си последвай сърцето си и бъди свободна.

— Не, скъпи Саид... Няма да го направя.

— Мисля, че използваш децата си като извинение.

— Не знам, може би. Може би вече загубих сили. Случилото се беше много оскърбително. Не очаквах такава груба реакция от тях. В момента съм много уморена и потисната, за да предприема такава голяма стъпка в живота си. Чувствам се на сто години. И не желая да правя нищо, за да докажа обратното или да проявя силата си. Съжалявам, но предвид обстоятелствата не мога да ти дам отговора, който очакваш.

— Но, Масум, ние отново ще се загубим!

— Знам, чувствам се така, сякаш се самоубивам, и то не за първи път... Но знаеш ли кое е най-ужасното?

— Кое?

— Това, че и двата пъти близките ми причиняват моята смърт.

* * *

Парване си замина. Със Саид се видях още няколко пъти. Накарах го да ми обещае, че ще оправи отношенията си с жена си и ще остане в Америка. Все пак да имаш семейство, макар и не толкова любящо и близко, е по-добре от това да нямаш... След като се разделих с него, тръгнах към къщи. Задуха студен есенен вятър. Бях уморена. Бременето на моята самота беше станало по-тежко и крачките ми бяха нестабилни и несигурни. Загърнах се по-плътено с палтото си и вдигнах поглед към сивото небе.

Ох, каква студена зима предстоеше!

Есента на 2000 г.

[1] Град в югоизточната част на Иран. — Б.пр. ↑

[2] След Ислямската революция град Резайе е преименуван на Орумие. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.